

20 ЛЬВІВСЬКОМУ
ДЕРЖАВНОМУ
УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ
РОКІВ СПРАВ

Львівський державний університет
внутрішніх справ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
І НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

*Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції*

6 червня 2025 року

Львів

УДК 343.21/7 (062.13) : 001.5

Д 36

Рекомендовано до розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від __ червня 2025 року № __)

Упорядники:

О. К. Марін, І. А. Вишневська

Д 36 **Державна** політика у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (6 червня 2025 року) / упор. : О. К. Марін, І. А. Вишневська. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 300 с.

Висвітлено основні аспекти означеної проблематики, розглянуто сучасні підходи до її вирішення та здійснено обмін досвідом між науковцями, практиками та політиками. Представлено широкий спектр досліджень, що охоплюють такі ключові питання: 1) вплив війни на правові та загальносоціальні заходи запобігання торгівлі людьми і незаконній міграції; 2) роль міжнародних стандартів, здійснення міжнародної співпраці та зарубіжного досвіду у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції; 3) проблеми розслідування та судового розгляду проваджень про кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми і незаконною міграцією; 4) кримінальна відповідальність за торгівлю людьми та діяння, пов'язані з незаконною міграцією.

The collection of abstracts dedicated aims to highlight the main aspects of this issue, consider modern approaches to its solution and exchange experience between scholars, practitioners and policy makers. The collection presents a wide range of studies covering such key issues as: 1) study of the impact of war on legal and general social measures to prevent human trafficking and illegal migration; 2) analysis of international standards, international cooperation and foreign experience in combating human trafficking and illegal migration; 3) problems of investigation and trial of criminal offences related to human trafficking and illegal migration; 4) criminal liability for human trafficking and acts related to illegal migration.

Матеріали опубліковано в авторській редакції

УДК 343.21/7 (062.13) : 001.5

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2025

ЗМІСТ

Швець Д. В.

ВПЛИВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ
НА ОРГАНІЗАЦІЮ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ 12

Авраменко О. В.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ
ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ 16

Андрєєв А. О., Злагода О. В.

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ
ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ
З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ 21

Балинська О. М.

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
(ЩОДО ВИКОНАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ
ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ПРОГРАМИ) 25

Басалик С. А., Білецький В. О.

ВИКОРИСТАННЯ ГРОМАДЯН У ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ
ЯК ФОРМА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ 34

Бойчук С. С.

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ 37

Бойчук Ю. М.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННИЙ МІГРАЦІЇ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ 43

Бондаренко В. А.

СУЧАСНЕ РАБСТВО ТА ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ
У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ 47

Бортник Н. П., Єсімов С. С.

ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЛЕГАЛЬНОЇ
МІГРАЦІЇ В ЄС У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 51

Бочаров С. В., Кушнір О. М.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ 56

Вишневецька І. А.

ОБІЗНАНІСТЬ ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ В АКАДЕМІЧНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ: УЯВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ТА ОСВІТНІ ЗАПИТИ 63

Вінічук М. В.

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННОЮ МІГРАЦІЄЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	67
---	----

Вознюк А. А.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА	69
--	----

Горностай А. В.

ПЕРЕДАЧА ДИТИНИ ЯК КРИМІНАЛЬНО КАРАНЕ ДІЯННЯ: КОЛІЗІЯ МІЖ НОРМАМИ ПРАВА І ОБСТАВИНАМИ ВОЄННОГО ЧАСУ	77
---	----

Градецька Н. М.

ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	81
---	----

Гриньків О. О.

ВЗАЄМОДІЯ УПОВНОВАЖЕНИХ ОРГАНІВ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	84
--	----

Долинська М. С.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЕДЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	89
--	----

Дякін Я. О.

ДОПИТ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА	93
---	----

Єрмаков Ю. О.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЮ ПОЛІЦІЄЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ	96
--	----

Єрмоменко В. О.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННИЙ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	100
--	-----

Єсімов С. С.

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ І ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СПЕЦІАЛЬНИХ УСТАНОВАХ МВС УКРАЇНИ	104
--	-----

Жидецький Ю. Ц., Поляк С. П.

ДІТИ ЯК ПОСТРАЖДАЛІ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	109
---	-----

Забуга Ю. Ю.

СПОСОБИ ВТЯГНЕННЯ ЖІНОК У ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ У МИРНИЙ ЧАС ТА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	113
--	-----

Зачек О. І.

БОРІТЬБА ЗІ ЗЛОЧИНАМИ У СФЕРІ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	116
---	-----

Зеленський Є. С.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	120
---	-----

Злагода О. В., Чижик Р. В.

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ	124
---	-----

Іващенко В. О.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЩОДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ТА ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ	128
---	-----

Ільчишин Н. В.

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ АМНІСТІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	133
--	-----

Кобко Є. В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	138
---	-----

Ковалів М. В., Єсімов С. С.

ДЕЯКІ ПОГЛЯДИ НА КОНЦЕПЦІЮ НОВОГО ЗАКОНУ «ПРО ПРОТИДІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ»	143
--	-----

Копитко М. І., Грицан В. М.

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	147
--	-----

Король М. О.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСІБ ЯК СПОСІБ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ	149
--	-----

Кришевич О. В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРИ РОЗМЕЖУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ТА СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО	153
--	-----

Кунтій А. І.

НЕЗАКОННА МІГРАЦІЯ ЯК МОТИВ ВЧИНЕННЯ ДЕЗЕРТИРСТВА 158

Куцька О. М., Куцька К. С.

МІГРАЦІЙНА КРИЗА НА КОРДОНІ БІЛОРУСІ ТА ПОЛЬЩІ:
ШТУЧНИЙ КОНФЛІКТ ІЗ РЕАЛЬНИМИ ЖЕРТВАМИ 161

Лукашук Ю. А.

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ:
МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 166

Ляшенко О. М.

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ПОВНОМАСШАБНОЇ ВІЙНИ 169

Марін О. К.

ПОГЛЯД ДЕРЖАВНИХ НЕПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
НА ПРОБЛЕМУ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ:
РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ 173

Михайліченко Т. О.

(НЕ)ЕФЕКТИВНА БОРОТЬБА З НЕЗАКАКОННИМ
ПЕРЕПРАВЛЕННЯМ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗАКОРДОН 177

Мовчан А. В., Рішко В. В.

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ
У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ 182

Мота А. Ф.

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ВИКЛИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ 187

Ніцевич О. В.

СКЛADOVІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ 190

Орлеан А. М.

ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА
З РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ
ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: НАЯВНІ ПОТРЕБИ
ТА ПОТОЧНІ НАПРАЦЮВАННЯ 194

Орловська Н. А.

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ
ЩОДО НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ 197

Пастушенко С. В.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ВІДПОВІДНО
ДО ПОЛОЖЕНЬ АКТИВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 200

Петренко С. П.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННИЙ МІГРАЦІЇ:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ..... 205

Питомець А. В.

БОРОТЬБА З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ
ТА НЕЗАКОННОЮ МІГРАЦІЄЮ В УМОВАХ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 209

Політова А. С.

ОСОБА, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ:
КЕЙС ЧИ ЗАХИСТ? 212

Поляк С. П.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ 217

Ряшко О. В., Гуцуляк Ю. В.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ..... 221

Савайда О. І.

НЕЗАКОННЕ СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО
ЯК ФОНОВЕ ЯВИЩЕ, ЯКЕ СПРИЯЄ ПОШИРЕННЮ
ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ 225

Сашуріна О. Ю.

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ,
ЩО ПЕРЕЖИЛИ ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ 228

Сірант М. М., Єсімов С. С.

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ
НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕВЕЗЕННЮ МІГРАНТІВ 233

Сухачова І. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СУРОГАТНИМ МАТЕРИНСТВОМ..... 237

Федорюк Л. В.

ТРУДОВА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ЯК МЕТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ..... 241

Філіпенко В. Р.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРИМУСОВУ ПРАЦЮ В УКРАЇНІ..... 245

Цицик О. І.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ПЕРВИННИЙ ПРИРОДНО–
ПРАВОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ 250

Цмоць У. О.

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА
ЯК ФОРМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ВІД ЕКСПЛУАТАЦІЇ
ЖІНОЧОГО ТІЛА В РАБОВЛАСНИЦЬКИХ СУСПІЛЬСТВАХ
ДО СУЧАСНОГО РЕПРОДУКТИВНОГО РИНКУ..... 254

Трибуна молодого науковця

Германчук Ю. І., Баб'як А. В.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ..... 257

Гордійчук В. О., Злагода О. В.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ 261

Жуковський І. В., Шмаков С. І.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ
ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
У ЗАПОБІГАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ 265

Коваль І. І., Поляк С. П.

ОПЕРАТИВНО–РОЗШУКОВЕ ВИЯВЛЕННЯ
СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЗА ШИРМОЮ
ЛЕГАЛЬНОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ..... 268

Коришак Л.І., Злагода О.В.

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ДО СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ 271

Кузнєцова В. Ю., Злагода О.В.

ВЗАЄМОДІЯ ДЕПАРТАМЕНТУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ОРГАНАМИ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ..... 274

Лілікович М. П., Поляк С. П.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ
ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ЯК ДЕТЕРМІНАНТНІ
ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....278

Маліцка А. Р., Злагода О. В.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ
ЛЮДЬМИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ281

Мельничук А. М., Злагода О. В.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ
ТА ЗАХИСТ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ.....285

Савінчук О. О., Поляк С. П.

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У ДОКУМЕНТУВАННІ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ289

Тимощук Х. В., Поляк С. П.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ВИЯВЛЕННІ КАНАЛІВ НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ
ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ292

Шевців М. Б., Зеленко К.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ296

Швець Д. В.,

ректор, професор,
доктор юридичних наук,
полковник поліції

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Феномен торгівлі людьми як одна з найнебезпечніших форм транснаціональної організованої злочинності становить комплексну загрозу, що посягає на основоположні права і свободи людини, підбиває засади громадської безпеки та дестабілізує систему забезпечення верховенства права і на національному, і на міжнародному рівнях. У його основі – експлуатація вразливих категорій населення з використанням обману, примусу, насильства чи зловживання владою тощо. За оцінками міжнародних організацій, таких як Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), масштаби цього явища мають тенденцію до зростання в умовах глобальних криз, збройних конфліктів і гуманітарних катастроф.

В українському контексті, з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році, загрози, пов'язані з торгівлею людьми, набули нових форм і рівнів вияву. Масова міграція, зростання кількості біженців, руйнування інфраструктури соціального захисту та правопорядку, загальна вразливість населення, насамперед жінок, дітей і осіб похилого віку, створили сприятливе середовище для діяльності злочинних мереж. Передусім занепокоєння викликають форми трудової, сексуальної експлуатації, втягнення в жебрацтво або у злочинну діяльність, використання дітей у збройних конфліктах, а також торгівля органами.

У цих умовах протидія торгівлі людьми потребує не лише скоординованих дій правоохоронних органів, органів соціального захисту та міжнародних партнерів, а й якісного кадрового забезпечення системи, здатного реагувати на сучасні виклики в умовах швидкої

зміни характеру загроз. Тому важливого значення набуває розвиток інституційного потенціалу суб'єктів протидії, з-поміж яких провідна роль належить закладам вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України, які є не лише базовими інституціями з підготовки майбутніх слідчих, оперуповноважених, дільничних, працівників кіберполіції та інших працівників сфери кримінальної юстиції, а й виконують роль осередків формування національного безпекового дискурсу. Через реалізацію освітніх програм, дослідні ініціативи і участь у розробленні політики ці заклади формують кадрову, методологічну й інтелектуальну основу державної політики, яка стосується протидії торгівлі людьми. Зокрема, саме у закладах вищої освіти МВС здійснюється апробація новітніх методик виявлення злочинів, моделювання поведінки злочинців і потерпілих, інтеграція елементів кримінальної аналітики та кримінологічного прогнозування.

Окрім того, завдяки своїй автономності, міждисциплінарності та доступу до практичного досвіду правоохоронців, заклади вищої освіти МВС є платформою для формування системного підходу до проблеми – від базової теоретичної підготовки до підвищення кваліфікації та надання практичних навичок із урахуванням реалій сучасного конфлікту й постконфліктного відновлення. У цьому контексті академічний вплив набуває не лише освітньої, а й виразно стратегічної ваги.

Водночас заклади вищої освіти МВС дедалі активніше інтегруються у національний механізм взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми, зокрема через участь у розробленні методичних рекомендацій, стандартів дій, проєктів нормативних актів, а також у реалізації міжнародних і національних ініціатив з технічної допомоги. Цей формат міжсекторальної взаємодії сприяє не лише підвищенню якості освітніх послуг, а й формуванню сучасної безпекової парадигми, зорієнтованої на права людини.

Отже, освітньо-наукові інституції системи МВС формують цілісний напрям інституційного впливу на сферу протидії торгівлі людьми, поєднуючи підготовку висококваліфікованих фахівців із продукуванням знань, орієнтованих на вдосконалення національної політики у цій сфері. Утвердження людиноцентричного підходу, розвиток міжвідомчого діалогу та трансфер міжнародного досвіду через академічне середовище становлять стратегічні орієнтири для подальшої ролі закладів вищої освіти МВС у системі протидії сучасному рабству.

Водночас заклади вищої освіти системи МВС дедалі активніше інтегруються в національний механізм міжвідомчої взаємодії суб'єктів, відповідальних за реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми. Така інтеграція має багатоаспектний характер й охоплює і практичну, і концептуально-нормативну площини. Зокрема, науково-педагогічні працівники залучаються до міжвідомчих робочих груп, діяльності міжнародних інституцій, розроблення стандартів і методичних рекомендацій для оперативних працівників, слідчих, процесуальних керівників, а також фахівців центрів соціальних служб. Відповідні матеріали не лише визначають алгоритми дій щодо ідентифікації постраждалих осіб, проведення опитувань та забезпечення доказовості під час досудового розслідування, а й слугують орієнтирами у формуванні етично-правових стандартів взаємодії з особами, які перебувають у вразливому стані.

Важливим елементом такої взаємодії є також участь закладів вищої освіти МВС у реалізації міжнародних і національних ініціатив з технічної допомоги у співпраці з ОБСЄ, МОМ, UNODC, Міжнародним центром розвитку міграційної політики (ICMPD), Представництвом ЄС в Україні, Мережею експертів Європейської поліцейської академії (CEPOL) тощо. У межах цих ініціатив відбувається адаптація кращих європейських практик до українського контексту, зокрема у сфері мультидисциплінарного підходу до реагування на випадки торгівлі людьми, підготовки тренерських команд (train-the-trainers), оволодіння навчальних модулів на основі компетентнісного підходу та розробки механізмів моніторингу ефективності реалізації національної політики.

Такий формат міжсекторальної взаємодії істотно трансформує роль закладів вищої освіти МВС – від суто освітньо-професійної до стратегічної, експертно-аналітичної. Це сприяє не лише підвищенню якості освітніх послуг, формуванню фахової спроможності майбутніх правоохоронців, а й забезпеченню сталого внеску академічного середовища у формування сучасної безпекової парадигми, основаної на принципах поваги до людської гідності, недискримінації та людиноцентричності.

Отже, освітньо-наукові інституції системи МВС формують цілісний напрям інституційного впливу на сферу протидії торгівлі людьми, поєднуючи багаторівневу професійну підготовку висококваліфікованих фахівців із продукуванням системних, міждисциплінарних

знань, орієнтованих на вдосконалення національної політики у цій сфері. Утвердження людиноцентричного підходу в діяльності правоохоронних органів, розвиток міжвідомчого діалогу та забезпечення трансферу міжнародного досвіду через академічне середовище становлять не лише операційні завдання, а й стратегічні орієнтири подальшого посилення ролі закладів вищої освіти МВС у системі комплексної протидії сучасному рабству в Україні.

Авраменко О. В.,
професор кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Кримінально-правове забезпечення охорони недоторканності державних кордонів держави є важливою складовою гарантування її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Після початку війни російською федерацією в 2014 році і особливо після повномасштабного вторгнення на територію нашої держави 24 лютого 2022 року, питання охорони державного кордону України загалом та кримінально-правового забезпечення охорони державного кордону України від незаконного переправлення осіб через державний кордон України набули важливого значення та потребують самостійного дослідження.

У розділі XIV Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачено відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. Аналіз статей вказаного розділу свідчить про те, що до кримінальних правопорушень у сфері недоторканності державних кордонів законодавець відніс незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК), порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 332-1 КК), незаконне перетинання державного кордону України (ст. 332-2 КК), порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (ст. 333 КК), порушення правил міжнародних польотів (ст. 334 КК).

Водночас, в проєкті КК, підготовка якого на сьогодні здійснюється в Україні, пропонується передбачити в окремому розділі відповідальність за кримінальні правопорушення проти порядку перетинання державного кордону України та міграційного режиму (розділ 9.3), що входить до такого виду кримінальних правопорушень, як

кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України. До кримінальних правопорушень проти порядку перетинання державного кордону України та міграційного режиму розробниками проєкту КК віднесено: незаконне перетинання державного кордону України особою, якій заборонено перебувати на території України (ст. 9.3.4), переміщення особи через державний кордон України (ст. 9.3.5), сприяння незаконному перетинанню державного кордону України, проїзду через територію України чи держави-члена Європейського Союзу або проживанню в ній (ст. 9.3.6), забезпечення нелегальної зайнятості двох чи більше працівників (ст. 9.3.7).

Проєктом КК запропоновано втілити ідею, що недоторканність державних кордонів України є тим важливим чинником, що забезпечує суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України як держави. Адже, як зазначалося вище, у проєкті КК кримінальні правопорушення проти порядку перетинання державного кордону України та міграційного режиму (розділ 9.3) відносяться до кримінальних правопорушень проти держави та національної безпеки України.

Актуальним та пріоритетним питанням роботи правоохоронних органів на даний час є протидія незаконному переправленню осіб через державний кордон України та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Так, згідно єдиного звіту кримінальних правопорушень Офісу генерального прокурора у 2024 році обліковано кримінальних правопорушень за ст. 332 КК – 83, з яких у 37 кримінальних провадженнях повідомлено особам про підозру. За січень – березень 2025 року кримінальних правопорушень за ст. 332 КК обліковано 24, з яких у 11 повідомлено особам про підозру.

Водночас наявні непоодинокі випадки неправильної кримінально-правової кваліфікації дій осіб які під приводом організації незаконного перетину державного кордону військовозобов'язаним отримують від нього грошові кошти, не маючи реального наміру виконувати обіцяне, а лише використовують вигадану інформацію як спосіб заволодіння чужим майном. В одних випадках такі дії підлягають кваліфікації за ст. 332 КК, в інших за ст. 190 КК.

З цього приводу Верховний Суд постановою від 10.03. 2025 надав правову позицію щодо розмежування шахрайства (ст. 190 КК) та організації незаконного переправлення осіб через державний кордон (ст. 332 КК).

За обставинами справи обвинувачений, керуючи діями з організації незаконного переправлення через державний кордон України та сприяючи їх вчиненню шляхом надання потерпілому порад і вказівок, повідомив його, що з метою виготовлення дипломатичного паспорта України йому необхідно надати грошові кошти в сумі 200 дол. США як завдаток за надані ним послуги, чотири фотокартки, а також копії паспорта громадянина України, громадянина України для виїзду за кордон та ідентифікаційного номера. Продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу, обвинувачений організував зустріч із потерпілим, у ході якої останній виконав його протиправні умови і надав копії своїх документів, фотокартки та грошові кошти в сумі 8000 грн, як завдаток за надані послуги. Крім того, обвинувачений проінструктував потерпілого, що, коли дипломатичний паспорт буде готовий, їм необхідно поїхати до державної міграційної служби для підписання документів; роз'яснив, що певний час він не зможе самостійно перетнути державний кордон, а лише в його супроводі; решту грошових коштів у сумі 2000 дол. США потерпілий повинен йому надати після того, як обвинувачений перевезе його через державний кордон України. Надалі обвинувачений повідомив потерпілому про необхідність надати йому грошові кошти в сумі 1800 дол. США за організацію переправлення його через державний кордон України шляхом виготовлення дипломатичного паспорта громадянина України, потерпілий на це погодився. Однак протиправна діяльність обвинуваченого була припинена правоохоронними органами, а грошові кошти в сумі 1800 дол. США вилучені. Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватим і засудив обвинуваченого за ч. 3 ст. 332 КК. Апеляційний суд змінив цей вирок, застосувавши до засудженого положення ст. 69 КК. У касаційній скарзі обвинувачений вказує про відсутність у нього умислу на організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню, жодної змови з невідомими особами на вчинення інкримінованого йому кримінального правопорушення не було. Стверджує, що мав умисел на заволодіння грошовими коштами потерпілого шляхом шахрайських дій. Позиція Касаційного Кримінального Суду: змінено рішення судів попередніх інстанцій. Перекваліфіковано дії засудженого з ч. 3 ст. 332 КК на ч. 1 ст. 190 КК. Обґрунтування позиції Касаційного Кримінального Суду: Касаційний Кримінальний Суд вказав, що в матеріалах кримінального

провадження відсутні достатні й беззаперечні докази, які б довели поза розумним сумнівом, що обвинувачений з корисливих мотивів організовував незаконне переправлення осіб через державний кордон України, керував цим чи сприяв цьому шляхом надання порад, настанов, інструктажу, а тому кваліфікація його дій за ч. 3 ст. 332 КК є неправильною. Незважаючи на фіксацію спілкування обвинуваченого з іншими особами щодо можливого виїзду за кордон, орган досудового розслідування не встановив реальності жодних із цих можливих домовленостей, механізму виготовлення документів та надалі фактичного перетину за допомогою обвинуваченого будь якими особами державного кордону України. Важливим у цьому провадженні є встановлення і доведення поза розумним сумнівом, що обвинувачений, умисно, з корисливих мотивів заволодіваючи чужим майном, зокрема беручи на себе при цьому певні зобов'язання, одразу не мав наміру їх виконувати, використовуючи певні обставини як спосіб реалізації умислу, спрямованого на заволодіння чужим майном шляхом обману. Висновок про це може бути зроблений у тому числі виходячи із сукупності його фактичних дій. З покладених в основу вироку доказів убачається, що обвинувачений жодних планів та деталей реалізації переправлення потерпілого через державний кордон України не розробляв, не обумовлював таких можливостей та не мав справжніх намірів, а його розмови зводилися до обману для незаконного заволодіння грошовими коштами, що безумовно свідчить про те, що дії обвинуваченого були способом шахрайства (вигаданою інформацією) та спрямовані на заволодіння грошовими коштами шляхом обману, а не організацію перетину державного кордону України, тобто вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК. Крім того, на момент отримання від потерпілого документів, фотокарток та грошових коштів обвинувачений не мав на меті виконувати зобов'язання з організації чи керівництва або сприяння незаконного переправлення потерпілого через кордон, а інше не підтверджується матеріалами провадження, отже дії обвинуваченого потрібно кваліфікувати саме як шахрайство.

Підсумовуючи та враховуючи позицію Верховного Суду слід вказати, що якщо особа під приводом організації незаконного перетину державного кордону військовозобов'язаним отримує від нього грошові кошти, не маючи реального наміру виконувати обіцяне, а лише використовує вигадану інформацію як спосіб заволодіння

чужим майном, такі дії слід кваліфікувати як шахрайство (ст. 190 КК), а не як організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон (ст. 332 КК). Визначальним для розмежування цих складів кримінальних правопорушень є мотив та мета вчиненого діяння.

1. Проект Кримінального кодексу України: текст станом на 01.08.2024. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> (дата звернення 05.05. 2025).

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення Офісу генерального прокурора // URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporu-shennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 05.05. 2025)

3. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 10.03.2025 у справі № 466/5535/23 (провадження № 51-4623км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933323> (дата звернення 05.05. 2025)

Андреев А. О.,
головний оперуповноважений
1-го відділу 3-го управління,
капітан поліції
(Департамент міграційної поліції)

Злагода О. В.,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції
(Національна академія внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

У сучасних умовах ефективна протидія злочинності вимагає налагодженої співпраці між різними правоохоронними органами та спеціальними службами. Особливо важливою є взаємодія Національної поліції України (НПУ) з іншими підрозділами, зокрема зі Службою безпеки України (СБУ), у боротьбі з тяжкими та особливо тяжкими злочинами, як викрадення та торгівля людьми.

Викрадення та торгівля людьми є одними з найбільш кричущих порушень прав людини та становлять серйозну загрозу національній безпеці. Згідно з офіційною статистикою Міністерства внутрішніх справ України, щорічно виявляється близько 200–250 фактів торгівлі людьми [1]. Проте реальні масштаби цього явища можуть бути значно більшими через високу латентність даного виду злочинів. Саме тому координація зусиль різних правоохоронних органів є критично важливою для ефективної протидії цьому явищу.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2]. У контексті боротьби з викраденням та торгівлею людьми поліція відіграє ключову роль у виявленні, розкритті та розслідуванні таких злочинів.

Служба безпеки України, згідно із Законом України «Про Службу безпеки України» є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [3]. У сфері протидії торгівлі людьми СБУ зосереджується на викритті міжнародних каналів торгівлі людьми, протидії діяльності транснаціональних злочинних угруповань та запобіганні використанню каналів нелегальної міграції для торгівлі людьми.

Необхідно зазначити, співпраця між НПУ та СБУ у боротьбі з викраденням та торгівлею людьми здійснюється на декількох рівнях. Перш за все, це інформаційний обмін. НПУ та СБУ регулярно обмінюються оперативною інформацією щодо потенційних випадків торгівлі людьми, діяльності злочинних угруповань та підозрюваних осіб. Це дозволяє формувати цілісну картину злочинної діяльності та ефективно планувати оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії.

Важливим аспектом є проведення спільних оперативно-розшукових заходів під час розкриття злочинів проти волі, честі та гідності особи. У випадках, коли злочинна діяльність має ознаки транснаціонального характеру або загрожує національній безпеці, НПУ та СБУ проводять спільні операції з виявлення та затримання злочинців. Такі операції часто вимагають координації дій на міжнародному рівні, залучення спеціальних технічних засобів та проведення складних оперативних комбінацій.

Значну роль відіграє аналітична робота. Фахівці обох відомств спільно аналізують тенденції у сфері торгівлі людьми, вивчають нові методи вербування та експлуатації жертв, а також розробляють рекомендації щодо вдосконалення методів протидії цим злочинам.

Не менш важливим напрямком є профілактична діяльність. НПУ та СБУ спільно розробляють та реалізують програми з попередження торгівлі людьми, проводять інформаційно-просвітницькі кампанії для населення, особливо для груп ризику. Згідно з Державною соціальною програмою протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 800, особлива увага приділяється підвищенню рівня обізнаності населення щодо ризиків потрапляння в ситуації торгівлі людьми та можливостей отримання допомоги [6].

Суттєвим аспектом співпраці є взаємодія у сфері міжнародного співробітництва. Обидва відомства беруть участь у міжнародних опе-

раціях з протидії торгівлі людьми, обмінюються досвідом з іноземними колегами та беруть участь у спільних навчаннях. Важливу роль у цьому відіграє Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми», який визначає міжнародно-правові засади співробітництва у цій сфері [7].

У сучасних умовах особливої актуальності набуває співпраця НПУ та СБУ у протидії торгівлі людьми в контексті зовнішньої агресії проти України. За даними Офісу Генерального прокурора, з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну зафіксовано понад 9000 випадків незаконного вивезення дітей [4]. Ця ситуація вимагає посиленої координації між правоохоронними органами для виявлення та припинення таких злочинів, а також для розшуку та повернення викрадених осіб.

Важливим напрямком взаємодії є також спільна підготовка кадрів. У Національній академії внутрішніх справ та Національній академії СБУ регулярно проводяться спільні навчання та тренінги, спрямовані на підвищення кваліфікації співробітників у сфері протидії торгівлі людьми. Це дозволяє не лише обмінюватися досвідом, але й формувати єдині підходи до виявлення та розслідування таких злочинів.

Незважаючи на досягнуті успіхи, існують певні проблеми у взаємодії НПУ та СБУ. Зокрема, іноді виникають питання щодо розмежування повноважень при розслідуванні складних випадків торгівлі людьми, особливо коли вони пов'язані з іншими видами злочинної діяльності. Також існує потреба в удосконаленні механізмів оперативного обміну інформацією та координації дій при проведенні міжнародних операцій.

Для подальшого вдосконалення співпраці між НПУ та СБУ у сфері протидії викраденню та торгівлі людьми доцільно запропонувати низку заходів. Перш за все, це створення спільного аналітичного центру з питань протидії торгівлі людьми, який би займався комплексним аналізом ситуації та розробкою стратегічних рекомендацій. Також важливим є розробка та впровадження єдиної електронної системи обміну інформацією між НПУ та СБУ, яка б забезпечувала швидкий та захищений обмін оперативними даними. Необхідне посилення співпраці у сфері кібербезпеки для більш ефективного виявлення та припинення випадків торгівлі людьми, що здійснюються з використанням інтернет-технологій. Варто також розширити програми спільного навчання та підвищення кваліфікації співробітників НПУ та

СБУ, включаючи стажування в міжнародних правоохоронних організаціях [5].

Важливим аспектом є також вдосконалення механізмів взаємодії з громадськими організаціями та міжнародними партнерами у сфері протидії торгівлі людьми. Зокрема, Закон України «Про протидію торгівлі людьми» визначає засади взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями [7].

Отже, співпраця Національної поліції України з іншими підрозділами, зокрема зі Службою безпеки України, є критично важливою для ефективної протидії викраденню та торгівлі людьми. Ця взаємодія охоплює широкий спектр напрямків - від обміну інформацією та проведення спільних операцій до аналітичної роботи та вдосконалення законодавства. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із зовнішньою агресією та зростанням транснаціональної злочинності, подальше зміцнення та розвиток цієї співпраці є необхідною умовою для забезпечення безпеки громадян та захисту національних інтересів України.

1. Міністерство внутрішніх справ України. (2025). Звіт про стан протидії торгівлі людьми в Україні за 2024 рік. Київ: МВС України. URL: <https://msp.gov.ua/press-center>

2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України, 2015, № 40-41, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

3. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України, 1992, № 27, ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

4. Офіс Генерального прокурора України. (25.04.2025). Інформаційне повідомлення щодо незаконного вивезення дітей з тимчасово окупованих територій України. Київ: ОГП. URL: <https://gp.gov.ua/>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року» від 14 липня 2021 р. № 800. Офіційний вісник України, 2021, № 59, ст. 3695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>

6. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Програма, Паспорт, URL: <https://msp.gov.ua/press-center>

7. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI. Відомості Верховної Ради України, 2012, № 19-20, ст. 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

Балинська О. М.,
старший науковий співробітник
НДЛ вивчення проблем протидії торгівлі людьми
ННІ з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ (ЩОДО ВИКОНАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ПРОГРАМИ)

З ініціативи науково-дослідної лабораторії ЛьвДУВС 27.10.2021 було укладено Договір про співпрацю між Львівським державним університетом внутрішніх справ, Департаментом міграційної поліції Національної поліції України та Департаментом соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації, у рамках якого 4.11.2022 розроблено Комплексну профілактичну програму міжвідомчої взаємодії у протидії торгівлі людьми на 2023–2025 роки (далі – Програма).

Ця Програма об'єднала поліцейських, соціальних працівників, науковців, освітян, громадськість, щоб розробити й реалізувати заходи для подолання ризиків і небезпек потрапляння у ситуацію торгівлі людьми, а також протидії цьому різновиду транснаціональної організованої злочинності. Порівняльний аналіз міжнародних актів, практики ЄСПЛ та українського законодавства з урахуванням найновіших вітчизняних та зарубіжних досліджень науковців і досвіду роботи практиків у сфері протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції стали основою міжвідомчої взаємодії, спрямованої на підвищення рівня професійної підготовки (готовності) поліцейських міграційної поліції та їх співпраці з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції.

Робота в цьому напрямі передбачала декілька основних напрямів.

1. Наукове забезпечення законодавчої діяльності у сфері протидії торгівлі людьми

Основними причинами, що зумовили потребу ревізії національного законодавства, були: порушення правил системності у тексті Закону України «Про протидію торгівлі людьми» [<https://zakon.rada>].

gov.ua/laws/show/3739-17#Text] (розділ III, стаття 9 цього розділу і стаття 21 розділу VI називаються однаково: «Попередження торгівлі людьми»; розділ IV і стаття 11 цього розділу також мають однакову назву «Боротьба з торгівлею людьми»; розділ VIII і єдина 28 стаття цього розділу також називаються однаково «Міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми»; аналогічна ситуація із розділом IX); значна кількість статей з бланкетними диспозиціями; вжита неоднозначна термінологія (ст. 9 Закону «Попередження торгівлі людьми», тоді як у кримінології обґрунтована доцільність застосування терміну «запобігання»); виклики, які постали перед українським суспільством через війну з РФ) та інше.

Було створено п'ять робочих груп, яким доручено координацію та безпосереднє виконання певних завдань за напрямками роботи щодо ревізії національного законодавства у сфері протидії торгівлі людьми, усиновлення і допомоги усиновлювачам, сурогатного материнства, охорони дитинства.

Так, у процесі співпраці з Департаментом міграційної поліції прийнято рішення відмовитись від розробки нової редакції закону «Про протидію торгівлі людьми» та зосередитись на удосконаленні чинного нормативно-правового акта; у Департамент надіслано проєкт закону «Про вдосконалення кримінально-правової регламентації відповідальності за торгівлю людьми та супутні кримінальні правопорушення», отримано його схвальну оцінку з імовірним подальшим розглядом на законодавчому рівні. Пропозиції стосувалися необхідності синхронного узгодження нормативних положень, які закріплюють визначення поняття «торгівлі людьми» на рівні різних нормативно-правових актів національного і міжнародного характеру: йшлося про увідповіднення ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» та ч. 1 ст. 149 КК України [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>] з пп. (а) ст. 3 Протоколу ООН «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї» [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text]. Звернуто увагу на недоречність поняття «жертви торгівлі людьми» (абз. 2 ч. 1 ст. 1 Закону) та уникнення різного трактування поняття «боротьба з торгівлею людьми».

Для вивчення проблем у сфері усиновлення, зокрема що стосується усиновлення українських дітей іноземцями, було опитано працівників Управління «Служби у справах дітей» департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради. На основі отриманих резуль-

татів були розроблені пропозиції для врахування під час внесення змін і доповнень до статей 217 і 224 Сімейного кодексу України щодо регулювання сфери усиновлення, які надіслано до Міністерства соціальної політики України. Зокрема, запропоновано: передбачити ситуацію, коли мати, в якій зачаття дитини відбулося внаслідок згвалтування, за рішенням суду, може дати згоду на усиновлення своєї дитини в майбутньому без зазначення усиновителя; а також врегулювати процедуру видання рішення суду про усиновлення після смерті одного з усиновлювачів чи визнання усиновлювача померлим чи безвісно відсутнім.

Крім цього, для підтвердження / спростування доцільності розширення можливостей усиновлення та отримання права опіки чи піклування щодо українських дітей іноземними громадянами було проанкетовано працівників соціальних служб, практикуючих психологів, вчителів. Попри кількісно незначну вибірку анкетованих, можна стверджувати, що третина з них підтримує пропозицію можливості усиновлення сиріт іноземцями, бо діти мають жити в сім'ї; майже половина з них при цьому наполягає на умові збереження дітьми громадянства України; і лише 11,5 % опитаних не підтримують таку ідею, бо це втрата національного генофонду. Найбільш оптимальним варіантом подолання сирітства в Україні 82,4% інтерв'ююваних вважають заохочення українців до усиновлення дітей-сиріт шляхом їх повного фінансування.

Щоб отримати інформацію з проблем усиновлення дітей, робоча група провела анкетування 66 сімей-усиновителів. Значна частина батьків зазначили, що мають на меті усиновити до 6–8 дітей, оскільки у сім'ї краще відбуватиметься соціальна адаптація, ніж у сиротинцях. Усиновлення дитини з метою порятунку шлюбу – велика помилка (із 8 таких сімей 5 розпалися). Складність у взаємодії із службами у справах дітей здебільшого проявляється в упередженому ставленні до усиновлювачів і завищеними вимогами до житлово-комунальних умов. Усиновлювачі рекомендують на етапі підготовки до усиновлення знайти психолога (чи навіть психотерапевта) для роботи зі сім'єю, оскільки інформації, що подають на відповідних курсах, недостатньо, щоби самостійно справитися із деякими проблемами адаптації. Результати анкетування було враховано у розробці спеціальної сертифікованої програми тренінгу для осіб, які готуються (або бажають) стати батьками-усиновителями. Цю програму під назвою «Визнання

батьками цінності дитячої особистості – основа її щасливого дорослого життя» розглянуто на засіданні кафедри практичної психології Навчально-наукового інституту управління, психології та безпеки ЛьвДУВС і надіслано для розгляду та рецензування Національній соціальній сервісній службі України. Планується створення авторського колективу для забезпечення освітньої та наукової складової сертифікатної програми.

З метою ревізії нормативно-правових актів, які регулюють сурогатне материнство в Україні, було опитано представників державних органів, установ Міністерства охорони здоров'я та Міністерства юстиції. Констатовано відсутність уніфікованого міжнародного та комплексного національного регулювання відносин у цій сфері, що зумовлює наявність контраверсійних поглядів на проблему застосування цього різновиду допоміжних репродуктивних технологій. Акцентовано на потребі в єдиному правовому врегулюванні процесу сурогатного материнства з урахуванням вимог Конвенції про захист прав та гідності людини в контексті застосування біології та медицини [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text]. Розроблені в Україні законопроекти спрямовані на вдосконалення термінології та уніфікації її трактування (зокрема таких понять, як безпліддя, генетичні батьки, ембріон, сурогатне материнство, сурогатна мати, кріоконсервація репродуктивних клітин, ембріонів тощо). Законодавче оформлення інституту сурогатного (замінного) материнства як окремого виду альтернативних репродуктивних технологій має чітко визначити права та обов'язки осіб, які беруть участь у таких програмах.

Для підготовки змін до нормативно-правових актів, які регулюють охорону дитинства, одна з робочих груп опрацювала Закони України «Про охорону дитинства» [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>] та «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>], а також долучилася до реалізації Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>] у рамках Львівської обласної програми соціального захисту та підтримки дітей з метою реалізації концепції виховання гідності дитини (відповідального батьківства). ЛьвДУВС представлений у Координаційній раді з питань сімейної політики при Львівській обласній державній (військовій) адміністрації за участю експертної групи GRETA, покликаної моніторити

виконання Конвенції Ради Європи у сфері протидії «сучасному рабству».

2. Науково-методичне забезпечення діяльності Нацполу у сфері протидії торгівлі людьми

ЛьвДУВС був залучений до робочої наради «Створення передумов для реалізації концепції розвитку міграційної поліції України» за сприяння Координатора проєктів ОБСЄ в Україні в рамках проєкту «Підтримка Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції України у протидії домашньому насильству, торгівлі людьми та кіберзлочинності». Проєкт Концепції згенеровано Департаментом міграційної поліції та передано на погодження у МВС України.

Представники університету взяли участь у міжнародному семінарі з протидії торгівлі людьми та долучилися до розробки міжнародного протоколу з розслідування торгівлі людьми (під егідою Ради країн Балтійського моря, Стокгольм, Королівство Швеція) спільно з правоохоронцями з Данії, Литви, Норвегії, Польщі, Швеції та України за участі працівників Європейського поліцейського офісу (Europol) та Європейське агентство прикордонної і берегової охорони (Frontex).

ЛьвДУВС був співорганізатором і реалізатором низки регіональних і загальнодержавних симуляційних вправ «Посилення взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми» в рамках Програми підтримки ОБСЄ для України у співпраці з Міжнародною організацією з міграції.

Для виявлення потреб і наявних перешкод у діяльності підрозділів Департаменту міграційної поліції було проведено анкетування працівників цієї служби. Майже половина опитаних вважають, що ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» лише частково відповідає сучасним потребам і ще 8,5 % – що не відповідає. Більшість також вказали, що незручною є відсилання у ст. 7 цього Закону до Закону «Про центральні органи виконавчої влади», зокрема – щодо переліку центральних органів виконавчої влади, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, їх повноважень та порядку діяльності, а також центрального органу виконавчої влади, який встановлюватиме статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, бо в ньому відсутня вказана інформація. Серед недоліків обговорюваного Закону названо його безсистемність і неузгодженість з іншими законодавчими актами, а також бланкетний і декларативний характер. Думки щодо перс-

пективи виключення з диспозиції ст. 149 КК України «Торгівля людьми» такої ознаки складу кримінального правопорушення, як мета експлуатації людини, розділилися: одна половина респондентів вважає, що це спростить кримінально-процесуальне доказування, інша – що це призведе до виведення зі сфери дії ст. 149 КК вербування для проституції. Що стосується труднощів, обумовлених недоліками чинного законодавства, з якими стикаються підрозділи у боротьбі з торгівлею людьми, то понад половину анкетованих віднесли до них неврегульованість питань співпраці, третина – недоліки і недолугість ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» тощо.

Результати аналогічного опитування працівників державних органів, установ та організацій (серед них поліцейські, прокурори, соціальні працівники, психологи, громадські діячі) щодо ефективності системи протидії торгівлі людьми приблизно такі самі, що й у працівників міграційної поліції, але основною проблемою, обумовленою недоліками чинного законодавства, 60% опитаних назвали неврегульованість питань міжвідомчої взаємодії органів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

Для налагодження співпраці та як різновид підвищення кваліфікації науковцями ЛьвДУВС проведено цикл лекцій на тему «Застосування у розслідуванні торгівлі людьми правових позицій ЄСПЛ щодо кримінального процесуального доказування» для поліцейських, прокурорів, адвокатів Львівщини.

З метою проведення професійної дискусії фахівців у сфері протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції ЛьвДУВС щороку проводить міжнародні науково-практичні заходи: «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки», «Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ», «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах», а також всеукраїнські науково-практичні форуми з проблематики: «Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин», «Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві», «Право на справедливий суд у кримінальному провадженні», «Правові засоби захисту прав і свобод дитини в Україні», «Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період», «Особливості застосування поліграфа у діяльності підрозділів сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану в Україні» та інші.

До того ж, на базі ЛьвДУВС у співпраці з КМСС, ОБСЄ, СЕРОЛ та іншими міжнародними організаціями регулярно проходять семінари з питань діяльності міжвідомчих робочих груп, що створюються саме для координації дій правоохоронців у боротьбі з організованою злочинністю, зокрема торгівлею людьми та незаконною міграцією.

Відповідно до Плану-графіку, затвердженого наказом Національної поліції України «Про організацію підвищення кваліфікації та спеціалізації поліцейських у 2025 році», у ЛьвДУВС проводяться короткострокові курси підвищення кваліфікації працівників підрозділів міграційної поліції.

У ЛьвДУВС створено паспортизований спеціалізований навчальний кабінет «Криміналістично-тактичний полігон», що містить квартиру-полігон «Торгівля людьми: сексуальна експлуатація» та симуляційний полігон-підвал «Торгівля людьми: трудова експлуатація». Основна мета використання полігону – відпрацювання тактики проведення слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, обшук, слідчий експеримент тощо). Обстановка полігону може бути стаціонарною або змінною залежно від ситуація, яка моделюється. Натурні об'єкти, що використовуються на полігоні, дозволяють створити обстановку, що максимально наближена до реальної. Можливості багатофункціонального полігону забезпечують набуття тактичних навиків учасників слідчих (розшукових) дій і дають змогу оцінювати їх, тому може використовуватися як для вдосконалення професійних навиків практичних поліцейських, так і для підготовки курсантів і слухачів.

Для курсантів організовуються школи з розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею людьми, які проходять у рамках проєкту «Посилення спроможності Національної поліції України у розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, у тому числі вчинених з використанням кібертехнологій», організовані за Програмою підтримки ОБСЄ для України. Проводяться також квест-тренінги на теми «Особливості інтерв'ювання постраждалих від торгівлі людьми» та «Розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми».

Завершено наукові дослідження, розроблено навчальні програми з відповідним методичним забезпеченням у сферах міграції, протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій

мігрантів з метою впровадження в практичну діяльність Державної міграційної служби.

3. Заходи загальносоціального запобігання торгівлі людьми

Для вивчення стану обізнаності у сфері торгівлі людьми і нелегальної міграції та протидії цим негативним явищам, а також зацікавленості в отриманні додаткових знань і проведенні інформаційно-просвітницьких заходів – було проведено опитування всіх категорій здобувачів вищої освіти на базі ЛьвДУВС. Готується аналітична довідка для МОН України із пропозицією проведення таких просвітницьких кампаній до Всесвітнього дня протидії торгівлі людьми – 30 липня та Європейського дня боротьби з торгівлею людьми – 18 жовтня.

Команда ЛьвДУВС створила відео-ролик «Зупини торгівлю людьми», який переміг у конкурсі від ОБСЄ та проєкту «Працюй безпечно», а також отримав статус соціальної реклами в Україні. Університет є співрозробником чат-боту з протидії торгівлі людьми «Залишайся в безпеці», який поширено у соціальних мережах.

ЛьвДУВС взяв участь у презентації дослідження щодо уразливості українців до торгівлі людьми під час війни. Такий аналіз провела агенція Info Sapiens на замовлення Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) – Агентства ООН з питань міграції в Україні.

Для вдосконалення процесу підготовки майбутніх правників, менеджерів і психологів у ЛьвДУВС до програм низки навчальних дисциплін включено теми з метою розвитку у здобувачів вищої освіти у сфері психології здатності розпізнавати поведінку людей, їх протиправні наміри, зокрема із втягнення у злочинну діяльність та віктимізацію особи щодо торгівлі людьми.

Університет (спільно з ОБСЄ, МОМ, Тренінговим центром прокурорів, НГО «Чистий аркуш») виступив партнером проєкту «Посилення взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми», що спрямований на підготовку поліцейських, соціальних працівників, психологів та представників громадянського суспільства, які спільно працюють у цьому напрямку та допомагають постраждалим від торгівлі людьми.

Спільно з КМЄС напрацьовуються рекомендації стосовно доповнення Державного стандарту базової середньої освіти щодо запровадження основ психології як одного із навчальних предметів у загальноосвітніх школах для формування у молоді усвідомлення особис-

тісної цінності, гідності, а також вмінь і навичок конструктивної комунікації, стійкості до ймовірного втягнення у торгівлю людьми (як потерпілої особи чи як злочинця).

І ще багато тематичних акцій, брифінгів, тренінгів, колоквиумів, семінарів, організованих і проведених за участю ЛьвДУВС або безпосередньо в університеті... Всі вони зорієнтовані на: підвищення рівня професійної підготовки (готовності) поліцейських міграційної поліції Національної поліції України; налагодження конструктивної взаємодії з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми через спільну профілактичну та превентивну діяльність; зміцнення потенціалу Національної поліції в протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції; підвищення рівня інформаційної обізнаності населення щодо проблеми торгівлі людьми та незаконної міграції, а також ризиків і небезпек, пов'язаних із ними.

Басалик С. А.,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького)

Білецький В. О.,
професор кафедри спеціальних дисциплін,
кандидат наук з державного управління, доцент
(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького)

ВИКОРИСТАННЯ ГРОМАДЯН У ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ ЯК ФОРМА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У сучасних умовах, коли Україна понад три роки протистоїть повномасштабній збройній агресії з боку російської федерації, виникає низка надзвичайно складних правових, етичних та гуманітарних викликів. Одним із таких є питання участі громадян України в збройних формуваннях держави-агресора, у тому числі – у бойових діях проти власної держави.

Це явище супроводжується низкою юридичних та моральних дилем. Постає питання: ким є ці особи? Чи маємо ми справу із свідомими колаборантами, які добровільно перейшли на бік ворога і тим самим вчинили державну зраду, чи, можливо, з особами, які діяли під тиском, у стані страху, примусу або повної залежності від окупаційної влади?

З позицій чинного кримінального законодавства України, зокрема, відповідно до статті 111 Кримінального кодексу України «Державна зрада» та статті 260 «Створення не передбачених законом збройних формувань», такі дії можуть бути кваліфіковані, як злочини проти основ національної безпеки. Санкції за вчинення таких правопорушень є суворими, що обумовлено високим ступенем суспільної небезпеки зазначених діянь.

Однак, водночас, не можна ігнорувати альтернативний підхід до аналізу подібних ситуацій. На тимчасово окупованих територіях систематично фіксуються факти примусової мобілізації громадян України до лав збройних формувань російської федерації. Засоби примусу охоплюють шантаж, погрози, фізичне і психологічне насильство, викрадення, обман, що свідчить про наявність ознак сучасного рабства.

У цьому контексті виникає підстава розглядати зазначених осіб не лише як правопорушників, але і як потенційних жертв торгівлі людьми. Відповідно до примітки до статті 149 Кримінального кодексу України, під експлуатацією, зокрема, розуміється використання особи у збройних конфліктах [1]. Таким чином, правовий статус таких осіб потребує комплексного підходу – з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.

Отже, у сучасних умовах збройного конфлікту особливу актуальність набуває питання диференційованого правового підходу до оцінки поведінки громадян України на окупованих територіях. Необхідно враховувати як обставини вчинення діяння, так і ступінь автономності рішень особи. Такий підхід дозволить уникнути правових помилок і сприятиме забезпеченню балансу між принципом справедливості та повагою до прав людини.

Таким чином, поняття «використання у збройних конфліктах» має розглядатися не лише в контексті військових злочинів, а і як форма експлуатації, що полягає у використанні особи, яка перебуває в підневільному або залежному становищі, для досягнення військових цілей. Зокрема, йдеться про використання таких осіб у процесах, спрямованих на насильницьке повалення конституційного ладу, порушення суверенітету та територіальної цілісності України.

Ще з 2014 року агресор, в межах квазідержавних утворень «днр», «лнр», почав формування злочинної системи залучення українських громадян до бойових дій проти власної держави. Якщо на початковому етапі ці випадки мали епізодичний характер і стосувалися обмеженої кількості осіб, то з початком повномасштабної агресії у 2022 році масштаби примусової мобілізації на тимчасово окупованих територіях набули системного і масового характеру.

Умови, в яких опиняються такі особи, позбавляють їх реальної можливості зробити вільний вибір. Факти психологічного тиску, фізичного насильства, погроз, а також створення атмосфери постійного страху стали типовими інструментами примусу. Крім безпосередньої участі у бойових діях, громадян України залучають до інших форм підтримки збройних формувань: будівництва фортифікаційних споруд, транспортування техніки, логістичного забезпечення, а в окремих випадках – до примусової праці або сексуальної експлуатації. Усе це вказує на наявність елементів системної багатоформної експлуатації, що підпадає під визначення торгівлі людьми відповідно до національного законодавства та міжнародних норм.

За офіційною статистикою Національної соціальної сервісної служби України протягом 2023–2025 років тільки близько 100 осіб були офіційно визнані постраждалими від торгівлі людьми, у зв'язку з їх залученням до участі у збройних формуваннях держави-агресора. Водночас ці цифри не відображають реальний масштаб проблеми, адже значна частина випадків залишається незафіксованою через відсутність доступу до окупованих територій, а також через страх репресій і замовчування обставин з боку самих постраждалих.

Умови перебування таких осіб часто є нелюдськими: відсутність доступу до питної води, продуктів харчування, медичної допомоги, катування, приниження гідності, ізоляція від зовнішнього світу. У більшості випадків вони не мають змоги звернутися до українських правоохоронних органів або інших установ за захистом своїх прав.

У той самий час, з огляду на правозастосовну практику, інформація про участь таких осіб у складі збройних формувань держави-агресора найчастіше призводить до кваліфікації їхніх дій за статтями, що передбачають особливо тяжкі злочини – зокрема, як державна зрада, участь у незаконних збройних формуваннях тощо. Виявити ж об'єктивні обставини – чи дійсно особа діяла добровільно, чи під примусом – надзвичайно складно.

Основною перешкодою для встановлення істини є відсутність доступу до місць подій для проведення належного досудового розслідування. Неможливість здійснення повноцінних оперативно-розшукових заходів, слідчих дій в рамках кримінального провадження: допиту свідків, збору речових доказів, значно ускладнює індивідуалізований підхід до кожного окремого випадку. У цьому контексті постає потреба у формуванні збалансованої правозастосовної практики, що поєднує дотримання законності з гуманістичним підходом. Отже слід враховувати не лише юридичну кваліфікацію діянь, а й контекст, у якому ці дії було вчинено. Саме комплексний аналіз, що охоплює правові, соціальні та гуманітарні аспекти, дозволить забезпечити справедливе та людяне ставлення до осіб, які могли стати жертвами репресивного та злочинного механізму примусу.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.04.2025).

Бойчук С. С.,
директор Департаменту
забезпечення діяльності Міністра,
доктор філософії
(Міністерство внутрішніх справ України)

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Торгівля людьми є вкрай серйозною проблемою у мирний час, а наслідки збройного конфлікту утворюють щонайбільше сприятливі умови задля торгівлі й експлуатації людьми. З 24 лютого 2022 року наша держава живе за умов воєнного стану. Так, збройна агресія російської федерації підвищує ризики торгівлі людьми, тому нині ця проблема є вкрай актуальною.

Торгівля людьми є всесвітнім феноменом, котрому є притаманним динамічний й модифікований характер. Це є важким злочином, позаяк зумовлює порушення природних прав особистості не обмежуючись власне певною локалізацією. Наслідки цього суспільно-небезпечного феномену повсякчас є негативними як для особи, котра була протиправно вимушена до здійснення таких дій, так і для держави, котра допустила зазначену експлуатацію.

Водночас, комплікація протидії торгівлі людьми зумовлена багатьма детермінантами, зокрібно, об'єктивними чинниками її виникнення. Приміром, у країнах походження – є бідність чи нерівні статеві взаємини; у країнах призначення – наявний попит на дешеву робітничу силу чи репресивний штиб міграційної політики; у країнах транзиту – брак безпечних чи законних перспектив міграції.

Торгівля людьми відноситься до найбільше болісних та ганебних феноменів сучасності із-поміж всіх порушень прав людини, котрі зосереджують до себе увагу міжнародної ком'юніті. Априорі, що однією з чільних цінностей сучасного цивілізованого соціуму є свобода людини, а однією із чільних функцій держави – є забезпечення імунітету особи, її життя й здоров'я.

Ще у XX сторіччі торгівлю людьми було віднесено світовим співтовариством власне до переліку чільних викликів та загроз національній й міжнародній безпеці. Нині все більшу стурбованість викликає різкий зріст обсягів незаконних дій, котрі є пов'язаними із сексуальною

й іншими різновидами експлуатації особи. Квестію торгівлю людьми необхідно розглядати перш за все як загрозу національній безпеці держави, як таку, що зазіхає на фундаментальні здобутки демократичного соціуму.

У статті 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», задекларовано, що «...торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, учинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що, відповідно до Кримінального кодексу України, визнаються злочином» [1].

Відповідно до Протоколу про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності зазначено, що «...«торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу» [2].

Нині існує низка комплексних та взаємопов'язаних чинників торгівлі людьми, котрі можна класифікувати на внутрішні й зовнішні.

До внутрішніх чинників слушно віднести: деформацію моральних цінностей та брак духовних принципів певної частки населення; соціальна дивергенція; девіантне поведіння членів сім'ї; насильство у сім'ї й інші вияви гендерних протиріч; зваблівість кращого життя власне за рубежом та недостатня обізнаність громадян України стосовно потенцій працевлаштування та перебування за рубежом та їх наслідків тощо; низький рівень заробітної плати у більшій частини населення; загальне погіршення життєвого рівня та матеріальна убогість; брак робочих місць, незайнятість, особливо поміж молоді; активізація учинів міжнародних злочинних угруповань.

До зовнішніх чинників торгівлі людьми слушно віднести наступні: спрощення потенцій для подорожей; існуючий попит на малооплачувану працю; комерційну сексуальну експлуатацію, зокрема,

дітей; лояльність у чинному законодавстві щодо заняття проституцією у більшості країн світу; запит на працю у сферах, де більша частина населення не виявляє бажання працювати через низку факторів, зокрібно, небезпечні умови діяльності тощо.

Торгівлі людьми є притаманними різні види, поміж котрих: примусова діяльність; рабство; звичаї, котрі є подібними до рабства; використання у порнобізнесі та сексуальна експлуатація; примусова вагітність; трансплантація органів; проведення несанкціонованих дослідів над людиною; утягнення до злочинної діяльності; використання під час збройних конфліктів; експлуатування у жебрацтві; незаконне усиновлення задля наживи чи продаж дитини.

Слід зауважити, що Україна була однією із перших країн у Європі та СНД, котра у 1998 р. установила кримінальну відповідальність власне за торгівлю людьми. Порівняно із аналогічними законами зарубіжних країн стаття 124-1 ККУ окреслювала покарання не лишень за торгівлю жінками, заради їх примусового залучення власне до секс індустрії, як зокрібно, в Італії, Нідерландах та Бельгії, але й і за торгівлю людьми заради будь-котрої експлуатації, торгівлю дітьми (всиновлення з комерційною метою), і це було значним прогресом. Водночас, нововведений закон був недосконалим та вимагав доопрацювання, позаяк значна низка кваліфікуючих ознак робила його власне громіздким та незрозумілим для співробітників правоохоронних органів й важким у контексті доказування. Окрім того, назва злочину не в повному обсязі відображала його зміст та не збігалася з відповідною дефініцією злочину, котру застосовують у міжнародній практиці. У новому ККУ від 5 квітня 2001 р. стаття 149 «Торгівля людьми» була перенесена до розділу III «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи», що більше відповідало її скерованості на захист власне порушених прав людини [4]. У такий спосіб, у статті 149 ККУ було чіткіше визначено ознаки складу злочину, що, зокрібно, наблизило українське чинне законодавство власне до міжнародних норм, але zarazом повною мірою не корелювало його вимогам та зовсім не було ідентичним до дефініції «торгівля людьми», наведеної у Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [2]. Означеним протоколом було доповнено Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, котру ще називають Палермською конвенцією. Україна, як активний учасник міжнародної спільноти, 04.02.2004 р., спільно з

іншими 124 країнами світу на сесії Верховної Ради України ратифікувала Конвенцію та Протокол до неї. Протокол про боротьбу з торгівлею людьми є першим міжнародним документом, котрий є спрямованим на вирішення всіх аспектів, котрі є пов'язаними з позиціонованими проблемами [5].

Так, у 1999 р. було утворено Координаційну Раду по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, з врахуванням пропозицій котрої 25 вересня 1999 р. Кабінет Міністрів України затвердив Комплексну програму протидії торгівлі людьми на 2002–2005 роки, котра акумулює у собі три основних частини, котрі були спрямованими на запобігання торгівлі людьми, переслідуванню торгівців людьми, захисту потерпілих та їхню реінтеграцію [6]; Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 410 затверджено Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. [7]; Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2012 р. № 350 затверджено Державну цільову програму у сфері протидії торгівлі людьми на період до 2015 року [8]; Розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року [9].

У 2000 р. в архітектоніці Департаменту кримінального розшуку МВС України та в ГУМВС обласних управлінь утворено спеціалізовані підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Окрім того, відповідно до вимог Указу Президента України «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» від 18.02.2002 № 143 боротьбу з торгівлею людьми окреслено як один із пріоритетних векторів діяльності органів правоохорони [10].

Проте, необхідно визнати, що попри розвинену нормативно-правову базу, Україна відноситься до однієї із найбільших «постачальників» підневільної робочої сили у Європі. Так, відповідно до даних Міжнародної організації з міграції в Україні, з 1991 року більш ніж 260 000 українців потрапили до тенет торгівлі людьми.

Війна в Україні привнесла й вносить негативні перемиїни у життя людей. Жінки й діти, котрі були вимушені покинути Україну через військову агресію з боку російської федерації повсякчас стикаються із ризиками торгівлі людьми.

Злочинний світ адаптується до перемін реальності. Вистежуючи нові жертви, торговці людьми підготовлюються скористатися уразливістю тих, хто вимушений покинути Україну унаслідок воєнного стану. Так, на кінець травня 2022 р. з України виїхало 5 597 483 особи (за даними УВКБ ООН). Значна кількість біженців, за офіційними даними урядів країн, виїхали до Польщі (більше 3,07 млн) й Румунії (більше 836,1 тисяч). Угорщина прихистила більше 534,8 тис. осіб, а Молдова – більше 448,1 тис. осіб, Словаччина – більше 382 тис. осіб [11].

Дійсно, що війна вплинула й впливає подальше на обставини торгівлі людьми в Україні, позаяк вона стала власне тригером у обставинах:

- інтенсифікації квестій торгівлі дітьми;
- зросту уразливості людей, котрі перебувають у кризовому становищі;
- прецедентів зникнення людей;
- вимушеного вивезення, відбирання особистих документів;
- сексуальної експлуатації;
- фрагментарної чи цілковитої втрати робочих місць;
- розповсюдження фейкових повідомлень;
- турботи стосовно власну безпеки у період стресового становища без можливості аналізувати наявну інформацію.

Проблема торгівлі людьми лишається до нині невикоріненою, та досягла глобального масштабу. Те, що торгівля людьми є загальнолюдською проблемою, не викликає будь-яких сумнівів. Окрім того, можна констатувати, що торгівлі людьми є властивим об'єктивний штиб і є тісно пов'язаною з іншими глобальними квестіями. Вона виявляється як на глобальному, так і субрегіональному, регіональному й локальному рівнях, як, власне й усі глобальні квестії.

Отож, ефективно запобігати та протидіяти торгівлі людьми можливо лишень при застосуванні системного підходу, за умови координованих учинів усіх зацікавлених сторін, а саме: державних та недержавних організацій; органів соціального захисту; законодавчих й міграційних установ. У такий спосіб, важливою гарантією продуктивності заходів щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми є формування й зміцнення уповноважених інститутів як на місцевому так і національному рівнях.

Здійснення комплексної політики стосовно боротьби із торгівлею людьми, котра ґрунтується власне на повазі прав людини – жертв торгівлі людьми, зобов'язанні розглядатися в контексті елементу де-

мократичного та прозорого управління, на підґрунті принципу верховенства права.

1. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 26.10.2014 № 3739-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791

3. Про затвердження Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки : Постанова Кабінету Міністрів України; від 05.06.2002 № 766 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2002-%D0%BF#Text>

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 №2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 15.11.2000 Ратифікація від 04.02.2004, підстава-1433-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

6. Про затвердження Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки : Постанова Кабінету Міністрів України; від 05.06.2002 №766 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2002-%D0%BF#Text>

7. Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2007-%D0%BF#Text>

8. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2012 № 350. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-2012-%D0%BF#Text>

9. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>

10. Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян : Указ Президента України від 18.02.2002 № 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143/2002#Text>.

11. Торгівля людьми під час війни в Україні. URL: [https:// www.vchytel.com.ua/blog/articles/torhivlya-lyud-my-pid-chas-viyny-v-ukrayini-23.html](https://www.vchytel.com.ua/blog/articles/torhivlya-lyud-my-pid-chas-viyny-v-ukrayini-23.html)

Бойчук Ю. М.,
судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних,
телекомунікаційних досліджень та досліджень
у сфері інформаційних технологій
(Львівський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У ХХІ столітті торгівля людьми та незаконна міграція залишаються глобальними викликами, які вкрай негативно впливають на безпеку, права людини, соціальну стабільність тощо. Особливо гострою зазначена проблема є для України, яка є одночасно транзитною країною і країною походження трудових мігрантів. Тому наша держава постійно стикається з нагальною потребою вдосконалення державної політики протидії цим явищам.

Додаткової ваги і особливої загрози зазначена проблема набула в умовах повномасштабної війни, коли мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами чи були змушені шукати притулок за кордоном.

Україна бере активну участь у міжнародній боротьбі з торгівлею людьми: ратифікувала низку важливих документів (Протокол ООН про попередження й припинення торгівлі людьми (Палермський протокол), Конвенцію Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми) та співпрацює з профільними організаціями (Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Цими діями Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати ефективні механізми захисту жертв і попередження злочинів, пов'язаних із міграцією людей та їх експлуатацією.

З іншого боку, все міцнішу правову основу для протидії торгівлі людьми та незаконній міграції створює національне законодавство України. Основними нормативно-правовими актами у цій системі є: Кримінальний кодекс України (стаття 149 – Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини) [1], Закон України «Про протидію торгівлі людьми» [2], Державна стратегія у сфері міграційної політики на період до 2025 року [3], а також низка постанов Кабінету

Міністрів України щодо порядку надання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Але наявна правова база потребує систематичного оновлення з метою урахування сучасних реалій, які викликані війною, цифровізацією, зміною міграційних тенденцій тощо.

У системі протидії торгівлі людьми в Україні задіяні найпотужніші внутрішні сили (Національна поліція, Державна прикордонна служба, Служба безпеки України, Міністерство соціальної політики, місцеві адміністрації) та міжнародні партнери. Значна чисельність цих інституцій створила проблему недостатньої координації та обміну інформацією, яка має об'єктивні та суб'єктивні причини. Тому сьогодні вкрай необхідно створити єдиний міжвідомчий реєстр та виробити ефективний механізм реагування на виявлені випадки експлуатації людей, які виникли внаслідок торгівлі людьми та незаконної міграції людей.

Повномасштабне вторгнення агресора в Україну у 2022 році суттєво ускладнило проблеми торгівлі людьми та незаконної міграції: мільйони українців залишили свої домівки та опинились у вразливому становищі. Це створило сприятливі умови для діяльності злочинних угруповань, що займаються торгівлею людьми. Особливо вразливими стали жінки, діти, люди з інвалідністю та особи похилого віку. У пошуках безпечного місця проживання чи роботи ці люди потрапляють до шахрайських схем (вивезення в треті країни, примусова праця тощо).

Додаткові ризики у вирішенні зазначеної проблеми створює корупція в органах, відповідальних за прикордонний контроль. Контрабанда людей, фальсифікація документів, вербування жертв через мережу «своїх» та десятки інших схем - це ціла злочинна система реалії, які вимагають рішучих дій. Впровадження електронних систем перевірки, цифрових черг, відеоспостереження, автоматизованого аналізу ризиків, використання штучного інтелекту – покликані зменшити людський фактор і вплив корупційних схем.

Профілактика торгівлі людьми неможлива без активної просвітницької роботи в усіх сферах суспільства. Відчутні позитивні результати у вирішенні проблеми торгівлі людьми та незаконної міграції дає якнайширше інформування громадян про ризики нелегального працевлаштування, фальшиві агентства з «міжнародного працевлаштування», небезпеки перевезення дітей через кордон без супроводу та інші налагоджені схеми. Особливо важливо у зазначеному напрямі

працювати з молоддю, студентами, вразливими верствами населення через освітні кампанії, тренінги, інтерактивні заходи тощо.

Одним із ключових аспектів сучасної державної політики має бути підтримка осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Найбільш необхідними елементами цієї підтримки має бути забезпечення соціальною допомогою, тимчасовим житлом, юридичною підтримкою, можливістю психологічної реабілітації, програмами професійної підготовки та працевлаштування. Залучення до зазначеної роботи неурядових організацій, які мають досвід роботи з постраждалими, дозволяє надати цим програмам комплексного характеру.

Найбільш потужною рушійною силою позитивних змін у вирішенні окреслених проблем мають стати цифрові рішення. Першими доцільними кроками на цьому шляху, які дозволяють максимально оперативно реагувати на потенційні загрози є впровадження реєстрів вразливих груп, електронного моніторингу транскордонних переміщень, платформ для обміну інформацією між державами та установами дозволяє. Крім зазначеного, цифровізація допоможе формувати всеосяжні аналітичні бази для оцінки тенденцій і планування державної політики.

У контексті європейської інтеграції, Україна має продовжувати акцентувати орієнтування на стандарти ЄС у сфері захисту прав людини, безпеки кордонів і запобігання транснаціональній злочинності та без зайвих зволікань і бюрократичних перепон їх впроваджувати. Пріоритетами у зазначених діях мають стати: оновлення стратегій і планів дій, зміцнення інституційної спроможності, активна участь громадських організацій і ЗМІ, посилення міжнародної співпраці та обміну досвідом.

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1104>

2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

3. Державна стратегія у сфері міграційної політики України на період до 2025 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-u-sferi-mihratsiinoi-polityky-a1125r>.

4. Протокол ООН про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми (2000 рік, Палермський протокол). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons>.

5. Конвенція Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми (2005). URL: <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking>.
6. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Офіційний сайт. URL: <https://iom.org.ua>.
7. Звіт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) щодо ситуації з переміщеними особами в Україні, 2023 р. URL: <https://www.unhcr.org/ua>
8. Міністерство соціальної політики України – інформація про механізми і програми підтримки постраждалих від торгівлі людьми. URL: <https://www.msp.gov.ua>
9. OSCE/ODIHR. Combating Human Trafficking in Ukraine: Challenges and Responses. Аналітичний звіт, 2022 р. URL: <https://www.osce.org/odihr>.
10. Аналітична доповідь Центру Разумкова: Міграційна політика України: виклики війни та післявоєнного відновлення, 2023 р. URL: <https://razumkov.org.ua>.

Бондаренко В. А.,
професор кафедри мовної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

СУЧАСНЕ РАБСТВО ТА ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Тисячі людей по всій Великій Британії живуть у злиднях і займаються примусовою працею. Хтось тікає із зони бойових дій, хтось має фінансові проблеми, але всі вони відчують, що мрія перетворюється на кошмар, коли їхнє життя занурюється у страх, борги та виснажливу, низькооплачувану, небезпечну та принизливу роботу, втеча з якої неможлива, заборонена або карається.

Боротьба з сучасним рабством і торгівлею людьми є одним із найвищих пріоритетів діяльності Національного агентства боротьби зі злочинністю (NCA), яке очолює боротьбу Великої Британії з організованою злочинністю, торгівлею людьми, зброєю та наркотиками, кіберзлочинністю й фінансовими злочинами, захищаючи громадськість, виявляючи та переслідуючи тих злочинців, які становлять найбільший ризик для країни. Агентство працює з партнерами у Великій Британії та по всьому світу, щоб не тільки переслідувати злочинців, а й захищати жертв.

За даними Національного агентства боротьби зі злочинністю, кількість звернень щодо сучасного рабства та торгівлі людьми значно зросла: зокрема, у 2022 році було зафіксовано 7936 звернень від потенційних жертв експлуатації, що мали місце виключно у Великій Британії, – це на 10,3% більше порівняно з попереднім роком [1]. У 2024 році кількість потенційних жертв сучасного рабства у Великій Британії сягнула рекордного показника – 19125 випадків, що перевищило попередній рекорд 2023 року, коли було зафіксовано близько 17000 звернень. За оцінками правозахисної організації *Anti-Slavery International*, реальна кількість людей, які живуть у сучасному рабстві в Британії, становить близько 130000 [2].

Багато жертв працюють у будівельній галузі, сільському господарстві, секс-індустрії, а також у таких місцях, як бари, салони краси, автомийки та ферми з вирощування конопель. У всіх цих сферах, а також у сексуальному рабстві, працюють діти.

Багато жертв були продані з-за кордону – часто зі Східної Європи, Південно-Східної Азії та Африки – і їхня експлуатація часто починається вже в дорозі. У 2024 році трудова експлуатація була найпоширенішою формою рабства у Великій Британії. Британські жертви, як правило, потрапляють у скрутні часи, що робить їх вразливими до спокуси добре оплачуваної роботи з пристойним житлом, яка виявляється жорстокою брехнею. Це стосується і британських дітей, яких примусово залучають до торгівлі наркотиками на «кордонах графств», і громадян В'єтнаму, яких продають для примусової праці у виробництві канабісу.

Статистика Міністерства внутрішніх справ показує, що у 2021 році люди з Британії були однією з найбільших груп, які зверталися до органів влади. Для багатьох людей, які змушені працювати на нелегальних підприємствах, таких як виробництво наркотиків, існує постійний страх бути притягнутими до кримінальної відповідальності владою Великої Британії за діяльність, до якої вони були втягнуті. Це заважає багатьом жертвам відчувати себе в змозі довіряти поліції, соціальним працівникам та іншим представникам влади.

Більшість жертв «вербують» особисто, хоча деякі з них потрапляють у пастку секс-індустрії через оголошення про роботу в Інтернеті та соціальні мережі. У випадках сексуальної експлуатації веб-сайти з надання послуг для дорослих часто мимоволі відіграють ключову роль у розширенні клієнтської бази злочинців.

У деяких випадках жертвам погрожують, і вони можуть зазнати жорстокого насильства. У багатьох відбирають документи, що посвідчують особу, і утримують більшу частину заробітку як «оплату» витрат на проживання або на дорогу до Великої Британії.

Відділ боротьби з сучасним рабством і торгівлею людьми (MSHTU), що входить до складу NCA, працює з партнерами у Великій Британії та у усьому світі, щоб переслідувати злочинців, захищати жертв і запобігати тому, щоб вразливі люди в країнах походження ставали жертвами. Відділ проводить власні розслідування сучасного рабства, часто впроваджуючи інноваційні методи, щоб завадити торговцям людьми та ускладнити їхню діяльність; ділиться тактикою та розвідувальною інформацією у співпраці з партнерами – поліцією, регіональними підрозділами боротьби з організованою злочинністю та міжнародними правоохоронними органами; консультує партнерів щодо затримання та переслідування виявлених злочинців, надання доказів та оперативної практики, допомоги жертвам злочинів.

Цілком ймовірно, що кількість жертв сучасного рабства в усьому світі продовжуватиме зростати протягом наступних років. Життєво важливо інформувати потенційних жертв про ризики, про те, як не стати жертвою, і що робити, якщо їх експлуатують. Відділ проводить комунікаційні кампанії як у Великій Британії, так і в найбільш поширених країнах походження; підвищує обізнаність широких верств населення про те, як розпізнати ознаки торгівлі людьми (для прикладу, пересувна виставка по всій Великій Британії). Чим більше людей зможуть розпізнати сучасне рабство та повідомити про нього, тим ефективніше можна захистити жертв і притягнути торговців людьми до відповідальності.

Діє Національний механізм перенаправлення (NRM) – це структура для виявлення жертв торгівлі людьми або сучасного рабства та забезпечення надання їм відповідної підтримки. З 29 квітня 2019 року Міністерство внутрішніх справ взяло на себе відповідальність за всі сфери NRM, включаючи перенаправлення, прийняття рішень та збір даних.

Відповідно до вимог Закону Великої Британії про сучасне рабство (Modern Slavery Act 2015) [3], NCA щорічно публікує заяву про сучасне рабство, щоб продовжувати підвищувати обізнаність, полегшувати повідомлення про випадки сучасного рабства та підтримувати жертв. У заяві викладено зобов'язання щодо зменшення ризику сучасного рабства в ланцюгу постачання.

Моніторингова група з протидії торгівлі людьми (ATMG), яка входить до правозахисної організації *Anti-Slavery International*, зазначає, що Закон про протидію сучасному рабству був кроком у правильному напрямку, коли він був прийнятий у 2015 році, але в ньому занадто багато уваги приділяється поліцейській діяльності та боротьбі зі злочинністю, і занадто мало – запобіганню торгівлі людьми та захисту людей, які постраждали від торгівлі людьми. Як наслідок, багато постраждалих не отримують належної підтримки для відновлення свого життя. Вимоги до бізнесу також виявилися занадто слабкими. Відтоді Організація проводить кампанію за внесення критичних змін і прийняття нових, сильніших законів, щоб компанії очистили свої ланцюги поставок і поважали права працівників, а люди, які пережили рабство, отримали справжню підтримку; щоб уряд Великої Британії визнав права та потреби людей, які постраждали від торгівлі людьми. Організація працює над вдосконаленням вже існуючої політики

та практики, щоб забезпечити наявність адекватних систем підтримки та запобігання; закликає уряд Великої Британії прислухатися до експертів і усвідомити той факт, що обмежувальна імміграційна політика – наприклад, суворі обмеження на в'їзд і «прив'язані» робочі візи – може підштовхнути людей до небезпечного потрапляння в руки торговців людьми та експлуататорських трудових практик.

Вважаємо слушними пропозиції правозахисної організації *Anti-Slavery International* щодо жертв сучасного рабства. Для того щоб покращити ідентифікацію та підтримку жертв сучасного рабства, уряд повинен законодавчо підтвердити заявлену прихильність Великої Британії до Європейської конвенції про протидію торгівлі людьми, щоб надати правову визначеність жертвам сучасного рабства; удосконалити та розширити рамки надання підтримки постраждалим, які в їхній нинішній формі залишають користувачів під загрозою або в бідності (нові та вдосконалені механізми повинні бути розроблені на основі повних консультацій з постраждалими); реформувати імміграційну політику Великої Британії, в тому числі скасувати ті положення імміграційного законодавства, які обмежують ідентифікацію та підтримку постраждалих, забезпечити безпечні маршрути для шукачів притулку та гарантувати, що економічні мігранти не потраплятимуть у схеми з прив'язаними візами.

1. Modern slavery and human trafficking. Retrieved from <https://www.national-crimeagency.gov.uk/what-we-do/crime-threats/modern-slavery-and-human-trafficking>

2. Slavery in the UK. Retrieved from <https://www.antislavery.org/slavery-today/slavery-uk/>

3. Modern Slavery Act 2015. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents>

Бортник Н. П.,
завідувачка кафедри
адміністративного та конституційного права,
докторка юридичних наук, професорка
*Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова*
Єсімов С. С.,
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, професор
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ В ЄС У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У даний час міграційна політика ЄС багато в чому визначається двома тенденціями демографічного характеру: старінням населення, що продовжується, і збільшенням зовнішніх міграційних потоків. Проблема зовнішньої міграції набуває особливого значення в ситуаціях, коли мігранти не інтегровані в суспільство, що приймає, відрізняються девіантною поведінкою, виступають тягарем для національних систем охорони здоров'я та соціального забезпечення. Це у певній мірі має відношення до громадян України, які виїхали у зв'язку з агресією росії.

Європейський підхід відповідає проблемі та доповнює програму, розроблену Європейською Комісією «Стокгольм 2010» за рахунок визначення чотирьох основних сфер, які потребують негайних дій: скорочення стимулів для нелегальної міграції; розробка єдиного механізму надання притулку; забезпечення основних прав і свобод людини; забезпечення безпеки зовнішніх кордонів. Правове регулювання легальних міграційних потоків зачіпає питання щодо умов в'їзду та перебування в державі ЄС, що приймає, та відповідні питання щодо інтеграції легальних мігрантів у приймаючі суспільства.

Визначаються загальні цілі та завдання із зазначенням термінів виконання, розробляються кількісні та якісні індикатори з метою оцінки ступеня реалізації домовленостей, проводиться оцінка ступеня зближення національних політик, проводиться моніторинг.

29 січня 2020 р. Європейська Комісія випустила нову програму, де і було заявлено ініціативу щодо прийняття нового Пакту про міг-

рацію та притулок, який було представлено 23 вересня 2020 р. Пакт містить положення щодо правового регулювання у сфері міграції, притулку, інтеграції, відносин ЄС з третіми державами, у тому числі Україною у контексті щодо Угоди про асоціацію [1]. Позначаючи, що успішна політика інтеграції легальних мігрантів є невід’ємною частиною ефективної політики у сфері регулювання міграційних потоків. Це також є важливим для національних економік держав-членів та посилення згуртованості ЄС.

У Плані дій на 2021-2027 роки знайшли відображення такі елементи як адресна та індивідуальна підтримка легальним мігрантам, які в силу специфічних причин, таких як релігія чи стать, можуть стикатися з різними проблемами на території держави, що приймає. Успішна інтеграція легальних мігрантів залежить як від своєчасних дій, так і від довгострокових зобов’язань держав-членів у цій галузі [2].

Незважаючи на прерогативу держав ЄС розробляти та реалізовувати соціальну політику, інститути ЄС відіграють ключову роль у підтримці держав, у тому числі України, шляхом розробки та фінансування дій щодо розвитку партнерських відносин із третіми державами.

Основні дії ЄС відповідно до Плану дій можна виділити у наступних елементах: інклюзивна освіта з упором на швидше визнання кваліфікацій та вивчення національних мов держав-членів ЄС за фінансової підтримки фондів ЄС; покращення можливостей працевлаштування та визнання професійних навичок легальних мігрантів.

План дій передбачає виділення додаткового фінансування для медичного забезпечення легальних мігрантів, вихідців з України, посилення ролі обміну досвідом компетентних органів держав ЄС у цій галузі. Ініціатива доступного житла для легальних мігрантів-українців фінансуватиметься шляхом залучення Європейського фонду регіонального розвитку, Фонду притулку та міграції.

Європейська Комісія наголошує на посиленні координації між різними суб’єктами, які беруть участь у реалізації інтеграційної політики: неприбутковими організаціями, компетентними державними органами, представниками громадянського суспільства. Координація забезпечувалася завдяки Європейській міграційній мережі, яка займається обміном досвідом між державами ЄС. Європейська міграційна мережа (European Migration Network, далі – ЄМН) була створена у 2008 році рішенням Ради ЄС 2008/381/ЄС з подальшим закріпленням у Регламенті № 516/214. [3].

У ЄМС створені національні контактні пункти при урядах відповідних держав ЄС, як спостерігачі в ЄМС беруть участь Грузія, Норвегія, Молдова, Україна. Європейська Комісія бере участь у роботі ЄМС як координуючий орган. ЄМС фінансується Фондом «Притулок, міграція та інтеграція» із загальним бюджетом у 3 млрд. євро на шестирічний термін.

Сфера інтеграції легальних мігрантів у ЄС може бути прикладом ефективного управління цією сферою завдяки взаємодоповнючій ролі інститутів ЄС, використанню норм «м'якого права» та координуючих інструментів. Відсутність імперативних норм на наднаціональному рівні дозволяє державам проводити ефективну для них політику інтеграції легальних мігрантів у суспільство.

Водночас, недостатній рівень регулювання процесів інтеграції на рівні ЄС призводить до неоднорідності дотримання та гарантій основних прав і свобод громадян третіх держав, у тому числі українців. Це має негативні прояви у вигляді дискримінації та порушення соціально-економічних прав.

Як основні елементи ефективної інтеграції можна назвати натуралізацію та зайнятість. Натуралізація є поширеним способом інтеграції мігрантів у суспільство, яке приймає, оскільки цей процес пов'язаний з можливостями отримання політичних, економічних і соціальних переваг.

У національних правових системах механізм регулювання міграційних потоків працює ефективніше, ніж на наднаціональному рівні. Це викликано тим, що підстави прийняття до громадянства та міграційної політики визначаються на національному рівні.

Зайнятість є важливим чинником забезпечення інтеграції мігрантів у суспільство. Цьому сприяє встановлення міцних зв'язків між мігрантом і іншими суб'єктами правовідносин, включаючи вивчення національної мови та соціально-культурних особливостей держави, яка приймає. Хоча ринок праці в основному контролюється на національному рівні, ЄС задає загальну політику регулювання даної галузі, приймаючи стандарти у сфері праці та соціального забезпечення, забезпечує високий рівень реалізації прав і свобод людини на території держав.

Інститут громадянства розглядається як інструмент «вищої» інтеграції мігрантів у суспільство держави, яка приймає. Інтеграція мігрантів означає включення до існуючої системи цивільних, госпо-

дарських, трудових, адміністративних, інших правовідносин як активних суб'єктів.

Різні програми інтеграції, які країни ЄС створили для економічної інтеграції мігрантів, у тому числі щодо мігрантів з України, мають великий вплив на її результати. Щодо отримання посвідки на проживання (або статусу резидента), критерії отримання або втрати можуть змінюватись, але для громадян України вони є постійними.

Мігранти грають одну з ключових ролей в економіці, особливо в таких сферах, як будівництво, робота у публічних сферах, в лікувально-профілактичних закладах. Враховуючи особливості національних систем соціального забезпечення та охорони здоров'я в державах ЄС, багато мігрантів не підпадають під сферу дії соціального та медичного страхування. Соціальна незахищеність мігрантів веде до маргіналізації таких осіб, що негативно відбивається на національних економіках та умовах забезпечення безпеки. Хоча дана теза практично не має підтвердження щодо українців, але проблема існує.

Здійснення плану дій та заходів ЄС щодо інтеграції мігрантів-українців вже дало результати з багатьох напрямів діяльності. Наприклад, Європейська Комісія виступила з конкретними ініціативами, спрямованими на сприяння інтеграції ринку праці за участю роботодавців, економічних та соціальних партнерів. Розширюється підтримка місцевих та регіональних органів влади щодо партнерства на міському рівні з питань інтеграції мігрантів і біженців. Особливу роль у цьому відіграє надання додаткової фінансової підтримки для подальших конкретних дій держав-членів.

Європейська Комісія розпочала роботу над інструментом профілювання кваліфікацій для надання підтримки державам у ранньому профілюванні навичок і кваліфікацій осіб, які не є громадянами ЄС, що допомагає виявляти конкретні потреби окремих осіб в інтеграції на ринку праці та спрощувати процес підбору претендентів на вакантні посади. Інтеграція відіграє велику роль у забезпеченні соціальної згуртованості суспільства в державах ЄС, зростання економічних показників. У зв'язку з цим усунення нинішнього розриву у зайнятості між громадянами третіх країн та громадянами ЄС сприяло сталому розвитку національних економік держав, що характерно для економіки Польщі, Німеччини, Італії, де перебуває найбільша кількість громадян України. Європейська комісія закликає держави-члени продовжувати інвестувати в політику інтеграції, орієнтовану на всіх мігрантів, які легально перебувають.

Ініціативи ЄС щодо інтеграції легальних мігрантів мають дис-
позитивний характер. Держави-члени продовжують здійснювати роз-
робку та реалізацію політики щодо інтеграції громадян третіх держав,
використовуючи найбільш прийнятні для них правові інструменти та
механізми. Це має пряме відношення до громадян України, які тимча-
сово виїхали з країни у зв'язку з війною, розв'язаною росією.

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1678-18>

2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Action plan on Integration and Inclusion 2021–2027. URL. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0758>

3. Регулювання міграції: Прийом біженців з України. Європейська комісія. URL. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-refugees-ukraine_uk

Бочаров С. В.,

викладач кафедри спеціальних дисциплін, PhD
(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького)

Кушнір О. М.,

старший викладач
кафедри загальновійськових дисциплін, PhD
(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

В національному законодавстві, а саме статті 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» під терміном «торгівля людьми» розуміється здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, зокрема сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи [1].

Розглядаючи більш детально вказану проблематику зауважимо, що на сьогоднішній день торгівля людьми є повноцінним організованим кримінальним бізнесом, основні складники якого це: незаконна угода стосовно людини; вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини; експлуатація людини як мета; використання обману, шантажу, насильства, погроз, залежності, уразливого стану людини.

Розрізняють три основні етапи злочинної діяльності щодо торгівлі людьми [2]:

1. Вербування – полягає в досягненні домовленості щодо найму або залучення людини до виконання певної роботи/діяльності. Зазвичай це запрошення чи умовляння особи, яка перебуває у вразливому стані, уведення в оману щодо місця або умов роботи, використання шантажу, погроз застосувати насильство тощо.

2. Переміщення – має на меті зміну місця перебування або проживання людини шляхом перевезення чи переміщення – як у ме-

жах України, так і через державний кордон (легально або незаконно, добровільно або примусово).

3. Передача й одержання людини – пов'язаний із передачею фактичного контролю над людиною від однієї особи або групи осіб до іншої особи чи групи осіб.

У ситуації торгівлі людьми експлуатація може набувати різних форм, найпоширенішими з яких вважаються:

1) сексуальна експлуатація (*становить 50% з усієї світової статистики*);

2) трудова експлуатація або примусова праця (*становить 38% з усієї світової статистики*);

3) втягнення в злочинну діяльність (*становить 6% з усієї світової статистики*);

4) використання в жебрацтві (*становить 1,5% з усієї світової статистики*);

5) використання у збройних конфліктах (*становить 1,5% з усієї світової статистики*);

6) продаж дитини для нелегального всиновлення чи в дочеріння (*становить 1% з усієї світової статистики*);

7) вилучення органів або тканин з організму людини (*становить 1% з усієї світової статистики*).

Необхідно зауважити, що у ситуаціях торгівлі людьми можуть поєднуватися кілька форм, утворюючи змішані форми експлуатації (*становить 1% з усієї світової статистики*).

Серед основних причин (чинників), які сприяють виникненню й існуванню торгівлі людьми можемо виокремити зовнішні та внутрішні фактори [3].

До зовнішніх належать:

- наявність попиту на дешеву чи безоплатну робочу силу в будь-якій формі торгівлі людьми;
- діяльність ОЗУ, які отримують прибуток від торгівлі людьми;
- криза в країні: економічна, політична, соціальна, гуманітарна, війна;
- відсутність системи реагування та протидії торгівлі людьми й законодавства в цій сфері;
- збільшення масштабів і процесів трудової міграції.

Як внутрішні фактори розглядаємо:

- складне матеріальне становище, низький рівень доходів населення загалом, безробіття;
- досвід домашнього насильства, гендерно зумовленого насильства;
- складні життєві обставини;
- відсутність освіти чи професійних навичок;
- необхідність забезпечувати дітей, інших членів родини;
- відсутність або обмеженість інформації щодо можливості захисту своїх прав.

За своїми масштабами торгівля людьми та експлуатація відбувається як за межами певної країни, що передбачає перетин кордону, так і на її території (так звана внутрішня торгівля). Сьогодні торгівля людьми, на жаль, може відбуватися в будь-якій країні, незалежно від її економічного розвитку, політичної чи соціальної ситуації. Відповідно до даних ООН, торгівля людьми займає 3 місце за прибутковістю після торгівлі наркотиками та зброєю. За різними оцінками, торгівці людьми по всьому світу щорічно отримують прибуток близько 150 млн доларів США.

Згідно доповіді Офісу моніторингу та боротьби з торгівлею людьми США (*Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons*) за 2023 рік [4], за останні п'ять років торговці людьми використовують одурених або викрадених осіб (у т.ч. громадян України) з метою сексуальної експлуатації та примусової праці в Україні, Росії, Польщі, Німеччині, в інших регіонах Європи, у Китаї, Казахстані й на Близькому Сході. Згідно доповіді потерпілих українців/українок усе частіше експлуатують у державах-членах ЄС. Торговці експлуатують більшість постраждалих в цілях примусової праці. Торговці людьми експлуатують деяких українських дітей і вразливих дорослих у цілях примусового жебрацтва. Інформація надходить далеко не про всі випадки комерційної сексуальної експлуатації дітей. *Для прикладу: 10–15% представників ромської громади не мають ідентифікаційних документів, внаслідок чого не мають доступу до програм державної соціальної допомоги, і це збільшує їхню вразливість до торгівлі людьми. Торговці експлуатують невелику кількість іноземних громадян в цілях примусової праці в Україні.*

Зростає кількість жертв трудової експлуатації в Україні та за кордоном, яких експлуатують у різних галузях, зокрема на будівництві, у виробництві, у сільському господарстві, в кримінальній діяльності та у вуличному жебрацтві. До повномасштабного вторгнення Росії

в Україну у 2022 році, на східних територіях України, окупованих російськими військами, можливості працевлаштування були обмежені, а російські маріонетки встановили обмеження щодо міжнародної гуманітарної допомоги, призначеної для задоволення потреб цивільного населення. ВПО, люди, що проживали на окупованій Росією території, і мешканці Криму зіткнулися зі значними перешкодами на шляху до отримання чи поновлення своїх ідентифікаційних документів, що посилювало їхню вразливість до експлуатації.

Аналіз останніх років вказує також на те, що російська влада конфіскує українські ідентифікаційні документи та змушує брати російські паспорти. Постійні, але не підтверджені звіти, свідчать про те, що росіяни експлуатували українців в цілях праці, особливо в шахтах на окупованому Росією ОРДЛО. Російські військові залучали мешканців сходу України до військових дій чи примусової праці, як от до розчищення завалів чи утилізації трупів. За повідомленнями міжнародних організацій, з початком конфлікту в 2014 році відбулася зміна демографічних характеристик українців та українок, що ставали жертвами торгівлі людьми.

Серед них більше постраждалих з числа міських жителів, потерпілих молодшого віку та чоловічої статі, яких здебільшого піддавали трудовій експлуатації та втягували в кримінальну діяльність, наприклад у сфері наркоторгівлі та як кур'єрів. Повідомляється, що торговці людьми викрадали жінок і дівчат з уражених війною територій для їх сексуальної чи трудової експлуатації в Україні або Росії. Торговці людьми полювали на ВПО та піддавали деяких українців примусовій праці, примусовому призову у військо, а також сексуальній експлуатації на окупованих Росією територіях, часто через викрадення, катування й вимагання грошей.

Унаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну більше 8 млн осіб були змушені виїхати з України, а ще 5,4 млн осіб виявилися переміщеними особами в межах держави, що разом становить третину населення України (5,5 млн повернулися). За оцінками експертів, 90% тих, хто залишили країну, жінки та діти, а понад половина українських дітей стали переміщеними особами. Ці біженці та переміщені особи особливо вразливі до торгівлі людьми. За повідомленнями, торговці людьми намагалися експлуатувати біженців у пунктах перетину кордону та в транзитних центрах. ЗМІ повідомляли, що торговці людьми начебто полювали на переміщених українців на польському кордоні, пропоную-

чи їм транспорт або житло, залежно від цілі, з якою вони збиралися використовувати їх, для домашньої праці чи комерційного сексу. Експерти зазначили, що тисячі дітей без супроводу й евакуйованих дітей із щонайменше 195 закладів перебували під особливо високою загрозою щодо торгівлі людьми. Війна та її економічний вплив підвищили індивідуальну вразливість до торгівлі людьми навіть тих українців, які не стали переміщеними особами. По всій Європі українські біженці перебувають у зоні ризику примусової праці.

Торговці людьми полювали на переміщених українців/українок, використовуючи інформацію, опубліковану в інтернеті чи в соціальних мережах. Спостерігачі повідомляли про вербування українських жінок і дівчат для сексуальної експлуатації закордоном. У мережі зросла кількість пошукових запитів «українки ескорт» та інших запитів, пов'язаних із сексуальною експлуатацією українських жінок і дівчат.

За оцінками українських правозахисників, до 1,6 мільйона українських дітей перебувають під контролем Росії – депортовані або змушені жити в окупації. Їхню українську ідентичність систематично знищують, змушують приймати громадянство РФ, змінюють особисті дані та залучають до військових організацій і пропагандистських програм. Повідомляється, що російські сили в окупованих районах Донбасу використовували дітей для прямої чи непрямої участі в збройному конфлікті для виконання військових завдань на блокпостах, як бійців, а також для служби охоронцями, листоношами та секретарями.

Міністерство соціальної політики, Національна поліція, Національна соціальна сервісна служба, громадські та міжнародні організації, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми, ведуть статистичні дані відповідно до своїх повноважень – відкриті кримінальні провадження, кількість постраждалих у кримінальних провадженнях, кількість осіб, яким надано статус особи, постраждалої від торгівлі людьми тощо. Проте офіційні дані не спроможні висвітлити дійсний стан справ щодо проблеми торгівлі людьми. Переважна більшість випадків залишається не виявленою.

Висновки:

Пріоритетні рекомендації, які можуть бути впроваджені на державному рівні для протидії та упередження освітленого кримінально-караного діяння:

- активно розслідувати та притягувати до відповідальності за ймовірні злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечу-

вати адекватне покарання для засуджених торговців людьми, яке має передбачати тривалий термін позбавлення волі;

- посилити зусилля на основі законодавства про торгівлю людьми з розслідування, притягнення до відповідальності та засудження посадовців, ймовірно причетних до торгівлі людьми;

- посилити заходи з ідентифікації постраждалих і активно перевіряти наявність жертв торгівлі людьми серед найбільш вразливих груп населення;

- забезпечити в межах процесу децентралізації додаткове розширене навчання для місцевих чиновників і постачальників послуг з питань різниці між торгівлею людьми й іншими злочинами, щоб максимально зменшити зброї в ідентифікації та спрямуванні постраждалих від торгівлі людьми, а також у наданні їм допомоги;

- посилити захист дітей без супроводу та розлучених із сім'єю дітей, зокрема дітей, евакуйованих з українських закладів опіки, і зберігати дані про них;

- розширити підготовку працівників правоохоронних органів, прокурорів і суддів із питань розслідування та кримінального переслідування справ про торгівлю людьми, насамперед про примусову працю, і застосування підходу, орієнтованого на жертву, який враховує травму, а також із збору доказів з інших джерел на додаток до свідчень потерпілих;

- забезпечити доступ постраждалих до правової допомоги на всіх етапах кримінального провадження та покращити можливості жертв отримувати доступ до реституції;

- створити та заповнити посаду спеціального національного координатора, який/яка керуватиме національними заходами з координації та впровадження політики боротьби з торгівлею людьми;

- посилити захист працівників, скасувавши оплату за працевлаштування, що стягується з працівників організаціями з працевлаштування, і забезпечити сплату роботодавцями всіх зборів;

- збільшити державне фінансування заходів на протидію торгівлі людьми, насамперед відповідне фінансування місцевих громад;

- посилити розслідування правоохоронними органами й кримінальне переслідування фірм із працевлаштування, що займаються шахрайством;

- доопрацювати стратегію боротьби з торгівлею людьми та виділити ресурси на її впровадження.

1. Про протидію торгівлі людьми. Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. Офіційні відомості Верховної Ради України (редакція від 31.03.2023). Стаття 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата посилання – 18.04.2025).

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року № 55/25 (ратифіковано від 04.02.2004). Стаття 3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата посилання – 18.04.2025).

3. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифіковано 21.09.2010). Стаття 4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата посилання – 18.04.2025).

4. Звіт про торгівлю людьми за 2023 рік: Україна. Офіс моніторингу та боротьби з торгівлею людьми. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/2023_TIPR_UKR.pdf (дата посилання – 18.04.2025).

Вишневська І. А.,

науковий співробітник

НДЛ вивчення проблем протидії торгівлі людьми
ННІ з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції,

доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОБІЗНАНІСТЬ ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: УЯВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ТА ОСВІТНІ ЗАПИТИ

Торгівля людьми у XXI столітті постає не лише як кримінально-правове явище, а як багатовимірна соціальна проблема, що пронизує всі аспекти функціонування сучасного суспільства. Зростання кіберзлочинності, трудової експлуатації, сексуального рабства та інших форм торгівлі людьми вимагає системної, превентивної та освітньо-орієнтованої відповіді, особливо в академічному просторі.

Метою цього дослідження є аналіз рівня обізнаності, попереднього досвіду участі в інформаційно-просвітницьких заходах та освітніх потреб молоді в контексті запобігання торгівлі людьми. Анкетування, проведене серед 882 респондентів, переважно студентів університету, дозволило емпірично окреслити основні тренди та зробити низку висновків, значущих для подальшої побудови ефективних освітніх стратегій.

1. Рівень обізнаності: між усвідомленням та браком глибинних знань

Отримані дані свідчать, що 70,3% опитаних респондентів мають принаймні поверхнєве уявлення про проблему торгівлі людьми: 29,7% – не чули про неї взагалі, 58,6% – знають небагато, і лише 11,7% вважають себе добре обізнаними.

Це співвідношення демонструє, що попри формальну присутність теми в інформаційному полі, більшість студентів не мають ґрунтовного уявлення про специфіку проблеми, її прояви, законодавче регулювання та шляхи захисту. Проблема не є суто у відсутності інформації, а в її фрагментарності, поверховості та нездатності викликати глибоку когнітивну зацікавленість у молодіжній аудиторії.

Таким чином, ми можемо говорити про латентний характер неусвідомленої вразливості студентства до ризиків торгівлі людьми.

2. Досвід участі у заходах: нерівномірність практик і недовіра до користі

На запитання про участь в інформаційних заходах щодо протидії торгівлі людьми відповіді розподілилися практично порівну: 50,1% зазначили, що брали участь, а 49,9% – що ні. Водночас глибший аналіз свідчить про те, що навіть серед тих, хто мав відповідний досвід, лише 33,7% визнали такі заходи дуже корисними. Ще 17,3% вказали на часткову користь, а 45% – не брали участі.

Ці цифри підтверджують необхідність перегляду формату та змісту заходів, зокрема у напрямку підвищення їхньої інтерактивності, персоналізації та практичної релевантності. Варто відзначити, що найчастіше згадуваними форматами були лекції (72,2%), тренінги (35,5%) та семінари (22,3%), при цьому близько 11% вказали інші формати, включно з креативними підходами – форум-театром, переглядом документальних фільмів та кейс-методами.

У контексті педагогічної дієвості, важливим є не лише «проінформувати», але й змінити установки, сформувати у студентів критичне мислення щодо власної вразливості та потенційних ризиків.

3. Запит на освіту: латентна потреба чи суспільний запит?

На запитання, чи зацікавлені респонденти у відвідуванні заходів, спрямованих на підвищення обізнаності про торгівлю людьми, лише третина (32,3%) відповіла ствердно. Найбільша частка (48,1%) залишилася у категорії «не впевнений(а)».

Це може свідчити як про відсутність чіткого уявлення про цінність таких заходів, так і про брак мотивації. Проте варто звернути увагу на суттєвий запит на зручні формати – зокрема, онлайн-лекції (68,9%) виявилися найбільш привабливими, що відкриває широкі можливості для цифрової гуманітарної освіти в цій сфері.

4. Тематичні запити: емоційне залучення як ключ до ефективної освіти

Аналіз тематичних інтересів респондентів дозволяє виявити, що найвищий інтерес викликають реальні історії постраждалих від торгівлі людьми (75,4%), що значно випереджає інші теми.

Цей результат вказує на силу емоційного фактору в навчальному процесі: студенти готові співпереживати, розуміти та запам'ятовувати, коли мають справу з особистими історіями, а не абстрактними категоріями. Значний інтерес викликають і такі теми, як методи захисту (55,7%) та розпізнавання ризиків (51,1%). Значно ни-

жчою є зацікавленість у юридичних темах (24,6%) та діяльності неурядових організацій (17%).

Це свідчить про важливість побудови освітніх програм навколо життєвих ситуацій, практичних інструментів захисту та кейсів, що викликають емпатію, а не абстрактних нормативно-правових конструктів.

5. Інституційні канали комунікації: хто говорить зі студентом?

Дані анкетування показують, що основним джерелом інформації про заходи в університеті залишаються викладачі та куратори (51,8%), а також – соціальні мережі (14,4%). Натомість офіційний сайт університету виконує інформативну функцію лише у 11,9% випадків.

Цей факт вимагає переосмислення інституційної стратегії комунікації: вона має бути персоналізованою, доступною та інтегрованою в повсякденне середовище студента. Значну роль тут можуть відігравати як електронна розсилка, так і спільноти у соціальних мережах, у межах яких можна створювати короткі інтерактивні матеріали, відеоісторії, сторітелінгові дописи.

Висновки та рекомендації.

Проведене дослідження засвідчує критичну недостатність глибокої поінформованості студентської молоді щодо проблеми торгівлі людьми, що актуалізує потребу в комплексній зміні підходів до формування знань та компетентностей у цій сфері. Виявлений рівень обізнаності свідчить не лише про слабку включеність тематики до навчального процесу, але й про брак ефективних механізмів її комунікації в академічному середовищі. У цьому контексті першочерговим завданням виступає інституціоналізація відповідної освітньої компоненти як обов'язкової складової навчальних програм у межах бакалаврських і магістерських курсів, зокрема в таких галузях знань, як право, соціальна робота, публічне управління, педагогіка та психологія. Освітній процес має бути побудований на міждисциплінарному підході, що поєднує юридичний, соціологічний та етичний виміри явища торгівлі людьми, а також передбачає практикоорієнтовані елементи, зокрема моделювання ситуацій ризику, аналіз нормативної бази, ознайомлення з алгоритмами допомоги постраждалим та реагування на випадки експлуатації.

Водночас ефективність засвоєння інформації значною мірою залежить від обраної педагогічної стратегії. Найбільш доцільним під-

ходом у цьому контексті є поєднання емоційної залученості із практичною орієнтацією. Використання наративів – історій постраждалих від торгівлі людьми – створює емпатичний місток між навчальним матеріалом і внутрішнім досвідом слухача, активізуючи критичне мислення та формуючи емоційно забарвлене розуміння загроз. У свою чергу, забезпечення інструментальної складової – знання про методи убезпечення себе, розпізнавання індикаторів експлуатації, навички звернення по допомогу – сприяє перетворенню інформації на поведінкові стратегії самозахисту.

З огляду на цифрові звички цільової аудиторії, яка сприймає інформацію переважно через візуалізовані та інтерактивні медіа, форми подачі мають бути адаптовані до молодіжних інформаційних екосистем. Зокрема, доцільним є використання онлайн-курсів з інтерактивними модулями, платформ гейміфікованого навчання, соціальних мереж як каналу для мікроосвітніх інтервенцій, а також впровадження подкастів, відеороликів та цифрових історій, що забезпечують безперервний контакт із темою у звичному для молоді форматі. Це сприятиме не лише доступності знань, а й підвищенню мотивації до залучення в освітній процес.

Особливе значення має активізація студентських ініціатив та формування горизонтальних зв'язків між студентством, викладачами та адміністраціями закладів вищої освіти. Саме в таких мікросередовищах відбувається первинна соціалізація теми, формуються уявлення про її значущість, а також кристалізуються громадянські установки. Підтримка студентських клубів, тематичних проєктів, інформаційних кампаній і партнерств із громадськими організаціями дозволяє транслювати знання в середовище, яке здатне на самоорганізацію, самореплікацію просвітницьких практик та розбудову внутрішньої культури протидії експлуатації.

Окрему увагу варто приділити потребі в подальших дослідженнях, зокрема у вимірюванні причинно-наслідкових зв'язків між рівнем обізнаності студентської молоді, її установками щодо безпеки, готовністю діяти у випадках потенційної загрози та реальними моделями поведінки. Застосування кількісних методів, таких як валідизовані анкети та шкали, у поєднанні з якісними інструментами – фокус-групами, наративним аналізом, глибинними інтерв'ю – дозволить сформувати повноцінну емпіричну базу для вдосконалення як змісту освітніх програм, так і національної політики у сфері протидії торгівлі людьми.

Вінічук М. В.,
професор кафедри
менеджменту та економічної безпеки,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННОЮ МІГРАЦІЄЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації на територію України та розгортання нею жорсткої війни обумовило загострення уже існуючих проблем протидії міграційним процесам та активізувало появу нових небезпечних дестабілізуючих чинників, які спровокували виникнення нових проблем у міграційній сфері, пов'язаних із незаконною міграцією. Очевидно, що зовнішня міграція у довоєнний період була для України звичайним явищем та проявлялася, в основному, у переміщенні населення за межі країни з метою працевлаштування та отримання додаткових доходів. Проте, воєнні дії на території України істотно видозмінили міграційні процеси та продукували появу такого нового соціально небезпечного явища як незаконна міграція.

Першочергово, розвиток незаконної міграції обумовлений встановленням певних законодавчих обмежень щодо чоловіків в Україні та посиленням мобілізації з метою захисту територіальної цілісності й державного суверенітету України. На фоні зазначеного значна частка чоловіків перебуває у пошуках методів і способів ухилення від мобілізації та переміщення за межі країни. Зазначені тенденції не можуть перебувати за межами законодавчого врегулювання та потребують перегляду існуючих механізмів боротьби з незаконною міграцією та посилення відповідальності за вчинення правопорушень у сфері міграції населення. В даному контексті, Р. Сопільник, М. Ковалів та ін. [1] зазначають, що управління міграційними процесами потребує реалізації спеціальних заходів державою та формування адміністративних важелів впливу. Проте, в умовах війни дана проблематика трансформувалася у сферу кримінального права та за вчинення злочинних діянь, пов'язаних із незаконним переміщенням населення через державний кордон України, передбачена кримінальна відповідальність та позбавлення волі на термін від 3 до 5 років [2].

Більше того, окупація росією значних територій України спричинила певну невизначеність щодо того населення, яке залишилося на непідконтрольній українській стороні території. Тому, усвідомлюючи появу нових загроз, Україна ще у 2014 р. акцентувала увагу на необхідності врегулювання правового вакууму та вжиття превентивних заходів у міграційній сфері і ухвалено Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян і правовий режим на тимчасово окупованій території України» [3], яким врегульовано види покарання за незаконний перетин адміністративних меж з окупованими територіями.

Безумовно, проблема боротьби з незаконною міграцією в Україні в умовах війни є надзвичайно актуальною та потребує постійної уваги зі сторони законодавця, адже, існуючі тенденції доводять, що попри посилення кримінальної відповідальності за вчинення протиправних діянь, пов'язаних із незаконною міграцією, її обсяги є достатньо вагомими. За даними Державної міграційної служби України [4] лише у 2024 р. кількість нелегальних мігрантів становила 3058 осіб, більшість із яких є чоловіки (2288 осіб), що доводить зазначені у дослідженні тези про наявність в країні різноманітних схем незаконного переміщення населення через державний кордон з метою ухилення від мобілізації.

Таким чином, підсумовуючи проведені дослідження щодо особливостей економіко-правового регулювання проблем боротьби з незаконною міграцією в Україні в умовах війни, можна стверджувати, що в країні належна увага приділяється пошуку ефективних методів протидії даному деструктивному явищу, що доводиться наявністю низки законодавчих актів, які регулюють організаційно-правові аспекти боротьби із незаконною міграцією. Проте, встановлено, що національна система протидії незаконній міграції потребує удосконалення та посилення в частині встановлення відповідальності за вчинення злочинних діянь у сфері міграції.

1. Сопільник Р.Л., Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. Міграційне право України: навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2023. 260 с. URL: [https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567 ... 890/5787/1/](https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567...890/5787/1/).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. Р. № 2341–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=332#Text>.

3. Про забезпечення прав і свобод громадян і правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

4. Показники діяльності Державної міграційної служби України у 2024 р. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html>.

Вознюк А. А.,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності,
доктор юридичних наук, професор,
(Національна академія внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Сурогатне материнство є одним із сучасних методів допоміжних репродуктивних технологій, що надає можливість подружнім парам, які страждають на безпліддя, стати батьками. Водночас цю технологію можуть використовувати з протиправною метою – як для реалізації бажання мати дитину поза межами правового поля (наприклад, іноземні громадяни в одностатевих шлюбах або особи, які не мають медичних показань для її застосування), так і для подальшої експлуатації новонароджених.

У цьому контексті особливої уваги потребує визначення категорій кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені у сфері сурогатного материнства або мати з нею зв'язок. Насамперед ідеться про протиправні схеми, що мають ознаки *торгівлі людьми*.

Ключовим завданням є чітке розмежування між легальним сурогатним материнством і кримінально караною діяльністю. Визначення правових меж між законним та незаконним у цій сфері сприятиме своєчасному виявленню кримінальних правопорушень, правильній правовій кваліфікації діянь, а також забезпеченню ефективного захисту прав людини, зокрема сурогатних матерів, дітей, які народжуються в межах таких програм, і замовників репродуктивних послуг [1, с. 584].

Сурогатне материнство, як один із методів допоміжних репродуктивних технологій, вимагає чіткого юридичного регулювання для запобігання його використанню в незаконних цілях, зокрема у торгівлі людьми. Дотримання умов, передбачених наказом МОЗ України № 787, є ключовим для відмежування законної діяльності у цій сфері від кримінальних правопорушень, передусім торгівлі людьми.

До основних умов, що забезпечують легальність програми сурогатного материнства, належать: 1) наявність медичних показань до

застосування технології; 2) належне документальне оформлення, зокрема укладення договору між сурогатною матір'ю та замовниками відповідно до чинного законодавства; 3) генетичний зв'язок дитини з принаймні одним із замовників; 4) відсутність такого зв'язку з сурогатною матір'ю; 5) добровільність участі жінки в програмі.

Наявність вищезазначеного договору є важливим критерієм правомірності сурогатного материнства, тоді як його відсутність зазвичай свідчить про можливі ознаки торгівлі людьми.

Чітке законодавче регулювання та єдина правозастосовна практика, яка базується на встановлених критеріях законності, є запорукою ефективного захисту прав усіх учасників процесу – сурогатних матерів, народжених дітей та замовників.

Торгівля людьми може мати місце як за умови порушення визначених вимог, так і при їх формальному дотриманні. У контексті сурогатного материнства жертвами торгівлі людьми можуть бути як сурогатна мати, так і дитина.

Незаконна діяльність, пов'язана з використанням сурогатного материнства як інструменту торгівлі людьми, може включати:

1. Вербування жінок з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності, уразливого стану або підкупу особи, яка контролює потерпілу, з метою її експлуатації. Часто вербування має добровільний вигляд, а примус виникає на стадії виношування чи після народження дитини.

2. Торгівлю, переміщення, переховування, передачу або одержання дитини, народженої сурогатною матір'ю, які, як свідчить практика, здійснюються з метою реалізації певними особами права на батьківство, тобто незаконного усиновлення (удочеріння). Водночас не слід виключати випадки, коли метою таких протиправних діянь щодо дитини може бути будь-яка інша форма експлуатації (всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, вилучення органів, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо).

Кримінально-правової оцінки потребують не лише дії сурогатної матері та замовників, а й усіх посередників та осіб, які організовують або супроводжують надання таких послуг [1, с. 586].

Кримінальні правопорушення у сфері сурогатного материнства не обмежуються лише фактами торгівлі людьми, а в окремих випад-

ках підлягають кваліфікації за *сукупністю кримінальних правопорушень*.

З цього приводу Є. Д. Копельців-Левицька справедливо зауважує, що торгівля людьми майже завжди супроводжується іншими кримінальними правопорушеннями – такими як підроблення документів, заподіяння тілесних ушкоджень, шахрайство, викрадення або приховування осіб, незаконне перетинання державного кордону, незаконне усиновлення, розповсюдження наркотичних засобів, примусова праця чи відмивання коштів [2, с. 46].

У свою чергу Я. О. Триньова вказує, що організаторам програм сурогатного материнства (медичним закладам, посередницьким агенціям тощо) можуть інкримінуватися кримінальні правопорушення, зокрема: ч. 3 ст. 149 КК України (торгівля людьми), ст. 190 КК України (шахрайство), ст. 209 КК України (відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом), ст. 212 (ухилення від сплати податків), ст. 366 КК України (службове підроблення), ч. 4 ст. 358 КК України (підроблення документів, їх використання), ст. 369 КК України (надання неправомірної вигоди), а в окремих випадках – і ст. 115 КК України (умисне вбивство), ст. 134 КК України (незаконне проведення абортів або стерилізації). Останні два правопорушення зазвичай вчиняються з метою приховання незаконної програми сурогатного материнства [3].

Ці твердження знаходять часткове підтвердження в судовій практиці.

Протиправні схеми у сфері сурогатного материнства, як правило, реалізуються в *організованих формах співучасті*, оскільки їхнє вчинення вимагає участі фахівців у сфері медицини, юриспруденції, менеджменту, перекладу тощо. У зв'язку з цим такі діяння нерідко кваліфікуються з урахуванням положень ч. 3 або 4 ст. 28 КК України, а в окремих випадках – і за ст. 255 КК України [4; 5; 6].

Водночас слід враховувати певний рівень латентності організованих форм співучасті. Існують обґрунтовані підстави вважати, що через неможливість встановлення всіх обов'язкових ознак організованої групи чи злочинної організації, досліджувані делікти часто кваліфікують як вчинені групою осіб за попередньою змовою.

Вивчення судової практики свідчить про те, що в Україні правоохоронними органами виявлено, задокументовано та притягнуто до кримінальної відповідальності окремих учасників лише однієї злочинної організації, що спеціалізувалася на вербуванні жінок, які пере-

бувають в уразливому стані, з метою їх подальшої експлуатації під час участі в програмах комерційного сурогатного материнства з використанням стосовно них обману. Йдеться не про організаторів, а рядових учасників – перекладачів, менеджера та юриста. Між тим правоохоронці здійснюють документування й інших злочинних об'єднань у цій сфері кримінально протиправної діяльності [7, с. 36].

Поширеним кримінальним правопорушенням у сфері сурогатного материнства, що підтверджується судовою практикою, є **підроблення офіційних документів**. Наприклад, восени 2021 року ОСОБА_6, достовірно знаючи, що не проходила встановленої законом процедури отримання свідоцтва про народження дитини, виступила пособником у його підробленні. Перебуваючи в місті Харкові, вона через мережу «Інтернет» познайомилася з невстановленою особою, яка запропонувала за грошову винагороду виготовити свідоцтво про народження без черги. У невстановлений час і за невстановлених обставин ОСОБА_6 передала цій особі пакет документів, необхідний для виготовлення піддробленого свідоцтва, яке, зокрема, могло бути використане для незаконного вивезення дитини за межі України. Не пізніше 23.02.2022 вона отримала підроблений документ, виданий начебто Мерф'янською міською радою. Злочинні дії ОСОБА_6 були припинені 17.08.2022 під час обшуку в її помешканні [8].

Окремі кримінально протиправні схеми у сфері сурогатного материнства можуть супроводжуватися **незаконним переправленням осіб через державний кордон України**. Так, ОСОБА_6, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, діючи з прямим умислом та знаючи, що малолітня ОСОБА_7 (установлене ім'я – ОСОБА_13) не є її дитиною, мала на меті незаконно переправити дитину за кордон з метою її переховування від біологічних батьків. Для цього вона використала завідомо підроблене свідоцтво про народження.

На початку березня 2022 року ОСОБА_6 пішки перетнула державний кордон України разом із малолітньою дитиною, пред'явивши прикордонникам підроблене свідоцтво про народження.

Крім того, згідно з даними інтегрованої міжсвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи, 31.05.2022 ОСОБА_6 вдруге перетнула державний кордон через ПП «Шегині» разом із дитиною у напрямку в'їзду в Україну. Під час проходження прикордонного контролю вона повторно використала підроблене свідоцтво про народження, придбане через мережу Інтернет [8].

Фінансові розрахунки у сфері сурогатного материнства нерідко здійснюються поза межами правового поля. Організатори програм сурогатного материнства, зокрема медичні заклади, агентства-посередники або юридичні особи, можуть уникати офіційного оформлення виплат, що створює підстави для ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Показовим у цьому контексті є *приклад*, коли 27 вересня 2018 року ОСОБА_8 було повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 149 та ч. 3 ст. 212 КК України. Зокрема, службова особа підприємства ТОВ «BIOTEXCOM» підозрюється в тому, що у період з січня 2015 року по грудень 2017 року умисно не відобразила у податковій звітності доходи, отримані від надання послуг сурогатного материнства іноземним громадянам на території України, внаслідок чого було ухилена від сплати податку на прибуток у розмірі понад 65 мільйонів гривень [9].

Цей приклад підтверджує, що сфера репродуктивної медицини може бути використана як інструмент економічних злочинів, зокрема у вигляді ухилення від сплати податків. Водночас він ілюструє високий рівень латентності правопорушень у цій сфері та необхідність посилення державного контролю за фінансовими потоками, пов'язаними з наданням послуг сурогатного материнства.

У судовій практиці, пов'язаній із використанням сурогатного материнства, фігурують також випадки **шахрайства**. Так, упродовж 2020–2021 років група осіб, діючи під виглядом фірми з надання послуг сурогатного материнства, шляхом обману заволодівала грошовими коштами мешканців Покровського району м. Кривий Ріг [10].

Окрему категорію становлять справи, пов'язані з **внесенням неправдивої інформації до автоматизованих систем з метою незаконного вивезення новонароджених дітей за кордон**.

Досудовим розслідуванням встановлено, що група осіб, діючи за попередньою змовою та маючи прямий умисел на вивезення новонародженої дитини через державний кордон України, вчинила несанкціоновані дії з інформацією, що оброблюється в комп'ютерах, мережах або зберігається на електронних носіях. Зокрема, було внесено неправдиві відомості щодо дати народження дитини.

У межах розслідування було допитано свідка ОСОБА_6, який повідомив, що 28.10.2024 близько 16:00 зустрівся з ОСОБА_7 та ОСОБА_8. За словами ОСОБА_7, 04.08.2024 сурогатна мати народи-

ла для неї та громадянина Норвегії ОСОБА_9 дитину (ОСОБА_10). Водночас вона перебувала за межами України, що виключало можливість внесення її до офіційного свідоцтва про народження як матері.

З метою уникнення юридичних труднощів при в'їзді до Норвегії, де сурогатне материнство не визнається, ОСОБА_7 намагалася змінити дату народження дитини з 04.08.2024 на 09.08.2024. Вона неодноразово зверталася до медичних установ та державних органів, де, ймовірно, було здійснено підроблення медичної документації. Після відмови у виготовленні нового свідоцтва ОСОБА_7 разом з ОСОБА_8 продовжила пошуки осіб, які могли б внести неправдиві дані до реєстрів. Крім того, вона зверталася з проханням сприяти у виготовленні нових документів, зокрема медичної виписки та свідоцтва про народження, запропонувавши за це грошову винагороду в сумі 3000 доларів США.

Результати негласних слідчих (розшукових) дій підтвердили, що ОСОБА_7 мала намір незаконно вивезти новонароджену дитину після внесення змін до електронних реєстраційних відомостей про дату її народження шляхом несанкціонованого втручання в комп'ютерну інформацію [11].

Таким чином, сфера сурогатного материнства потребує комплексного кримінально-правового регулювання, оскільки вразлива до зловживань, які можуть проявлятися як у вигляді порушень прав людини, так і у формі організованої злочинної діяльності з використанням сучасних технологій, підробки документів, незаконного переправлення осіб через державний кордон України та обходу податкового законодавства.

Ключовим завданням є чітке розмежування між легальною репродуктивною практикою і кримінально караними формами її використання. Це можливо лише за умови унормування основних правових ознак законності сурогатного материнства: наявність медичних показань, генетичного зв'язку з принаймні одним із замовників, належне документальне оформлення, добровільність участі жінки тощо.

Торгівля людьми у контексті сурогатного материнства не завжди супроводжується фізичним насильством чи примусом – вона часто проявляється через юридичне прикриття (укладання фіктивних договорів, маніпулювання правовим статусом дитини, внесення неправдивих даних у реєстри тощо).

Кримінальні правопорушення у цій сфері часто мають ознаки сукупності діянь: до торгівлі людьми додаються такі злочини як під-

роблення документів, шахрайство, ухилення від сплати податків, відмивання доходів, незаконне перетинання державного кордону, незаконне усиновлення тощо. Це вимагає узгодженості кваліфікації та багаторівневої доказової бази.

Практика свідчить про високий рівень організованості таких злочинів. У схемах фігурують медичні працівники, юристи, посередники, перекладачі, менеджери. Попри це, кваліфікація за ст. 255 КК України застосовується рідко – зазвичай обмежуються кваліфікацією за ч. 2 або ч. 3 ст. 28 КК України (група осіб або організована група), що вказує на латентність реальних масштабів протиправної діяльності.

Недостатній контроль за реєстраційними процесами, слабкість перевірок у сфері ДРАЦС, а також складність міжнародної правової взаємодії створюють сприятливе середовище для реалізації протиправних схем, зокрема щодо незаконного усиновлення чи експорту дітей за кордон.

Окремого науково-практичного значення в контексті дослідження незаконного сурогатного материнства набуває проблема захисту прав малолітніх потерпілих, вразливий стан яких обумовлює специфіку досудового розслідування та судового розгляду таких кримінальних проваджень. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність не лише відповідної кваліфікації дій учасників, а й обов'язкового залучення фахівців – зокрема психологів, медичних працівників і представників органів соціального захисту – з метою забезпечення комплексного підходу до захисту прав дитини.

1. Вознюк А. А., Гриньків О. О., Єрменчук О. П. Сурогатне материнство та торгівля людьми: критерії відмежування та підстави кримінальної відповідальності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 583–589. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.97>

2. Копельців-Левицька Є. Д. Сурогатне материнство: торгівля дітьми чи послуга у сфері допоміжних репродуктивних технологій. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 45–49. DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.2.8>

3. Триньова Я. Кримінальні ризики в програмах сурогатного материнства з іноземним елементом. URL: <https://pravo.ua/kryminalni-ryzky-v-prohramakhsurohatnoho-materynstva-z-inozemnym-elementom/>

4. Вирок Оболонського районного суду міста Києва від 28 жовт. 2024 р. Справа № 756/1293/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122621823>

5. Вирок Оболонського районного суду міста Києва від 05 верес. 2024 р. Провадження № 1-кп/756/892/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121455104>
6. Вирок Подільського районного суду міста Києва від 13 серп. 2024 р. Справа № № 756/15737/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121030581>
7. Вознюк А. А., Оперук В. І., Дякін Я. О. Характеристика злочинних об'єднань, що вчиняють злочини у сфері сурогатного материнства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 86. Том 5. С. 30–38. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.4>
8. Вирок Ленінського районного суду міста Харкова від 26 груд. 2024 р. Справа № 642/3201/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124062411>
9. Ухвала Шевченківського районного суду міста Києва від 25 берез. 2025 р. Справа № 761/9309/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126178315>
10. Ухвала Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 18 лист. 2022 р. Справа № 212/8268/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107386125>
11. Ухвала Галицького районного суду міста Львова від 28 лист. 2024 р. Справа № 461/8763/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123366841>

*Горностай А. В.,
доцентка кафедри кримінального права,
кандидатка юридичних наук, доцентка
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

ПЕРЕДАЧА ДИТИНИ ЯК КРИМІНАЛЬНО КАРАНЕ ДІЯННЯ: КОЛІЗІЯ МІЖ НОРМАМИ ПРАВА І ОБСТАВИНАМИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Торгівля неповнолітніми (й малолітніми) особами та їх продаж є одними з найтяжчих злочинів проти дітей, які вийшли на перший план протягом останніх кількох десятиліть. Поширення збройних конфліктів у світі суттєво підвищує вразливість дітей та серйозних порушень їх прав, зокрема зростає ризик їх втягнення в торгівлю людьми під час воєнних дій і перехідних кризових періодів. Хоча сфера боротьби з торгівлею людьми здебільшого зосереджена на заходах щодо запобігання та реагування на торгівлю людьми з метою сексуальної, військової експлуатації та трудової діяльності, особливої уваги потребує феномен сімейної торгівлі людьми, коли експлуатація здійснюється або ініціюється членами родини в формі продажу чи передачі дитини для незаконного усиновлення/удочеріння.

Відповідно ч. 3 ст. 149 КК України продаж та передача дитини батьками для незаконного усиновлення утворює особливо кваліфікований склад та тягне покарання у вигляді позбавлення волі від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Чому ж торгівля дитиною, яка здійснена матір'ю чи батьком, карається так суворо? Мабуть вирішальними факторами тут є наявність корисливого мотиву в багатьох випадках. Крім того суспільна небезпечність сімейної торгівлі полягає в тому, що вона руйнує базові морально-етичні засади родини, формує толерантність до експлуатації в суспільстві. У деяких регіонах чи соціальних групах нелегальні передачі дітей від однієї родини до іншої можуть сприйматись як «життєвий вихід». Це нормалізує експлуатаційні практики на рівні побутової моралі – що ще небезпечніше, бо породжує толерантність до зла.

Саме тому в кримінальних кодексах багатьох країн торгівля дитиною, вчинена батьками, кваліфікується як обтяжуюча обставина, що тягне за собою більш суворе покарання.

Ч. 11 ст. 177-bis KK Іспанії (*Торгівля людьми*) передбачає покарання від 5 до 8 років ув'язнення, з обов'язковим позбавленням батьківських прав. Ст. 225-4-2 KK Франції (*Обтяжуючі обставини торгівлі людьми*) передбачає до 10 років позбавлення волі і штраф до 1,5 млн євро, якщо злочин скоєно біологічними батьками. Якщо цей злочин вчинено загальним суб'єктом, покарання до 7 років позбавлення волі та штраф у розмірі до 150 тис. євро. Пункт а ч. 2 ст. 192 KK Угорщини (*Торгівля людьми та примусова праця*) передбачає від 2 до 8 років позбавлення волі за зловживання батьківським становищем. Загальний суб'єкт карається позбавленням волі від 1 до 7 років. KK Румунії передбачає спеціальну норму - ст. 211 (*Торгівля неповнолітніми*). Пункт d ч. 2 даної статті передбачає від 5 до 12 років ув'язнення, якщо злочин вчинено членом сім'ї дитини. Вчинення злочину загальним суб'єктом карається від 3 до 10 років позбавлення волі. KK Італії містить дві норми – ст. 601 (*Торгівля людьми*) та ст. 602 (*Придбання та продаж рабів*), які передбачають покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до двадцяти років. Ст. 602-ter (Обтяжуючі обставини) зазначає, що за вчинення злочинів, передбачених статтями 600, 601 та 602, покарання збільшується вдвічі або до двох третин, якщо діяння вчинене висхідним родичем, усиновлювачем.

Водночас, деякі кримінальні кодекси не виділяють батьків як спеціальних суб'єктів: кримінальні кодекси Чехії, Литви, Словаччини – не передбачають підсилення відповідальності для батьків, однак наголошують на корисливому мотиві як обтяжуючій чи обов'язковій ознаці.

В деяких кримінальних кодексах європейських держав незаконне усиновлення/удочеріння виділено в окремі склади. Наприклад, § 180 Словаччини (*Передача дитини під контроль іншої особи*) - передача дитини в супереч загальнообов'язкового правового припису, іншій особі з метою усиновлення а також отримання дитини з цією ж метою. Або ідентична стаття в KK Чехії (§ 169) – передача за винагороду дитини під контроль іншої особи з метою усиновлення або для іншої подібної мети. За ці злочини встановлене покарання у вигляді позбавлення волі до 3 років.

Натомість відповідно до ч. 3 ст. 149 KK України такі дії становлять особливо тяжкий злочин, який карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Погодьтеся, різниця в покаранні суттєва..

Питання про незаконну передачу дитини для усиновлення насправді дуже складне й чутливе. У контексті війни ситуація, коли мати передає свою дитину іншій родині на постійне проживання поза встановленими законом процедурами, набуває особливої етичної та правової складності. З одного боку, така дія може бути вимушеною відповіддю на загрозу життю та здоров'ю дитини: наприклад, у разі евакуації, втрати житла, або неможливості забезпечити елементарні умови для існування. З іншого боку, передача дитини без офіційного оформлення опіки, усиновлення чи тимчасового влаштування порушує основоположні принципи права дитини, зокрема – право на правовий статус, безпеку, захист від експлуатації.

Особливе занепокоєння викликає те, що в умовах воєнного хаосу важко провести чітку межу між актом милосердя і фактичним «відчуженням дитини». Якщо незаконна передача дитини супроводжується грошовою винагородою, це дійсно має кваліфікуватися як торгівля людьми з експлуатаційною метою незаконного усиновлення/удочеріння. Однак чи не занадто сувора караність таких дій батьків, якщо при передачі дитини для усиновлення у них відсутній корисливий мотив? Коли вони діють, вважаючи, що це кращий шлях для забезпечення майбутнього їх дитини. Особливо зараз. Саме тому незаконна передача дитини під час війни для усиновлення потребує уважної правової оцінки, що враховує як намір матері або батька, обставини ситуації, так і наслідки для самої дитини.

Крім того, при оцінці суворості покарання за незаконну передачу дитини для усиновлення без корисливого мотиву постає ще одне гостре питання. Проблема кримінально-правового дисбалансу проявляється в тому, що вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України) визнається привілейованим складом злочину, що карається значно м'якше, ніж передача такої новонародженої дитини в іншу родину матір'ю відразу після пологів поза межами законної процедури, навіть без отримання матеріальної вигоди, яка кваліфікується як торгівля людьми (ч. 3 ст. 149 КК України) – злочин, що відноситься до категорії особливо тяжких, з передбаченим покаранням у вигляді багаторічного позбавлення волі.

Такий контраст у правовій оцінці викликає низку запитань щодо пріоритетів правового захисту: чому фактичне припинення життя дитини вважається менш суспільно небезпечним, ніж її неформальне передання, нехай і з грубим порушенням процедури, але без леталь-

них наслідків? Чи не свідчить це про асиметрію між акцентом на охорону життя і охороною правової форми, в якій це життя може бути збережене?

Цей дисбаланс загострюється в умовах війни, коли жінки можуть діяти у стані крайньої нужди, рятуючи дитину шляхом її передачі в безпечніше середовище. Відсутність гнучких механізмів правової підтримки для таких рішень підштовхує матерів або до криміналізованих форм влаштування дитини, або – в екстремальних випадках – до фатальних рішень, які, парадоксально, караються м'якше.

Градецька Н. М.,
головний науковий співробітник
науково–дослідної лабораторії з підготовки військ,
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський інститут Національної гвардії України)

ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми сьогодні досягла грандіозних масштабів свого поширення, що змушує говорити про неї як про глобальну проблему XXI ст., яка не має національних кордонів.

Торгівля людьми визнана транснаціональним злочином, який, згідно з даними експертів ООН, за рівнем прибутковості займає третє місце у світі після торгівлі наркотиками і зброєю.

Існує багато чинників, що сприяють поширенню торгівлі людьми. Серед них, перш за все, виділяють: важке економічне становище громадян і безробіття; політична нестабільність; корупція в державних органах; збройні конфлікти; організована злочинність, активна діяльність злочинних угруповань; дискримінація жінок; насилля в сім'ї; недостатня інформованість про можливості працевлаштування за кордоном; незнання міграційного законодавства; хибне уявлення про життя за кордоном; запит на нелегальну та дешеву робочу силу тощо.

Ринковий, високоприбутковий та латентний характер торгівлі людьми, використання новітніх технологій, здатність швидко пристосовуватися до нових реалій життя, на жаль, не дають змоги фахівцям реально оцінити масштаби її поширення.

Факти торгівлі людьми складно довести, і далеко не у всіх країнах цей злочин піддається кримінальному переслідуванню. Розслідування цього злочину містить низку складнощів, серед яких – латентність, яка обумовлена в більшості випадків інертністю жертв.

При цьому, за спостереженнями дослідників, чинники цієї інертності залежать від тієї чи іншої форми експлуатації людини. Так, у разі сексуальної експлуатації жертви зазвичай не бажають звертатися до правоохоронних органів, оскільки соромляться визнати, що займалися проституцією, до того ж в абсолютній більшості випадків цілком добровільно. Деякі потерпілі не заявляють у правоохоронні органи про те, що стали жертвою торгівлі людьми, оскільки не вірять,

що правоохоронці зможуть їм допомогти (тим більше, якщо стали жертвою експлуатації за кордоном). Інертність жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, пов'язана, зокрема, з їхнім низьким рівнем освіти та правової свідомості, зловживанням алкоголем, відсутністю визначеного місця проживання, інвалідністю тощо.

У матеріалах кримінальних проваджень трапляються відомості про те, що потерпілі від вказаного діяння не бажали звертатися до правоохоронних органів, до цього їх спонукали родичі, друзі чи й самі правоохоронці. Одним із важливих факторів латентності торгівлі людьми є те, що жертви даного злочину нерідко потрапляють до чужої країни, мови та місцевих особливостей якої не знають. Стан справ ще більше ускладнюється, якщо особа перебуває в певній державі нелегально (зазначимо, що у жертв, як правило, забирають паспорти) або ж якщо зайняття проституцією у цій країні є кримінально караним. Зауважимо також, що в матеріалах кримінальних проваджень трапляється інформація про жертв, які опинившись у ситуації торгівлі людьми, зуміли повідомити про це правоохоронні органи, однак ті були інертними і не реагували належним чином [1, с. 7–15].

Юридичне документування випадків торгівлі людьми є необхідним для подальшого притягнення винних до відповідальності та забезпечення справедливості.

Проблемним є питання документування фактів торгівлі людьми, що обумовлюються, насамперед, такими чинниками: злочин може вчинятися на території декількох країн; зазвичай високий рівень конспірації злочинної діяльності, створення легально діючих організацій по працевлаштуванню, модельних та шлюбних агенції тощо; задіяно велику кількість осіб в злочинній схемі та наявність корумпованих зав'язків, які намагаються чинити опір правоохоронним органам; виявлення осіб та фактів, які можуть свідчити про підготовку, або вчинення зазначеного злочину, що пов'язано з тим, що в процесі експлуатації потерпілі піддаються впливу і інших форм злочинної діяльності, що призводить до досить високого рівня латентності; проблема налагодження взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами держав на території яких вчиняється злочин [2, с. 212–213].

Високо оцінюючи діяльність міжнародних, регіональних та місцевих неурядових організацій, слід констатувати, що у сучасному

світі протидіяти торгівлі людьми неможлива без тісної співпраці між країнами та їх правоохоронними органами.

Беручи до уваги важливість міждержавного співробітництва в такій сфері, виділимо основні напрями і форми такої співпраці: розвиток нормативно-правової бази співробітництва щодо боротьби з торгівлею людьми; гармонізація національного та міжнародного законодавства у цій галузі; здійснення узгоджених заходів для виконання положень конвенцій ООН, інших міжнародних договорів, спрямованих на протидію та боротьбу з торгівлею людьми; аналіз стану і динаміки злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми, та результатів боротьби з нею; удосконалення механізмів взаємодії правоохоронних органів, органів прикордонного та міграційного контролю, соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти, неурядових та інших організацій для вжиття узгоджених заходів щодо протидії торгівлі людьми, особливо це стосується жінок та дітей; створення єдиної бази даних щодо транснаціональних злочинних груп, їхніх лідерів, юридичних та фізичних осіб, причетних до торгівлі людьми, а також про зниклих осіб, які, ймовірно, стали жертвами торгівлі людьми; вжиття заходів щодо забезпечення ефективного захисту жертв торгівлі людьми і навіть їх реабілітації тощо [3; с. 11].

Для вирішення проблеми торгівлі людьми необхідна координація всіх сил у глобальному масштабі, оскільки це проблема комплексного характеру, яка поєднує економічні, соціальні, політичні, духовні, культурні та інші фактори.

1. Андрушко А. В. Сучасний стан і ключові тенденції торгівлі людьми в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2020. Т. 31(70). Ч. 3. № 2. С. 7–15.

2. Шинкаренко І. І., Чернишенко О. Є. Сучасні проблеми протидії торгівлі людьми в Україні. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. Нац. ун-т внутр. справ ; Консультація місія Європейського Союзу. Харків, 2018. С. 212–213.

3. Швець Д. В. Ризики торгівлі людьми в контексті війни Росії проти України. Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2022. С. 13–14.

Гриньків О. О.,
старший викладач кафедри спеціальних дисциплін,
доктор юридичних наук
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)

ВЗАЄМОДІЯ УПОВНОВАЖЕНИХ ОРГАНІВ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Огляд наукової літератури, статистичних даних, інформації державних органів та неурядових організацій засвідчують, що проблема торгівлі людьми наразі є актуальною темою для вивчення, аналізу та надання пропозицій для вирішення проблемних питань з протидії та мінімізації цього негативного явища в українському суспільстві.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України призвело до суттєвої не лише гуманітарної, а й міграційної кризи, що звісно ж може впливати на зростання кількості випадків торгівлі людьми. Йдеться, перш за все, про масові переміщення громадян із тимчасово окупованих територій та територій, на яких тривають бойові дії.

Як вбачають дослідники [1, с. 46], за час війни понад десять мільйонів людей змушені покинути свої домівки, з них від п'яти до шести мільйонів –

це внутрішньо переміщені особи та чотири мільйони – біженці.

Як наслідок – пошук нового місця проживання, роботи, що призводить до підвищення рівня уразливості громадян і виникнення ризику потрапляння в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми. Українці, які залишили місця свого постійного проживання через військову агресію, змушені шукати прихисток у безпечних регіонах або ж за кордоном, що зумовлює подекуди чинники до потрапляння в тенета «торгівлі людьми». В умовах правової невизначеності, недостатньої інституційної спроможності та обмеженого доступу до правової допомоги, переміщені особи стають особливо вразливими до протиправних посягань.

За підсумками 2024 року в Україні встановлено 182 статуси осіб, постраждалих від торгівлі людьми, що на 64 випадки більше порівняно з 2023 роком. Зокрема: 123 випадки – змішана форма експлуатації (використання у збройних конфліктах, сексуальна та трудо-

ва експлуатація); 19 – використання у збройних конфліктах; 15 – трудова експлуатація; 13 – сексуальна експлуатація; 7 – жебрацтво; 4 – втягнення у злочинну діяльність; 1 – продаж дитини [2].

Як ми вже зазначали у своїх працях раніше [3, с. 122], статистичні дані не завжди відображають реальний стан, оскільки в повсякденному житті має місце латентність кримінальних правопорушень. Причинами прихованості ситуацій, пов'язаних з торгівлею людьми, є небажання окремих потерпілих звертатися до правоохоронних органів, чому передує – зневіра, страх (боязнь) за своє життя і життя своїх рідних та близьких, а також небажання згадувати неприємні, подекуди жахливі події пережитого.

Проблема щодо запобігання торгівлі людьми в умовах сьогодення полягає у недостатній ефективності механізмів виявлення таких кримінальних правопорушень, обмеженому доступі постраждалих до правової допомоги та психологічної підтримки, а також у низькому рівні обізнаності населення про ознаки торгівлі людьми й наявні шляхи захисту. Зазначене обумовлює необхідність комплексного підходу до протидії цьому негативному явищу, зокрема через зміцнення міжвідомчої взаємодії, удосконалення правозастосовної практики та активізацію інформаційно–просвітницької діяльності.

У червні 2023 року Кабінетом Міністрів України затверджено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року (далі – Програма–2025) [4]. Мета програми полягала в удосконаленні механізмів запобігання торгівлі людьми, підвищенні ефективності виявлення осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у цій сфері, захисті прав постраждалих та надання їм безпосередньої допомоги.

Розробники Програми–2025 сподівалися, що її імплементація дозволить поліпшити нормативно–правову базу у сфері протидії торгівлі людьми, зміцнити міжвідомчу співпрацю, а також підвищити професійну компетенцію державних службовців, відповідальних за цю галузь. Разом з тим, вважалось, що така програма сприятиме європейській інтеграції України та виконанню зобов'язань за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом.

Не будемо зупинятися на результатах реалізації Програми–2025 (це тема окремого дослідження), лише зазначимо, що наразі за координації Мінсоцполітики та підтримки Програмного офісу Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC – United Nations Office on

Drugs and Crime), Міжнародної організації з міграції та Офісу Спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в умовах конфлікту триває робота над новою Програмою протидії торгівлі людьми до 2030 року, основне завдання якої – максимально спростити процедуру отримання допомоги постраждалим, вивести превенцію таких злочинів на новий рівень, удосконалити нормативно-правову базу та уніфікувати законодавство з Європейським Союзом. Крім того, зазначена Програма має відповідати на сучасні виклики та реалії, враховуючи внутрішню та зовнішню міграцію, задля чого планується посилити міжнародне співробітництво та напрацювати нові алгоритми допомоги українцям, які перебувають за кордоном [5].

Для своєчасної протидії торгівлі людьми в умовах сьогодення, працівникам правоохоронних органів варто аналізувати ймовірні ризики, в першу чергу, серед внутрішньо переміщених осіб, оскільки їхнім вразливим станом можуть скористатися як для їх вивозу за кордон, так і для трудової та іншої експлуатації в межах України.

Крім цього, варто звернути увагу на те, що в окремих випадках засобами торгівлі людьми можуть слугувати явища або механізми, які на перший погляд мають законний або соціально схвалений характер, зокрема сурогатне материнство [6] та усиновлення/удочеріння.

В сучасних умовах глобалізації та при цьому правової неоднорідності між країнами, такі механізми можуть використовувати злочинні угруповання для легалізації, наприклад, репродуктивної експлуатації.

Здебільшого у сфері сурогатного материнства виникають численні етичні, правові та соціальні ризики, особливо в разі недостатнього нормативного регулювання або контролю за дотриманням прав сурогатних матерів. Не виключаються випадки, коли жінок змушують ставати сурогатними матерями під тиском або шляхом обману, фактично перетворюючи їх на об'єкт комерційної експлуатації.

Усиновлення/удочеріння також може виступати «ширмою» для нелегального вивезення дітей за кордон із подальшою експлуатацією – зокрема для примусової праці, жебракування, сексуального рабства або торгівлі органами. Проблема поглиблюється за відсутності належного міждержавного моніторингу та контролю після усиновлення, особливо в умовах збройного конфлікту, коли діти залишаються без нагляду або документів.

Ці аспекти потребують посиленого контролю з боку держави, уніфікації законодавства відповідно до міжнародних стандартів (зокрема Конвенції ООН про права дитини) та створення ефективних механізмів ідентифікації ризикованих випадків.

Зауважимо, протидія торгівлі людьми безпосередньо пов'язана з необхідністю здійснювати належну, в т.ч. й оперативно-розшукову, діяльність для отримання потрібної інформації. Як ми вже зазначали, торгівля людьми є високолатентним злочином із транснаціональним характером, що здебільшого вимагає негайного реагування та збирання доказової інформації. Оперативно-розшукова діяльність є основним інструментом для своєчасного виявлення організаторів, каналів переміщення та жертв. Її застосування узгоджується з міжнародними стандартами, які визнають необхідність розвідувального підходу до протидії цьому негативному явищу.

Питання запозичення та застосування методів і способів протидії торгівлі людьми правоохоронними органами зарубіжних країн залишається актуальним не лише для удосконалення національного законодавства, а й практичної діяльності [7, с. 93 – 94].

Між оперативно-розшуковими підрозділами Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) та іноземними правоохоронними органами існує взаємодія щодо обміну інформацією з метою встановлення нових форм протиправної діяльності та причетних осіб. Зокрема, триває робота в слідчо-оперативній групі OTF «Vistula», що організована агенцією EUROPOL з протидії проблематиці незаконної міграції та торгівлі людьми. Впродовж 2024 року представниками оперативно-розшукових підрозділів ДПСУ в межах Європейської багатопрофільної платформи проти кримінальних загроз (EMPACT) прийнято участь у 6 робочих зустрічах, організованих агенціями FRONTEX, EUROPOL та INTERPOL, зосереджених на протидії торгівлі людьми. Зокрема, під егідою агенцій FRONTEX та EUROPOL у період з 03 по 07 червня 2024 року в рамках пріоритету EMPACT 3.5 щодо протидії торгівлі людьми та експлуатації неповнолітніх, представниками оперативно-розшукових підрозділів ДПСУ прийнято участь у найбільшій спільній правоохоронній операції Joint Action Day «Global Chain», в якій були задіяні представники правоохоронних органів 40 країн світу. В інтересах протидії злочинності у сфері торгівлі людьми оперативно-розшукові підрозділи ДПСУ продовжують здійснення оперативного обміну інформацією з міжнародними парт-

нерами використовуючи можливості мережевого додатку EUROPOL (SIENA) [8].

Втішно, що така взаємодія має місце, але хотілось щоб це була не лише констатація фактів, а результативна місія задля вирішення проблем протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми.

При цьому, налагоджена взаємодія з оперативними підрозділами зарубіжних країн має здійснюватися відповідно до міжнародних угод, з дотриманням правових положень й чітким розмежуванням завдань і функцій, а також виконання міжнародних зобов'язань та створення дієвих відомчих і міжвідомчих механізмів взаємодії. Лише в тісній взаємодії уповноважених законом органів можлива ефективна протидія торгівлі людьми.

1. Луцький Т.М., Газдайка–Василишин І.Б. *Протидія торгівлі людьми: історія та сучасність*. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1. С. 42 – 48.

2. Інспекція праці інформує: Торгівля людьми – підсумки 2024 року URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektsiia-pratsi-informuie-torhivlia-liudmy-pidsumky-2024-roku/#>

3. Гриньків О. О. Проблемні питання протидії торгівлі людьми. *Часопис Київського університету права*. К.: Київський університет права НАН України, Ін-т держави і права м. В.М.Корецького НАН України, 2024. № 2. С. 121–125. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2024.23>.

4. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: Розпорядження КМУ від 2.06.2023 № 496–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>

5. Нова державна Програма протидії торгівлі людьми. URL: <https://www.facebook.com/MLSP.gov.ua>

6. Вознюк А.А., Гриньків О.О., Єрменчук О.П. Сурогатне материнство та торгівля людьми: критерії відмежування та підстави кримінальної відповідальності. Аналітично–порівняльне правознавство. 2025. № 1. С. 583–589. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.97>.

7. Гриньків О. О. Теоретико–правові засади кримінально–правового та оперативно–розшукового забезпечення оперативно–службової діяльності Державної прикордонної служби України: монографія. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2020. 470 с.

8. Не мовчи! Протидій торгівлі людьми! URL: <http://dspck.gov.ua/news-blog/1393-ne-movchi-protidij-torgivli-lyudmi>

*Долинська М. С.,
професор кафедри
господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЕДЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Державна міграційна політика – це комплексна система програмних заходів, що проводиться під правничо-законодавчою егідою держави щодо управління й регулювання міграційних процесів, виходячи з потреб юридичного й матеріального захисту прав мігрантів та створення їм належних умов для реалізації власного інтелектуального й трудового потенціалу, базуючись на принципах захисту національних інтересів, безпеки і територіальної цілісності [1, с. 77].

Зародження засад міграційної політики прослідковуються на українських теренах ще з давніх часів.

Проникнення християнства на територію Київської Русі та в подальшому прийняття християнства спонукало до появи священників із Візантії, поширювалися збірники візантійського (грецького) церковного права [2, с. 96].

Русько-візантійські договори 907, 911, 945, 971 років є першим документальним свідченням існування як звичасвого права на Русі, так і певних норм щодо правового статусу іноземців.

Тобто відбулося зародження певних засад міграційної політики [3, с. 54].

Як відомо, у Галицько–Волинській державі, як спадкоємиці Київської Русі, проживали та здійснювали свою підприємницьку діяльність багато іноземних громадян: греки, вірмени, німці, поляки, євреї, хозари (серед яких були особисто запрошені Данилом Галицьким іноземці), які зберегли свої національні, в тому числі правові традиції [4, с. 357].

Вищевказане свідчить про подальший розвиток засад міграційної політики на українських теренах.

Починаючи з 1990-х рр., коли Україна перетворилася на помітного постачальника робочої сили на міжнародний ринок праці, передусім європейський, відтік населення за межі держави справедливо

пов'язувався експертами та й суспільством загалом з серйозними викликами для демографічного, соціально-економічного, політичного, етнокультурного розвитку країни [5, с. 95].

Проголошення незалежності України стало потужним поштовхом активності як українців, так і мігрантів, які проживають на території держави. Також у цей час відбулося зародження міграційної політики незалежної української держави.

Дійсно, одним із найважливіших чинників, які впливатимуть на інтенсивність міграції українців у контексті євроінтеграції є, безумовно, міграційна політика країн європейської спільноти [5, с. 100].

Очевидним є той факт, що в умовах відставання України від країн ЄС за рівнем заробітної плати та добробуту населення, що значно посилюється під час війни, міграція українців у західному напрямку є закономірною. У разі надання громадянам можливості вільно працювати в Європі, вона інтенсифікується [5, с. 97].

О. Малиновська стверджує, що досвід попередніх розширень ЄС дає підстави для припущення, що міграція українців в процесі євроінтеграції інтенсифікується, однак невдовзі стабілізується. Очевидно, що саме війна та її наслідки є і залишатимуться в найближчій перспективі основним чинником міграції українського населення [5, с. 102].

Ми погоджуємося науковцями, що міграційна політика покликана сприяти консолідації суспільства, бути спрямованими на захист прав людини, запобігати дискримінації, проявам расизму та ксенофобії, міжнаціональним конфліктам та ворожнечі. Міграційна політика причетна до поповнення населення країни у спосіб міграційних переміщень, формування нових інонаціональних груп. Проте позитивний результат від такого поповнення людських ресурсів можливий лише за умови успішної інтеграції прибулих у суспільство, що, у свою чергу, вимагає захисту людських прав мігрантів, забезпечення недискримінації, протидії расизму і ксенофобії, тобто реалізації завдань і етнополітики, і міграційної політики [6, с. 181].

Має рацію О. Малиновська наголошуючи, що загальний тренд активізації міжнародної міграції не обмине Україну. Суспільству доведеться подолати шлях до визнання різноманітності як цінності і ресурсу розвитку, а державі – враховувати етнокультурні права мігрантів для реалізації міграційної політики, поширити заходи етнополітики на «нові», мігрантські меншини, надаючи їм гарантії проти порушення прав, маргіналізації, примусової асиміляції. Автор ствер-

джує, що результат ускладнення структури суспільства, збільшення чисельності його окремих фрагментів, які відрізняються за мовою, культурою, релігією, може мати позитивний характер, сприяти взаємозбагаченню культур та загальному благу, проте здатен призвести і до негативних наслідків – конфлікту цінностей, культурних норм, порушенню суспільної єдності. За таких умов вимоги до міграційної політики держави, як і до її етнополітики, закономірно зростають. У процесі їх удосконалення не можна буде не зважати на те, що беззастережний у цивілізованому світі захист прав національних меншин неможливий без забезпечення загального клімату толерантності до «інших», що стосується також і мігрантів [6, с. 194].

Погоджуємося з думкою науковців, що державна міграційна політика в умовах воєнного стану може стимулювати прояв державотворчого патріотизму нації шляхом посилення як мотивації громадян, так і збереження їх потягу до проживання у Батьківщині навіть в умовах воєнного стану [1, с. 81–82].

Як стверджує О. Малиновська, завдяки багаторічній трудовій міграції за кордон, в європейських країнах сформовані численні, доволі добре організовані та активні громади українців, які і кількісно і якісно зросли через масову вимушену міграцію, викликану російською агресією. Якщо напередодні повномасштабного вторгнення РФ, наприкінці 2021 р., за даними Євростат, чинні дозволи на перебування мали півтора мільйона українців, станом на 2023 р. у країнах ЄС та Європейської економічної зони (ЄЕЗ) зареєстровано понад 4 млн користувачів тимчасового захисту з України [5, с. 108].

Враховуючи масштаби руйнувань та необхідність відновлення інфраструктури та житлового фонду, що потребуватиме величезної кількості робочих рук, нестача робочої сили, у т.ч. внаслідок її відпливу за кордон, видається цілком реальним ризиком. Беручи до уваги вірогідність дефіциту працівників, має бути розроблена адекватна політика залучення іноземної робочої сили відповідно до потреб економіки країни, заходи з інтеграції іноземців. Розроблення міграційної політики з урахуванням перспективи вступу України до ЄС уже зараз є вкрай актуальним не лише з наукової, а й з практичної точки зору [5, с. 109].

Подолання дефіциту робочої сили у спосіб регульованої імміграції відбуватиметься в умовах жорсткої конкуренції за людські ресурси на міжнародному ринку праці, що насамперед пов'язано із соціально-економічною ситуацією в країні, низькою порівняно з іншими

європейськими країнами заробітною платою. Тому необхідно підвищити привабливість України для іноземних працівників, яких потребує економіка країни, спростити й запровадити максимально зрозумілий і прозорий порядок та критерії імміграції як для постійного проживання, так і тимчасового працевлаштування, дебюрократизувати та здешевити процедури допуску іноземних працівників на ринок праці, уникнути можливості корупційних дій [7, с. 38–39].

Позитивні для розвитку України результати залучення іммігрантів можливі лише за умови активної та продуманої інтеграційної політики, та потужних інформаційно–пропагандистських кампаній, адресованих місцевому населенню задля того, щоб люди не сприймали міграцію як загрозу, а ставилися до неї як до шансу прискорення соціально–економічного розвитку країни, збагачення та урізноманітнення культури в інтересах усього суспільства [7, с. 39].

Проводячи міграційну політику держава Україна повинна враховувати інтереси усіх громадян, які проживають на її території: як українського народу, так і інтереси мігрантів.

1. Карпінський Б. А., Карпінська О.Б. Правничо–активізаційні аспекти державотворчого патріотизму нації за міграційної політики в умовах воєнного стану International scientific journal «Internauka». Series: «Juridical sciences». 2023. № 8 (66). С. 75–85.

2. Долинська М.С. Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні: дис. ... д–ра юрид. наук: 12.00.01 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2017. 465 с.

3. Долинська М. С. До питання співвідношення міграційної та етнонаціональної політики в Україні. Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу : збірник тез Міжнародної науково–практичної конференції (7 червня 2024 року) / упор. : О. М. Марін, І. А. Вишнеvsька. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 54–58.

4. Долинська М. С. Нотаріальна практика та державна етнонаціональна політика в Україні: точки дотику. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2024. Вип. 40. С. 354–361.

5. Долинська М. С. Генеза та еволюція нотаріальної діяльності на теренах Львівщини. Львів: Растр–7, 2018. 196 с.

6. Малиновська О. Вірогідні наслідки євроінтеграції для розвитку міграційних процесів в Україні. *Демозграфія та соціальна економіка*. 2024. № 1. С. 94–113.

7. Малиновська Олена Етнополітика та міграційна політика: до питання взаємозв'язку і взаємовпливу. *Політичні дослідження*. 2023. № 1. С. 178–198.

8. Малиновська О. А. Працевлаштування трудових мігрантів з–за кордону в Україні: політико–правовий аспект. *Стратегічна панорама*. 2024. № 1. С. 30–41.

Дякін Я. О.,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності,
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

ДОПИТ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Сурогатне материнство як окрема форма допоміжних репродуктивних технологій набуває дедалі більшого поширення в Україні, що зумовлено як національними правовими особливостями, так і попитом з боку іноземних громадян. Разом із тим, ця сфера нерідко перетинається з кримінальними правопорушеннями, що потребують кримінально-правової оцінки.

До використання цієї технології, окрім подружніх пар із безпліддям, вдаються інші особи в протиправних цілях: як з метою реалізації свого права на батьківство (наприклад іноземці, що перебувають в одностатевих шлюбах, або іноземці, які не мають показань до застосування цієї репродуктивної технології), так і з метою одержання дитини задля подальшої її експлуатації [1, 584].

Йдеться насамперед про випадки комерціалізації сурогатного материнства, незаконного переміщення дітей, шахрайства, фальсифікації документів або навіть торгівлі людьми.

У такому контексті особливого значення набуває допит – один із ключових процесуальних інструментів, що дозволяє виявити приховані аспекти правовідносин, встановити істинний характер домовленостей між сторонами, з'ясувати мотиви, роль посередників і обставини вербування сурогатних матерів чи передачі новонародженої дитини. Оскільки більшість відомостей у таких провадженнях мають конфіденційний або неформалізований характер, саме допит часто стає визначальним для формування доказової бази.

У кримінальних провадженнях щодо сурогатного материнства необхідно допитувати осіб, які можуть надати важливу інформацію для встановлення істини у справі. Серед них:

Генетичні батьки, під час допиту яких важливо з'ясувати їх роль у процесі сурогатного материнства, умови укладення договору з сурогатною матір'ю, взаємовідносини з клінікою репродуктивної медицини.

Сурогатна матір, під час допиту якої важливо з'ясувати обставини укладення договору, умови виконання обов'язків (оплата, медичний нагляд, умови проживання тощо), застосування примусу, обману, використання її уразливого стану тощо.

Наприклад, як вбачається з допиту свідка ОСОБА_26 (сурогатної матері), у лютому 2021 року вона побачила у соціальній мережі «Facebook» оголошення з пропозицією участі в програмі сурогатного материнства, яке її зацікавило. Згодом, 13.02.2021, вона прибула до клініки «Сніжана» (м. Харків), де пройшла медичний огляд і здала відповідні аналізи. У період до березня 2021 року в цій клініці їй проводили стимуляцію, що полягала у прийомі лікарських препаратів. Після завершення курсу стимуляції було здійснено перенесення ембріону в клініці «NATIVITA» (м. Київ).

Процедура проходила наступним чином: співробітниця клініки «Сніжана» на ім'я ОСОБА_33 придбала для свідка квитки на потяг до Києва, де її вже очікували в клініці «NATIVITA». У спеціально відведеному кабінеті було проведено підсадку ембріону. Жодних договорів на цьому етапі з нею не укладали. У той самий день вона повернулася додому.

Через два тижні в клініці «Сніжана» ОСОБА_26 здала аналіз крові для визначення рівня ХГЛ, за результатами якого було встановлено, що вагітність не настала. Увечері того ж дня вона отримала грошову компенсацію у розмірі 300 євро в приміщенні клініки «Ла Віта Нова» (м. Харків). Невдала спроба підсадки повторилася в червні 2021 року, і процедура проходила за аналогічною схемою [2].

Медичний персонал клініки репродуктивної медицини, під час допиту якого важливо з'ясувати обставини надання медичних послуг, законність проведення процедур, документальне оформлення процесу, організації, які виступали посередниками між батьками та сурогатною матір'ю.

Наприклад, у ході досудового розслідування було допитано як свідка ОСОБА_29, який обіймав посаду лікаря-гінеколога в медичному центрі «Натівіта» та здійснював ембріотрансфери сурогатним матерям. У ході допиту він підтвердив факт проведення таких процедур, однак зазначив, що не підписував документи, які згідно з наказом МОЗ № 787 він мав вести як лікар (зокрема, амбулаторні картки, заяви пацієнтів на отримання послуг допоміжних репродуктивних технологій тощо). Свідок також зазначив, що підписи в цих документах йому не належать [3, 584].

Юристів, під час допиту яких важливо з'ясувати юридичні аспекти супроводження сурогатного материнства, зокрема законність

договорів між сторонами, обставини їх складання, оформлення передачі дітей.

Перекладачів, під час допиту яких важливо з'ясувати комунікацію між замовниками та посередниками.

Свідки з боку сурогатної матері або генетичних батьків, які можуть володіти інформацією про обставини примусу, шахрайства чи інших порушень.

Представники державних органів (наприклад, працівники, які реєстрували народження дитини або здійснювали інші правові дії).

Допит допомагає встановити ланцюг учасників схеми – від сурогатних матерів до медичних працівників і чиновників, які займалися оформленням документів.

Завдяки допитам підтверджуються ключові факти – зокрема, про виплати, внесення неправдивої інформації до офіційних документів, підробку медичних даних.

Таким чином, у кримінальних провадженнях, пов'язаних із сурогатним материнством, допит виступає ключовим інструментом з'ясування істотних обставин справи. Його значення зумовлюється складністю і латентністю таких правовідносин, наявністю посередників, транснаціональним елементом і високим ризиком зловживань. Саме допит дозволяє встановити дійсний характер домовленостей між сторонами, виявити ознаки протиправної діяльності, підтвердити або спростувати факти порушення прав жінок чи дітей, а також розкрити механізми правопорушень, що часто маскуються під репродуктивні послуги. Удосконалення підходів до проведення допиту, визначення кола осіб, які підлягають допиту, та формулювання релевантних запитань є важливим напрямом розвитку практики досудового розслідування в цій чутливій і складній категорії кримінальних проваджень.

1. Вознюк А. А., Гриньків О. О., Єрменчук О. П. Сурогатне материнство та торгівля людьми: критерії відмежування та підстави кримінальної відповідальності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 583–589. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.97>

2. Ухвала Оболонського районного суду міста Києва від 24 січ. 2023 р. Справа № 756/1023/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108623812>

3. Ухвала Оболонського районного суду міста Києва від 28 серп. 2023 р. Справа № 756/10989/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113064363>

Єрмаков Ю. О.,
проректор, доктор юридичних наук, професор,
полковник поліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПОПЕРЕДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЮ ПОЛІЦІЄЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

З початку повномасштабної збройної агресії рф (з лютого 2022 по грудень 2024) задокументовано 323 факти торгівлі людьми, 174 трафікерів отримали статус підозрюваних. За цей час учасники 15 організованих злочинних груп торговців людьми вже постали перед судом,

Як зазначається, було ідентифіковано 241 потерпілого у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми, 104 з них – чоловіки, 100 – жінки, 37 – діти, зокрема 23 малолітніх[1].

Війна загострила проблему торгівлі людьми в десятки разів, але водночас зменшила можливості викриття злочинів проти гідності українців. Торгівля людьми – це кримінальний злочин, який карається згідно з Кримінальним кодексом України позбавленням волі на строк від 3 до 15 років (стаття 149 ККУ)[2].

У Національній поліції в структурі кримінальної поліції попередження, виявлення та припинення правопорушень у сфері торгівлі людьми є повноваженням Департаменту міграційної поліції.

Відповідно до Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України, затвердженого наказом Національної поліції України від 22.01.2021 № 52, основними завданнями Департаменту міграційної поліції є:

- участь у реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми та нелегальній (незаконній) міграції, виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, зокрема серед іноземців, та надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги та захисту;

- попередження, виявлення та припинення правопорушень у сфері торгівлі людьми, міграції та суспільної моралі, зокрема вчинених учасниками та членами організованих груп і злочинних організацій, розшук осіб, які вчинили такі правопорушення.

Департамент міграційної поліції відповідно до покладених на нього завдань здійснює:

- запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, зокрема щодо сексуальної експлуатації дітей[3].

Торгівля «живим товаром» отримала на сьогодні достатньо широке розповсюдження у всьому світі. За розміром отримання доходів унаслідок здійснення злочинної діяльності торгівля людьми займає третє місце після торгівлі наркотиками та зброєю і приносить злочинцям до 7 млрд. доларів США щорічного прибутку [4].

Попередження злочинності в широкому розумінні цього слова полягає в побудові системи заходів, спрямованих на викорінення злочинності шляхом створення таких суспільних умов, які усувають причини скоєння злочинів, гарантують своєчасне реагування державних і громадських організацій на факти аморальної, антигромадської поведінки, що можуть призвести до вчинення злочинів.

Діяльність щодо превенції торгівлі людьми передбачає як загальнодержавні заходи економічного, правового і виховного характеру, так і спеціальні заходи, які здійснюють підрозділи Національної поліції.

Ці заходи можуть бути як загальними, наприклад, виявлення і усунення конкретних умов, що сприяють вчиненню злочинів, так і індивідуальними – застосування профілактичного впливу на осіб, схильних до вчинення злочинів, припинення приготування або замаху на злочин тощо.

Виявлення причин та умов, що сприяють торгівлі людьми, може бути досягнуто шляхом вивчення та аналізу:

- стану злочинності по лінії обслуговування;
- матеріалів кримінальних проваджень, порушених щодо осіб, які займаються торгівлею людьми та/або нелегальною міграцією;
- даних адміністративної практики, повідомлень службових осіб, а також заяв, листів громадян;
- публікацій у ЗМІ та мережі Інтернет та ін.

Причини торгівлі людьми можна класифікувати на внутрішні та зовнішні.

Пріоритетне місце серед зовнішніх чинників посідає скрутне економічне становище, неможливість отримати гідну роботу, що тягне за собою бідність та безвихідність, а також посилення загальної криміналізації суспільства. Чинником, що підштовхує до бажання їхати за кордон у пошуках кращого життя, є насильство стосовно жінок, зокрема, домашнє.

До правових чинників можна віднести відсутність, з одного боку, дієвої системи захисту потерпілих від торгівлі людьми як в Україні, так і за її межами, а з іншого – незабезпечення невідворотності покарання злочинців. Проблемним питанням залишається також забезпечення соціального захисту наших громадян, які перебувають за кордоном.

Досить слушно зазначає Е. М. Кісілюк, що серед інших умов існування торгівлі людьми в Україні необхідно назвати такі: відсутність в Україні закону про соціальний захист громадян України за кордоном (жертви торгівлі не можуть розраховувати на будь-яку соціальну чи правову підтримку в той час, коли вони перебувають за кордоном) генетична привабливість українських жінок; нераціональна податкова політика держави; існування в Україні дуже привабливого «ринку жінок»; стрімке поширення алкоголізму і наркоманії серед жінок; відсутність діючої системи захисту жертв злочину від погроз та шантажування з моменту розкриття злочину до розгляду справи в суді; безконтрольність рекламних оголошень із працевлаштування; правова неграмотність населення; поверхові уявлення про легкість життя у західних країнах; інтернаціоналізація організованої злочинності.

З метою ефективного попередження торгівлі людьми в Україні поряд з профільними органами Національної поліції успішно діють ряд міжнародних організацій та мережа громадських об'єднань. На сьогодні посилення співпраці між суб'єктами протидії торгівлі людьми – це один з пріоритетних векторів роботи МВС. Налагодивши взаємодію, правоохоронці забезпечили всі умови для успішного виявлення та захисту потерпілих, розслідування злочинів[5].

Для покращення роботи міграційної поліції постає необхідним розширити спектр технічних засобів та синхронізувати діяльність з міграційними службами Євросоюзу та інших країн. Крім того, доречним є впровадження баз обліків, чат ботів та інших засобів ідентифікації та перевірки осіб, на базі штучного інтелекту було б вагомим кроком вперед в напрямку протидії злочинам пов'язаних з торгівлею людьми.

1. Національна поліція України з 24 лютого 2022 року задокументувала 323 факти торгівлі людьми // <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3917770-naspolicia-z-pocatku-vijni-zafiksuvala-323-fakti-torgivli-ludmi.html>

2. Торгівля людьми в умовах війни: Карітас України посилює співпрацю з правоохоронними органами для протидії злочинам <https://caritas.ua/news->

en/torgivlya-lyudmy-v-umovah-vijny-karitas-ukrayiny-posylyuye-spivpracyu-z-pravoohoronnymy-organamy-dlya-protydiyi-zlochynam/

3. Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України: наказ Національної поліції від 22 січня 2021 року № 52. URL : <https://www.npu.gov.ua/propoliciyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi/departament-migracijnoyi-policiyi-u-skladi-kriminalnoyi-policiyi>.

4. Статистичні данні ООН щодо торгівлі людьми. URL:https://www.google.com/search?rlz=1C1GGRV_enUA762UA764&q=%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%8F+%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%8C%D0%BC%D0%B8&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwi-47mF__rgAhV666YKHYSvsDK8QsAR6BAgBEAE&biw=1366&bih=657#imgrc=vv6Aqe7w8aZcAM:

5. Кісілюк Е.М. Деякі аспекти протидії торгівлі людьми в діяльності Національної поліції України // Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 12–13 квітня 2019 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2019. – С. 77–80.

Єрмоменко В. О.,
старший викладач кафедри спеціальних дисциплін
факультету правоохоронної діяльності
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незаконна міграція завжди мала негативний вплив на будь-яку державу. Не зважаючи на те, була вона країною походження мігрантів чи транзитною. Із початком повномасштабного вторгнення РФ значний відтік населення, у тому числі військовозобов'язаних чоловіків, суттєво впливають і на питання забезпечення національної безпеки. Як ще зазначалось в 2020 році В.О. Корольовим та В.О. Єрмоменком – «незаконне переправлення осіб через державний кордон України – протиправне явище, яке має стійку тенденцію до збільшення, що негативно позначається на криміногенній ситуації в державі. Незаконне переправлення осіб через державний кордон як вид злочину здійснюється організованою групою осіб за попередньою змовою – організатор та пособник (наставник, провідник, переправник, перевізник, вербувальник), набуваючи в Україні масштабів явища, котре реально загрожує її національній безпеці, економічним та політичним інтересам, стимулює відтік коштів у тіньовий сектор та напруженість у відносинах із суміжними країнами» [1]. На даний час це твердження залишається актуальним, при цьому факти організації незаконного переправлення осіб через кордон зросли в рази.

Статистика Офісу генерального прокурора свідчить про стрімке зростання фактів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переправленням осіб через державний кордон, із початком повномасштабної війни. Так, із 2015 по 2021 роки було зареєстровано 1718 кримінальних правопорушень за ст. 332 КК України (2015 – 152, 2016 – 183, 2017 – 195, 2018 – 331, 2019 – 252, 2020 – 278, 2021 – 327). Уже протягом 2022 року було зареєстровано 1225 таких кримінальних правопорушень, 2023 – 2301, 2024 – 3106, і протягом січня–березня 2025 – 1118 таких кримінальних правопорушень [2].

При цьому також суттєво збільшилась кількість випадків вчинення такого виду кримінальних правопорушень організованими гру-

пами та злочинними організаціями. Так, із 2016 року (за 2015 рік статистика відсутня) формами організованої злочинної діяльності було вчинено 98 кримінальних правопорушень за ст. 332 КК України: 97 – організованою групою / 1 – злочинною організацією. По роках: 2016 – 5 / 0; 2017 – 6 / 0; 2018 – 15 / 0; 2019 – 24 / 0; 2020 – 27 / 1; 2021 – 20 / 0. А вже в 2022 – 54 / 0; 2023 – 298 / 1; 2024 – 403 / 209; в січні – березні 2025 – 133 / 0 [2]. Статистика вражає своєю динамікою.

Законом України «Про Державну прикордонну службу України», а саме п. 5 ч. 1 ст. 2, визначено, що однією з основних функцій ДПСУ є участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів [3].

Основні завдання щодо протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон покладені саме на оперативно-розшукові підрозділи ДПСУ. Це логічно, оскільки саме оперативно-розшукова діяльність дає можливість в повному обсязі провести заходи з протидії таким видам кримінальних правопорушень. Саме співробітники оперативних підрозділів володіють знаннями щодо тактики дій правопорушників, основних схем протиправної діяльності, а також порядком пошуку та фіксації протиправної діяльності. Варто зазначити, що лівова частка затримань груп незаконних мігрантів та організаторів цієї протиправної діяльності, а також притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності (в межах служби) знаходиться саме на рахунку оперативно-розшукових підрозділів ДПСУ. При цьому найбільш основний «удар» на себе приймають оперативники Західного та Південного регіональних управлінь Держприкордонслужби.

Цікаву статистику (хоч і станом на 31.12.23) з цього приводу приводять Ю.В. Ковальчук та С.І. Халимон, зокрема вони вказують, що оперативно-розшуковими підрозділами Держприкордонслужби у 2023 році припинено діяльність 235 організованих злочинних груп у складі 689 осіб у 2022 – 212 організованих злочинних груп, а також у 2023 році направлено до компетентних органів понад 2,6 тис. відповідних матеріалів та інформувань. До Національної поліції України – 2612 повідомлень для внесення до ЄРДР у 2022 – 3840 таких повідомлень; Прокуратури – 89 у 2022 – 55; Державного бюро розслідувань – 6 у 2022 – 4; Служби безпеки України – 8 у 2022 – 3 [4].

Найбільший рівень загрози відмічається на кордоні з Румунією та Молдовою, де затримано 77 % порушників державного кордону

України. На кордоні з Румунією у 2023 році затримано 2721 особу у 2022 – 2583. На кордоні з Республікою Молдова затримано 2678 осіб у 2022 – 3887 [4].

Варто зазначити, що аналіз наявної інформації свідчить про зміну тактики суб'єктів протиправної діяльності, схем їх протиправної поведінки та хитрощів, що ними використовуються, а також категорії незаконних мігрантів. Наприклад, основною категорією незаконних мігрантів до повномасштабного вторгнення РФ були іноземні громадяни, які шукали кращих умов життя в розвинених Європейських країнах. На даний момент основною категорією осіб, яких незаконно переправляють через кордон, є особи призовного віку, так звані «ухилянти». Із метою ухилення від мобілізації і неможливості виїзду з України в легальний спосіб, вказані особи готові платити від 3 до 15 тисяч доларів США за незаконне переправлення через кордон. Шалені ж прибутки від такого виду протиправної діяльності штовхають все більше і більше громадян до її здійснення. Оперативні дані свідчать про те, що в минулому незаконним переправленням через кордон займалися особи (групи осіб), які саме спеціалізувались на такій діяльності. На даний час вчиненням кримінальних правопорушень за ст. 332 КК України займаються особи, які раніше спеціалізувались на незаконному переміщенні товарів через державний кордон та контрабанді, а також особи, які взагалі не здійснювали протиправну діяльність. Змінились і схеми такої діяльності від банального переведення через кордон до використання підроблених документів (запитів міністерств, внесення відомостей в систему «Шлях») та поліграфічного опитування потенційних мігрантів.

Як зазначають Ковальчук Ю.В. та Халимон С.І., основними способами незаконного перетинання державного кордону чоловіками призовного віку є:

- переправлення осіб через «зелену» (поза пунктами пропуску) ділянку кордону. У середньому за добу підрозділами Держприкордонслужби за спробу незаконного перетинання державного кордону затримується біля 25 громадян України призовного віку;

- використання паспортів інших країн – подвійне громадянство. У 2023 році – 235 осіб, у 2022 – 1013, найбільше використовувалися паспорти Угорщини (352), Румунії (188), Ізраїлю (166), США (121) та Польщі (86);

- використання підроблених документів. Використовують довідки про інвалідність, багатодітність, консульський облік та ін. (2023 –

1197 осіб, які намагалися використати підроблені довідки/документи у 2022 – 4048);

- виїзд військовозобов'язаних за кордон з метою супроводу інвалідів. Чоловіки призовного віку супроводжують на законних підставах особу з обмеженими можливостями за кордон, залишаються там, а особа з інвалідністю повертається в Україну. Така категорія складає попередньо 5 % від загальної кількості осіб призовного віку, які виїхали за кордон);

- безпідставне внесення громадян у систему «Шлях». Так, із 01.01.2023 по 31.12.2023 за межі України виїхало 1950888 осіб призовного віку, відомості про яких було внесено до системи «Шлях». Станом на 31.12.2023 не повернулось в Україну 10214 осіб [4].

Отже, незаконна міграція в умовах воєнного стану становить серйозну загрозу національній безпеці України. Зростання кількості правопорушень, пов'язаних із незаконним переправленням осіб, свідчить про активізацію організованої злочинності та зміну її тактики. Важлива роль у протидії цим загрозам належить оперативно-розшуковим підрозділам ДПСУ, які виявляють, фіксують і нейтралізують злочинні групи. Ефективна боротьба потребує постійного вдосконалення форм і методів оперативно-розшукової діяльності, розвитку аналітичної роботи, міжвідомчої взаємодії, а також посилення правового регулювання, технічного та кадрового забезпечення.

1. Корольов В.О., Єрмоєнко В.О. Кримінологічна характеристика осіб, які здійснюють незаконне переправлення осіб через державний кордон України. *Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. № 2. 2020. URL : <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=123> (дата звернення 21.04.2025).

2. Статистика діяльності прокуратури. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL : <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 21.04.2025).

3. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2023 року № 661–IV URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 21.04.2025)

4. Ковальчук Ю.В., Халимон С.І. Стан, динаміка та структура нелегальної (незаконної) міграції осіб призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану. Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні : Тези міжнародного науково-практичного круглого столу, м. Київ, 14–15 березня 2024 року. Київ : Алерта, 2024 URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20022/1/ZAPONZU.pdf> (дата звернення: 21.04.2025)

Єсімов С. С.,
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ І ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СПЕЦІАЛЬНИХ УСТАНОВАХ МВС УКРАЇНИ

До правових актів, що регулюють порядок знаходження іноземних громадян та осіб без громадянства на території України, що визначають правовий статус, належать: Конвенція про захист прав людини та основних свобод; Конвенція про статус біженців; Конституція України, закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Інструкція про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства [1–5].

В інтересах дослідження дозволимо вживання терміну «іммігрант» замість термінів «іноземець» або «особа без громадянства», оскільки в обох випадках ознака є відсутності в особи громадянства України. Положення суб'єкта у правовідносинах, характеризується поняттям «правовий статус».

Під адміністративно–правовим статусом іммігрантів, як фізичних осіб, можна розуміти стан цих осіб у суспільстві, сукупність суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, гарантій та відповідальності, закріплених у нормах адміністративного права.

Особливістю правового статусу іммігрантів, які перебувають у спеціальних установах, є наявність особливих елементів, зумовлених дією правового режиму спеціальної установи. У визначенні правового статусу цих осіб, поруч із суб'єктивними правами, обов'язками, гарантіями та відповідальністю необхідно враховувати обмеження та заборони.

У юридичній літературі адміністративно–правовий статус фізичних осіб сприймається як із видів галузевих правових статусів. Адміністративно–правовий статус (далі – правовий статус) має відмінні від інших галузевих статусів ознаки: врегульований адміністративно–правовими нормами; має юридичне та суспільне значення виключно в адміністративних правовідносинах; основою є конституційно–правовий статус.

Коли у сфері державного управління між суб'єктами складаються правові відносини, які породжують реалізацію кореспондуючих прав і обов'язків, врегульованих правовими нормами, гарантованих державою, то утворюється правової статус даних суб'єктів.

З моменту поміщення імігранта до спеціальної установи, що є превентивним заходом адміністративного характеру, спрямованого на забезпечення дотримання в Україні міграційного режиму, охорони громадського порядку та державної безпеки, він набуває спеціального правового статусу.

До умов набуття правового статусу «особа, яка підлягає примусовому видворенню за межі країни та утримується у спеціальній установі», можна віднести: відсутність громадянства України; правове закріплення дій (бездіяльності), за вчинення яких імігрант підлягає примусовому утриманню у спеціальній установі; наявність факту вчиненого імігрантом правопорушення, за яке передбачено адміністративне покарання у вигляді примусового видворення за межі України; наявність у діях складу адміністративного правопорушення; відсутність обставин, за наявності яких імігрант не підлягає примусовому триманню у спеціальній установі; нормативне закріплення прав, обов'язків, відповідальності, заборон, обмежень і гарантій реалізації імігранта, який підлягає примусовому видворенню за межі країни; наявність рішення суду про утримання імігранта у спеціальній установі; фактичне поміщення імігранта правопорушника до спеціальної установи.

Враховуючи, що правовий статус імігрантів, які перебувають у спеціальних установах, є тимчасовим, умовою припинення такого статусу є правове закріплення тимчасових меж його дії, або виникнення обставин, що виключають можливість перебування у колишньому правовому статусі.

Інші умови виникнення та припинення правового статусу імігрантів, які перебувають у спеціальних установах, можуть розглядатися: ініціатива особи; згода особи; рішення органу управління. Однією з умов набуття імігрантом такого статусу є його ініціатива, тобто вчинення свідомих дій через обставини, що склалися. Придбання імігрантом правового статусу «що підлягає примусовому видворенню за межі країни та утримання у спеціальній установі» та припинення такого статусу може залежати від згоди імігранта.

Наприклад, якщо імігрант погоджується з рішенням суду про його утримання у спеціальній установі, не збирається його оскаржити відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, цей факт є умовою для набуття спеціального статусу [6].

У разі незгоди імігранта з рішенням суду про призначення покарання, що передбачає утримання у спеціальній установі, він має право оскаржити таке рішення. У разі задоволення скарги імігранта судом вищої інстанції? правовідносини, що реалізуються в процесі утримання у спеціальній установі, припиняються, а характерний таким правовідносинам правовий статус особою втрачається. До наступної умови, що зумовлює виникнення та припинення правового статусу осіб, які утримуються у спеціальних установах, вважаємо за можливе віднести рішення суб'єкта, який реалізує функції державного управління. Таким рішенням є ухвала суду про притягнення імігранта до адміністративної відповідальності та призначення покарання у вигляді примусового видворення за межі держави із утриманням у спеціальній установі (умова набуття спеціального статусу), або скасування рішення вищим судом та звільнення імігранта із спеціальної установи.

Усі зазначені умови можна поєднати у три підгрупи: наявність відповідної норми права; наявність правосуб'єктності в учасників суспільних відносин; наявність юридичного факту.

З урахуванням зазначених підстав і умов виникнення та припинення правового статусу імігрантів, який перебуває у спеціальних установах, можна виділити різновиди правового статусу цих осіб, залежно від обсягу прав, свобод і обов'язків: базовий – має кожен імігрант, що перебуває в спеціальній установі, має від народження основні права і свободи; повний – мають імігранти, що володіють повною правосуб'єктністю, виникає з моменту поміщення в спеціальну установу та в період утримання, припиняється в момент вибуття із спеціальної установи; обмежений – мають імігранти з обмеженою правосуб'єктністю, наприклад, особи, які не досягли повнолітнього віку, особи, які мають психічні та хронічні захворювання, виникає з моменту поміщення в спеціальну установу та в період утримання, припиняється в момент вибуття із спеціальної установи; спеціальний – можуть мати імігранти залежно від наявності спеціальних прав, обов'язків, відповідальності та гарантій реалізації без обмеження за часом, наприклад, особи, які є батьками та утримуються з дітьми, виникає з моменту осідання до спеціальної установи та припиняється в момент вибуття із спеціальної установи; спеціальний тимчасовий – можуть мати імігранти в залежності від наявності спеціальних прав, обов'язків, відповідальності та гарантій реалізації з тимчасовими межами, наприклад, особи, які захворіли в період утримання у спеціальній установі, виникає в період утримання та припиняється або в процесі знаходження у спеціальному закладі або в момент вибуття з нього.

Залежно від настання обставин, що впливають на придбання, зміну та припинення елементів правового статусу, правовий статус іммігрантів, які перебувають в спеціальних установах, можна умовно розділити: що виникає з моменту освоєння до спеціальної установи та закінчується моментом вибуття з нього; що виникає з моменту їхнього оселення до спеціальної установи та змінюється у процесі перебування в установі; що виникає з моменту освоєння до спеціальної установи та припиняється у процесі перебування в установі; що виникає та припиняється у процесі утримання у спеціальній установі; що виникає в процесі утримання у спеціальній установі та закінчується з моменту вибуття.

Незважаючи на те, що основу правового статусу іммігрантів, які перебувають в спеціальних установах, складає конституційний статус, який конкретизується в нормах адміністративного права, даний статус є універсальним для всіх суб'єктів адміністративних правовідносин, водночас правовий статус цих осіб є особливим.

Особливістю правового статусу іммігрантів, які перебувають у спеціальних установах, є: відсутність громадянства України; наявність особливих елементів, зумовлених дією правового режиму спеціальної установи та є необхідними для статусу даних осіб.

Під правовим статусом іммігрантів, які перебувають у спеціальних установах, можна розуміти врегульоване нормами адміністративного права стан іммігрантів у сфері в умовах правового режиму спеціальних установ, що характеризується сукупністю суб'єктивних прав і свобод, гарантованих державою, обов'язків, юридичної відповідальності, правових обмежень і заборон. Підставами виникнення та припинення правового статусу іммігрантів, які перебувають у спеціальних установах, можна диференціювати за різними критеріями.

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року/ Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/475/97-%D0%B2%D1%80>

2. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців: Закон України від 10.01.2002 р. № 2942-ІІІ. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2942-14>

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%D1%80#Text>

4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства Закон України від 26.09.2011 р. № 3773-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3773-17>

5. Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства: МВС України, АДПІС України, СБ України від 23.04.2012 р. № 353/271/150. URL.[https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12#Text)

6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15>

Жидецький Ю. Ц.,
доцент кафедри соціальних дисциплін,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Поляк С. П.,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності,
доктор філософії у галузі знань «Право»
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДІТИ ЯК ПОСТРАЖДАЛІ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

За даними ООН, кримінальний бізнес із торгівлі людьми за прибутковості посідає третє місце після торгівлі зброєю та наркотиками. Такий злочин складніше довести, тому цей кримінальний бізнес вважають одним із привабливих. Торговці людьми максимізують свій незаконний прибуток, шляхом мінімізації свободи своїх жертв. У 2023 році кількість зареєстрованих жертв торгівлі людьми в ЄС становила 10 793 особи. Майже дві третини (63%) зареєстрованих жертв торгівлі людьми у 2023 році становили жінки або дівчата. Протягом останніх 5 років спостерігалось помітне збільшення кількості зареєстрованих жертв торгівлі людьми з метою примусової праці або надання послуг. Кількість засуджених торговців людьми в ЄС зросла на 10,1% з 2 097 у 2022 році до 2 309 у 2023 році [1].

Діти становлять майже чотири з десяти жертв торгівлі людьми у світі, але справжня кількість молодих людей, які потрапили в сферу незаконної практики, ймовірно, набагато вища. Рівень засудження за торгівлю дітьми залишається низьким, а злочинці продовжують користуватися безкарністю, корупцією, стигмою, страхом, а відсутність захисту обмежує можливості дітей повідомляти про злочини та домагатися справедливості. В результаті, торгівля дітьми залишається низьковитратним та низькоризиковим, проте високоприбутковим злочином, який щорічно приносить мільярди доларів [2].

У звіті Управління ООН з наркотиків та злочинності про торгівлю людьми зафіксовано 25-відсоткове збільшення кількості жертв торгівлі людьми, виявлених у світі у 2022 році, порівняно з показниками 2019 року до пандемії. Між 2019 і 2022 роками світова кількість жертв торгівлі людьми з метою примусової праці зросла на 47 відсот-

ків. Глобальна кількість виявлених дітей–жертв зросла на 31 відсоток у 2022 році порівняно з 2019 роком, причому серед дівчат було зафіксовано зростання на 38 відсотків. Більше хлопчиків–жертв було виявлено в районах, де було зареєстровано збільшення кількості дітей без супроводу та розлучених з батьками. Торгівля дітьми також зростає в країнах з високим рівнем доходу, часто стосується дівчат, яких продають з метою сексуальної експлуатації.

Спостерігається виявлених дітей як жертв торгівлі людьми, які зараз становлять 38 відсотків від виявлених постраждалих. Близько 45 відсотків виявлених хлопчиків стають жертвами торгівлі людьми для примусової праці, а ще 47 відсотків експлуатуються для інших цілей, включаючи примусову злочинність та жебракування [3].

У США кожні 2 хвилини дитину продають у торгівлю людьми. Сьогодні 4,8 мільйона людей стають жертвами торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. 300 000 американських дітей щороку стають жертвами комерційної сексуальної експлуатації. Середній вік вступу на ринок комерційного сексу становить 12 років . Середня жертва перебуває у полоні протягом 23,4 місяців , перш ніж втекти, померти або бути звільненою. У США кожен шостий зареєстрований втікач, що перебуває під загрозою зникнення, вважається жертвою торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Сутенери в Америці заробляють до 200 000 доларів на рік на одну дівчинку. За оцінками, 30 000 жертв торгівлі людьми щороку гинуть від жорстокого поводження, хворіб, тортур та нехтування. Понад 40% неповнолітніх жертв торгівлі людьми вперше продаються членами сім'ї. 1% жертв коли–небудь ідентифікується [4].

Діти, які стали жертвами торгівлі людьми, часто переживають численні форми травм, що називаються полівіктимізацією, включаючи несприятливий досвід, такий як свідцтво злочинної діяльності, війни або смерті; переміщення внаслідок стихійного лиха або конфлікту; втрата ресурсів і доходу; зіткнення з насильством; відсутність можливостей для навчання; та нехтування або залишення опікуна. Це поєднання численних травм призводить до складної травми, що робить дітей вразливішими до експлуатації з боку торгівців людьми за допомогою таких засобів, як психологічний контроль, погрози або фактичне фізичне насильство, утримання їжі або емоційне та сексуальне насильство [5].

Діти, які постраждали від торгівлі людьми, також могли мати проблеми із травмами внаслідок насильства та небезпечної роботи, приму-

совою вагітністю, а також хронічними захворюваннями, такими як підвищена ймовірність медичних ускладнень, соматичні симптоми, порушення сенсомоторного розвитку та проблеми з координацією рук і очей, що ще більше посилює їхню травму. У дитинстві мозок швидко розвивається, відповідно травма глибоко впливає на подальший розвиток дитини. Нейронні шляхи формуються на основі того, з чим дитина стикається у своєму повсякденному житті. Наприклад, дитина, якій надається можливість займатися відповідними віку іграми, соціалізацією, читанням та розмовами, ймовірно, матиме позитивний ріст мозку та спокійну нервову систему. З іншого боку, дитина, яка зазнала травми та насильства, може мати несприятливі наслідки для розвитку, такі як гіперпильність та підвищена тривожність. Без належних буферів та підтримки молодий мозок, що розвивається, може бути сформований так, що очікує зради, експлуатації та інших шкідливих переживань. Щоб пережити неминучий біль, діти можуть дисоціюватися та відчувати себе відірваними від себе та навколишнього світу, що є підтипом посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та дисоціативних розладів.

У дослідженні Американського журналу кримінальної юстиції зазначається, що у постраждалих дітей часто спостерігаються зміни у поведінці, зокрема депресія, тривожні розлади, ізоляція від оточення та відчуття глибокої безпорадності. Ці симптоми посилюються внаслідок тривалого впливу стресових ситуацій, що викликають порушення роботи нервової системи. Особливо критичним є той факт, що діти у віці до 14 років значно частіше демонструють ознаки складного ПТСР, ніж дорослі жертви (Johnson, 2024) [6]. Переживання торгівлі людьми може мати значні психологічні наслідки для дітей, включаючи труднощі з регулюванням емоцій та імпульсів, труднощі з увагою, дисоціацію та негативні наслідки для їхнього самосприйняття та поглядів на світ.

Торгівля дітьми з метою трудової та сексуальної експлуатації часто відбувається в контексті стосунків, де людина, яка перебуває на позиції влади, використовує вразливість дитини. Такий вид травми у стосунках може порушити здатність дитини в майбутньому прив'язуватися та формувати турботливі та чуйні зв'язки з людьми. Діти, які стали жертвами торгівлі людьми, часто мають труднощі з розвитком безпечної та здорової прив'язаності після віктимізації, що впливає на їхню здатність довіряти тим, хто щиро намагається надати допомогу та підтримку.

У наш час незважаючи на системні протидії торгівлі людей, мільйони дітей зазнають розумовий, фізичний, фінансовий примус і ма-

ніпулювання з боку торговців людьми. Злочинці отримують вигоду не тільки за рахунок експлуатації людей, але і за рахунок апатії та незнання природи цього злочину. Торгівля дітьми заперечує елементарні основи людської гідності, а боротьба проти цього злочину утверджує людські цінності. Відсутність рівного доступу до справедливості та соціального захисту – є живильним середовищем для процвітання торгівлі людьми. Заходами профілактики та протидії торгівлі людьми є розвиток у суспільстві таких чеснот як: гідність, безпека та повага.

Крім того, міжнародна практика свідчить, що для ефективного протистояння торгівлі дітьми недостатньо лише кримінального переслідування злочинців. Необхідною складовою є також спеціалізовані оперативно–розшукові заходи, які передбачають міжвідомчу взаємодію, застосування психологічного профілювання, моніторинг онлайн–активності підозрюваних осіб, а також залучення експертів із кіберзлочинності (Martinez, 2023) [7]. Ці методи успішно впроваджуються у країнах ЄС, зокрема у Нідерландах, де створено спільні мобільні групи з представників поліції, соціальних служб і фахівців–психологів.

Отже, боротьба та запобігання злочину торгівлею дітьми, захист постраждалих і переслідування торговців людьми є комплексною проблемою. Завдяки цілеспрямованому підходу та колективних зусиль з протидії торгівлею людьми можна досягти значних результатів.

1. Victims of trafficking in human beings by all forms of exploitation // DOI: 10.2908/crim_thb_vexp last update: 03/04/2025 // https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_thb_vexp/default/table?lang=en

2. Human Rights Council: Significant increase in child victims of trafficking // <https://news.un.org/en/story/2025/03/1161061>

3. UNODC global human trafficking report: detected victims up 25 per cent as more children are exploited and forced labour cases spike // <https://unis.unvienna.org/unis/pressrels/2024/uniscp1182.html>

4. Child Trafficking – Every 2 Minutes a Child is Sold <https://www.safehouseproject.org/blog/child-trafficking-every-2-minutes-a-child-is-sold> / April 4, 2024.

5. Crisp Jessa, Bellatorre Christine Child Trafficking: The Impact of Trauma on Trafficked Children // www.state.gov/wp-content/uploads/2024/11/The-Impact-of-Trauma-on-Child-Trafficking-Soldiers_508-Accessible-11.15.24.pdf

6. Johnson, M. (2024). Child victims of human trafficking: Trauma symptoms and long-term effects. *American Journal of Criminal Justice*. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12103-024-09776-6>

7. Martinez, R. (2023). Investigative strategies against child trafficking in Europe: A multidisciplinary approach. *Journal of Human Trafficking Research*. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11896-022-09568-w>

Забуга Ю. Ю.,
асистентка кафедри кримінального права,
кандидатка юридичних наук
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

СПОСОБИ ВТЯГНЕННЯ ЖІНОК У ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ У МИРНИЙ ЧАС ТА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Торгівля людьми на сьогодні залишається одним із найбільш поширених та суспільно небезпечних кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності. Російсько–українська війна тільки підвищила ризик для пересічних українців стати жертвами цього злочину. Особливо це стосується молодих жінок та дівчат, які є внутрішньо переміщеними особами, емігрантами чи особами, що виїхали за кордон для тимчасового проживання.

Відповідно до аналітичного звіту, підготовленого ООН Жінки в Україні та ГО «Ла страда», спостерігаються наступні тенденції у сфері торгівлі людьми: 1) суттєве зменшення (а саме на 57,8%) кількості виявлених випадків вчинення злочинів за ст. 149 КК в перший рік після початку повномасштабного вторгнення; 2) торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації посідає провідне місце серед випадків інших форм експлуатації і розділяє протягом 2022 та 2023 рр. друге місце поряд із трудовою експлуатацією та втягненням у протиправну діяльність (перше та третє місця відповідно). Все суттєво змінюється за перші 11 місяців у 2024 р., коли кількість виявлених фактів торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації підвищується вдвічі, порівняно із випадками трудової експлуатації, і посідає перше місце серед інших форм експлуатації [1, с. 11, 12]. Саме така ситуація спостерігалась і під час ранжування форм експлуатації під час торгівлі людьми до початку повномасштабного вторгнення [Див.: 2, с. 35].

Якщо аналізувати ту частину обвинувальних вироків за ст. 149 КК, ухвалених до 24.02.2022 р. (за період 2019–2021 рр.), в яких судами було констатовано, що жертви торгівлі людьми залучались саме до сексуальної експлуатації, то можна було виявити певну загальну тенденцію у таких випадках. Майже в 96% із них для сексуальної експлуатації залучались молоді дівчата та жінки, які перебували в

уразливого стані, а саме потребували грошей через збіг тяжких особистих або сімейних обставин (наявність на утриманні кількох малолітніх дітей або непрацездатних батьків чи близьких родичів, які потребують дороговартісного медикаментозного лікування, відсутність роботи у місті, в якому проживали дівчата/жінки, а подекуди й відсутність освіти, тощо). Це означає, що вони були обізнані щодо характеру тих «послуг», які вони мали надавати клієнтам за кордоном або в Україні, проте погоджувались на це [Див.: 3; 4]. Тож найбільш поширеним способом залучення у сексуальну експлуатацію жертв торгівлі людьми було використання жінок, які перебувають в уразливому стані. При цьому випадки застосування обману та використання уразливого стану жертви (тобто комбінація способів) під час вербування з метою подальшої сексуальної експлуатації, були поодинокими та характерними для вчинення торгівлі злочинними об'єднаннями, що становили собою організовані форми співучасті [Див.: 5].

Водночас контент-аналіз повідомлень в онлайн медіа про виявлення випадків торгівлі людьми у 2025 р. показав, що ситуація не набагато змінилася й під час війни. Так, 13.04.2023 на офіційному сайті Національної поліції України було розміщено повідомлення про те, що поліцейські припинили діяльність транснаціонального злочинного угруповання, що здійснювало вербування та шантаж молодих жінок віком 18–25 років з метою сексуальної експлуатації в Україні та Польщі. Під виглядом високооплачуваної роботи з «супроводу» на публічних заходах жертв залучали до мережі. Після кількох «безпечних» зустрічей жінок змушували надавати сексуальні послуги клієнтам, які вносили оплату за них на криптогаманці учасникам злочинної організації. У разі відмови персональні дані потерпілих публікувалися в закритому телеграм-каналі з 60 тис. підписників. Видалення анкет можливе було лише за умови подальшої «співпраці». Схема діяла в усіх обласних центрах України та в Польщі, щомісячний прибуток злочинців сягав щонайменше 5 млн грн. Сімом учасникам та організатору та двом співорганізаторам злочинної організації було повідомлено про підозру за створення, керівництво та участь у злочинній організації (ст. ч. 1 ст. 255, ч. 2 ст. 255 КК), торгівлю людьми (ч. 3 ст. 149 КК) та сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ч. 3 ст. 303 КК) [6]. При цьому примітним є те, що способом втягнення у торгівлю людьми був шантаж. У випадках одноособового вчинення торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, винні

особи так само продовжують використовувати уразливий стан жінок з метою вербування жертви [7].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що існує певна кореляція між способом втягнення жінки у сексуальну експлуатацію під час торгівлі людьми та вчиненням цього злочину одноособово або у співучасті. Так, у випадку, коли винна особа вчиняє такі дії одноособово, то вона використовує такий спосіб, як уразливий стан, якщо ж вербування жінок з метою сексуальної експлуатації здійснюється у складних формах співучасті (організованими групами чи злочинними організаціями), то суб'єкти злочину використовують обман, шантаж чи комбінацію декількох способів (наприклад, обману і уразливого стану потерпілої). Кореляції між способом вчинення торгівлі людьми та наявністю/відсутністю воєнного стану встановлено не було.

1. Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні: за заг. ред.: Бороздіна К. А, Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б. Київ. ФОП Мороз А.Т., 2025 – 80 с.

2. Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. Форми експлуатації людини: частина 1. Форум права. 2020. № 62(3). С. 29–43.

3. Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 14.05.2021, судова справа № 944/29/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96912985> (дата звернення: 09.04.2025).

4. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської обл. від 11.09.2019 р., судова справа № 607/5257/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85952999> (дата звернення: 09.04.2025).

5. Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 13.11. 2020, судова справа № 751/5672/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92943614> (дата звернення: 09.04.2025).

6. Поліцейські ліквідували злочинну організацію, яка вербувала і шантажувала молодих жінок задля сексуальної експлуатації в Україні та за кордоном. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <https://npu.gov.ua/news/politseiski-likviduvaly-zlochynnu-orhanizatsiiu-iaka-verbuvala-i-shantazhuvala-molodykh-zhinok-zadlia-seksualnoi-ekspluatatsii-v-ukraini-ta-za-kordonom>. (дата звернення: 13.05.2025).

7. Прикордонники затримали підозрювану у вербуванні жінок для сексуальної експлуатації в Чехії. URL: <https://atn.ua/ukraine/prykordonnyky-zatrymaly-pidozriuvanu-u-verbuванні-zhinok-dlia-seksualnoi-ekspluatatsii-v-chekhii-463957/> (дата звернення: 12.04.2025).

Зачек О. І.,
доцент кафедри інформаційних технологій,
кандидат технічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИНАМИ У СФЕРІ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Сучасні діти проводять більшість часу в мережі Інтернет, де отримують інформацію, яка не завжди корисна, а також спілкуються з різними людьми, деякі з яких можуть бути злочинцями. Одна дитина з трьох в Україні готова зустрітися з людьми, яких знає лише через Інтернет, а дві третини дітей бачили у мережі таке, що їх налякало. В Україні Інтернетом користуються 71,8% населення, з них 18,9% – діти, з яких 95% мають домашній Інтернет, а 86% мають смартфон. Згідно із дослідженнями 23,5% опитаних дітей потрапляли в ситуацію пов'язану із сексуальним насильством [1, с. 7–8]. Оскільки правопорушники використовують все досконаліші технічні і програмні засоби для приховування своїх дій, боротьба зі злочинами у сфері сексуальної експлуатації дітей в мережі Інтернет стає все більш актуальною.

До основних видів злочинів у сфері сексуальної експлуатації дітей у мережі Інтернет можна віднести:

1. Виробництво, зберігання та розповсюдження CSAM (Child Sexual Abuse Material – матеріали про сексуальне насильство над дітьми).
2. Грумінг – встановлення довіри з дитиною з метою подальшої експлуатації у вигляді сексуального насильства онлайн чи у реальному житті.
3. Сексуальний шантаж (сексторшн) – налагодження незнайомцями довірливих стосунків в мережі Інтернет з дитиною з метою отримання приватних матеріалів, інтимних фото чи відео та подальшого шантажування ними, вимагання грошей чи додаткових матеріалів.
4. Трансляції сексуального насильства в режимі реального часу.
5. Торгівля дітьми з метою сексуальної експлуатації через онлайн-платформи.

Згідно із дослідженнями організації «Центру дослідження кібербулінгу», як мінімум 5% підлітків постраждали від сексторшну. Дослідження організації THORN показало, що серед опитаних дітей–жертв онлайн–грумінгу кожна четверта дитина була віком 12 років або менше, 62% дітей погоджувалися на вимоги злочинців, для 68% з

них погрози, вимоги та шантаж не припиняли збільшуватися навіть після надсилання матеріалів [1].

Для виявлення злочинів у сфері сексуальної експлуатації дітей в інтернеті необхідно звертати увагу на наступні індикатори/ознаки [2]:

- Акаунти з підозрілою поведінкою в дитячих спільнотах.
- Незвичайні запити в пошукових системах.
- Посилання на даркнет чи TOR–ресурси.
- Криптовалютні перекази без чіткої мети.
- Мультиакаунти, що контактують з великою кількістю неповнолітніх.

Є наступні методи виявлення таких злочинів:

1. Моніторинг відкритих джерел **OSINT**, під час якого ми здійснюємо [3]:

- Аналіз акаунтів у соцмережах (Facebook, Instagram, TikTok, Telegram).
- Виявлення підозрілих груп і чатів, де спілкуються з дітьми.
- Відстеження хештегів, пов'язаних із сексуалізованим контентом.
- Використання платформ типу Social Links, Maltego, IntelTechniques.

Платформа Social Links (<https://sociallinks.io/>) об'єднує дані з понад 500 відкритих джерел, які охоплюють соціальні мережі, месенджери, блокчейни та даркнет, щоб візуалізувати й проаналізувати цілісну картину. Відповідно до звіту Frost & Sullivan за 2023 рік про постачальників OSINT–рішень, Social Links є основною рушійною силою у сфері OSINT [4].

Maltego (<https://www.maltego.com/>) є найпопулярнішою у світі платформою для кіберрозслідувань. Дозволяє виконувати швидкий OSINT–пошук підозрюваних за допомогою даних із соціальних мереж, даркнету, баз даних ідентифікаційних даних і даних про злами [5].

IntelTechniques (<https://inteltechniques.com/>) – це інструменти OSINT, які були створені компанією IntelTechniques як додаток до книги OSINT Techniques, 11th Edition авторів Майкла Баззелла та Джейсона Едісона.

2. Моніторинг даркнету та зашифрованих платформ:

Використовуються як інструменти: TOR Browser, OnionScan, Hunchly [6].

OnionScan – це безкоштовний інструмент із відкритим вихідним кодом, призначений для дослідження TOR служб, який можна

використовувати слідчим, щоб контролювати та відстежувати сайти в даркнет.

Hunchly автоматично збирає URL-адресу, часові позначки та хеші кожної відвіданої сторінки та робить повносторінкові знімки сайтів, пошукових запитів і соціальних мереж.

3. Використання аналітичних платформ:

- **Project Arachnid (Canada Centre for Child Protection)** (<https://www.projectarachnid.ca/en/>) – автоматично сканує Інтернет на предмет поширення CSAM і надсилає повідомлення про видалення постачальникам електронних послуг. Використовується технологія хешування зображень і відео, що допомагає зіставити конкретне зображення чи відео з базою даних відомих випадків сексуального насильства [7].

- **Griffeye Analyze DI Pro** використовується правоохоронними органами для розслідувань із залученням великих обсягів медіафайлів. Analyze DI Pro аналізує зображення та відео, і найбільш відомий своїм застосуванням у випадках експлуатації дітей.

4. Співпраця з IT-платформами, яка передбачає запити до Google, Meta, TikTok щодо IP-адрес, логів, акаунтів.

Знайшовши ознаки злочинів у сфері сексуальної експлуатації дітей в інтернеті, необхідно встановити IP-адресу підозрюваного. Встановлення провайдера, якому надано у користування IP-адресу, що використовувалася підозрюваним, здійснюється за допомогою сервісу Whois. Потрібно одержати від провайдера максимум можливої інформації про особу, якій належить адреса. Якщо мова йде про доменне ім'я, також слід запитати інформацію про усі платіжні реквізити, які використовувались для оплати за користування доменним ім'ям. Встановивши IP-адресу та провайдера, необхідно надіслати запит до провайдера. У запиті необхідно вказати час з точністю до секунди, з обов'язковим зазначенням часового поясу, та IP-адресу, з якої надходили повідомлення. Запит треба надсилати до головного офісу компанії-провайдера, тому що саме там володіють найбільш повною інформацією [8, с. 87].

Для документування злочинів у сфері сексуальної експлуатації дітей в інтернеті можна використовувати наступні інструменти:

1. Forensic software: FTK Imager, Magnet AXIOM, Cellebrite.
2. Скріншоти/відеофіксація: з дотриманням правил хешування.
3. Протоколювання дій: від фіксації акаунту до вилучення пристрою.

FTK Imager (<https://www.exterro.com/digital-forensics-software/ftk-imager>) – це програмне забезпечення для попереднього перегляду даних та створення бінарних копій накопичувачів інформації без внесення змін до вихідних даних.

Magnet AXIOM (<https://www.magnetforensics.com/products/magnet-axiom/>) – дозволяє вивчати цифрові докази з мобільних пристроїв, хмарних джерел, комп'ютерів та транспортних засобів, а також дані, отримані від третіх сторін.

Cellebrite (<https://cellebrite.com/en/home/>) – це серія апаратних та програмних продуктів ізраїльської компанії Cellebrite, що використовуються для вилучення та аналізу даних з мобільного телефону.

Загальними принципами документування злочинів в мережі Інтернет є:

- Збереження доказів: унеможливлення втрати/видалення.
- Фіксація у форматі, придатному до використання в суді.
- Цифрова гігієна: дотримання правил під час збору доказів.

1. Сексуальне насильство в інтернеті: рекомендації для ЦСС (ФСР) і ССД щодо реагування та надання допомоги дітям та сім'ям. / Автори-упоряд.: Л. Маркунас, В. Філоненко, А. Дьякова. URL: <https://stop-sexting.in.ua/adult/korysni...> (дата звернення: 28.04.2025).

2. Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для органів державної влади. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/...> (дата звернення: 28.04.2025).

3. Ісмаїлов К. Ю. Особливості кримінальної розвідки з відкритих джерел як інструмент збирання оперативної інформації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 110–113.

4. Social Links. URL: <https://sociallinks.io/> (дата звернення: 28.04.2025).

5. Струков В. М., Узлов Д. Ю., Гнусов Ю. В. Інструментальні інтелектуальні платформи для кримінального аналізу. *Право і безпека*. 2021. № 4. С. 64–79. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=...> (дата звернення: 28.04.2025).

6. DarkNet OSINT. Інструменти Github та документація. URL: <https://hackyourmom.com/kibervijna/darknet-osint-instrumenty-github-ta-dokumentacija/> (дата звернення: 28.04.2025).

7. Project Arachnid. URL: <https://www.projectarachnid.ca/en/> (дата звернення: 28.04.2025).

8. Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій: навчальний курс / [А. Вінаков, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжевський, О. Манжай, В. Марков, В. Носов, О. Соловійов]. К., 2017. 148 с.

*Зеленський Є. С.,
Т.В.О. завідувача
кафедри вогневої підготовки
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року Україна протидіє збройній агресії Російської Федерації. Запровадження особливого правового режиму воєнного стану обумовило потребу у здійсненні тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, тобто заходів правового режиму воєнного стану. Частина таких обмежень стосується протидії нелегальній міграції, проблемі подолання якої в умовах воєнного стану і присвячене наше дослідження.

Слід розпочати з того, що відповідно до статті 33 Конституції України, кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [1].

У свою чергу, в нашому дослідженні мова йде про осіб, які перебувають в Україні незаконно. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 27.02.1999 № 273 «Про затвердження Програми боротьби з нелегальною міграцією на 1999–2000 роки», нелегальна міграція визначена як перетинання іноземцями або особами без громадянства державного кордону України та переміщення її територією з порушенням встановленого порядку [2].

У свою чергу, відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773–VI, нелегальний мігрант – це іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України [3].

Сьогодні, поширеною стала проблема, що полягає у незаконному перетині державного кордону саме громадянами України чоловічої статі з метою ухилення від мобілізації. У медіа постійно висвітлюються випадки, коли окремі з таких осіб затримуються при спробі незаконного перетину державного кордону України поліцейським та військовослужбовцями Державної прикордонної служби України.

Примітно, що С. Халімон та Ю. Ковальчук, проаналізувавши у своєму дослідженні громадську думку з питання незаконної міграції осіб призовного віку з метою ухилення від виконання конституційного обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, дійшли висновку, що українське суспільство розділилося. Результати опитування вказують, що майже 20 % респондентів позитивно ставляться до «ухилянтів», 54 % опитаних ставляться до їхніх дій нейтрально (з розумінням) і лише 26,5 % засуджують такі дії. Більшість (67,1 %) респондентів не підтримують необхідність запровадження кримінальної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України під час дії воєнного стану. Найдієвішим, на думку респондентів, механізмом зниження рівня ухилення громадян від військової служби під час дії воєнного стану (74,8 %) є посилення мотивації до військової служби [4, с. 220].

У свою чергу, К. Крут звертає увагу на те, що міграційні процеси в Україні під час воєнного стану негативно вплинули на всі сфери життєдіяльності суспільства. В глобальному сенсі це може призвести до міграційно-демографічної кризи у майбутньому та знищення українського генофонду. Вчений наполягає на врахуванні процесів переміщення українців та їхніх наслідків при розробці національних й місцевих програм та реалізації державної політики [5, с. 79].

Також, В. Чередніченко та К. Затулко зазначають про те, що міграційні тенденції в Україні за 2022–2024 роки відображають складну картину, де економічні виклики, воєнні реалії та міжнародна підтримка переплітаються в єдине ціле. З одного боку, позитивні зміни в міграційному законодавстві, як-то: передбачення права на імміграцію для осіб, що проживали тривалий час на підставі посвідок на тимчасове проживання в Україні, та врегулювання питання дійсності посвідок на тимчасове проживання під час воєнного стану, полегшують міграційні процеси. З іншого – є значні проблеми: відсутність можливостей для легалізації іноземців після розірвання контрактів із ЗСУ та нові бар'єри для отримання громадянства [6].

Примітно, що науковці розглядають проблему нелегальної міграції у широкому аспекті, включаючи до кола її суб'єктів не лише іноземців та осіб без громадянства, а й громадян України, які здійснюють спроби незаконного перетину державного кордону України з метою ухилення від мобілізації.

Що стосується протидії нелегальній міграції в Україну осіб з числа іноземців та осіб без громадянства, під час дії особливого періоду воєнного стану тут також є свої особливості. Так, досліджуючи ізраїльський досвід протидії нелегальній міграції Б. О. Логвиненко відмічав, що поряд з представниками арабських держав до Ізраїлю намагаються нелегально потрапити громадяни держав Африки, зокрема Еритреї та Судану. Цікавим досвідом вчений називає заборону надсилання грошей додому нелегальними трудовими мігрантами (без пред'явлення посвідчення особи). У випадку порушення заборони як нелегального мігранта, так і посередника з числа громадян Ізраїлю буде піддано санкції у вигляді штрафу з тюремним ув'язненням на термін від 1 до 6 років. Подібну юридичну відповідальність у вигляді штрафу нестимуть особи за працевлаштування нелегальних мігрантів. Крім того, у Ізраїлі діє виплата одноразової фінансової допомоги та сприяння з боку держави при добровільному поверненні нелегального мігранта до країни, звідки він прибув [7, с. 199].

Вважаємо, що запропоновані заходи цілком можуть бути впроваджені в Україні, що дозволить сприяти зниженню відсотка нелегальних мігрантів як під час дії воєнного стану, так і у повоєнний період.

Крім того, для поліпшення поточного стану справ щодо кількості випадків незаконного перетинання державного кордону України особами чоловічої статі призовного віку з метою ухилення від мобілізації, вважаємо за потрібне впровадити наступне:

- по–перше, посилити контроль за державним кордоном за рахунок використання технічних засобів, насамперед безпілотних літальних апаратів, датчиків руху та фотопасток;

- по–друге, залучати для дистанційного моніторингу державного кордону військовослужбовців – ветеранів, які отримали поранення або є непридатними до подальшого проходження служби у бойових підрозділах;

- по–третє, запровадження кримінальної відповідальності за спробу незаконного перетинання державного кордону;

- по–четверте, посилення взаємодії на засадах партнерства з місцевими громадами для кращого моніторингу прикордонних територій й контролю за перебуванням т. зв. «туристів»;

по-п'яте, матеріальне заохочення викривачів схем для незаконного перетинання державного кордону;

по-шосте, посилення міжнародної співпраці щодо реадмісії осіб, які незаконно перетнули державний кордон України під час дії воєнного стану.

У цілому ж необхідно констатувати, що проблема ефективної протидії нелегальній міграції в умовах воєнного стану стосується не лише міграційної сфери, а й безпосередньо пов'язана з обороноздатністю України.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96–вр#Text>

2. Про затвердження Програми боротьби з нелегальною міграцією на 1999–2000 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.1999 № 273 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273–99–%D0%BF#Text>

3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773–17#Text>

4. Халимон С., Ковальчук Ю. Незаконна міграція осіб призовного віку через державний кордон України: аналіз громадської думки. *Закон і кордон*. 2024. № 2 (4). С. 203–225.

5. Крут К.О. Міграційна ситуація в Україні у період воєнного стану. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Russia–Ukraine War: Consequences for the World»* (м. Дніпро, 1–2 лютого 2024 р.). 2024. С. 78–80.

6. Чередніченко В., Затулко К. Виклики та можливості: як війна вплинула на міграцію в Україну. *Юридична газета онлайн*. 2024. № 5–6 (783–784). URL: <https://surl.li/bjmabb>

7. Логвиненко Б.О. Окремі аспекти досвіду Держави Ізраїль у протидії тероризму та нелегальній міграції. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи: матеріали Міжнар. наук.–практ. конф.* (м. Дніпро, 28 жовтня 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун–т внутр. справ, 2016. С. 197–199.

Злагода О. В.,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції
(Національна академія внутрішніх справ)

Чижик Р. В.,
начальник 2-го відділу 2-го управління
(організації боротьби з торгівлею людьми),
полковник поліції
(Департамент міграційної поліції)

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЙ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Збройний конфлікт обумовлює актуальність оперативного реагування держави на зміну у суспільному бутті шляхом прийняття комплексних, невідкладних і безпрецедентних заходів воєнного, економічного, інформаційно-політичного і правового характеру з метою забезпечення в умовах воєнного стану прав людини.

Конституція України, а саме стаття 3 гарантує, що людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також у статті 29 Конституції України зазначається, що кожна людина має право на особисту недоторканність, і здійснення медичного втручання без згоди людини є таким, що порушує її права [1].

Слід зазначити, що порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини є актуальним питанням, яке потребує детального аналізу та обговорення в контексті медичного та юридичного аспекту. Дане дослідження спрямоване на висвітлення основних аспектів проблеми, аналіз причин та наслідків порушень, а також пропозицію шляхів нормативно-правового врегулювання.

Здоров'я населення дуже важливе для того, щоб люди могли прожити життя якісно та повністю реалізувати свій потенціал. Вирішення проблем здоров'я населення не є обов'язком лише сектора охорони здоров'я, а потребує консолідації зусиль суспільства та

лідерства уряду на національному, обласному та місцевому рівні. Трансплантація анатомічних матеріалів людини є важливим методом лікування, яка дозволяє врятувати життя багатьох пацієнтів. Однак, здійснення цієї процедури має суворо регламентуватися законодавством, щоб запобігти зловживанням, торгівлі органами та забезпечити захист прав донорів та реципієнтів [2, с.78].

У своїх працях Л. В. Гбур зазначає, що зловживання, які спостерігаються у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини, спричиняють суспільно небезпечні наслідки, що полягають у необґрунтованому вилученні анатомічних матеріалів людини шляхом примушування або обману, торгівлю анатомічними матеріалами людини та ін. Все це свідчить про те, що злочини у цій сфері мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, оскільки посягають на вищі блага людини – життя і здоров'я [3, с.78].

Метою дослідження є правовий аналіз такого явища як порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, за що передбачено кримінальну відповідальність ст. 143 КК України «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини» [4].

На сьогоднішній день доцільно внести ряд пропозицій до законодавчої складової, а саме до Кримінального кодексу України, де викласти статтю 143 у такій редакції:

Порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини або вчинення незаконних дій пов'язаних з трансплантацією чи анатомічними матеріалами.

Частина перша статті 143 КК України:

Умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого.

Замінити на: *Порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини.*

Заміна викликана в зв'язку з тим, що діяча норма не регулює порушення порядку вилучення анатомічних матеріалів людини у донора – трупа, тобто фактично прописана під живого донора або реципієнта, внесені зміни дозволять застосовувати передбачений законом порядок і до донора – трупа.

Виключення терміну, «що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого» надасть змогу застосовувати статтю і до незакон-

них дій пов'язаних з вилученням анатомічних матеріалів у (донорів–трупів) в порушення порядку передбаченого Законом. **Термін порушення порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого** є більш вузьким та пов'язаний з безпосередніми діями при проведенні операції.

Частину другу викласти в такій редакції:

вплив, обман, зловживання довірою, пропозиція, обіцянка надання винагороди, матеріальної чи не матеріальної вигоди або інших благ особі в тому числі одному з подружжя, одному з близьких родичів, або особі що зобов'язалася поховати померлу особу, з метою отримання згоди на вилучення анатомічних матеріалів людини, а так само пошук донора анатомічних матеріалів людини чи реципієнта, вчинені за винагороду, пропозицію, обіцянку надання винагороди іншої матеріальної чи не матеріальної вигоди або інших благ особі, яка вчиняє такі дії, або третій особі, в інтересах того хто пропонує, надає, обіцяє надання винагороди.

Частину третю викласти в такій редакції:

пропозиція, обіцянка надання винагороди, матеріальної чи не матеріальної вигоди або інших благ особі (донору анатомічних матеріалів людини) в обмін на вилучення анатомічних матеріалів людини або прийняття пропозиції, обіцянки винагороди, матеріальної чи не матеріальної вигоди або інших благ, а також отримання такої винагороди, матеріальної чи не матеріальної вигоди або інших благ, в обмін на вилучення анатомічних матеріалів людини, або прийняття пропозиції, обіцянки винагороди, матеріальної чи не матеріальної вигоди або інших благ, особами, які надають згоду на вилучення анатомічних матеріалів людини з тіла померлої особи.

Частину четверту викласти в такій редакції:

Незаконне вилучення анатомічних матеріалів людини, вчинене поза межами визначеного законом порядку здійснення діяльності пов'язаної з трансплантацією або за винагороду, а також використання анатомічних матеріалів людини вилучених без згоди чи в порушення порядку передбаченого законом.

Частину п'яту викласти в такій редакції:

Зберігання, перевезення, пересилання, передача, отримання, ввезення на територію України чи вивезення з території України анатомічних матеріалів людини, отриманих в результаті порушення

порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини або інших незаконних дій пов'язаних з трансплантацією чи анатомічними матеріалами.

Доповнити статтю частиною шостою в такій редакції:

Незаконна торгівля органами людини (їх частинами), тканинами, анатомічними утвореннями, клітинами людини в тому числі кров'ю або компонентами крові, фетальних матеріалів людини).

Чинна редакція частини 4 статті 143 КК України, виходить за логічні межі поняття «трансплантація» в зв'язку з тим, що йдеться про торгівлю, а не про трансплантацію. Доповнення поставить в один логічний ряд порушення порядку трансплантації та торгівлю анатомічними матеріалами.

Доповнити статтю частиною сьомою в такій редакції:

Дії передбачені частиною першою – шостою цієї статті вчинені за попередньою змовою групою осіб, або щодо особи, яка перебувала в уразливому, безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності, або службовою особою з використанням службового становища, або організованою групою чи злочинною організацією.

Таким чином, у законодавстві існують певні проблеми, які стримують розвиток трансплантології як з точки зору правового характеру, так і з точки зору медицини, а саме запропоновані пропозиції більш врегулюють відповідальність за протиправні діяння та полегшать роботу оперативних працівників та слідчих органів Національної поліції у процесі виявлення та документування порушень встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини та незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини.

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кузюк М.Г. Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини: поняття та види. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 83, Ч 3 С. 77–81.

3. Гбур Л.В. Кримінальна відповідальність за злочинні порушення порядку трансплантації органів або тканин людини: проблеми та шляхи їх вирішення. *«ПРАВО. ЛЮДИНА. ДОВКІЛЛЯ»*. 2019. Вип. 10, Ч 3 С. 139–144.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. 2341–III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Іващенко В. О.,
професор кафедри кримінології
та інформаційних технологій,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЩОДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ТА ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ

Торгівля людьми залишається вкрай актуальною проблемою для України, зокрема під час дії правового режиму воєнного стану. Ще наприкінці ХХ століття це суспільно небезпечне діяння набуло такого поширення, що необхідно було криміналізувати торгівлю людьми та у подальшому приймати спеціальну правову базу з метою організації протидії згаданому злочину. Посприяли цьому підписання та ратифікація Україною Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятої резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р., та Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнив зазначену Конвенцію [1].

Звернемо увагу, що цілями зазначеного Протоколу стали попередження торгівлі людьми і боротьба з нею, приділяючи особливу увагу жінкам і дітям; захист та допомога жертвам такої торгівлі при повній повазі їхніх прав людини; заохочення співробітництва між державами у цій сфері.

Особлива увага в документі звертається на можливість реалізації заходів для забезпечення фізичної, психологічної і соціальної реабілітації жертв торгівлі людьми, у тому числі, у відповідних випадках, у співробітництві з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями й іншими елементами громадянського суспільства, і, зокрема заходів, що передбачають надання:

- належного даху;
- консультативної допомоги та інформації, особливо щодо їх юридичних прав, мовою, зрозумілою жертвам торгівлі людьми;
- медичної, психологічної і матеріальної допомоги;
- можливостей в галузі працевлаштування, освіти і професійної підготовки.

З метою приведення законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів у сфері протидії торгівлі людьми прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року [2], який визначив організаційно–правові засади протидії торгівлі людьми, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам.

Цим же Законом окреслені основні напрями державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, серед яких: надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми.

Для вирішення проблеми торгівлі людьми важливе значення має практичне надання допомоги особам, які постраждали від згаданого кримінального правопорушення. При цьому потрібно враховувати, що з цією метою створено Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Так, він включає встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити.

Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783 затверджено Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми [3]. Він і визначає механізм взаємодії, процедуру здійснення суб'єктами заходів щодо надання допомоги та захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

По–перше, завдання із забезпечення взаємодії суб'єктів покладаються на відповідний структурний підрозділ місцевої держадміністрації та відповідальну посадову особу, що визначаються згідно з Порядком встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417 [4]. Суб'єкт, якому в результаті його діяльності стало відомо про постраждалу особу, за згодою такої особи або її законного представника направляє постраждалу особу до відповідного структурного підрозділу місцевої держадміністрації за місцем перебування особи.

Зауважимо, що у разі коли постраждала особа не в змозі самостійно пересуватися з будь–якої причини (особа з інвалідністю, хвора,

поранена) або стан особи загрожує її життю чи безпеці оточуючих, суб'єкт, який виявив таку особу, зобов'язаний невідкладно забезпечити надання їй першочергової медичної допомоги та у разі потреби розміщення у відповідному закладі охорони здоров'я.

По-друге, за зверненням постраждалої особи або її законного представника посадова особа місцевої держадміністрації інформує про можливість отримання допомоги, види такої допомоги, умови та порядок їх надання.

По-третє, для отримання допомоги постраждала особа за місцем перебування подає до місцевої держадміністрації заяву про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

По-четверте, після отримання заяви про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, посадова особа місцевої держадміністрації направляє постраждалу особу до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем перебування для проведення оцінки її потреб та отримання юридичних, психологічних, медичних, медико-консультативних та інших послуг.

При цьому особа, яка звернулася для встановлення статусу, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання: інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа; медичної, психологічної, правової та іншої допомоги незалежно від місця проживання; тимчасового розміщення у закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Також здійснюється оцінка потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Особа, якій вже встановлено статус постраждалої від торгівлі людьми, має також низку прав. Мова йде про право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання:

- інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа;
- медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги;
- тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка у кримінальному процесі;

- відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли;
- одноразової матеріальної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

Статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлюється на строк до двох років та може бути продовжено не більш як на один рік.

По-п'яте, у разі відсутності у постраждалої особи документів, що посвідчують особу, відповідальний підрозділ звертається до територіального органу або підрозділу Державної міграційної служби України, який терміново здійснює заходи щодо відновлення або видачі таких документів.

По-шосте, у разі коли особа постраждала від торгівлі людьми за кордоном, вона може звернутися за допомогою до дипломатичного представництва України в державі, в якій вона перебуває.

Таким чином, для надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, створено Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Він включає встановлення потреб постраждалої особи та пошук органів чи закладів, що можуть їх вирішити. При цьому потрібно постійно підвищувати якість надання соціальних послуг постраждалим, проводити інформаційно-просвітницьку роботу щодо усвідомлення зазначеної проблеми. Важливою також є віктимологічна профілактика, враховуючи, що багато українських жінок та дітей на даний час перебувають за кордоном через російську агресію і ризикують стати потенційними постраждалими. До подолання цієї проблеми необхідно залучати медіа, громадськість, органи влади. Лише спільними зусиллями можна забезпечити надання дієвої допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, запобігати таким правопорушенням.

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 лист. 2000 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791.

2. Про протидію торгівлі людьми: Закон від 20 верес. 2011 р. № 3739–VI. *Верховна Рада України*. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739–17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17).

3. Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: постанова Кабінету Міністрів України від 22 серп. 2012 р. № 783. *Верховна Рада України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783–2012–%D0%BF#n10](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#n10).

4. Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми: постанова Кабінету Міністрів України від 23 трав. 2012 р. № 417. *Верховна Рада України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417–2012–%D0%BF#n8](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF#n8).

*Ільчишин Н. В.,
професор кафедри
адміністративно–правових дисциплін,
доктор юридичних наук,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ АМНІСТІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Проблема трудової міграції є актуальною як для України, особливо щодо перспективи відновлення зруйнованої інфраструктури в ході військових дій, так і для інших країн Європейського Союзу, які активно приймають мігрантів. Кризові явища економіки, пов'язані з військовою агресією російською федерацією, внесли серйозні корективи у традиційні підходи до регламентації правового становища мігрантів. Їхній доступ до послуг охорони здоров'я та соціального забезпечення, до освіти та зайнятості утруднений.

Апробовані моделі реалізації міграційної амністії в країнах Європейського Союзу можуть бути враховані при формуванні підходу у сфері регулювання відповідних міграційних відносин, а щодо успішного застосування окремих аспектів амністування – імплементовані в законодавство у сфері міграції. Це Закони України: «Про імміграцію», «Про громадянство України», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України» [1; 2; 3].

Оскільки країни з досвідом проведення міграційної амністії мають суттєві соціально–політичні, економічні відмінності, необхідно зосередити увагу насамперед на тих країнах, чий досвід може бути адаптований для інтеграції в міграційну модель, це Данія, Португалія, Франція, Італія.

Договір про асоціацію України з Європейським Союзом передбачає під час проведення заходів щодо міграційної амністії застосовувати нормативну базу Європейського Союзу [1].

Від держав Європейського Союзу вимагається велика залученість до співпраці на різних рівнях регіональної, міжрегіональної

взаємодії з метою розширення та диверсифікації заснованих на правах каналів легальної міграції.

Не всі мігранти є порушниками закону. Основна їх частина – звичайні люди, які приїжджають з метою заробітку, але з різних причин, зокрема через наявність адміністративних бар'єрів, не можуть легалізуватися. До таких бар'єрів можна віднести велику кількість необхідних документів, тривалий процес їх оформлення, фінансові проблеми (реєстраційні збори), відсутність кваліфікованої юридичної допомоги тощо.

З метою подолання подібних труднощів і застосовується міграційна амністія, яка, з одного боку, дозволяє «відфільтрувати» мігрантів за ознакою лояльності до правопорядку в країні, що приймає, з іншого боку, з найменшими витратами легалізувати мігрантів.

В інтересах систематизації та узагальнення проаналізованої практики регулювання та реалізації міграційної амністії за кордоном дозволимо собі сконцентруватися на основних підсумках проведеного аналізу. Розглянуті програми легалізації характеризуються низкою загальних рис, зокрема виділяються дві типові моделі міграційних амністії – масові та індивідуальні. У різних країнах реалізації міграційної амністії приймалися або спеціальні профільні законодавчі акти, або підзаконні акти.

У процесі реалізації міграційної амністії у різних країнах відзначається диференційований підхід до встановлення умов, яким має відповідати іноземний громадянин під час подання заяви на набуття легального статусу.

Найбільш структуровані критерії були зазначені в Данії та Італії, при цьому набір критеріїв у цих країнах багато в чому має властивість тотожності. Однією з найпоширеніших умов участі у міграційної амністії є термін перебування біля тієї країни, де проводитиметься амністія. Джерело доходу мігранта або його заощадження є наступною типовою для участі в амністії умовою. Наприклад, в Італії іноземному громадянину необхідно надати трудовий договір або ліцензію на зайняття приватною діяльністю або пред'явити документ, що підтверджує можливість придбання або оренди житлового приміщення.

Страховка – ще одна умова, що підтверджує право на набуття легального статусу перебування. У деяких країнах заявники можуть вимагати, наприклад, медичну страховку, яка позитивно охарактери-

зує стан здоров'я громадянина і дасть йому перевагу серед інших, оскільки це дозволить знизити витрати на його забезпечення приймачою державою надалі.

Причини прийняття амністії: підвищення достовірності статистики, як наслідок – ефективність заходів для регулювання мігрантів та їх кількості; стримування тіньової економіки (мігрант, отримавши легальний статус, може офіційно працевлаштуватися та сплачувати податки державі); скорочення рівня злочинності (для цього при проведенні амністії, з метою викриття осіб, схильних до протиправної діяльності, іноземний громадянин може вимагати, наприклад, довідку про судимість).

Успіх програм регулювання залежить від того, наскільки мігранти–заявники довіряють органам, до яких вони звертаються. Не можна допускати, щоб інформація про незаконне перебування в країні була використана проти мігрантів, які претендують на амністію. Для цього необхідно закріпити гарантії заявникам у тому акті, який регламентує проведення та умови міграційної амністії.

У разі легалізації іноземний громадянин отримує можливість законно перебувати на території держави, де проводилася міграційна амністія протягом встановленого терміну. Наприклад, у Португалії після закінчення цього терміну амністованому не потрібно збирати всі документи повторно, досить просто звернутися із заявою про продовження свого легального статусу перебування.

Проаналізовані моделі реалізації міграційних стратегій зарубіжних країн щодо іноземних громадян свідчить про те, що міграційна політика кожної з розглянутих держав дотримується позиції захисту національного сектору економіки та вживає заходів щодо усунення негативних наслідків небажаної міграції. Дослідження зарубіжного досвіду проведення міграційних амністій дозволяє виділити низку аспектів, які можливо та доцільно інтегрувати для реалізації потенційної моделі міграційної амністії в Україні: нормативна правова регламентація міграційної амністії на рівні національного законодавства та підзаконних актів; спрощений процес отримання міграційної амністії для зацікавлених категорій (важливо відзначити, що цей інтерес має бути взаємним); можливість для мігранта після закінчення терміну легального перебування у країні не збирати всі документи ще раз, а звернутися із заявою про продовження; надання документів та подання заявки на отримання міграційної амні-

стії дистанційно; критеріальний підхід до відбору мігрантів для амністії.

Враховуючи нестабільне економічне становище, електронна онлайн-форма подання заяви від мігранта значно спростить процес реалізації амністії та сприятиме оптимізації роботи посадових осіб, уповноважених у сфері міграції.

Формування ефективного інституту міграційної амністії в Україні майже неможливе без використання досвіду держав Європейського Союзу, які вже апробували цей механізм і зіткнулися з низкою типових проблем під час реалізації програм регулювання. Зазначимо, що досвід ЄС правового регулювання міграційної амністії є комплексним і багатоаспектним підходом до врегулювання правового статусу мігрантів. Вивчення міжнародного досвіду дозволило сформулювати низку ключових висновків:

1. Гнучкість: країни Європейського Союзу застосовують міграційні амністії відповідно до власних соціально-економічних та політичних умов. Гнучкість підходу дозволяє враховувати специфіку міграційних потоків та потреб суспільства та положеннями міграційної політики Європейського Союзу.

2. Баланс інтересів: найбільш успішні та апробовані моделі міграційної амністії знаходять баланс між дотриманням прав мігрантів і захистом інтересів держави, яка приймає. Такий баланс забезпечує легальний та справедливий процес інтеграції мігрантів у суспільство.

3. Прозорість та доступність: важливим аспектом є прозорість умов амністії та доступність процесу регуляризації довгострокової схеми нелегальних мігрантів тепер закрита для заявок для іноземних громадян та осіб без громадянства [5]. Чіткість правил сприяє збільшенню числа претендентів на легалізацію та скорочення нелегальної міграції.

4. Системність та довгостроковість: ефективні програми міграційної амністії включають не лише процес легалізації, а й заходи щодо забезпечення інтеграції мігрантів у суспільство, їх соціальний захист та можливостей для реалізації.

Вивчення досвіду країн Європейського Союзу наголошує на необхідності комплексного та гнучкого підходу до регулювання міграційних процесів, враховуючи інтереси всіх сторін та прагнучі до створення ефективних механізмів інтеграції мігрантів у суспільс-

тво, що сприятиме реалізації Національних програм відновлення України.

1. Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. № 2491–III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2491-14>

2. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235–III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2235-14>

3. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та тимчасового проживання, продовження та скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 р. № 150 (редакція 2023 р.). URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-%D0%BF#Text>

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

5. Регуляризація довгострокової схеми нелегальних мігрантів. URL. <https://www.irishimmigration.ie/uk/regularisation-of-long-term-undocumented-migrant-scheme/>

Кобко Є. В.,
професор кафедри
адміністративно–правових дисциплін
навчально–наукового інституту права та психології,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНО–ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Україна нині перебуває в умовах багатовимірних загроз, що ускладнюють боротьбу з торгівлею людьми та незаконною міграцією, створюючи виклики для державної стабільності та ефективності публічного управління. В умовах цих викликів особливо актуальним стає удосконалення адміністративно–правових механізмів, спрямованих на запобігання і протидію зазначеним явищам. Це потребує скоординованої взаємодії державних інституцій, правоохоронних органів та міжнародних партнерів, а також імплементації передових світових практик у сфері правозастосування.

Адміністративне право, як універсальний інструмент регулювання діяльності публічної адміністрації, відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування державних механізмів у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції [1, с. 37]. В умовах сучасних викликів зростає потреба в аналізі правозастосовної практики, спрямованої на посилення превентивних заходів, удосконалення механізмів виявлення і припинення правопорушень, а також координацію дій державних органів та міжнародних партнерів. Впровадження ефективних адміністративно–правових механізмів є невід’ємним чинником правової стабільності та належного врядування у сфері безпеки.

У центрі уваги дослідження – здатність адміністративно–правових механізмів забезпечувати ефективне реагування на загрози, пов’язані з торгівлею людьми та незаконною міграцією. Важливим аспектом є створення комплексної системи державного контролю, яка сприяє формуванню середовища довіри, правового порядку та належного рівня взаємодії між органами публічної влади, міжнародними структурами та громадянським суспільством.

Метою даної роботи є аналіз проблем ефективності правозастосування в сфері адміністративно-правового регулювання протидії торгівлі людьми та незаконній міграції, а також обґрунтування напрямів удосконалення цих механізмів у відповідь на сучасні виклики, зокрема в умовах трансформації безпекової політики.

Адміністративно-правові механізми відіграють ключову роль у забезпеченні національної безпеки, зокрема у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції. Вони включають правові норми, управлінські процедури, санкційні механізми та організаційні форми, які реалізують державні функції з гарантування безпеки особи, суспільства та держави.

Публічна адміністрація є основним суб'єктом правозастосування, покликаним забезпечувати системність, ефективність і законність державного впливу [2, с. 7], особливо в умовах ризиків та надзвичайних ситуацій. У контексті протидії торгівлі людьми та незаконній міграції [3, с. 7], адміністративно-правові механізми відіграють ключову роль у забезпеченні прав і свобод громадян України як всередині країни, так і за кордоном.

Правозастосування у сфері безпеки стикається з низкою системних бар'єрів, зокрема: фрагментарністю нормативно-правової бази, дублюванням повноважень суб'єктів, бюрократизацією процедур, слабкою результативністю адміністративного реагування. Ці проблеми є особливо актуальними в контексті протидії торгівлі людьми та незаконній міграції.

Адміністративно-правові механізми є ключовими інструментами у боротьбі з торгівлею людьми та незаконною міграцією. Однак на практиці часто спостерігається формальний підхід до реалізації законодавчих приписів, що знижує їхню ефективність. Крім того, відсутність належної координації між інституціями безпеки ускладнює системне реагування на ці комплексні загрози.

Підвищення ефективності правозастосування в сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції вимагає комплексного підходу, який включає гармонізацію адміністративного законодавства, впровадження моніторингу ефективності діяльності суб'єктів безпеки та розвиток цифрових сервісів для реагування та аналізу загроз.

У сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції особливого значення набуває підготовка публічних службовців до роботи в умовах ризиків. Важливо формувати інституційну культуру, орієн-

товану на результат і підзвітність. Ефективна підготовка державних службовців передбачає оволодіння знаннями про механізми взаємодії та координації суб'єктів, залучених до протидії торгівлі людьми [4], а також навичками роботи з постраждалими особами. Крім того, необхідно забезпечити розуміння нормативно-правової бази, що регулює діяльність у цій сфері. Формування інституційної культури, орієнтованої на результат, сприяє ефективному впровадженню державної політики та підвищенню рівня підзвітності публічних службовців.

Адміністративне право відіграє ключову роль не лише у встановленні правових рамок для діяльності суб'єктів безпеки, але й у створенні умов для оперативного, скоординованого та законного реагування на загрози, зокрема такі, як торгівля людьми та незаконна міграція. Ефективна протидія цим явищам потребує комплексного підходу [5, с. 11], що включає розробку та впровадження адміністративно-правових механізмів, спрямованих на попередження, виявлення та припинення правопорушень.

Аналіз практики правозастосування у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції вказує на необхідність системної трансформації адміністративно-правових механізмів. Така реформа сприятиме підвищенню адаптивності правової системи до сучасних викликів, забезпечуючи ефективний захист прав і свобод громадян України [6, с. 134].

Удосконалення адміністративно-правових механізмів протидії торгівлі людьми та незаконній міграції має супроводжуватися розвитком правосвідомості, забезпеченням прозорості процедур та орієнтацією на захист публічного інтересу. Розвиток правосвідомості сприяє формуванню в суспільстві нетерпимості до порушень прав людини та підвищує рівень довіри до державних інституцій. Прозорість процедур забезпечує відкритість та підзвітність діяльності органів влади [7, с. 179], що є ключовим для ефективної протидії корупції та зловживанням. Орієнтація на захист публічного інтересу передбачає пріоритетність прав та свобод людини у всіх заходах, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми та незаконною міграцією.

В Україні основою для протидії торгівлі людьми є Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739–VI, який визначає організаційно-правові засади у цій сфері. Кримінальний кодекс України в статті 149 передбачає відповідальність за торгівлю людьми або інші незаконні угоди щодо людини.

Крім того, існують підзаконні акти, такі як Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 року № 417, яка затверджує Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Для підвищення ефективності правозастосовної діяльності необхідно забезпечити чітку взаємодію між різними суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції [8, с. 41]. Це включає розмежування адміністративно-правової компетенції між ними та узгодження спільних дій. Міжнародний досвід також відіграє важливу роль у формуванні національних стратегій протидії цим явищам.

Забезпечення прозорості процедур та розвиток правосвідомості громадян сприяють формуванню нетерпимості до порушень прав людини та підвищують рівень довіри до державних інституцій. Прозорість процедур забезпечує відкритість та підзвітність діяльності органів влади, що є ключовим для ефективної протидії корупції та зловживанням. Орієнтація на захист публічного інтересу передбачає пріоритетність прав та свобод людини у всіх заходах, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми та незаконною міграцією.

Таким чином, удосконалення адміністративно-правових механізмів протидії торгівлі людьми та незаконній міграції вимагає комплексного підходу, що поєднує правове регулювання, розвиток правосвідомості та забезпечення прозорості та підзвітності державних органів, орієнтуючись на захист публічного інтересу та прав людини. Отже, адміністративне право в умовах новітніх загроз має утвердитися як ефективний інструмент стратегічного управління процесами протидії торгівлі людьми та незаконній міграції, забезпечуючи захист прав і свобод громадян та підтримуючи національну безпеку держави.

1. Новіченко А.В. Адміністративно-правове забезпечення протидії нелегальній (незаконній) міграції в Україні: дис. ... д-ра філософ. у галузі права. Харків, 2020. 197 с.

2. Пунда А. В. Механізми державного управління у сфері протидії торгівлі людьми [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2015. 20 с.

3. Кузьменко О.В. Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Нац. академія внутр. справ України. Київ, 2000. 21 с.

4. Брич Л.П., Боровікова В.С. Комплексна профілактична програма міжвідомчої взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми (2023–2025 pp.). URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/naukovo-doslidna-laboratoriia.html?layout=edit>

5. Черненко В. В. Адміністративно–правові засади протидії торгівлі жінками : автореферат дис. ... к. ю. н. : 12.00.07; Харківський національний університет внутрішніх справ. 2023. 23 с.

6. Фелонюк Д. Адміністративно–правові механізми протидії торгівлі людьми в контексті захисту прав і свобод громадян України за кордоном. *Історико–правовий часопис*, № 2 (14), 2019, с. 134–139. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18254>

7. Мельник Д. С., Лаврик П. М. Державна міграційна служба України як суб’єкт реалізації державної політики у сфері протидії нелегальній (незаконній) міграції. *Ірпінський юридичний часопис*, вип. 3 (16), 2024. С. 175–188.

8. Ліпкан В. А., Кушнір О. В. Правові та організаційні засади взаємодії суб’єктів протидії торгівлі людьми : монографія. За заг. ред. В. А. Ліпкана. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. 376 с.

Ковалів М. В.,
завідувач кафедри
адміністративно–правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Єсімов С. С.,
професор кафедри
адміністративно–правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПОГЛЯДИ НА КОНЦЕПЦІЮ НОВОГО ЗАКОНУ «ПРО ПРОТИДІННО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ»

Перетворення, що відбулися за останні роки, в Україні, в першу чергу, торкнулися законотворчості, що формує основи нормативно–правового регулювання суспільних відносин. Сучасні суспільні відносини потребують не просто нових законодавчих актів, а ефективного нормативно–правового регулювання, що, будучи складним явищем, забезпечується, у тому числі ефективністю законотворчості.

Ефективність конкретного закону залежить від різних чинників – внутрішніх і зовнішніх, які впливають з умов, у яких реалізовуватиметься закон. Важливим із цих факторів є якість концепції закону, оскільки помилкова концепція закону може не лише не призвести до очікуваного результату нормативно–правового регулювання конкретних суспільних відносин, а й найбільше спричинити негативні наслідки, на відміну, наприклад, від недоліків тексту закону. У продуманій концепції закону завжди будуть враховані необхідні правові норми, а й умови, в яких вони будуть застосовуватися.

Концепцію закону слід розуміти як задум законодавця (незалежно від того, чи сформував законодавець цей задум самостійно чи прийняв у якості свого чийсь задум) щодо наявної суспільно–значущої проблеми; такий задум включає мету закону – вирішення відповідної суспільно–значущої проблеми, і навіть обґрунтовані способи досягнення цієї мети – відповідні законодавчі рішення (встановлення прав, обов'язків, заборон, затвердження бюджетних видатків, установа державних інституцій, ін.);

Протидія торгівлі людьми виступає предметом правового регулювання. Право є засобом, з якого забезпечується стабільність еволюційного розвитку суспільства. У сучасних умовах право, крім регулювання суспільних відносин, відіграє роль інструменту, що регламентує напрями європейської інтеграції.

Протидія торгівлі людьми є різновидом юридичної технології та специфічним видом державної діяльності. Це алгоритм дій, рішень, вжитих уповноваженими державними структурами спрямованих на реалізацію найближчих та довгострокових перспектив. Це захист прав людини, забезпечення безпеки особи, охорона життя, фізичного та морального здоров'я громадян, у тому числі проблема торгівлі людьми.

Торгівля людьми розглядається як системне явище, що включає різні форми її експлуатації та використання підневільного стану. Систематичний моніторинг результатів боротьби з торгівлею людьми показує, що значна частина таких злочинів пов'язані з різноманітними формами сексуальної експлуатації, при цьому жертвами торговців людьми переважно стають молоді жінки, які потрапили у важку життєву ситуацію, а також соціально слабко захищені. Нині у законодавстві України Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739–IV «Про протидію торгівлі людьми» дано поняття торгівлі людьми, проте у науці єдиної думки зміст торгівлі немає. На основі аналізу існуючих міжнародно–правових, доктринальних, наукових дефініцій поняття «торгівля людьми» включає вербування, перевезення, передачу, отримання чи приховування особи, що здійснюється з метою її подальшої експлуатації.

Чинний Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739–IV «Про протидію торгівлі людьми» був прийнятий відповідно до Типового закону про боротьбу з торгівлею людьми, розробленого Управлінням Організації Об'єднаних Націй по наркотикам і злочинності у 2010 році який охоплює кримінальні засади протидії, соціальні аспекти включаючи державну соціальну допомогу [1]. За чотирнадцять років дії у даний Закон внесено 6 доповнень, які не торкалися безпосередньо заходів щодо протидії торгівлі людьми.

Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08. 2012 р. № 783 не переглядався з моменту набрання чинності. Два доповнення не торкалися протидії торгівлі людьми [2].

В Інструкцію зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми: Наказ Міністерства

соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 11.01.2016 р. № 4/5 зміни та доповнення не вносились [3].

На конференції 7 червня 2024 року «Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу» пропонувалось внесення змін у Закон України від 9 квітня 1999 року № 586–XIV «Про місцеві державні адміністрації» Кодексу адміністративного судочинства України та безпосередньо у Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739–IV «Про протидію торгівлі людьми» щодо порядку визначення статусу особи, яка потрапила від торгівлі людьми та у Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг), затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1417 «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» [4].

Дані пропозиції, при їх внесення у чинне законодавство, мали позитивний вплив, але не змінювали підходи, у правовому відношенні щодо концепції чинного закону. Типового закону про боротьбу з торгівлею людьми, розробленого Управлінням Організації Об'єднаних Націй по наркотикам і злочинності у 2010 році має значно більшу кримінологічну складову ніж чинний Закон України «Про протидію злочинності». Соціальна складова чинного Закону не охоплює зобов'язання, пов'язані з поверненням жертв торгівлі людьми, громадян України на батьківщину [5].

Згідно інформації з наукових джерел Європейського Союзу торгівля людьми проявляється в основному у формі сексуальної експлуатації для отримання фінансової чи іншої вигоди з використання сексуальних властивостей людини проти її волі. Це не знайшло відображення у чинному Законі, хоча це не є обов'язковим елементом.

Не відображено у чинному законі використання інформаційно-комунікаційних у розділі VIII «Міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми», що включає тільки одну статтю 28, яка дає загальні напрями діяльності суб'єктам протидії торгівлі людьми.

Закон у даному випадку – це комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії держави для досягнення сформульованих і зрозумілих цілей. У цьому контексті функції превенції приділяється головна роль, оскільки воно регламентує суспільні відносини, що виникають у процесі формування місії держави. Будучи особливим видом діяльності держави, ефективна превентивна

діяльність у сфері протидії торгівлею людьми без правового закріплення у ринкових умовах неможлива.

У загальному аспекті проект закону повинен мати, який суб'єкти превентивної діяльності, сили та засоби, використання сучасних інформаційно–комунікаційних технологій. Потребує перегляду розділ IV «Боротьба з торгівлею людьми».

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739–IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739–17/conv#n150>

2. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 р. № 783. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783–2012–%D0%BF#Text>

3. Про затвердження Інструкція зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми: Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 11.01.2016 р. № 4/5. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0169–16#Text>

4. Єсімов С. Про внесення змін у нормативні акти щодо протидії торгівлі людьми. *Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу*: збірник тез Міжнародної науково–практичної конференції (7 червня 2024 року) / упор.: О. М. Марін, І. А. Вишневська. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 59–62.

5. Керівні принципи з додержання прав людини в процесі повернення жертв торгівлі людьми до країни походження. Варшава: БДПІЛ ОБСЄ, 2018. 108 с.

Копитко М. І.,
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Грицан В. М.,
аспірант кафедри менеджменту та економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Посилення впливу дестабілізуючих чинників війни росії проти України обумовили загострення існуючих проблем масового виїзду населення України за межі країни з метою працевлаштування й отримання доходів, та виникнення нових проблем, пов'язаних із активізацією мобілізаційних заходів серед чоловіків та їх прагненням нелегально залишити територію країни й виїхати в інші країни Європи. В сучасних умовах спостерігається посилення процесів незаконної міграції та формуються нелегальні схеми перетину державного кордону, що вимагає підвищеної уваги зі сторони держави, посилення заходів з охорони державного кордону та перегляду підходів до визначення покарання за незаконне переміщення з України.

Врегулювання міграційних процесів на сучасному етапі переміщується на передній план та вимагає змін міграційної політики та протидії кримінальним проявам у сфері міграції. Економіко–правові аспекти боротьби із незаконною міграцією частково врегульовані чинним законодавством України та передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним переправленням осіб через державний кордон України (стаття 332) та покарання від 3 до 5 років [1] за нелегальний виїзд на територію іншої країни. Певні позитивні зміни у сфері протидії нелегальній міграції також уже зафіксовано, що підтверджується даними Державної міграційної служби України [2; 3], відповідно до яких загальна кількість нелегальних мігрантів в Україні в період війни 2022–2024 рр. має тенденцію до зменшення із 5062 осіб у 2022 р. до 3058 осіб у 2024 р. (рис. 1). При цьому встановлено, що питому частку серед незаконних мігрантів становлять чоловіки, а частка жінок є значно меншою.

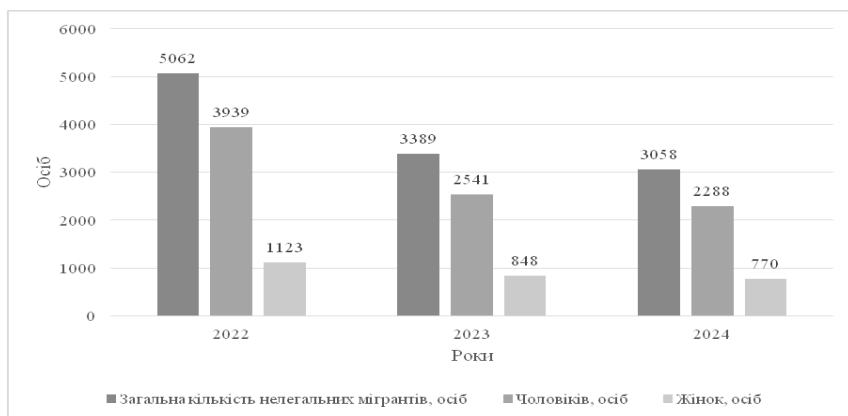

Рис. 1. Динаміка загальної кількості нелегальних мігрантів в Україні у 2022–2024 рр.

Розраховано за: [2–3]

Зазначені тенденції пояснюються посиленням контрольних заходів щодо перетину кордону та удосконаленням діяльності правоохоронних органів щодо протидії незаконній міграції та виявлення нелегальних мігрантів та формуванням системи превентивних заходів запобігання нелегальній міграції та її наслідкам. Однак, варто констатувати, що цього недостатньо та великої уваги потребують основні аспекти налагодження міжвідомчої взаємодії у сфері протидії незаконній міграції та проведення інформаційних кампаній щодо ознайомлення населення із механізмами захисту від дискримінацій.

Таким чином, результати проведених досліджень протидії незаконній міграції в умовах війни росії проти України дають підстави стверджувати про необхідність посилення заходів боротьби із незаконною міграцією, зокрема, в частині посилення чинного законодавства щодо відповідальності за незаконний перетин кордону.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=332#Text>.

2. Нелегальні мігранти в Україні: скільки їх та які міри застосовуються проти них. Державна міграційна служба України. 2024. URL: [https:// visit-kraine.today/uk/blog/5812/... statistika](https://visit-kraine.today/uk/blog/5812/...statistika).

3. Показники діяльності Державної міграційної служби України за 2022–2024 рр. Статистичні дані. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html>.

*Король М. О.,
доцент кафедри адміністративної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСІБ ЯК СПОСІБ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ

Проблематика ідентифікації осіб у контексті протидії незаконній міграції посідає важливе місце в діяльності державних органів. Своєчасне встановлення особи іноземця або особи без громадянства, яка перебуває на території держави з порушенням правил в'їзду чи перебування, є необхідною передумовою застосування до неї заходів примусу, а також процедур вислання (наприклад, примусового повернення чи примусового видворення або реадмісії). Згідно з даними ООН, у 2024 році кількість міжнародних мігрантів перевищила 280 мільйонів осіб, що складає приблизно 3,6% від загальної чисельності населення Землі. Значну їх частку становлять незаконні мігранти, які залишають свої країни без належних документів [1].

Відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземець або особа без громадянства, знаходячись на території нашої держави, зобов'язані мати дійсний паспортний документ та документи, що підтверджують законність його перебування на території України [2]. Проте на практиці значна частина незаконних мігрантів або не має жодних документів, або надає недійсні дані про свою особу. Це ускладнює застосування механізмів державного (прикордонного) контролю та сприяє уникненню відповідальності за вчинені ними правопорушення.

З цією метою до особи може бути застосовано процедуру ідентифікації, що, як зазначають деякі науковці, в адміністративному праві відповідає категорії «встановлення особи», зокрема у контексті досягнення процесуальної мети при застосуванні заходів забезпечення у справах про адміністративні правопорушення [3, с. 186].

Широке впровадження терміну «ідентифікація» у національне міграційне законодавство України було зумовлене укладенням Угоди між Україною та Європейським Союзом про реадмісію осіб, окремі положення якої щодо громадян третіх держав набули чинності у 2010

році. Цей міжнародно-правовий акт орієнтований на встановлення «взаємних оперативних та ефективних процедур ідентифікації осіб, забезпечення їх безпечного і впорядкованого повернення у разі невідповідності вимогам щодо в'їзду або перебування на території України чи держав-членів Європейського Союзу, а також спрощення транзиту таких осіб на основі принципів взаємного співробітництва» [4].

Аналіз норм чинного законодавства дозволяє нам говорити про два види ідентифікації незаконних мігрантів. Так, відповідно до першого виду ідентифікація передбачає здійснення заходів безпосередньо у пунктах пропуску через державний кордон України, що спрямовані на запобігання проникнення осіб, які не мають законних підстав, на територію України. Що стосується другого виду ідентифікації, то він має постделіктний характер, оскільки застосовується з метою припинення незаконного перебування мігрантів у межах держави.

Можемо констатувати, що спільним для цих випадків є те, що ідентифікація необхідна для встановлення правового статусу особи, вона дозволяє визначити право іноземця чи особи без громадянства на перебування в Україні. Так, п. 9 ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» встановлює, що ідентифікація особи – це заходи, пов'язані із встановленням органами виконавчої влади особи заявника, який звернувся із заявою про визнання його біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і не має документів, що посвідчують його особу, або такі документи фальшиві [5].

Варто відмітити, що поняття «ідентифікація особи» також закріплене у Законі України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» у якому передбачена можливість використання біометричних даних (параметрів), а також застосування різних реєстрів і баз даних з метою отримання кінцевого результату – встановлення особи [6].

З урахуванням чинної нормативно-правової бази та практики діяльності відповідних державних органів, що займаються протидією міграційним правопорушенням, ідентифікація осіб, як інструмент боротьби з незаконною міграцією, виконує декілька основних функцій:

забезпечення державної безпеки через запобігання перебування на території України осіб, які порушили міграційне законодавство;

забезпечення можливості застосування заходів примусового видворення або реадмісії, які неможливі здійснити без попереднього встановлення особи;

виявлення каналів незаконної міграції, що сприяє розкриттю діяльності організованих транскордонних злочинних угруповань.

Можна стверджувати, що сучасний період глобалізації та зростання міжнародних міграційних потоків демонструє нам проблему незаконної міграції, що покладає фінансовий тягар на державу, становить загрозу національній безпеці та створює соціальну напругу в суспільствах, де вона відбувається. З цих позицій ідентифікація незаконних мігрантів здійснюється з метою ефективної боротьби з цим явищем, оскільки є ключовою процедурою при забезпеченні правопорядку, запобіганні незаконній міграції та подальших діях (рішеннях) із затриманими особами, визначенням їх правового статусу.

Відмічаємо, що основні проблеми у сфері ідентифікації в Україні полягають у:

обмеженому доступі до міжнародних баз даних, зокрема Інтерполу, Європолу, баз даних Європейського Союзу що містять біометричні дані (EURODAC, VIS, тощо);

технічній недостатності інструментів ідентифікації особи, наприклад, біометричних пристроїв, зчитувачів ID-документів, тощо;

відсутності нормативно врегульованої процедури спрощеного встановлення особи, коли неможливо отримати офіційні документи з країни походження (наприклад, Сирія, Афганістан, Еритрея).

В умовах війни проблема ідентифікації іноземців та осіб без громадянства загострюється, оскільки Україна стає не лише країною походження і транзиту незаконних мігрантів, але й потенційною мішенню для використання каналів незаконної міграції з диверсійною метою. Це вимагає оперативної перевірки осіб під час перетину державного кордону, в місцях тимчасового тримання незаконних мігрантів, при затриманні іноземців та осіб без громадянства, які не мають законних підстав для перебування в нашій державі.

Разом з тим, на міжнародному рівні, ефективним інструментом вирішення цього питання є імплементація стандартів Європейського Союзу (зокрема Регламенту ЄС № 2016/399 «Про Кодекс Шенгенських кордонів», Регламенту ЄС 2024/1356 від 14.05.2024, що запроваджує перевірку громадян третіх країн на зовнішніх кордонах). Україна вже бере участь у низці проектів з FRONTEX, EUROPOL, MOM,

спрямованих на розробку спільних ідентифікаційних профілів (screening profiles) та систем раннього попередження.

Також, на сучасному етапі нашого державотворення, слід направляти діяльність зацікавлених державних органів на розробку єдиного стандарту дій для всіх суб'єктів, що здійснюють ідентифікацію незаконних мігрантів. Одним з першочергових завдань є запровадження можливостей електронної взаємодії між базами даних Державної міграційної служби України, Державної прикордонної служби України, Національної поліції, Служби безпеки України з питань ідентифікації осіб.

Враховуючи практичний досвід, що напрацьований у цій сфері в Європейському Союзі, необхідно перейти до повного біометричного контролю в пунктах пропуску через державний кордон під час проходження особами прикордонного контролю.

Загалом, можна констатувати, що ефективна процедура ідентифікації є ключовим елементом у боротьбі з незаконною міграцією. Вона забезпечує дотримання законності під час міграційного (прикордонного) контролю, сприяє захисту національної безпеки та виконанню міжнародних зобов'язань України у сфері захисту прав людини. Удосконалення інституційних, правових та технічних аспектів процесу ідентифікації незаконних мігрантів має стати пріоритетом державної міграційної політики.

1. World Migration Report 2024. URL: <https://surl.li/pzckjc> (дата звернення: 21.04.2025).

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773–VI. URL: <https://surl.li/atfahs> (дата звернення: 21.04.2025).

3. Мота А.Ф. Адміністративно–правовий механізм ідентифікації нелегальних мігрантів, які виявляються органами Державної прикордонної служби України. *Право України*. 2018. № 1. С. 184–195.

4. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб: від 18.06.2007 (Угоду ратифіковано Законом України від 15.01.2008 № 116–VI (116–17)). URL: <https://surl.li/ccdtay> (дата звернення: 21.04.2025).

5. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671–VI. URL: <https://surl.li/zttaxx> (дата звернення: 21.04.2025).

6. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 № 5492–VI. URL: <https://surl.li/zalsqp> (дата звернення: 21.04.2025).

Кришевич О. В.,
професор кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРИ РОЗМЕЖУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ТА СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

Торгівля людьми та сурогатне материнство є дві складові сучасних суспільних дискусій, які, незважаючи на різні цілі та механізми, іноді перетинаються в контексті правової кваліфікації в кримінальному праві. Сучасні репродуктивні технології, зокрема сурогатне материнство, створюють нові виклики для кримінального права, особливо у контексті розмежування між законними угодами та кримінально протиправними діями, такими як торгівля людьми. Сурогатне материнство – це одна з репродуктивних технологій, за якою здорова жінка на основі угоди (договору) після штучного запліднення виношує та народжує дитину для іншої сім'ї з якою сурогатна матір більше не буде пов'язана ні правами, ні обов'язками, а зачаття відбувається в умовах спеціалізованого медичного закладу (без статевого акту). За даними міжнародної неурядової організації International Social Service (ISS) щонайменше 20 000 дітей щороку народжуються за допомогою сурогатного материнства і ця цифра щоразу збільшується. За загальним визначенням *сурогатне материнство* – це процес штучного запліднення, виношування й народження дитини жінкою (сурогатною матір'ю) з метою передачі дитини названим батькам згідно з договором за винагороду або без неї. *Сурогатна мати* – це жінка, яка добровільно згодилася завагітніти з метою виносити та народити генетично чужу їй дитину, що буде віддана на виховання іншим особам – біологічним батькам. Зустрічаються і визначення сурогатного материнства як «допоміжної репродуктивної технології, при застосуванні якої жінка добровільно погоджується завагітніти з метою виносити й народити біологічно сторонню їй дитину, що буде згодом віддана на виховання іншим особам – генетичним батькам». Між тим, найбільш точним формулюванням слід визнати формулювання, прийняте Всесвітньою організацією охорони здоров'я у 2001 році, яка оперує не терміном «сурогатна матір», а терміном «*гестаційний кур'єр*», розуміючи під ним «жінку, у якої вагітність настала в результаті заплід-

нення ооцитів, що належать третій стороні, сперматозоїдами, що належать третій стороні. Вона виношує вагітність з тією умовою або договором, що батьками народженої дитини будуть один або обидва людини, чий гамети використовувалися для запліднення. За визначенням Європейського товариства репродукції людини (ESHRE), *сурогатне материнство* – це комплекс методів, а *сурогатна матір* – це жінка, яка погоджується виносити і народити дитину для певної пари. З *юридичної точки зору* – це послуга з виношування і народження дитини з наступною реєстрацією немовляти як дитини замовника послуги». Сурогатне материнство – поділяється на *альтруїстичне* (без фінансової винагороди, окрім компенсації витрат); *комерційне* (зі оплатою послуг). Правове регулювання сурогатного материнства відрізняється за країнами: від повної легалізації (супроводжується юридичним супроводом, що мінімізує ризики) (Англії, Греції, Україна, Грузія, Індія, Ізраїлі, Казахстані, деяких штатах США) до заборон (Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Болгарія, Швеція), але у Бельгії, Фінляндії, Ірландії народження дитини за допомогою програм сурогатного материнства законом ніяк не регламентується, хоча Австралії, Великобританії, Данії, Ізраїлі, Канаді, Нідерландах, окремих штатах Америки дозволено застосування лише некомерційного сурогатного материнства, тобто сурогатна мати не отримує за свої послуги винагороди, принаймні офіційної, нотаріально оформленої в угоді. Сурогатне материнство з комерційною метою дозволено в Кіпрі, Чехії, Естонії, Греції, Литві, Люксембурзі, Словенії, Словаччині. *Комерційне* сурогатне материнство офіційно дозволене в Україні з 1997 р. та на сьогодні комерційне сурогатне материнство дозволене також в Ізраїлі. *За законами держав, де сурогатне материнство заборонене або допускається тільки як некомерційна допомога, саме сурогатна мати є повноправною матір'ю, якщо суд не прийме рішення на користь біологічних батьків.* Так, дітей, народжених сурогатною матір'ю в Україні для іноземців, не визнають в країнах, де репродуктивні технології заборонені законом, і батьки вдаються до незаконних способів, зокрема, використовуючи шлях контрабанди, для вивезення дітей за межі України. Таким чином, долю такої дитини не може відстежити жодна країна.

Фактично програма сурогатного материнства справді є не чим іншим, як торгівлею, бо сурогатна мама за гроші продає дитину, ембріон якої їй перенесли лікарі, майбутнім батькам, яких їй підшукали

посередники і правоохоронці реєструють подібні повідомлення за попередньою кваліфікацією «торгівля людьми». Оскільки, згідно ст. 149 КК України *торгівля людьми* – це експлуатація особи через примус, обман, зловживання довірою, шахрайство чи зловживання владою з метою примусової праці, сексуального чи іншого використання, а *сурогатне материнство*: добровільна угода, де жінка виношує дитину для інших осіб з подальшою передачею їм дитини після народження. Таким чином, у сурогатному материнстві згода має бути інформованою та добровільною, оскільки сурогатні матері повинні повністю розуміти умови, ризики і свої права, а у випадках торгівлі людьми вона відсутня або отримана через обман, зловживання довірою, уразливий стан (без належної інформованої згоди угода може бути недійсною або вважатися примусовою). Що стосується *експлуатації*, то торгівля передбачає вигоду від експлуатації, тоді як *сурогатна угода* – компенсацію витрат, але необхідно вернути увагу, що в країнах з низьким рівнем доходів сурогати можуть стати жертвами експлуатації через економічну депривацію, що наближує такі випадки до торгівлі людьми (жінку примушують стати сурогатною матір'ю через шахрайство чи боргову залежність, кваліфікуються як торгівля і це передбачено Протоколом ООН про попередження, припинення та покарання торгівлі людьми (Палермський протокол, 2000). Для запобігання зловживанням у 2023 році Гаазька конференція з міжнародного приватного права запропонувала *Конвенцію про міжнародне сурогатне материнство*, яка вимагає заборону комерційного сурогатного материнства у країнах із високим ризиком експлуатації та створення міжнародного реєстру для прозорості угод. Отже випадки незаконних угод щодо дітей з невизначеною метою або з метою їх усиновлення цілком охоплюються поняттям торгівлі дітьми. Будь-яка інша незаконна угода, вчинена як щодо дитини так і щодо дорослої людини, охоплюватиметься цією формою торгівлі людьми, що, поряд з іншим, підтверджується ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», якою до торгівлі людьми віднесено «здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина». Такою незаконною угодою може бути дарування людини та вчинення різних незаконних маніпуляцій з метою усиновлення дитини та подальшого її вивозу за кордон (наприклад, укладення фіктивної угоди сурогатного материнства або фіктивне оформлення в якості батька людини, що не є такою, та намагається в такий спосіб вивести дитину за кордон).

Крім того, ще одним фактором є відсутність єдиних стандартів, що призводить до «репродуктивного туризму», де батьки з багатих країн наймають сурогатів із регіонів зі слабким законодавством і це призводить до **порушення прав сурогатів** (обмеження свобод, невіплата обіцяних коштів чи приховування ризиків можуть свідчити про торгівлю людьми (кримінальна відповідальність), але часто кваліфікуються як цивільно–правові спори (цивільно–правова відповідальність). Таким чином, у сурогатному материнстві мета – народження дитини для сім’ї; у торгівлі мета – отримання прибутку через експлуатацію, оскільки сурогат має право розірвати угоду (за законом), тоді як жертва торгівлі позбавлена автономії. *Слід підкреслити, що сурогатна матір не може одночасно бути і гестаційною, і гендерною сурогатною матір’ю (віддати свою яйцеклітину і виношувати дитину), бо це вже буде продаж власної дитини, що карається кримінальним законодавством.*

Хоча Україна, як одна з країн із легальним сурогатним материнством, посилює контроль за клініками, вимагаючи генетичного зв’язку батьків із дитиною та обмежуючи участь іноземців, але необхідно **уніфікація законодавства**: прийняття міжнародних конвенцій, що регулюють сурогатне материнство, із захистом прав жінок та надати **чіткі критерії експлуатації**, тобто включення в національне законодавство визначення «примусу» та «обману» у репродуктивній сфері.

Таким чином, підводячи підсумок торгівля людьми та сурогатне материнство розрізняються за цілями, механізмами реалізації та правовою природою, то ключовим критерієм є *наявність добровільної (справжньої) згоди та відсутність експлуатації* і це є вирішення транскордонних правових варіацій та забезпечення того, щоб практика сурогатного материнства не маскувала діяльність з торгівлі людьми та запобіганню перетворення репродуктивних технологій на інструмент злочинності.

Але, відсутність чітких міжнародних стандартів та різноманітність національного законодавства ускладнює кваліфікацію цих явищ і для запобігання правовим колізіям необхідне посилення міжнародної співпраці, гармонізація національного і міжнародного законодавства та створення етичних стандартів у сфері репродуктивних технологій.

1. Андрушко А.В. Теоретико–прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ: Баїте, 2020. 560 с.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341–III, редакція від 11.01.2019. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341–14>.

3. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : наказ МОЗ України від 9 верес. 2013 р. No 787. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697–13#Text>.

4. Триньова Я. Правове врегулювання використання допоміжних репродуктивних технологій в Україні: аналіз та пропозиції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. No 1. С. 244–250. DOI: 10.31733/2078–3566–2022–1–244–250.

5. Checherskiy V. Human trafficking and surrogate motherhood: challenges. *Конституційно-правові академічні студії*. 2021. Випуск 1. С. 35–43. DOI <https://doi.org/10.24144/2663–5399.2021.1.04>.

Кунтій А. І.,
слідчий,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Територіальне управління
Державного бюро розслідувань,
розташоване у місті Хмельницькому)*

НЕЗАКОННА МІГРАЦІЯ ЯК МОТИВ ВЧИНЕННЯ ДЕЗЕРТИРСТВА

Метою Стратегії воєнної безпеки України є створення всеохоплюючої оборони, заснованої на стримуванні, стійкості та взаємодії для гарантування суверенітету й територіальної цілісності держави. Це досягається завдяки здатності державного управління, оборонних сил, економіки, інфраструктури та суспільства швидко адаптуватися до загроз і ефективно протидіяти збройній агресії. Оборона базується на розвитку стратегічного розгортання, територіальної оборони, руху опору та належному функціонуванні військового резерву, до якого входять резервісти, військовозобов'язані та добровольці. У цьому контексті особливого значення набуває запобігання дезертирству як загрозі внутрішньої стійкості та бойової спроможності. Зменшення випадків ухилення від служби та підвищення мотивації особового складу є важливим елементом підтримки національної безпеки.

Окремим питанням криміналістичного забезпечення розслідування військових кримінальних правопорушень, в тому числі, пов'язаних з самовільним залишенням військової частини або місця служби та дезертирством, свої праці присвятили А.Г. Воевода, В.В. Давиденко, М.І. Карпенко, Р.В. Комісарчук, О.С. Ткачук, В.В. Тимошко, Ю.В. Тищенко, С.С. Чернявський, М.В. Шепітько, К.В. Шевчишена та інші.

Як свідчать дані статистики, у 2020 році зареєстровано 216 кримінальних проваджень, за фактом дезертирства, натомість у 81 кримінальних проваджень обвинувальні акти направлені до суду. У 2021 році цей показник склав – 117, а у 82 кримінальних провадженнях складено та направлено до суду обвинувальні акти. У 2022 році зареєстровано 3214 випадки дезертирства, натомість у 250 кримінальних провадженнях обвинувальні акти скеровані до суду. У 2023 зареєстровано – 7771 кримінальних проваджень за ст. 408 КК України, а також закінчено досудове розслідування у 116 кримінальних

провадженнях, шляхом складання обвинувальних актів. У 2024 зареєстровано 23209 кримінальні провадження за фактом дезертирства, водночас досудове розслідування закінчено у 328 кримінальних провадженнях, скеровано до суду обвинувальні акти.

Дані статистики свідчать про збільшення вчинення та реєстрації кримінальних правопорушень за ознаками дезертирства. Тому власне і виникає потреба у розробленні криміналістичної характеристики дезертирства та вироблення практичних рекомендацій по його розслідуванні.

Відповідно до ч. 1 ст. 408 КК України, дезертирство – це самовільне залишення військової частини або місця служби, з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу в разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу.

Аналізуючи мотив та мету дезертирства, зауважимо, що одним із факторів, що спонукає військовослужбовців до його вчинення є незаконна міграція. Аналізуючи матеріали за фактами самовільного залишення місця служби та дезертирства, встановлено, що у 9% випадків військовослужбовці, що вчинили даний вид кримінального правопорушення, перебувають за межами території України.

Так, у практиці досудового розслідування існують випадки, коли військовослужбовець, згідно наказу командира військової частини виїжджає у відпустку за кордон, з якої не повертається. Також, серед аналізованих нами кримінальних проваджень, досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, є випадки, коли військовослужбовці виїжджають за кордон на навчання та не повертаються з особовим складом до військової частини, звідки скеровувалися на навчання [1].

Окрім цього у практиці розслідування дезертирства існують випадки, коли військовослужбовці вчиняють дезертирство, для того, щоб незаконно перетнути державний кордон України та виїхати за кордон.

Так, до шести років позбавлення волі, з вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 408 КК України, засуджено військовослужбовця, якого затримали неподалік державного кордону України, при спробі його перетину. У судовому рішення, суд зазначив, що аналізуючи докази, що мають значення для встановлення змісту та спрямованості умислу і мети обвинуваченого при вчиненні злочину, суд виходить із сукупності всіх встановлених обставин

вчиненого діяння та враховує, що військовослужбовець, будучи призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, та зарахованим (переведеним) у розпорядження начальника прикордонного загону ДПС України, діючи умисно, самовільно, без поважних причин та дозволу командування, до місця служби не з'явився, вибув у невідомому напрямку та проводив службовий час на власний розсуд, не пов'язаний із проходженням військової служби до 09.08.2024, коли в порядку ст. 208 КПК України був затриманий неподалік державного кордону України. Тобто, протиправні дії обвинуваченого щодо дезертирства були припинені поза його волею. При цьому, мобільний телефон (контактний номер) обвинуваченого був вимкнений, до затримання він перебував у невідомому ні службовим особам військового формування, а ні його близьким родичам, місці, про намір повернення на військову службу нікому не повідомляв, а під час судового розгляду вказав, що на військовій службі себе не бачив, воювати не хотів [2].

Таким чином, незаконна міграція як форма уникнення військового обов'язку є одним із проявів дезертирства, що становить загрозу національній безпеці, підриває моральний стан війська та знижує рівень обороноздатності держави. Основними мотивами дезертирства через незаконну міграцію є страх перед бойовими діями, недовіра до системи, соціально-економічні труднощі, а також вплив зовнішньої пропаганди. Наявність таких випадків свідчить про потребу в посиленні інформаційної політики, удосконаленні системи військово-патріотичного виховання, а також в розбудові соціальної підтримки військовослужбовців і їхніх родин. Ефективна протидія цьому явищу передбачає вдосконалення законодавчої бази, посилення прикордонного контролю, а також системне реагування на причини та умови, що спонукають до ухилення від служби. Комплексний підхід до запобігання дезертирству, зокрема через незаконну міграцію, є необхідною умовою збереження бойового потенціалу держави та забезпечення внутрішньої стійкості в умовах збройного конфлікту.

1. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 01.10.2024 (справа №686/26589/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121999681>

2. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 31.01.2025 (справа 686/22459/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124787052>

*Куцька О. М.,
начальник кафедри воєнної історії,
доктор історичних наук, професор
(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

*Куцька К. С.,
військовослужбовець
(військова частина А0666)*

МІГРАЦІЙНА КРИЗА НА КОРДОНІ БІЛОРУСІ ТА ПОЛЬЩІ: ІШТУЧНИЙ КОНФЛІКТ ІЗ РЕАЛЬНИМИ ЖЕРТВАМИ

Після запровадження ЄС санкцій проти Білорусі (у відповідь на репресії проти опозиції) режим О. Лукашенка вдався до гібридної тактики. Влада Білорусі організувала масове перевезення мігрантів з країн Близького Сходу та Африки до Мінська, звідки їх спрямовували до Європи. Їм обіцяли легкий шлях до ЄС, але насправді вони опинилися в пастці між білоруськими та європейськими прикордонниками без належної гуманітарної підтримки.

Статистичні відомості незаконного пересікання мігрантами білорусько–польського кордону. Перші масові спроби нелегального перетину кордону були зафіксовані влітку 2021–го. Протягом цього року польські прикордонники зафіксували 39 697 спроб незаконного перетину кордону з боку Білорусі. Це у 307 разів більше, ніж у 2020 році, коли таких спроб було лише 129 і у 1984 рази перевищує потік мігрантів в цьому напрямку порівняно з 2019 роком. Найбільша кількість спроб припала на жовтень 2021 року – 17 447 випадків, що стало піком міграційної кризи [1]. Що цікаво, у 2022 році кількість епізодів незаконного перетину кордону до Польщі з боку Білорусі зменшилась майже на 60 % (15 560 спроб), пік яких зафіксовано у жовтні – приблизно 2 600 випадків [2]. На початку 2023 року криза знову загострилася. Тоді польська Прикордонна служба зафіксувала понад 26 000 спроб незаконного перетину кордону з боку Білорусі [3]. У 2024 році знову відзначено збільшення – 26 000 спроб (на 4 000 більше, ніж у попередньому). Найбільша кількість фактів відбулась у травні – понад 7 000 випадків, зокрема до 400 спроб на добу [4].

Основними способами перетинання мігрантами білорусько–польського кордону були: силовий прорив кордону (наприклад,

у 2021 році мігранти поблизу переходу Кузниця–Брузги кидали каміння та сльозогінний газ у польських прикордонників [5]); пошкодження прикордонних загороджень (мігранти перерізали або розрізали колючий дріт, використовуючи болторізи, ножиці, пилки або навіть імпровізовані інструменти. Для прикладу, у березні 2025 року була зафіксована спроба прориву через 5,5–метрову металеву огорожу [6; 7]); подолання паркану (нелегали використовували драбини, колоди дерев або навіть один одного як «сходинки», аби перелізти через 5–метрову сталеву стіну. У листопаді 2021 року були зафіксовані випадки, коли мігранти використовували гілки дерев для подолання огорожі [6]); обхід через ліси та болота (багато нелегалів йшли через густі ліси Підляшшя, обходячи відомі пункти спостереження) [8]; перетин через річки (мігранти пробиралися вплав або використовували надувні човни, дерев'яні плоти. Так, у квітні 2025 року у річці Буг на Люблінщині були вилучені тіла двох осіб–мігрантів [9]); транспортне перевезення «кур'єрами» (наприклад, у липні 2023 року зловмисники організовували транспортування людей до кордону, ті перетинали його нелегально, а потім їх перевозили далі територією Польщі [10]).

Інциденти часто супроводжуються застосуванням насильства проти військовослужбовців, включаючи напади з використанням каміння, палиць, саморобної зброї та навіть ножів. Так, польський солдат був смертельно поранений ножом під час патрулювання кордону в Підляському воєводстві [11]. 28 травня 2024 року мігранти, які намагалися нелегально перетнути польсько–білоруський кордон, поранили прикордонника та польського військового. Незадовго до цього біля пункту пропуску «Біловежа» внаслідок нападу мігрантів прикордонник отримав травми обличчя [12].

Мігранти, які намагаються перетнути білорусько–польський кордон, також стикаються з надзвичайно небезпечними умовами. Зокрема вони часто застрягають у так званій «зоні смерті» – лісистій місцевості між двома прикордонними огорожами, де змушені виживати без доступу до їжі, води та медичної допомоги. Зокрема з листопада 2022 до листопада 2024 рр. організація «Лікарі без кордонів» надала медичну допомогу 442 особам, які зазнали травм під час спроб перетину кордону. Близько 50 % з них мали фізичні травми, включаючи побої, укуси собак та поранення гумовими кулями. Понад половина пацієнтів страждали від обмороження, траншейної стопи або

гіпотермії через тривале перебування в суворих умовах [8]. Мігранти також стикаються з насильством з боку прикордонників та відсутністю доступу до гуманітарної допомоги, багато з них зазнають побоїв, сексуального насильства та інших форм жорстокого поводження [13].

Заходи польської влади для стримування незаконної міграції через білорусько–польський кордон: **запровадження надзвичайного стану** (у вересні 2021 року Польща оголосила надзвичайний стан у прикордонних регіонах з Білоруссю. Це дозволило запровадити додаткові обмеження на пересування, посилити контроль і запровадити обмеження на доступ для громадян, журналістів та правозахисних організацій) [14]; **будівництво стіни вздовж кордону** з метою фізичного блокування потоку мігрантів і для забезпечення більш жорсткого контролю на кордоні (на **186–кілометровому кордоні з Білоруссю встановлено сталевий бар’єр** висотою 5,5 метрів, збудований у 2022 році. Його доповнює т. зв. **електронний шлагбаум**, тобто система камер і датчиків. На приблизно **60–кілометровій** ділянці кордону з Білоруссю в Гайнівському повіті (Підляське воєводство) діє **буферна зона** із забороною на перебування. На **40–кілометровій** ділянці кордону **заборонено залишатися** в смузі шириною **200 м** від лінії кордону; на **16–кілометровій** ділянці смуга має ширину приблизно **2 км**) [4]; залучення додаткових сил до охорони прикордонної смуги (сили швидкого реагування та спеціальні підрозділи забезпечували контроль за ситуацією, запобігаючи спробам організованих груп мігрантів проривати кордон. У 2021 році на кордоні перебували близько 15 000 польських солдатів, прикордонників і поліцейських) [15]; запровадження політики «**відштовхування**» мігрантів (полягала в тому, щоб не допускати мігрантів на територію Польщі, а повертати їх назад до Білорусі) [16].

Як бачимо, міграційна криза на білорусько–польському кордоні у 2021–2024 роках є прикладом гібридного конфлікту, в якому держава–сусід використовує керований міграційний тиск з політичною метою.

1. Szczepańska E. Nielegalne przekroczenia granicy z Białorusią w 2021 r. URL: https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/9689%2CNielegalne-przekroczenia-granicy-z-Bialorusia-w-2021-r.html?utm_source=chatgpt.com (data zastosowania: 21.04.2025).

2. Sas A. Number of attempts to illegally cross the Polish-Belarusian border in Poland from August 2021 to January 2025. URL: <https://www.statista.com/statisti/>

s/1271292/poland-attempts-of-illegal-crossing-of-the-polish-belarusian-border/? utm_source=chatgpt.com (date of access: 22.04.2025).

3. Śnieć P. Minionej doby (08.01.2024 r.) nie odnotowano prób nielegalnego przedostania się z Białorusi do Polski. URL: https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/12829%2CMiniona-doba-bez-prob-nielegalnego-przekroczenia.html?utm_source=chatgpt.com (data zastosowania: 21.04.2025).

4. Straż Graniczna: w 2024 r. doszło do 30 tys. prób naruszenia granicy z Białorusią. URL: https://portalobronny.se.pl/polityka-obronna/straz-graniczna-w-2024-r-doszlo-do-30-tys-prob-naruszenia-granicy-z-bialorusia-aa-DNPs-uyBr-VYjs.html?utm_source=chatgpt.com (data zastosowania: 22.04.2025).

5. Belarus bringing hundreds in trucks to cross into EU: Poland. URL: https://www.aljazeera.com/news/2021/11/19/poland-reports-more-belarus-border-crossing-attempts?utm_source=chatgpt.com (date of access: 22.04.2025).

6. Migrants Aided By Belarus Try To Storm Border Into Poland. URL: https://www.scrippsnews.com/world/europe/migrants-aided-by-belarus-try-to-storm-border-into-poland?utm_source=chatgpt.com (date of access: 22.04.2025).

7. Migrants cut through metal fence at Poland-Belarus border, halted by guards. URL: https://www.ctvnews.ca/video/2025/03/25/migrants-cut-through-metal-fence-at-poland-belarus-border-halted-by-guards/?utm_source=chatgpt.com (date of access: 20.04.2025).

8. Trapped between borders: the life-threatening consequences of increased militarisation at the Poland-Belarus border: MSF Briefing not. January 2025. 9 p. URL: https://www.msf.org/sites/default/files/2025-03/briefing%20note-ENG-1.02.pdf?utm_source=chatgpt.com (date of access: 22.04.2025).

9. Ruiters E. Two bodies believed to be migrants retrieved from river on Poland-Belarus border. URL: https://www.euronews.com/my-europe/2025/04/16/two-bodies-believed-to-be-migrants-retrieved-from-poland-belarus-border-river?utm_source=chatgpt.com (date of access: 20.04.2025).

10. Network smuggling migrants via Belarus busted in Poland. URL: https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/network-smuggling-migrants-belarus-busted-in-poland?utm_source=chatgpt.com (date of access: 21.04.2025).

11. Florkiewicz P., Erling B. Poland to reintroduce buffer zone at Belarus border, Tusk says. URL: https://www.reuters.com/world/europe/poland-reintroduce-buffer-zone-belarus-border-pm-says-2024-05-29/?utm_source=chatgpt.com (date of access: 22.04.2025).

12. Kushnikov V. Polish soldiers were wounded on the border with Belarus. URL: https://militarnyi.com/en/news/polish-soldiers-were-wounded-on-the-border-with-belarus/?utm_source=chatgpt.com (date of access: 20.04.2025)

13. Greener C., Ożyńska D. Brutal Barriers: Pushbacks, violence and the violation of human rights on the Poland-Belarus border. EGALA. 18.03.2025. 66 p. URL: https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2025-03/Brutal%20Barriers%20report_0.pdf (data zastosowania: 20.04.2025).

14. Zajchowska J. Stan wyjątkowy. "Prezydent bezobjawowy", "Podłość polskich władz". Fala komentarzy po decyzji Dudy. URL: <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,27525811,stan-wyjatkowy-prezydent-bezobjawowy-podlosc-polskich-wladz.html> (data zastosowania: 22.04.2025).

15. Poland to increase troop numbers on Belarus border to around 10,000. URL: https://www.euronews.com/2021/10/26/europe-migrants-belarus-poland?utm_source=chatgpt.com (date of access: 22.04.2025).

16. Europe: European Court of Human Rights to hear landmark 'pushback' cases. URL: https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/02/europe-european-court-of-human-rights-to-hear-landmark-pushback-cases/?utm_source=chatgpt.com (date of access: 22.04.2025).

*Лукашук Ю. А.,
асистент кафедри
автоматизованих систем управління,
доктор філософії
(Національний університет
«Львівська політехніка»)*

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Торгівля людьми залишається однією з найприбутковіших форм організованої злочинності у світі. За даними ООН, щорічно мільйони людей стають її жертвами [1]. Вона охоплює численні форми експлуатації, зокрема сексуальну та трудову експлуатацію, примусове працевлаштування, торгівлю дітьми та органами, а також злочини, пов'язані з насильницьким переміщенням осіб. У боротьбі з цією проблемою ключовим є швидкий доступ до інформації, високий рівень координації між різними державними та недержавними структурами, а також впровадження сучасних технологій для ефективного виявлення й припинення цих злочинів. У сучасну цифрову епоху злочинці активно використовують інтернет, соціальні мережі та онлайн-платформи для вербування, контролю та експлуатації людей. Відтак традиційні механізми протидії поступово втрачають ефективність. У цьому контексті хмарні технології відкривають нові можливості для виявлення, аналізу та запобігання торгівлі людьми, хоча й супроводжуються низкою етичних, технічних та правових викликів.

Хмарні технології – це обчислювальні ресурси, програмне забезпечення та дані, які зберігаються і обробляються на віддалених серверах (у «хмарі») через інтернет, а не на локальних комп'ютерах або серверних системах. Хмара дозволяє користувачам мати доступ до ресурсів, які постійно оновлюються, зберігаються та обробляються без потреби у великих капіталовкладеннях у фізичну інфраструктуру. Вона пропонує високий рівень гнучкості, масштабованості та безпеки, що робить її ідеальним інструментом для обробки великих обсягів даних, що стосуються боротьби з торгівлею людьми [2].

Хмарні обчислювальні платформи дозволяють ефективно зберігати й обробляти великі обсяги даних із різних джерел: баз поліції, неурядових організацій, державних структур, а також відкритих даних з інтернету та соціальних мереж. Аналітичні алгоритми в хмар-

ному середовищі сприяють виявленню підозрілих шаблонів поведінки особи чи її переміщення, що може сигналізувати про факт торгівлі людьми.

Хмарні платформи, що інтегрують інструменти штучного інтелекту (AI), надають змогу: виявляти потенційних жертв або вербувальників на основі аналізу соцмереж; ідентифікувати онлайн-оголошення, що містять ознаки сексуальної чи трудової експлуатації; прогнозувати нові маршрути або зони ризику на основі поведінкових моделей [3].

Хмара забезпечує технічну основу для швидкого обміну інформацією між правоохоронними органами, міжнародними організаціями та громадським сектором, що дозволяє створити єдиний цифровий простір координації зусиль.

Завдяки засобам шифрування, токенизації та управління доступом, хмарні сервіси здатні забезпечити високий рівень захисту чутливої інформації, що особливо важливо для захисту прав та приватності жертв торгівлі людьми [4].

Водночас, попри розвиток засобів кібербезпеки, хмарні інфраструктури можуть стати об'єктом хакерських атак або помилкових конфігурацій, що призводить до витоку персональних даних жертв, свідків або оперативних матеріалів.

Недостатня довіра між державами, урядовими та неурядовими організаціями часто ускладнює обмін навіть анонімізованою інформацією, незважаючи на технічну можливість її безпечного поширення.

Автоматизоване виявлення потенційних жертв у соцмережах може порушувати права на приватність та викликати суспільні побоювання щодо масового спостереження без чітко визначених меж правового регулювання.

Багато країн, особливо з низьким рівнем розвитку цифрової інфраструктури, не мають змоги повноцінно впроваджувати хмарні рішення, що знижує ефективність глобальної взаємодії в протидії торгівлі людьми.

До перспективних напрямів розвитку цих новітніх технологій належать: створення глобальних хмарних платформ та мобільних застосунків для жертв, а також освіта та цифрова підготовка. Тобто, можливе розгортання міжнародних ініціатив – на зразок платформ під егідою ООН, Інтерполу або Євросоюзу – для зберігання, аналізу та оперативного обміну інформацією про торгівлю людьми. Хмарні сер-

віси можуть забезпечити основу для створення анонімних застосунків, за допомогою яких жертви можуть звертатися по допомогу, навіть перебуваючи у віддалених або небезпечних регіонах. Навчання працівників поліції, прикордонників, прокурорів та співробітників неурядових організацій принципам роботи з хмарними рішеннями та AI суттєво підвищить ефективність боротьби з торгівлею людьми.

Отже, хмарні технології мають потужний потенціал у трансформації підходів до боротьби з торгівлею людьми. Їх здатність забезпечувати швидкий і безпечний доступ до великих обсягів даних, інтеграція інструментів штучного інтелекту, а також можливості для міжнародної координації створюють принципово новий рівень ефективності в протидії цьому глобальному злочину. Їх використання може забезпечити точніший аналіз, оперативнішу реакцію та ширший доступ до даних, що критично важливо у глобальній взаємодії. Водночас для успішного впровадження таких рішень необхідно враховувати питання етики, приватності, правового регулювання та кібербезпеки. Майбутнє боротьби з торгівлею людьми значною мірою залежить від стратегічного використання цифрових технологій, зокрема хмарних платформ, у поєднанні з міжсекторальною співпрацею та довірою між учасниками процесу. Успішне впровадження хмарних рішень можливе лише за умови тісної міжсекторальної співпраці, інституційної довіри та стратегічного інвестування у цифрову інфраструктуру.

1. United Nations Office on Drugs and Crime. (2024). *Global report on trafficking in persons 2024*. <https://doi.org/10.18356/9789211069891>.

2. UCloud. (2024). Хмарні обчислення: Топ-5 переваг. Вебсайт UCloud. Доступно за посиланням: <https://ucloud.ua/hmarni-obchyslennya/hubportal+4> UCloud +4Рейтинг SAAS+4

3. Bliss, N., Briers, M., Eckstein, A., Goulding, J., Lopresti, D. P., Mazumder, A., & Smith, G. (2021). CCC/Code 8.7: *Applying AI in the Fight Against Modern Slavery*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2106.13186>

4. Edge, D., Yang, W., Lytvynets, K., Cook, H., Galez-Davis, C., Darnton, H., & White, C. M. (2020). *Design of a Privacy-Preserving Data Platform for Collaboration Against Human Trafficking*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2005.05688>

Ляшенко О. М.,
начальник 2-го управління
(організації боротьби з торгівлею людьми),
кандидат юридичних наук
(Департамент міграційної поліції Національної поліції України)

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Реалії сьогодення яскраво свідчать наскільки важливими є питання протидії торгівлі людьми.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну загострило ризики потрапляння у неї.

Цьому сприяють і виїзд мільйонів українців за кордон, і окупація наших територій, внутрішнє переміщення із районів ведення бойових дій, втрата житла та робочих місць. Наші співвітчизники опинившись в уразливому стані легко можуть стати жертвами трафікерів.

Національною поліцією України виявляє, розслідує факти торгівлі людьми, знешкоджує злочинні угруповання трафікерів, здійснює ідентифікацію та захист жертв відповідно до покладених повноважень.

Так, із початку повномасштабної збройної агресії вже задокументовано 390 фактів торгівлі людьми, 202 трафікери, отримали статус підозрюваних. За цей час учасники 16-ти організованих злочинних груп торговців людьми вже постали перед судом.

Упродовж зазначеного періоду нами ідентифіковано 310 потерпілих в кримінальних провадженнях торгівлі людьми, з них: 146 чоловіків, 119 жінок, 45 дітей.

Найпоширенішими формами експлуатації потерпілих залишаються сексуальна експлуатація – 158 випадків і трудова – 141 факти. Також виявлено 52 випадки втягнення потерпілих у злочинну діяльність, 31 випадок сурогатного материнства, 27 випадки торгівлі дітьми і примусового жебракування – 22.

Не менш важливим напрямом діяльності Національної поліції України є боротьба з незаконним переправлення осіб через державний кордон України, оскільки майже 90 % таких осіб – це громадяни України призовного віку.

Так, із початку повномасштабної збройної агресії вже задокументовано 6961 факт незаконного переправлення через державний

кордон України, 3279 осіб, які займалися цією протиправною діяльністю отримали статус підозрюваного.

Департаментом міграційної поліції Національної поліції України (далі – МІПОЛ або ДМП) здійснюється активна взаємодія між правоохоронними органами країн ЄС з реалізації Оперативних планів ЕМРАСТ по боротьбі з торгівлею людьми, нелегальною міграцією та сексуальною експлуатацією дітей, яка є пріоритетним напрямом у протидії згаданим видам злочинності, захисті громадян України від потрапляння у ситуації торгівлі людьми, налагодженні міжінституційної та міжнародної взаємодії у цих напрямках.

За результатами поліцейськими МІПОЛ взято участь у виконанні Оперативного плану по боротьбі з торгівлею людьми ЕМРАСТ, основними з яких був пункт 8. 5 щодо боротьби з торгівлею людьми в країнах східного партнерства з акцентом на громадян України, які перемістилися до країн Європи через повномасштабне вторгнення російської федерації на території України та пункти плану, які передбачали проведення днів спільних дій (Joint Action Days). Упродовж 2024 року поліцейськими ДМП взято участь у трьох таких загальноєвропейських заходах.

Результати участі в реалізації пунктів Оперативного плану по боротьбі з торгівлею людьми ЕМРАСТ позитивно оцінюються на міжнародному рівні та висвітлюються в офіційних прес-релізах Європолу, Інтерполу та Європейським агентством з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу (далі – FRONTEX).

Також за звітний період поліцейськими МІПОЛ взято участь у 23 міжнародних заходах по боротьбі з торгівлею людьми, серед яких були міжнародні конференції та семінари, тренінги та симуляційні вправи, багатосторонні та двосторонні робочі зустрічі з представниками Інтерполу, Європолу, FRONTEX, правоохоронних органів іноземних країн, неурядових громадських організацій тощо.

Крім того, ДМП налагоджено плідну взаємодію з Європолом за напрямками боротьби з торгівлею людьми, у тому числі сексуальною експлуатацією дітей онлайн.

У результаті плідної співпраці з European Migrant Smuggling Center (AP Phoenix, AP Migrant Smuggling) у 2024 році Україна долучилася до створення двох міжнародних оперативних груп за напрямом боротьби з торгівлею людьми та контрабандою мігрантів

Додатково у результаті взаємодії з Інтерполом здійснена участь в роботі координаційного штабу міжнародної операції Інтерполу «LIBERTERRA II», де додатково налагоджено міжнародну взаємодію з компетентними правоохоронними органами країн, залучених до проведення міжнародної операції Інтерполу «LIBERTERRA II», для досягнення спільних результатів у боротьбі з торгівлею людьми, а також розроблення спільних заходів з підвищення спроможностей в ідентифікації потенційних потерпілих від протиправного діяння.

У ході проведення міжнародної операції було встановлено 3222 потенційних жертв торгівлі людьми у 116 країнах, а на території України проведено 92 обшуків в рамках 11 кримінальних проваджень.

Водночас, по співпраці між ДМП та правоохоронними органами країн ЄС активно проходить шляхом обміну оперативною інформацією через мережевий додаток Європолу (далі – SIENA), що позитивно впливає на розслідування злочинів. Так з початку 2024 року по теперішній час через канали SIENA здійснено 233 обміну інформацією по напрямках торгівлі людьми, у тому числі сексуальної експлуатації жінок та дітей, матеріалів сексуального насильства над дітьми (дитяча порнографія).

Поліцейські ДМП та територіальних підрозділів міграційної поліції разом з іншими державними інституціями та неурядовими громадськими організаціями на постійній основі бере участь у спільних просвітницьких заходах для населення та інформаційно–профілактичних кампаніях спрямованих на протидію торгівлі людьми.

Продовжується двостороння взаємодія з Департаментом розслідувань внутрішньої безпеки імміграційної та митної правоохоронної служби Сполучених Штатів Америки (Homeland Security Investigations (HSI) щодо боротьби з торгівлею людьми та обміну кращих міжнародних практик на цьому напрямі та сучасних тенденцій, а також відповідних законодавчих ініціатив із порушених питань, а також Міжнародною неурядовою громадською організацією International Justice Mission (далі – IJM), яка реалізовує свою місію шляхом підтримки постраждалих від торгівлі людьми, боротьби з найпоширенішими формами насильства над уразливими особами, зокрема сучасним рабством та сексуальною експлуатацією жінок і дітей.

В рамках спільної ініціативи ДМП та IJM з метою підвищення обізнаності населення про проблему торгівлі людьми. Наразі проводиться робота з підготовки та поширення просвітницької інформації

для населення щодо протидії торгівлі людьми. Вона включатиме важливі відомості, які сприятимуть підвищенню обізнаності серед громадян про цю проблему.

Додатково, поліцейські міграційної поліції регулярно беруть участь у тренінгах, семінарах і навчальних заходах, спрямованих на посилення спроможностей у протидії організованій злочинності та вдосконалення професійних навичок за відповідними напрямками діяльності.

Зокрема особливо хочеться відмітити проведений спільно з Офісом Координатора проєктів ОБСЄ в Україні у рамках проєкту «Посилення спроможності Національної поліції України у розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, у тому числі вчинених з використанням кібертехнологій» Хакатон по боротьбі із сексуальною експлуатацією дітей онлайн та торгівлею ними, що проведений у м. Львові з 14 по 18 квітня 2025 року.

Участь у заході брали поліцейські міграційної поліції, слідчі та прокурори, які здійснюють розслідування та процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях згаданої категорії.

Також варто звернути увагу, Європарламентом прийнято Директиву 2024/1712 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року про внесення змін до Директиви 2011/36/ЄС щодо запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею та захисту її жертв передбачає нові форм експлуатації людини як експлуатація сурогатного материнства, примусовий шлюб і незаконне усиновлення, що потребує внесення відповідних змін до національного законодавства.

Відтак необхідна консолідація зусиль всіх суб'єктів Національного механізму протидії торгівлі людьми з метою підвищення ефективності протидії торгівлі на всіх рівнях.

*Марін О. К.,
завідувач НДІ
вивчення проблем протидії торгівлі людьми
ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПОГЛЯД ДЕРЖАВНИХ НЕПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ПРОБЛЕМУ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Науково–дослідна лабораторія вивчення проблем протидії торгівлі людьми ЛьвДУВС у січні 2025 року у співпраці із Львівським регіональним офісом КМЄС започаткувала неформальну робочу групу, діяльність якої спрямовувалась на емпіричне дослідження різних сторін проблем протидії торгівлі людьми. Учасники цієї групи з КМЄС, сподіваюсь, ознайомлять наукову громадськість та практиків зі своєю частиною дослідження. У цій доповіді ми сконцентруємо свою увагу на тій частині дослідження, яка була узгоджена за ЛьвДУВС.

Центр уваги сфокусовано на працівниках різних органів держави, функціональним обов'язками яких є соціальний захист населення, робота з особами, які вважають себе постраждалими від торгівлі людьми. Це до цього часу була певна прогалина у дослідженнях, адже кримінологи, здебільшого звертали свою увагу на осіб, які є потерпілими у кримінальному провадженні, іншими словами, так чи інакше зверталися по допомогу до органів Національної поліції.

У результаті дослідження було опитано 754 особи, які представляють різні державні органи та установи: заклади освіти, служби у справах дітей, відділи соціального захисту населення, управління Національної соціальної сервісної служби, центри надання соціальних послуг, відділи сім'ї, молоді та спорту зі всієї України (крім тимчасово окупованих територій).

За твердженням респондентів, напрями роботи, які вони забезпечують: надання соціальних послуг – 35% опитаних; протидія торгівлі людьми – 14,7%; протидія домашньому насильству – 12,9%; на-

дання соціальної підтримки – 7,2%; державний контроль за дотриманням прав дітей – 4,9% респондентів та інші подібні напрями.

Цікаво відзначити, що переважна більшість опитаних – 78,2% – має незначний досвід (тривалість) роботи у сфері протидії торгівлі людьми – до 5 років. Від 6 до 10 років стажу мають 10,7% фахівців; від 10 до 15 років – 4,5%; від 16 до 20 років – 2,3% і понад 20 років – 4,2% опитаних. Тобто досвідчених кадрів у цій сфері критично бракує.

Є проблеми також і зі спеціальною підготовкою для роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми: $\frac{3}{4}$ респондентів такої підготовки не проходили. $\frac{1}{4}$ опитаних вказали про проходження такої підготовки, основними її формами та місцями були: онлайн навчання, тренінги, у тому числі і за сприяння ГО, підвищення кваліфікації, симуляційні вправи, спецсемінари тощо.

Заради відвертості, варто наголосити також на тому, у своїй професійній діяльності із випадками торгівлі людьми зустрічалися лише 14,7% опитаних працівників «соціальних служб», що може видатись незначною часткою. Однак, враховуючи кількість зареєстрованих кримінальних проваджень – відповідні випадки достатньо поширені.

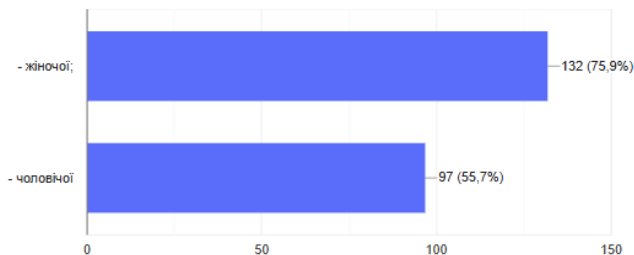
На питання про те, якої допомоги потребували постраждалі особи, відповіді розподілитися між такими варіантами: психологічної, матеріальної та юридичної. Незначна кількість респондентів назвали потребу у захисті та медичної допомоги.

Переходячи до характеристик самих осіб, які постраждали від торгівлі людьми, наведемо відображені у опитування показники.

2. Якої статі були потерпілі особи? (можна вказувати декілька варіантів)

174 відповіді

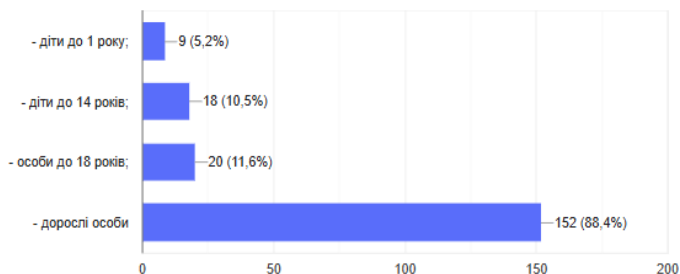
 Копіювати діаграму

3. Якого віку були потерпілі особи? (можна вказувати декілька варіантів)

 Копіювати діаграму

172 відповіді

Цікавити є результати встановлення місця проживання осіб, які постраждали від торгівлі людьми. На це питання відповіли 172 респонденти і їх відповіді розділилися практично однаково: у великому місці – 33,1%; у маленькому містечку – 33,7%; у селі – 33,1% опитаних. Таким чином, фактично не має значення, де проживає особа, яка може стати постраждалою від торгівлі людьми, а цей злочин «проникає» у всі населені пункти нашої держави.

Щодо рівня освіти потерпілих, фахівці вказали, що середню освіту мала більшість таких осіб – 47,6%; середню спеціальну – 31%, вищу – 11,3 відсотки. Зовсім не мали завершеної освіти 10,1% опитаних – очевидно це діти. Таким чином, освіченість особи, хоч і не виключає її потрапляння у поле зору трафікерів, істотно зменшує шанс стати постраждалою від торгівлі людьми.

Щодо форм експлуатації, яких зазнавали потерпілі особи, то опитування серйозних несподіванок не принесло. 48,3% – це трудова експлуатація; 8,1 – втягнення у жебрацтво; 8,1% – сексуальна експлуатація; 5,8% – втягнення у злочинну діяльність. Багато респондентів відповіли про полон, як форму експлуатації, що свідчить з одного боку про істотний вплив воєнного фактору на суспільне життя у державі, а з другого – на недостатню обізнаність у розумінні суті злочину торгівлі людьми.

Для присутніх тут представників міжнародних та громадських організацій будуть цікавими наступні результати опитування:

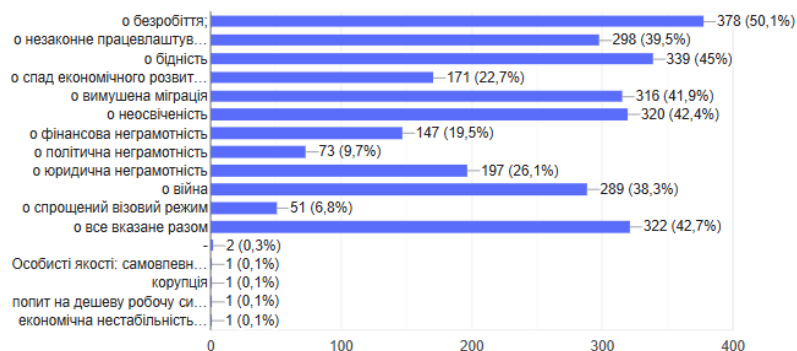
На питання, фахівці яких сфер виступають вашими консультантами, половина (рівно 50%) відповіли – психологи; 22,9% опитаних звертаються по юридичну допомогу; 5,2 – до медиків. При цьому 72,8% фахівців точно знають, до кого звертатися, а 22,3 – роблять це за вказівкою керівництва.

До співпраці у протидії торгівлі людьми задіюють громадські організації або релігійні громади 47,9% опитаних; 52,1 відповідно, цього не роблять. З іноземними партнерами не співпрацюють 95,6% опитаних фахівців.

Щодо детермінаційного комплексу торгівлі людьми, відповіді розподілитися таким чином:

1. Що, на Вашу думку, є причиною торгівлі людьми? (можна вказувати декілька варіантів)

754 відповіді

Більшості опитаних спеціалістів є достатньо зрозумілим механізм надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми – 55,6%. Тривожим є те, що 36,2% опитаних відповіли, що їм важко сказати, а ще 4,2 – негативно.

Серед пропозицій, які названі такими, що покращать роботу підрозділу (служби), найбільш популярною відповіддю є «відсутні». Однак зустрічаються й конструктивні побажання навчання для фахівців, підвищення заробітної плати, належне матеріально-технічне забезпечення, публічне висвітлення роботи, скасування заборони планових перевірок, удосконалення нормативної бази, профілактична інформаційна робота, покращення взаємодії тощо.

Михайліченко Т. О.,
доцентка кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін,
кандидатка юридичних наук, доцентка
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого)

(НЕ)ЕФЕКТИВНА БОРОТЬБА З НЕЗАКАКОННИМ ПЕРЕПРАВЛЕННЯМ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗАКОРДОН

Війна для кожного з нас змінила надто багато. Можна довго вести мову про негативні явища, які вона привнесла в наше буття. Ще більше можна говорити про кричущі випадки тих злочинів, часто які є частиною цілеспрямованої російської політики, які вчиняють наші вороги щодо як наших захисників, так і відносно мирного (цивільного) населення. Однак також вона підсвітила й ті непривабливі дії наших співгромадян, які в ці часи вчиняють суспільно небезпечні та/або суспільно шкідливі діяння. Серед них яскравою плямою є такий злочин як незаконне переправлення осіб через державний кордон України, організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод (ст. 332 КК України) та кореспондуюче адміністративне правопорушення – перетинання або спроба перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади (ст. 204–1 КУпАП). Досить часто вчинення цих діянь супроводжується також підробленням документів та (або) використанням підроблених документів (ст. 358 КК України), пропозицією, обіцянкою або наданням неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) та її відповідним прийняттям, одержанням (ст. 368 КК України), ухиленням від мобілізації на особливий період, на військову службу за призовом осіб з—поміж резервістів в особливий період (ст. 336 КК України) та пособництвом у цих діях (ч. 5 ст. 27, ст. 336 КК України).

Після повномасштабного вторгнення і донині ситуація із незаконним виїздом чоловіків з України є складною. Так, відповідно до

повідомлення речника Державної прикордонної служби А. Демченка спроби незаконного перетину продовжуються щодня, проте кількість охочих зменшилася (якщо порівнювати січень 2025 р. та липень 2024 р., то зменшення відбулося аж на 45%). При цьому найбільше випадків незаконного перетину кордону поза межами пунктів пропуску фіксують на кордоні України з Румунією й Молдовою, менше – на кордоні з Угорщиною і Словаччиною, найменше – на кордоні з Польщею. Водночас із Польщею найбільше спроб незаконного перетину саме через пункти пропуску. Це можна пояснити тим, що там найбільший пасажиропотік і тому незаконні мігранти намагаються сховатися серед інших виїжджаючих. Слід відмітити, що нині українські чоловіки часто вдаються до послуг осіб, які організують злочинні схеми. Останні ж часто наражають на охочих перетнути кордон на небезпеку (дають вказівки як перепливати стрімкі ріки, пройти через непрохідні ліси в горах, сховатися і проїхати в непридатному для цього місці тощо). Лише у січні 2025 р. вдалося викрити близько 40 таких груп, а від початку повномасштабного вторгнення Росії – понад 760 [1].

Однак якщо співставляти цю інформацію з даними прикордонної поліції Румунії, то негативна тенденція у 2024 р. набрала загрозливих масштабів: якщо у 2023 р. до Румунії нелегально потрапили 868 чоловіків, яких було затримано, то у 2024 ця цифра значно зросла: понад 13 тисяч чоловіків¹! [2]. Це закономірна тенденція, адже відповідно до розслідування ВВС із лютого 2022 р. до 31 серпня 2023 р. 19 740 осіб незаконно перетнули кордон України із сусідніми країнами, ще 21 113 чоловіків намагалися втекти, але були затримані [3]. Тож позицію А. Демченка про динаміку скорочення кількості чоловіків, які нелегально втікають з України, слід, на нашу думку, сприймати критично, особливо враховуючи дані самої ДПСУ: «У період з 24.02.2022 по 23.12.2024 за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 204–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України» органами охорони державного кордону складено 40,5 тисяч протоколів стосовно осіб» [4]. Більш того, виходячи з даних, які знаходяться відкритому доступі, бачимо,

¹ Характерною рисою для них було те, що всі вони вимагали від румунської держави форми захисту, яка регулюється рішенням ЄС 382/2022.

що кількість злочинів, які передбачені ст. 332 КК України, насправді не зменшується. Так, якщо у 2023 р. було обліковано 2 301 проваджень, скеровано до суду – 1 135 матеріалів, 191 особу було засуджено, з яких лише 28 особам було призначене реальне позбавлення волі, 1 – обмеження волі, 1 – тримання в дисциплінарному батальйоні, 1 – службові обмеження для військовослужбовців та 50 – штраф, а 110 осіб було звільнено від покарання. То у 2024 р. вже було обліковано 3 106 проваджень (тобто на 26 % більше, ніж за минулий період), скеровано до суду – 1 338 матеріалів, 247 особу було засуджено, з яких лише 51 особам було призначене реальне позбавлення волі, 5 – тримання в дисциплінарному батальйоні, 3 – службові обмеження для військовослужбовців та 45 – штраф, а 143 осіб було звільнено від покарання [5]. При цьому варто відмітити, що санкція ст. 332 КК України не передбачає ні обмеження волі, ні штрафу. Тобто ці покарання суди призначають шляхом застосування ст. 69 КК України, що часто є наслідком укладення угоди про визнання винуватості.

Окремою групою виділяються ті чоловіки, які намагаються перетнути кордон через митний контроль на основі підроблених документів або шляхом маскування. Згідно даних міністра МВС України І. Клименка, близько 15% від усіх втікачів використовують підроблені документи [6]. Їх дії, на відміну від тих, хто намагається перейти через кордон замаскувавшись або перепливає річки чи пішки переходить поза пунктами пропуску, чекає не адміністративна, а кримінальна відповідальність. Водночас виходячи з даних, які знаходяться відкритому доступі, бачимо, що піковими є показники саме 2023 р. за ст. 358 КК України (обліковано 20 140 проваджень, скеровано до суду – 13 083 матеріалів, 4 259 осіб було засуджено, з яких лише 27 особам було призначене реальне позбавлення волі, а 387 осіб було звільнено від покарання). Натомість у 2024 р. тенденція дійсно була до зниження (обліковано 17 521 проваджень, скеровано до суду – 10 313 матеріалів, 3 497 осіб було засуджено, з яких лише 22 особам було призначене реальне позбавлення волі, а 266 осіб було звільнено від покарання) [5]. Що ж до маскування, то завдяки повідомленням у медіа добре відомими є випадки переодягання в жінок, у тому числі з використанням документів, наприклад дружини чи матері.

Самостійною «схемою» переправлення є «волонтерство» або відправлення, тобто виїзд за кордон на підставі дійсних дозволів, але без повернення в Україну. Такі дії періодично стають теж предметом розслі-

дування, особливо після оголошення таких фактів у медіа. Наприклад, 10 представників волонтерських організацій «Єдина Україна» та «Аджалик» отримали дозволи на виїзд за кордон через систему «Шлях», але не повернулися або ж журналіст О. Печій втік, використовуючи іноземне відраджання на Саміт ЄС [7].

Примітним у цій ситуації видається те, що коли ми аналізуємо механізм незаконного переправлення осіб закордон, впадає в око алогічність: особа, яка «замовляє послугу» щодо незаконного вивозу її з України, має шанс відбутися адміністративним стягненням, натомість особа, яка надає їй послуги пособника, буде нести кримінальну відповідальність. Саме тому, ймовірно, ще на початку повномасштабного вторгнення, а саме 08.04.2022, у Верховній Раді було зареєстровано законопроект № 7268, яким запропоновано доповнити КК України спеціальною нормою (ст. 332–3 «Незаконне перетинання держаного кордону України під час дії воєнного стану»), а 17.03.2022 законопроект № 7171 (ст. 332–3 «Незаконне перетинання державного кордону України в особливий період чи під час дії правового режиму воєнного стану»). В обох випадках було запропоновано передбачити кримінальну відповідальність саме за незаконний перетин кордону (будь-яким способом) військовозобов'язаними під час дії воєнного стану, тобто особою, яка часто «замовляє послугу» щодо незаконного вивозу її з України. На жаль, обидва законопроекти так і залишилися в комітеті.

Отже, як видається, наразі нашій державі варто розробити чітку стратегію, де передбачити, з одної сторони, прозорий механізм заохочення для повернення в Україну чоловіків, які виїхали. А з іншої сторони, не заохочувати до зневіри в законі тих, хто лишився. Кримінальний же закон, як і КУпАП, на нашу думку, потребує виважених змін як в частині диспозицій, так і в частині санкцій.

1. Свиридюк Ю. Кількість спроб нелегального перетину українського кордону у січні 2025 року зменшилася на 45% порівняно з липнем 2024 року. 11.02.2025. Суспільне–новини. URL: <https://susplne.media/944675–dpsu–sprobi–nelegalnogo–peretinu–kordonu–v–ukraini–za–piv–roku–skorotilisa–majze–vdvici/>

2. У Румунії розповіли, скільки чоловіків з України нелегально перетнули кордон у 2024 році. 25.02.2025. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/peretin–kordonu–13–tisyach–cholovikiv–z–ukrajini–nezakonno–peretnuli–kordon–u–2024–roci–50493089.html>

3. Як і скільки чоловіків втекли з України, щоб не потрапити на фронт – розслідування BBC. 18.11.2023. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features–67451266>

4. Кобко В. З початку відкритої війни прикордонники спіймали 40,5 тисяч людей, які намагалися перетнути кордон. 7.01.2025. Слідство інфо. URL: <https://www.slidstvo.info/news/z-pochatku-vidkrytoi-viyny-prykordonnyky-spiymaly-40-5-tysiach-liudey-iaki-namahalysia-peretnuty-kordon/>

5. Обліковано, скеровано до суду, засуджено. Ст. 358 КК України. CrimeDataLab. Статистика протидії злочинності в Україні (2013–2024). URL: <https://crimedatalab.shinyapps.io/platform/>

6. «Дані закриті» – міністр МВС про кількість чоловіків, які від лютого 2022 року намагалися втекти за кордон. 20/06/2024. URL: <https://www.RadioSvoboda.org/a/news-klymenko-ukhylyanty-kordon-kilkist/32998380.html>

7. Головачук Х. Виїхали за кордон і не повернулися: в Херсонській ОВА розповіли про втечу десяти волонтерів. 23.12.2023. ТСН. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/viyihali-za-kordon-i-ne-povernulisya-v-hersonskiy-ova-rozpovili-pro-vtechu-desyati-volonteriv-2478295.html>

Мовчан А. В.,
професор кафедри оперативно–розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Рішко В. В.,
здобувач ступеня доктора філософії у галузі права
кафедри оперативно–розшукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ

Торгівля людьми та незаконна міграція залишаються одними з найбільших викликів для України та світу. Жертв експлуатують із різною метою – сексуальна і трудова експлуатація, примус до злочинної діяльності, жебрацтва, видалення органів тощо. Тим часом контрабандисти мігрантів наживаються на людях, які втікають від бідності, війни чи криз у пошуках кращого життя. Навіть добровільна спроба перетнути кордон нелегально часто перетворюється на пастку: мігранти стають жертвами торгівлі людьми, викрадень або гинуть у дорозі [1].

За останні десятиліття діяльність організованих злочинних угруповань суттєво активізувалася. Вони пропонують фальшиві документи, організовують маршрути і допомагають обходити прикордонний контроль, отримуючи за це шалені прибутки. Сучасні злочинці активно використовують новітні технології на всіх етапах злочину – від вербування до фінансових операцій. Особливу тривогу викликає використання інтернету та цифрових платформ. Злочинці вербують людей через відкриті та закриті інтернет–ресурси, збирають інформацію про маршрути, спілкуються та рекламують свої послуги. Анонімність, яку забезпечують зашифровані месенджери та псевдоніми, значно ускладнює роботу правоохоронців у виявленні та затриманні злочинців [2].

Торгівля людьми та незаконна міграція – не лише гуманітарна катастрофа, а й виклик для безпеки держав. І боротьба з цими явищами вимагає сучасних рішень, тісної міжнародної співпраці та активного залучення технологій.

Натомість сучасні технології стали потужним інструментом у руках торговців людьми та контрабандистів мігрантів. Соціальні мережі допомагають злочинцям знаходити потенційних жертв, вербувати їх та налагоджувати контакти. Месенджери з функцією геолокації спрощують планування маршрутів і перевезення мігрантів, а онлайн-форуми дають змогу злочинцям виявляти вразливі групи та здобувати їхню довіру [3].

Крім відкритого інтернету, все активніше використовується Dark web. Анонімність, шифрування даних та криптовалюти дозволяють злочинцям не тільки приховувати свою особистість, а й ефективно відмивати кошти. Це суттєво ускладнює роботу правоохоронних органів та проведення цифрових розслідувань.

Кримінальний ринок перевезення мігрантів продовжує зростати на тлі глобальних криз. Відсутність поваги до людського життя з боку контрабандистів призводить до численних смертельних трагедій як на суші, так і на морі. Злочинці миттєво адаптуються до змін, використовують нові цифрові можливості для реклами своїх «послуг», координації операцій та управління фінансами.

Протидія цим злочинам у цифровому просторі є одним із найсерйозніших викликів для правоохоронців. Використання доступних інструментів – соцмереж, зашифрованих месенджерів та криптовалют – робить злочинні мережі ще більш гнучкими, мобільними та стійкими до викриття [3].

Сьогодні торгівля людьми і контрабанда мігрантів – це вже не лише проблема на кордонах. Це боротьба за безпеку у цифровому світі. У боротьбі з торгівлею людьми та незаконною міграцією міжнародна співпраця є ключовою. Інтерпол допомагає правоохоронним органам 196 країн-учасниць через безпечну глобальну систему зв'язку I-24/7. Завдяки цьому інструменту поліцейські можуть обмінюватися інформацією, відстежувати злочинців, знаходити зниклих безвісти і перевіряти документи через міжнародні бази даних, зокрема щодо вкрадених або підроблених паспортів. Щоб краще розуміти нові загрози, Інтерпол також створює спеціальні аналітичні звіти та підтримує файл кримінальної розвідки Odyssey. Це база даних, яка збирає інформацію про різні злочини і допомагає виявляти зв'язки між ними на міжнародному рівні [4].

Як приклад, в Альмерії (Іспанія) правоохоронці за підтримки Європолу ліквідували злочинну групу, яка займалася торгівлею лю-

дями з метою сексуальної експлуатації. У ході спецоперації було затримано п'ятьох осіб: громадянина Іспанії, двох громадян Росії та двох громадян України. Встановлено 14 постраждалих жінок. Зловмисники діяли з 2020 року, вербуючи жертв через соціальні мережі під виглядом кадрового агентства. Українкам та білорускам обіцяли законну роботу у сфері розваг та туризму в Іспанії. Потрапивши в країну за туристичними візами, жінок змушували подавати заявки на тимчасовий захист через війну в Україні. Під приводом отримання права на працю жертв експлуатували в клубі проституції в місті Ель-Ехідо (провінція Альмерія). Під час обшуків вилучено готівку, електронне обладнання, документи, трудові контракти, пов'язані з нічним клубом, а також два автомобілі. Для повного контролю за жертвами організатори розміщували їх у трьох окремих будинках, ізолюючи від зовнішнього світу. Європол забезпечив оперативний обмін інформацією та аналітичну підтримку розслідування. У день операції на місце було направлено експерта для перехресної перевірки даних у реальному часі та технічного супроводу ідентифікації підозрюваних [5].

У рамках масштабної міжнародної операції «Стрім» закрито одну з найбільших у світі платформ із поширення матеріалів сексуального насильства над дітьми – Kidflix. Розслідування проводилося за підтримки Європолу під керівництвом Державної кримінальної поліції Баварії та Баварського центрального офісу з переслідування кіберзлочинців (ZCB). До операції долучилися правоохоронні органи понад 35 країн. З квітня 2022 року до березня 2025 року зазначеною платформою скористалися близько 1,8 млн користувачів по всьому світу. 11 березня 2025 року німецькі та нідерландські правоохоронці конфіскували сервер Kidflix, який містив понад 72 тис. відеофайлів. За результатами розслідування встановлено 1393 підозрюваних, із яких 79 уже затримано. Багато з них не лише розповсюджували заборонений контент, але й безпосередньо вчиняли насильство над дітьми. У ході операції також вилучено понад 3 тис. електронних пристроїв та врятовано 39 дітей. Правоохоронці ідентифікували понад 91 тис. унікальних відео з матеріалами сексуального насильства над дітьми (CSAM). Kidflix було створено у 2021 році кіберзлочинцем, який побудував комерційну модель навколо експлуатації дітей. На платформі користувачі могли не лише завантажувати заборонений контент, але й переглядати його у потоковому режимі. Платежі здійснювалися за допомогою криптовалют, які конвертувалися в токени. Завантажу-

ючи відео, перевіряючи їх описи та категоризуючи контент, користувачі заробляли токени для подальшого доступу до матеріалів [6].

Операція «Стрім» стала найбільшою в історії операцією Європолу у сфері боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та однією з наймасштабніших міжнародних справ останніх років. Координація обміну інформацією між країнами під час розслідування та активних дій стала критично важливою для успіху операції. Європол традиційно об'єднує партнерів задля транскордонної співпраці у боротьбі з міжнародною злочинністю, кіберзлочинністю та тероризмом. Сексуальна експлуатація дітей (CSE) залишається однією з головних загроз безпеці ЄС, що підтверджено у звіті EU-SOCTA. Зі зростанням цифрових технологій злочинці отримали необмежені можливості для контакту з жертвами, створення, зберігання та обміну матеріалами сексуального насильства над дітьми (CSAM), і ця загроза продовжує зростати. Проте онлайн-середовище не є анонімним. Більшість підозрюваних, ідентифікованих під час операції «Стрім», вже фігурували в базах даних Європолу, що свідчить про значну кількість рецидивістів серед правопорушників. Боротьба з сексуальною експлуатацією дітей є одним із ключових пріоритетів Європейського Союзу. З 2017 року Європол реалізує ініціативу «Зупинити жорстоке поводження з дітьми – відстежити предмет», яка закликає громадян допомагати у виявленні деталей із фото- й відеоматеріалів для порятунку жертв [6].

Водночас Європол також активно долучився до боротьби із нелегальним перевезенням мігрантів. У лютому 2022 року була створена Оперативна цільова група OTF Flow, яка базується у Вільнюсі. Її метою стала підтримка національних органів у боротьбі з контрабандою мігрантів через білоруський кордон до Євросоюзу. Завдяки спільним операціям вдалося ліквідувати одну з ключових злочинних мереж, що переправляла людей з Іраку через Туреччину, росію та білорусь [7].

Оскільки сучасні технології постійно змінюються, а злочинці швидко адаптують свої бізнес-моделі, правоохоронні органи України разом із міжнародними партнерами мають діяти на випередження. Важливо розвивати технічні можливості, будувати мережі експертів, залучати приватний сектор і вдосконалювати законодавство. Лише завдяки таким крокам можна ефективно протистояти новим загрозам у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції.

-
1. Human trafficking and migrant smuggling. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Human-trafficking-and-migrant-smuggling>
 2. Organized criminal groups take advantage of the most vulnerable people for profit, with a complete disregard for human safety and dignity. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Human-trafficking-and-migrant-smuggling/The-issues>
 3. New network to target migrant smugglers in the digital domain. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/new-network-to-target-migrant-smugglers-in-digital-domain>
 4. Operational and investigative support to counter human trafficking and migrant smuggling. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Human-trafficking-and-migrant-smuggling/Our-response>
 5. arrests for sexual exploitation of Ukrainian refugees in Spain URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/5-arrests-for-sexual-exploitation-of-ukrainian-refugees-in-spain>
 6. Global crackdown on Kidflix, a major child sexual exploitation platform with almost two million users URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/global-crackdown-kidflix-major-child-sexual-exploitation-platform-almost-two-million-users>
 7. Disruption of transnational migrant smuggling network leads to 62 arrests. URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2023/Disruption-of-transnational-migrant-smuggling-network-leads-to-62-arrests>

*Мота А. Ф.,
начальник кафедри адміністративної діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ВИКЛИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

В умовах розвитку глобальної економіки, політичних змін, євроінтеграційних трансформацій українського суспільства і держави, особливої актуальності набувають міграційні процеси. Водночас із цим, гострими викликами міграційному правопорядку є збройний конфлікт та окупація частини території України. В цьому контексті одним із основних завдань, які постають перед органами влади, зокрема Державною прикордонною службою України є здійснення контролю за переміщенням населення та забезпечення його ефективності.

Державна прикордонна служба України (далі – Держприкордонслужба України) продовжує виконувати завдання в складі сил безпеки та оборони й як правоохоронний орган спеціального призначення. Її основний функціонал відповідно до правової регламентації спрямований на протидію правопорушенням, а також забезпечення, захист та реалізацію прав і свобод окремих індивідів. Це пов'язано і з тим, що органи охорони державного кордону здійснюють свою діяльність на шляхах міграційних потоків. Уже в 2025 році підрозділами Держприкордонслужби України через державний кордон України в установленому порядку пропущено 7,320 млн осіб (за аналогічний період 2024 року – 7,166 млн осіб) та 1,842 млн транспортних засобів (за аналогічний період 2024 року – 1,759 млн осіб) [1].

Очевидно, що така діяльність передусім спрямована на задоволення потреб звичайних громадян, які здобули можливість на законних підставах виїжджати за межі території України. «Збройна агресія проти України створила безпрецедентні умови для активізації міграційних процесів, які спричинили пожвавлення злочинної діяльності у сфері міграції та торгівлі людьми... Окрім жінок та дітей, серед громадян України, які виїхали з країни, тікаючи від війни, багато дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування, людей з інвалідністю, людей похилого віку. Наведені категорії осіб є вразливими

не лише у фізичному, але й у ментальному стані, адже переживають стрес зі значними негативними наслідками, що позначаються на їх ...здоров'ї, підвищуючи їхню вразливість та ризик стати потенційним жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми» [2, с. 6].

У контексті забезпечення прикордонної безпеки важливими серед можливих міграційних процесів залишаються ті, які слід вважати нелегальними. Протягом 2024 року органами охорони державного кордону затримано 1 406 нелегальних мігрантів, з них за незаконне перетинання кордону – 52 особи, за порушеннями правил перебування в Україні – 1 336 осіб, за інші правопорушення – 18 осіб. Відмовлено в пропуску через державний кордон 193 іноземцям–потенційним нелегальним мігрантам [1]. Складність ситуації полягає в тому, що нелегальна міграція не подолана, а набуває нових проявів. Геополітичні перспективи з потенційним впливом на управління європейськими кордонами погіршуються, а події на Близькому Сході та в південноазійському регіоні додалися до вже довгого списку проблем. Війна в Україні та перспектива відновлення гібридних загроз на білоруському кордоні не вщухають, фактично доповнюючись зростанням ризиків через можливі конфлікти на кордонах інших держав.

Необхідність виконання бойових завдань органами охорони державного кордону призвело до необхідності реагувати на міграційні правопорушення, виявлені під час здійснення заходів захисту суверенітету і територіальної цілісності України. Держприкордонслужба України як складова сектору безпеки і оборони України призначена реагувати на: незбройні провокації, що здійснюються з незаконним перетинанням державного кордону групами осіб з метою захоплення окремих ділянок території України на державному кордоні; незбройні провокації, що здійснюються з незаконним перетинанням державного кордону шляхом спроб переміщення чи руйнування прикордонних знаків та інших об'єктів прикордонної інфраструктури, захоплення представників державних органів України та цивільних осіб, майна, відведення їх на суміжну територію; суттєве збільшення кількості випадків в'їзду в Україну осіб, які з урахуванням аналізу ризиків можуть бути причетні до антидержавних заходів та терористичної діяльності; різке зростання потоку нелегальних мігрантів до України або через її територію внаслідок збройних конфліктів або скрутного економічного становища в інших державах; різке збільшення кількості

порушень режиму державного кордону та прикордонного режиму [3, с. 142–143].

Війна, розв'язана Російською Федерацією зумовила запровадження в Україні воєнного стану, в межах якого постала необхідність доповнень та змін національного законодавства в аспекті міграції військовослужбовців та військовозобов'язаних. Загострилися соціальні протиріччя, пов'язані з реалізацією своїх міграційних прав особами чоловічої статі, придатними до вивільнення з військової служби, що передусім пов'язано зі спробами військовозобов'язаних ухилитися від призову та мобілізації. Відповідна нормативна регламентація «спрокувала появу нового напрямку у сфері нелегальної міграції – вивезення з України чоловіків призовного віку» [2, с. 26–27].

Оцінка небезпеки нелегальної міграції створює підґрунтя для вироблення важелів впливу, характерних для безпекової політики держави. Оскільки, міграція пов'язана з переміщенням людей з однієї країни в іншу, активізації її нелегальних проявів визнається однією з основних загроз у сфері охорони державних кордонів. Реалізація ключових програмних завдань стосовно захищеності кордону від усіх видів незаконної діяльності, що загрожує національній безпеці, стабільності та розвитку держави відбувається шляхом запровадження інтегрованого управління кордонами. Обрана модель здійснення охорони державного кордону правоохоронним органом спеціального призначення з функціями прикордонного контролю і протидії нелегальній міграції відповідає обстановці, що існувала на момент його створення та отримала своє стратегічне підтвердження в сучасних умовах.

1. Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби. Державна прикордонна служба України. Офіційний вебсайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/the-results-of-operational-and-service-activities-of-the-state-border-service>.

2. Інформаційно-аналітична довідка щодо стану і проблем організованої злочинності, пов'язаній з нелегальною міграцією. Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України. Вих. № 07/185 від 19.07. 2024 р. 37 с.

3. Мота А. Ф. Діяльність Державної прикордонної служби України з протидії нелегальній міграції (адміністративно-правовий аспект): монографія. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. 492 с.

Ніцевич О. В.,
старший науковий співробітник
відділення організації наукової роботи
відділу організації наукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СКЛАДОВІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Державна політика, за визначенням вчених – це принципове керівництво до дії для органів державної влади, що стосується певних напрямів їх діяльності, що ґрунтується на законах та соціальних звичаях. Іншими словами, державна політика – це система дій, регулятивних заходів, законів і фінансових пріоритетів з того чи іншого напрямку, проголошену органом державної влади або його представниками [1]. Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми є комплексною і охоплює кілька ключових складових, які взаємодіють між собою для досягнення ефективних результатів.

Основні напрями цієї політики, згідно з українським законодавством та міжнародними стандартами, включають:

1) Попередження/запобігання торгівлі людьми. Цей напрям спрямований на усунення причин та передумов торгівлі людьми, а також на підвищення рівня обізнаності населення про ризики та способи уникнення потрапляння в ситуації торгівлі людьми. Своєю чергою він включає:

1.1. Підвищення рівня обізнаності населення, проведення інформаційних кампаній, освітніх програм для різних цільових груп (дітей, молоді, батьків, осіб, що шукають роботу за кордоном);

1.2. Зниження рівня вразливості населення. Це може включати заходи щодо подолання бідності, безробіття, насильства в сім'ї, дискримінації, що є чинниками, які штовхають людей на ризиковані дії.

1.3. Подолання попиту охоплюють заходи, спрямовані на зменшення попиту на послуги, що отримуються шляхом експлуатації жертв торгівлі людьми (наприклад, сексуальна експлуатація, примусова праця).

1.4. Моніторинг та аналіз ситуації з торгівлею людьми для розробки адекватних та ефективних превентивних заходів.

2. Боротьба із цим видом злочинності (переслідування осіб, які вчинили кримінальні правопорушення). Ця складова зосереджена на правозастосовному та правоохоронному аспекті, а саме:

2.1. Виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що включає роботу правоохоронних органів, яка спрямована на виявлення випадків торгівлі людьми, збір доказів та проведення досудового розслідування.

2.2. Притягнення винних до відповідальності: Забезпечення невідворотності покарання для осіб, причетних до торгівлі людьми, згідно з Кримінальним кодексом України (стаття 149 КК України);

2.3. Протидія транснаціональній організованій злочинності. Оскільки торгівля людьми часто має транснаціональний характер, безумовно важливим є міжнародне співробітництво та взаємодія між правоохоронними органами різних країн.

3. Захист та допомога постраждалим. Цей напрям орієнтований на надання комплексної підтримки та реабілітації особам, які постраждали від торгівлі людьми. Ця складова державної політики протидії торгівлі людьми включає:

3.1. Встановлення статусу особи, яка постраждала, забезпечення чіткої процедури ідентифікації та надання офіційного статусу жертви торгівлі людьми;

3.2. Надання соціальних послуг, а саме: забезпечення тимчасового притулку, психологічної, медичної, юридичної допомоги, соціального супроводу, допомоги у працевлаштуванні.

3.3. Виплата одноразової матеріальної допомоги – надання фінансової підтримки постраждалим для полегшення їхньої реінтеграції у суспільство.

3.4. Координація та контроль за діяльністю закладів допомоги: Забезпечення ефективної роботи притулків та центрів для постраждалих.

4. Співробітництво та координація. Для ефективної протидії торгівлі людьми необхідна скоординована діяльність багатьох суб'єктів, що проявляється у таких конкретних заходах:

4.1. Взаємодія державних органів, координація зусиль між центральними та місцевими органами виконавчої влади, правоохоронними органами, соціальними службами;

4.2. Співпраця з громадськими та міжнародними організаціями, залучення неурядових організацій, які мають значний досвід та ресурси у сфері протидії торгівлі людьми та наданні допомоги постраждалим;

4.3. Міжнародне співробітництво, участь у міжнародних ініціативах, обмін інформацією та досвідом з іншими країнами, імплементація міжнародних норм та стандартів (наприклад, Палермський протокол, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми).

У контексті 4-ої складової аналізованої державної політики, варто зазначити, що в Україні створено та функціонує Національний механізм взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. Національний механізм взаємодії (НМВ) у сфері протидії торгівлі людьми в Україні – це система скоординованих дій державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та міжнародних партнерів, спрямована на ефективну боротьбу з торгівлею людьми, захист постраждалих та запобігання цьому кримінальному правопорушенню. Він включає в себе такі ключові елементи: а) виявлення та ідентифікація постраждалих: цей етап передбачає активну роботу правоохоронних органів, соціальних служб, медичних закладів та громадських організацій з виявлення осіб, які могли стати жертвами торгівлі людьми; б) надання допомоги та захисту: постраждалим від торгівлі людьми надається комплексна допомога, що включає соціальну підтримку, а саме: притулок, психологічна допомога, реінтеграція в суспільство; медичну допомогу, лікування та реабілітацію; правову допомогу: консультації, представництво інтересів у суді, допомога в отриманні статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми; фінансову допомогу: у деяких випадках можлива одноразова матеріальна допомога; в) кримінальне переслідування злочинців. Правоохоронні органи здійснюють розслідування справ про торгівлю людьми, затримання та притягнення винних до кримінальної відповідальності; г) запобігання торгівлі людьми: проводяться інформаційні кампанії, освітні заходи, спрямовані на підвищення обізнаності населення про ризики торгівлі людьми та способи захисту. Також здійснюється робота з групами ризику та д) міжнародна співпраця: Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та іншими країнами у сфері протидії торгівлі людьми, обмінюючись досвідом, інформацією та координуючи спільні дії.

Цей механізм регулюється відповідним законодавством України та міжнародними договорами, ратифікованими Україною. Координація дій різних суб'єктів є ключовою для ефективності НМВ у боротьбі з цим тяжким злочином.

Таким чином, державна політика у сфері протидії торгівлі людьми базується на чотирьох основних «стовпах»: попередження, переслідування, захист та партнерство (співробітництво). Всі ці складові мають бути реалізовані системно та взаємопов'язано для досягнення максимальної ефективності у боротьбі з цим злочином.

1. Дем'янчук О. П. Державна політика та публічна політика: варіант перехідного періоду. URL: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV18_2000_polityk/05_demyanchuk_op.pdf

*Орлеан А. М.,
заступник директора,
доктор юридичних наук, доцент
(Тренінговий центр прокурорів України)*

ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА З РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: НАЯВНІ ПОТРЕБИ ТА ПОТОЧНІ НАПРАЦЮВАННЯ

У процесі розслідування кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми прокурор та слідчий мають вирішувати низку процесуальних та позапроцесуальних завдань, що мають особливості саме для даної категорії кримінальних проваджень й потребують наявності додаткових знань та інструментів.

Йдеться про питання, пов'язані із кваліфікацією, особливостями доказування, обранням заходів забезпечення, оскарженням судових рішень, взаємодією та забезпеченням безпеки потерпілої особи, її перенаправленням для надання допомоги, тощо.

Прокурора та слідчого, який працює із кримінальним провадженням цієї категорії доцільно «озброїти» науково–практичними аналітичними розробками, а також найкращими практиками й порадами, що можуть бути корисними під час прийняття ключових рішень у кримінальних провадженнях.

Наразі експерти Тренінгового центру прокурорів України за підтримки Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) за участі Офісу Генерального прокурора ведуть активну роботу в цьому напрямі. Низка фокус–груп, проведених із прокурорами, слідчими та представниками різних державних й недержавних інституцій, які працюють в цьому напрямку, а також інтерв'ю із потерпілими від торгівлі людьми особами дозволили деталізувати потреби прокурорів та слідчих в спеціалізованих інструментах та їх змістовному наповненні. Наразі доцільно звернути увагу на три з них, що є найбільш важливими.

Першим з таких інструментів є рекомендації щодо розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також підтримання публічного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми, що може матиме форму пам'ятки. Йдеться про аналітичний документ, в основу якого покладено науково–практичні тлумачення положень національного законо-

давства, а також узагальнення найкращих національних та світових практик досудового розслідування та судового розгляду у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми. Цей документ наразі перебуває в процесі розробки й передбачатиме: рекомендації щодо кваліфікації та відмежування від суміжних злочинів, алгоритм дій щодо виявлення та розслідування торгівлі людьми, особливості здійснення міжнародного співробітництва, процесуального керівництва досудовим розслідуванням підтримання публічного обвинувачення в суді. Важливою його складовою є особливості дотримання прав потерпілих осіб, запобігання їх вторинній та повторній віктимізації та механізми перенаправлення для надання психологічної, медичної, юридичної та матеріальної допомоги, тощо.

Другим з таких інструментів є Аналіз судової практики у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми за останні п'ять років.

Проведення та подальше представлення прокурорам, слідчим та суддям аналізу актуальної судової практики як національних судів так і практики Європейського суду з прав людини, на наш погляд, є одним з найкращих способів вирішення проблем уніфікації підходів в кваліфікації кримінальних правопорушень, тлумаченні законодавства з протидії торгівлі людьми, визначенні предмету доказування у даній категорії кримінальних проваджень, а також відновленні прав потерпілих та забезпеченні їх безпеки. Системний аналіз судової практики дозволить підсвітити проблемні питання, а також вказати правильні напрями руху, які прокурори та слідчі мають бачити ще під час досудового розслідування. Особливої актуальності цей інструмент набуває в умовах відсутності системного аналізу судової практики, який би проводився в Україні пізніше 2018 року.

Третім з таких інструментів є систематичне проведення тренінгів для практиків сфери кримінальної юстиції, що працюють у напрямках протидії торгівлі людьми та надання допомоги потерпілим особам. Важливо мати на увазі, що саме навчання може забезпечити найбільш ефективний практичний результат у впровадженні двох, наведених вище інструментів. Для того, щоби таке навчання було ефективним, воно має застосовуватись із дотриманням кількох важливих умов: 1) здійснюватися ґрунтовно підібраними та навченими тренерами – практиками або експертами; 2) навчальні матеріали мають бути синхронізовані із наведеними вище пам'яткою та аналізом судової практики; 3) має застосовуватись міждисциплінарний підхід;

4) навчання має відбуватись із застосуванням практично орієнтованого інтерактивного тренінгового формату; 5) перевага має надаватися спільному навчанню прокурорів із суддями та слідчими, а можливо й із представниками державних та недержавних організацій, які працюють із потерпілими особами; 6) до навчання мають залучатися лише мотивовані працівники, що вже залучені до цього напряму роботи.

Викладене свідчить про наявність потреб в забезпеченні прокурорів та слідчих низкою актуалізованих інструментів з розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також підтримання публічного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми. Ключовими напрямами, що активно розвиваються в цій сфері на сьогодні є: 1) розробка рекомендацій щодо розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також підтримання публічного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми; 2) проведення аналізу судової практики у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми за останні п'ять років; 3) систематичне проведення тренінгів для практиків сфери кримінальної юстиції.

Орловська Н. А.,
завідувачка кафедри
національного та міжнародного права,
доктор юридичних наук, професор
(Одеський національний морський університет)

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Статистичний вимір нелегальної міграції в ЄС свідчить, що у 2024 р. кількість мігрантів, які намагалися перетнути зовнішні кордони ЄС, суттєво знизилася – на 38% порівняно з 2023 р. Однак якщо загальну ситуацію аналізувати з точки зору традиційних міграційних шляхів, якими нелегали намагаються потрапити до ЄС, то на фоні різкого зменшення кількості прибулих осіб за центрально–середземноморським (–59%) та західно–балканським (–78%) маршрутами стабільно «популярними» залишаються західно–африканський (+18%), східно–середземноморський (+14%), західно–середземноморський (+1%). Поряд із цим кількість мігрантів, які потрапляють до ЄС через східні суходільні кордони, зросла на 192%. Цим маршрутом користуються, зокрема, і громадяни України [1].

На початку повномасштабного вторгнення країнам ЄС вдалося впорядкувати міграційний потік з України, тому значна кількість біженців не створила кризи, подібної до ситуації 2015–2017 рр. Одним із факторів цього стало те, що навіть за спрощених процедур перетинання державного кордону міграційні потоки були врегульовані. Крім того, на початок 2022 р. загальноєвропейська позиція щодо міграції була більш узгодженою порівняно з 2015 р.

Однак згодом потік нелегальних мігрантів з України перетворився на один із викликів для безпеки зовнішніх кордонів ЄС. Зокрема, Фронтекс зазначає, що хоча «показники неврегульованої міграції у 2024 році відображають прогрес, виклики залишаються». До таких викликів відносять динамічність міграційних потоків, їх організованість (особливо що стосується переправлення мігрантів морськими шляхами) та зростання рівня насильства на деяких з них [1].

25 лютого 2025 р. Виконавчий директор Фронтекс Г.Лейтенс і виконавча обов'язків Генерального директора Європейської Комісії з питань міграції та внутрішніх справ Б.Гміндер підписали робочу угоду про посилення співпраці та партнерства у сфері управління

міграцією між інституціями ЄС, державами–членами та міжнародними організаціями, що підтримують ефективне управління зовнішніми кордонами Союзу.

Це дає підстави говорити про провідні тенденції сучасної європейської політики щодо нелегальної міграції. До них, зокрема, віднести наступні:

1. Посилення статусу Фронтекс як агентства, компетенція якого вийшла за межі координуючої та допоміжної ролі. Ще у 2019 р. його мандат було переглянуто та доповнено завданням протидіяти транскордонній злочинності. При цьому це завдання вийшло на перший план [2]. Одним із аспектів стало посилення Фронтекс Європейською системою охорони кордонів (EUROSUR), яка з 2013 р. була основою для обміну інформацією та співпраці між державами–членами і Фронтекс для підвищення здатності до реагування на загрози на зовнішніх кордонах, боротьби з транскордонною злочинністю та ефективного повернення нелегальних мігрантів [3].

2. Визначення поняття «транскордонна злочинність» на підставі Регламенту 2019/1896 було розширено шляхом охоплення ним замахів на транскордонні злочини [3]. Це важливий аспект, адже, наприклад, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності містить вказівку на замах на вчинення злочину лише щодо відмивання доходів від злочинної діяльності. Щодо власне нелегальної міграції, то п.а ч.2 ст.6 Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, передбачає можливість криміналізації замаху не лише на незаконний ввіз мігрантів, а й на так звані допоміжні злочини. Однак як організатори нелегальної міграції, так і мігранти можуть вчиняти транскордонні злочини, які «входять за межі» міграції (наприклад, це контрабанда). Іншими словами, криміналізація замаху не лише на організацію нелегальної міграції, а й на системно пов'язані з нею злочини є важливим фактором ефективної запобіжної діяльності прикордонних відомств. Відповідно, Фронтекс суттєво розширив повноваження, у тому числі, й щодо протидії організації нелегальній міграції.

3. Європейська міграційна політика спрямована не лише на управління перетинанням зовнішніх кордонів та вирішенні міграційних викликів, тим самим сприяючи запобіганню транскордонній злочинності, а й на повазі на фундаментальних прав людини і збереженні

переваг вільного пересування в ЄС. Цьому сприяє підхід до транскордонної злочинності, який заснований на правах людини. Будь-яка форма цього виду злочинності є порушенням основних прав людини, які є універсальними, невід’ємними і не допускають відступів. Це підкреслюється системними зв’язками, наприклад, Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [4].

Зазначене дає підстави дійти висновку про суттєве посилення примусового впливу через розширення функціоналу Фронтекс як прикордонного відомства ЄС та нормативних підстав для притягнення осіб до кримінальної відповідальності за транскордонну діяльність. Однак це не виключає фокус уваги на гуманітарну складову – права людини, які втягнуті в орбіту транскордонної злочинності, важливою складовою якої є нелегальна міграція.

1. Irregular border crossings into EU drop sharply in 2024 / Frontex. 14 Jan. 2025. URL: <https://is.gd/5GIZh9> (дата звернення: 29.04.2025)

2. Hartwig S. (2020) Frontex: From Coordinating Controls to Combating Crime. *Eurocrim: Articles*, 2: 134–138. <https://doi.org/10.30709/eucrim-2020-010>

3. Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and Repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/1896/oj/eng> (дата звернення: 29.04.2025)

4. Varun V.M. (2020) Human Rights-Based Approach to Combat Transnational Crime. *Eurocrim: Articles*, 2: 154–156. <https://doi.org/10.30709/eucrim-2020-012>

Пастушенко С. В.,
заступник начальника 2-го відділу
(організаційно-аналітичного забезпечення)
3-го управління (координації діяльності),
кандидат юридичних наук
(Департамент міграційної поліції
Національної поліції України)

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ АКТИВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Боротьба з торгівлею людьми є невід’ємною частиною діяльності Національної поліції та одним з основних пріоритетів роботи усіх підрозділів поліції, які співпрацюють з суб’єктами Національного механізму протидії торгівлі людьми.

Наслідки повномасштабного вторгнення рф в Україну, зокрема вимушене переселення з окупованих територій, втрата житла та роботи через терористичні удари країни-агресора, невизначеність у майбутньому, критично підвищують уразливість українців до потрапляння в ситуації, пов’язані з торгівлею людьми.

Наразі активно триває євроінтеграційний процес України, який передбачає імплементацію відповідних норм права Європейського Союзу.

З метою приведення законодавства України у відповідність актів права ЄС Департаментом міграційної поліції відповідно до компетенції здійснено постатейний аналіз актів права Європейського Союзу за сферами «Торгівля людьми» та «Сексуальне насильство над дітьми, в тому числі в Інтернеті».

Директива 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2011 року про запобігання та боротьбу з торгівлею людьми та захист її жертв, що замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/JHA;

Директива (ЄС) 2024/1712 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року про внесення змін до Директиви 2011/36/ЄС про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист її жертв.

Директива 2011/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про боротьбу з сексуальним насильством, сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією, що замінює Рамкове рішення ради 2004/68/JHA;

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року.

За результатами проведеного скринінгу встановлено, що законодавство України не в повній мірі відповідають положенням актів права ЄС. Водночас деякі положення актів права ЄС щодо сексуального насильства над дітьми імплементуються та вдосконалюються вже на сьогоднішній день. Зокрема з метою реалізації положень щодо забезпечення незалежності розслідувань або кримінального переслідування стосовно правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством над дітьми, що не залежали від заяви чи обвинувачень, зроблених жертвою, та можливості продовження провадження навіть тоді, коли жертва відкликала свою заяву, розроблені зміни до Кримінального процесуального кодексу України, якими запропоновано кримінальні правопорушення пов'язані із насильством щодо жінок та дітей, зокрема статті 152 (згвалтування без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 153 (сексуальне насильство), статтею 154 (примушування до вступу в статевий зв'язок) Кримінального кодексу України виключити з переліку проваджень, які можуть бути розпочаті слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого. Опрацьовується застосування цього положення для виключення із вказаного переліку статей 149 (Торгівля людьми) та 301–1 (Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження) КК України.

Комплексний аналіз положень Директиви 2011/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року Про боротьбу з сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією дітей та дитячої порнографії та Директиви 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2011 року про запобігання та боротьбу з торгівлею людьми та захист її жертв свідчить про нерозривність їх норм у частині взаємозв'язку сексуального насильства над дітьми, їх сексуальної експлуатації та дитячої порнографії з торгівлею людьми.

Про це зазначає у своєму висновку Рада Європейського Союзу від 8 жовтня 2019 року щодо протидії сексуальному насильству над дітьми.

Злочинність постійно розвивається і набуває нових форм і методів на що відповідним чином реагують і міжнародні інституції, які борються з нею. Це стосується і торгівлі людьми.

Так, 13 червня 2024 року Європарламентом прийнято Директиву 2024/1712 Європейського Парламенту та Ради про внесення змін до Директиви 2011/36/ЄС щодо запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею та захисту її жертв передбачає нові форм експлуатації людини як експлуатація сурогатного материнства, примусовий шлюб і незаконне усиновлення, що потребує внесення відповідних змін до національного законодавства.

Для здійснення ефективної боротьби з торгівлею людьми, посиленням транскордонного переслідування трафікерів і документування усього злочинного ланцюга необхідно реалізувати два стратегічні напрями.

Перший – гармонізація законодавства, яка включатиме:

розроблення та прийняття закону, спрямованого на приведення національного законодавства у відповідність до *acquis* ЄС, а саме до положень Директив ЄС 2011/36/ЄС від 05 квітня 2011 року та 2024/1712 від 13 червня 2024 року, зокрема:

визначення використання жінок у сурогатному материнстві чи репродуктивних технологіях, використання незаконного усиновлення та примусового шлюбу як різновидів експлуатації в торгівлі людьми;

установлення кримінальної відповідальності для осіб, які купують або користуються послугами жертв торгівлі людьми, а також кримінальної відповідальності юридичних осіб за торгівлю людьми;

уключення додаткової кваліфікуючої ознаки як сприяння або розповсюдження зображень (відео) чи подібних матеріалів сексуального характеру за участі потерпілої особи із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій і визначення її обтяжуючою обставиною в торгівлі людьми;

упровадження принципу некарності жертви торгівлі людьми, які змушені вчинити кримінальне правопорушення внаслідок свого статусу;

усунення конфлікту окремих положень у статтях 149, 301–1, 302, 303 КК України, що стосується малолітніх та неповнолітніх осіб;

розроблення та прийняття закону з метою внесення змін до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» для запровадження інституту Національного доповідача з питань торгівлі людьми, функції якого виконуватиме незалежний орган, відповідно до Директив ЄС 2011/36/ЄС від 05 квітня 2011 року та 2024/1712 від 13 червня 2024 року;

розроблення та прийняття закону, спрямованого на внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення у відповідності до положень Директиви 2011/93/ЄС та Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства з метою:

забезпечення дотримання принципу непритягнення до відповідальності дітей–жертв сексуального насильства та сексуальної експлуатації за їхню участь у протиправній діяльності;

усунення конфліктних норм щодо віку сексуальної згоди;

розширення переліку обтяжуючих обставин, при яких правопорушник навмисно чи з необережності поставив під загрозу життя дитини;

визначення сексуальної експлуатації дитини з метою отримання прибутку, як торгівлі людьми.

Другим невід’ємним стратегічним напрямом є посилення інституційної спроможності, який включає:

збільшення потенціалу Національної поліції України в боротьбі із сексуальною експлуатацією дітей онлайн як різновиду торгівлі людьми шляхом створення в структурі міграційної поліції відповідного спеціалізованого підрозділу й аналогічних структурних одиниць в її територіальних підрозділах;

посилення правоохоронного потенціалу України в забезпеченні громадської та національної безпеки, урегулювання питання притягнення осіб до відповідальності за адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління, та порушення законодавства про правовий статус іноземців і осіб без громадянства, підстави їх адміністративного затримання за такі порушення шляхом залучення Національної поліції України до протидії порушенням міграційного законодавства з метою ефективного виявлення жертв торгівлі людьми серед іноземців та блокування каналів контрабанди людей;

проведення спільних тренінгів, навчань для суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з питань ідентифікації жертв торгівлі людьми, їх підтримки та допомоги, захисту прав, а також розслідувань торгівлі людьми і судового переслідування трафікерів включно з підготовкою ІТ-спеціалістів органів правопорядку, аналізу та впровадження кращих міжнародних практик із залученням експертів органів країн Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Європолу та Інтерполу.

*Петренко С. П.,
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

З початком дії воєнного стану в Україні міграційні процеси зазнали докорінної трансформації. Якщо раніше мова йшла переважно про використання України нелегальними мігрантами як буферної держави між країною походження та країною прибуття, то сьогодні міграційні тенденції насамперед пов'язані зі спробами осіб чоловічої статі з числа громадян України незаконно перетнути державний кордон з метою ухилення від мобілізації. Так само збільшилися спроби незаконного перетину державного кордону України іноземцями з метою подальшого вступу до незаконних збройних формувань або ведення антиукраїнської диверсійної діяльності.

Слід розпочати з того, що у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 27.02.1999 № 273, нелегальними мігрантами визнаються іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України з порушенням встановленого порядку [1].

У свою чергу, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773–VI закріплює більш широку дефініцію нелегального мігранта. Під таким розуміється іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України (п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону № 3773–VI) [2].

Говорячи про зарубіжний досвід запобігання незаконній міграції у першу чергу потрібно вести мову про причини такої міграції та особистості самих нелегальних мігрантів.

Так, К. О. Крут зазначає, що відповідно до законодавства Великобританії, нелегальним мігрантом є особа, яка: а) незаконно

в'їжджає або намагається в'їхати всупереч наказу про депортацію чи імміграційне законодавство, або б) в'їжджає або намагається в'їхати за допомогою засобів, що включають обман іншою особою, і включає особу, яка в'їхала, як зазначено в пункті (а) або (б) [3, с. 104].

Отже, перейдемо до безпосереднього висвітлення зарубіжного досвіду запобігання незаконній міграції. Т. М. Зв'язная зазначає, що традиційними іммігрантськими країнами вважаються США, Канада, Австралія та Нова Зеландія. Наприклад, США та Канада, маючи лише 5 % населення всього світу, зуміли залучити на свої території 20 % світових мігрантів, а на початку 90-х років XX століття на їхню частку припадало близько половини світових міграційних потоків. З метою контролю за нелегальною міграцією сучасне законодавство США передбачає комплекс заходів, спрямованих на масову легалізацію осіб, які нелегально працюють на території США за умов амністії та посилення відповідальності до осіб, які використовують незаконну працю іноземців. У той же час, недостатня ефективність застосування заходів впливу до осіб, які порушують законодавство про використання праці мігрантів, та дешевизна іноземної робочої сили не призвели до остаточного вирішення проблеми нелегальних мігрантів. У боротьбі з нелегальною міграцією з Куби значну роль відіграють сили Берегової охорони США, які майже щотижня повертають кубинців на батьківщину. При цьому їх функції щодо видворення громадян Куби розповсюджуються на всі факти їх затримання на воді, а у тих випадках, коли нелегальний мігрант дістався до берега, рішення про його депортацію приймає суд [4, с. 133].

Досліджуючи актуальні проблеми міграційної політики Європейського Союзу (далі – ЄС) на тлі війни в Україні, О.С. Петько наголошує на тому, що оптимальним рішенням проблем у міграційній політиці слід вважати закріплення єдиних міграційних стандартів на рівні ЄС і їх відповідну імплементацію, завдяки чому мігранти у різних країнах ЄС матимуть однаковий статус. Це допоможе уникнути різної кількості мігрантів у різних країнах, їх рівномірний розподіл. На думку колишнього помічника Управління Верховного комісара ООН Мортена Лісборга, нинішня система надання притулку є дорогою, несуттєвою і неефективною. Вона просто не пристосована для вирішення майбутніх криз, пов'язаних з біженцями та мігрантами [5, с. 36].

Проаналізувавши загальноєвропейський досвід протидії нелегальній міграції, О. М. Відлер вказує на те, що більшість законодав-

чих та нормативно-правових актів ЄС, спрямованих на регулювання міграційної політики, носять рамковий характер. Тому вперше від виникнення Шенгенської зони з'явилася думка повернути тимчасовий контроль на внутрішніх кордонах ЄС. Водночас, події у Сирії змусили спільно діяти майже всіх членів ЄС, а тому нагальним питанням для країн ЄС стало удосконалення наднаціональних механізмів щодо протидії незаконній міграції. Наприклад, це проект спільної європейської прикордонної служби [6].

Важливо зупинитися на підході К. О. Гусарова, який пропонує виокремлювати п'ять категорій заходів проти нелегальної міграції, а саме: 1) зміцнення кордонів, в тому числі із застосуванням ІТ технологій, а також проведення відповідної візової політики; 2) заходи щодо посилення санкцій проти організаторів нелегальної міграції. Все більше країн відповідно до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, розглядають ці злочини в рамках кримінального кодексу; 3) посилення контролю за перебуванням іноземних громадян, а саме контроль за ринком праці, більш суворі перевірки шлюбів на предмет їх фіктивності, тощо; 4) міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконній міграції, а саме договори щодо спільної охорони кордонів; 5) посилення процедур депортації нелегальних іммігрантів. Процес депортації є одним із головних заходів впливу на нелегальних мігрантів [7].

Частково погоджуючись з думкою фахівця стосовно виокремлення заходів протидії незаконній міграції за категоріями, потрібно наголосити на збільшенні ролі міжнародної співпраці у цій сфері. Для цього дійсно вбачається цілком корисним і доцільним створення міждержавної інституції, спрямованої на захист кордонів ЄС від незаконного перетину.

Цікавим називає досвід Франції, Н. В. Бондаренко, акцентуючи увагу на тому, що одним із напрямів міграційної політики цієї країни є політика селективної імміграції, коли пріоритет отримують високоосвічені фахівці, науковці та студенти [8, с. 217].

На підставі викладених позицій вважаємо за потрібне констатувати, що зарубіжний досвід запобігання незаконній міграції переконливо свідчить про важливість та пріоритет превентивного підходу. Зазначений підхід має кореспондуватися з ефективною системою державного примусу а також враховувати дискреційні повноваження

національних урядів щодо вирішення питань про примусове повернення окремих категорій нелегальних мігрантів.

Також, вельми цікавим та цілком раціональним кроком у повоєнний період в Україні може стати залучення представників європейських правоохоронних органів для забезпечення безпеки державного кордону.

1. Про затвердження Програми боротьби з нелегальною міграцією на 1999–2000 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.1999 № 273 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-99-%D0%BF#Text>

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

3. Крут К. О. Нелегальна міграція та нелегальний мігрант: зниження актуальності державного дозволу (міжнародний аспект). Правові новели. 2023. № 21. С. 102–106.

4. Звьоздная Т. М. Протидія нелегальній міграції: міжнародний досвід. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; МОНмолодьспорт України; НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2012. Вип.. 45. С. 130–137.

5. Петько О. С. Актуальні проблеми міграційної політики ЄС на тлі війни в Україні. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. П'яті юридичні читання: збірник тез доповідей Міжнар. щорічної дистанц. наук. конф.* (м. Одеса, 28 жовт. 2022 р.) / За заг. ред. Т. В. Степанової, О. А. Чувакова; уклад. С. В. Пілюк, О. В. Нарожна. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2022. С. 34–39.

6. Відлер О. М. Загальноєвропейський досвід протидії нелегальній міграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 2. С. 72–76.

7. Гусаров К. О. Світовий досвід боротьби з нелегальною міграцією. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/5031>

8. Бондаренко Н. В. Зарубіжний досвід запобігання нелегальній міграції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 212–220.

*Питомець А. В.,
аспірант 2 курсу
заочної форми навчання, адвокат
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

БОРОТЬБА З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННОЮ МІГРАЦІЄЮ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, запроваджений в Україні з 24 лютого 2022 року відповідно до Указу Президента України № 64/2022 [1], кардинально змінив безпекове та правове середовище в державі. У таких умовах значно зросли ризики, пов'язані з торгівлею людьми та незаконною міграцією, особливо вразливими стали жінки, діти, внутрішньо переміщені особи та громадяни, які перетинають державний кордон у пошуках безпеки.

Торгівля людьми в умовах війни набуває нових форм, зокрема експлуатації в трудовій сфері, сексуального насильства, примусового жебрацтва, втягнення у злочинну діяльність або бойові дії. За даними Міністерства соціальної політики України, лише з початку 2024 року статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлено 119 громадянам, з них – 44 жінки, 65 чоловіків та 10 дітей (5 хлопців і 5 дівчат). Понад 24 000 українців намагалися нелегально в'їхати до ЄС через східні сухопутні кордони (2022–2024 роки) [2]. Проте реальна кількість випадків, імовірно, є значно більшою через прихований характер цього явища та низький рівень звернень до правоохоронних органів.

Особливе занепокоєння викликає збільшення кількості дітей, які опинилися без супроводу дорослих, або були незаконно вивезені за межі України. В умовах хаотичної евакуації, руйнування родинних зв'язків та нестабільності державних інституцій, такі діти стають легкою мішенню для організованих транснаціональних злочинних груп. Це вимагає системного реагування з боку правоохоронних органів, координації з міжнародними партнерами, а також ефективної діяльності центрів надання соціальних послуг та притулків.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» визначає основні напрями діяльності держави у цій сфері, включаючи виявлення постраждалих, їх реабілітацію, притягнення винних до відповідально-

сті [3]. Водночас в умовах воєнного стану реалізація положень цього закону ускладнюється: уражена інфраструктура, знижена функціональна спроможність поліції та соціальних служб, міграційні потоки, які складно контролювати, – усе це потребує нових підходів до міжвідомчої взаємодії та мобілізації ресурсів.

Незаконна міграція також набуває нових обрисів. Воєнні дії стали каталізатором масового переміщення осіб, як усередині країни, так і за її межами. Понад 6 мільйонів українців тимчасово перебувають за кордоном, і не всі з них мають чітко визначений правовий статус [4]. Це створює потенційні передумови для потрапляння в тенета трудової або сексуальної експлуатації, торгівлі органами, участі в нелегальній діяльності. Органи державної влади повинні посилити інформаційні кампанії серед громадян щодо ризиків та ознак торгівлі людьми, а також забезпечити механізми швидкого реагування на факти порушення прав громадян за кордоном.

Прикордонна служба України, Служба безпеки, Національна поліція, зокрема її підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, адаптували свою діяльність до умов воєнного часу. Зокрема, здійснюється посилене патрулювання пунктів пропуску, аналіз ризикових категорій осіб, що виїжджають з України, а також оперативне співробітництво з іноземними правоохоронцями. У контексті боротьби з незаконною міграцією значення має діяльність Державної міграційної служби, яка має забезпечувати контроль за легальністю перебування іноземців в Україні, а також виявляти факти підробки документів, організації каналів нелегального перетину кордону.

Однак ефективна протидія цим явищам потребує не лише оперативної діяльності правоохоронців, а й забезпечення юридичного супроводу постраждалих. Тут важливу роль відіграє адвокатура, яка має виступати захисником прав осіб, втягнутих у торгівлю людьми чи підозрюваних у незаконній міграції, забезпечуючи дотримання правових гарантій під час досудового розслідування, судового розгляду, а також у міжнародних справах, що стосуються екстрадиції, депортації чи надання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Міжнародне співробітництво залишається одним із головних інструментів боротьби з транскордонною злочинністю. Україна є стороною Конвенції Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми 2005 року [5], а також активно співпрацює з Міжнародною організацією з міграції (МОМ), Європол, Інтерпол, Frontex.

В умовах війни така співпраця має бути посилена – через обмін інформацією, створення спільних аналітичних центрів, проведення оперативних заходів щодо ідентифікації та ліквідації каналів незаконного переправлення людей.

Висновки:

В умовах воєнного стану торгівля людьми та незаконна міграція стали ще більш загрозливими проявами транснаціональної злочинності. Для їх подолання необхідно реалізовувати комплексний підхід, що поєднує профілактику, правоохоронну діяльність, міжнародну кооперацію та правову підтримку постраждалих. Посилення міжвідомчої взаємодії, удосконалення нормативної бази, навчання персоналу, використання цифрових технологій в ідентифікації ризиків – це ті напрями, які здатні суттєво підвищити ефективність державної політики в цій сфері.

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022. № 64/2022. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Міністерство соціальної політики України. Кабінет Міністрів України : офіц. вебсайт. 12.04.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-z-pochatku-2024-roku-119-hromadian-postrazhdaly-vid-torhivli-liudmy>.

3. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 32. Ст. 373.

4. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Дані щодо вимушено переміщених осіб з України. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

5. Конвенція Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми від 16 травня 2005 року. Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking>.

*Політова А. С.,
доцент кафедри права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Маріупольський державний університет)*

ОСОБА, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: КЕЙС ЧИ ЗАХИСТ?

Напевно в сьогоднішніх реаліях не буде ні для кого новиною та не викличе суспільного резонансу така інформація: «У Сполучених Штатах Америки середній вік долучення в секс-індустрію становить 12–14 років. Жертви торгівлі людьми, яких часто заманюють шахрайськими, брехливими обіцянками прибуткової роботи чи стосунків, примусом за допомогою тактики емоційного маніпулювання, можуть піддаватися різним формам насильства, включаючи фізичне та сексуальне, яке торговці людьми можуть застосовувати для збереження контролю над жертвою. Особи молодше 18 років, залучені до проституції або комерційної сексуальної експлуатації шляхом примусу, шахрайства чи без зазначених способів, вважаються жертвами торгівлі людьми згідно з федеральним законодавством США» [1].

Що ж стосується національного законодавства, то у законі України від 20 вересня 2011 р. № 3739–VI «Про протидію торгівлі людьми» у ст. 1 надано тлумачення таких термінів: «боротьба з торгівлею людьми», «виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми (жертви торгівлі людьми)», «дитина», «заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми», «захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми», «країна походження», «особа, яка постраждала від торгівлі людьми», «повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми та є іноземцем або особою без громадянства», «повернення в Україну громадян України, які постраждали від торгівлі людьми», «попередження торгівлі людьми», «протидія торгівлі людьми», «процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми», «реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми», «торгівля людьми». Виходячи із предмета нашого дослідження, відзначимо декілька термінів:

– особа, яка постраждала від торгівлі людьми, – будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень цього Закону [2];

– процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, – комплекс заходів, під час яких уповноважена осо-

ба на підставі отриманої інформації та її аналізу порівнює елементи вчиненого щодо особи діяння з визначенням торгівлі людьми, оцінює ймовірність вчинення щодо особи такого діяння та робить висновок, що така особа є особою, яка постраждала від торгівлі людьми [2];

– реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми, – комплекс медичних, психологічних, соціальних, юридичних та інших заходів, спрямованих на відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних функцій особи, яка постраждала від торгівлі людьми [2].

Отже, виходячи із визначення «особа, яка постраждала від торгівлі людьми», (звернемо увагу, що законодавець в цьому випадку не використовує словосполучення «жертви торгівлі людьми») така особа повинна стати об'єктом торгівлі людьми. Зауважимо, що під торгівлею людьми, відповідно до зазначеного вище Закону, слід розуміти здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [2]. Разом з тим, ч. 1 ст. 149 КК України встановлює відповідальність за торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію.

Таким чином, не вдаючись до деталізованого аналізу можна відзначити, що у ст. 149 КК України та законі України від 20 вересня 2011 р. № 3739–VI «Про протидію торгівлі людьми» міститься неузгодженість у нормативному врегулювання питання щодо поняття «торгівля людьми».

Що ж стосується кількості осіб, які постраждали від торгівлі людьми, то станом на 21 квітня поточного року за поданням місцевих державних адміністрацій обліковано 72 особи, серед яких: 13 жінок та 4 дітей (дівчат), 54 чоловіка. Встановлено статус особи, постраждалої від торгівлі людьми 71 особі, одній особі відмовлено. Всі постраждалі особи є громадянами України. Що ж стосується видів торгівлі людьми, то 42 особи постраждали від внутрішньої та 29 – транскордонної. Мета експлуатації: 6 – трудова; 4 – сексуальна; 1 – жебрацтво; 53 –

змішана; 4 – використання в порнобізнесі; 3 – використання у збройних конфліктах. Щодо областей, де особи отримали статус постраждалої від торгівлі людьми, то: Вінницька область – 5, Волинська область – 2, Івано–Франківська область – 1, Київська область – 2, м. Київ – 22, Львівська область – 1, Миколаївська область – 5, Одеська область – 19, Рівненська область – 2, Сумська, Харківська, Чернігівська область – по 1 особі в кожній, Херсонська область – 4, Хмельницька область – 3, Чернівецька область – 2. Для порівняння на Рисунок 1. наведена інформація за 2024 р. [3].

Відзначимо, що протягом січня–березня 2025 р. Офісом Генерального прокурора України обліковано за ст. 149 КК України 48 кримінальних правопорушень, за 27 кримінальними провадженнями особам вручено підозру, скеровано з обвинувальним висновком до суду – 8. Також зауважимо, що протягом січня–лютого 2025 р. 14 особам було повідомлено підозру про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України. Що ж стосується 2024 р., то за ст. 149 КК України 105 кримінальних правопорушень було обліковано, за 62 кримінальними провадженнями особам вручено підозру та 49 кримінальних провадження скеровано з обвинувальним актом до суду. Отже, таким чином співвідношення кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 149 КК України та кримінальних проваджень, скеровано з обвинувальним актом до суду співвідноситься 6:1 (2025 р.) та 2:1 (2024 р.).

Рисунок 1. Результати встановлення статусу осіб, постраждалих від торгівлі людьми за 2024 рік

Як в законі України від 20 вересня 2011 р. № 3739–VI «Про протидію торгівлі людьми», так і в постанові Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» вживається термінологія «особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми». Виходячи із аналізу положень обох нормативно-правових актів, обов'язковою складовою процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є проведення місцевою державною адміністрацією співбесіди з особою, щодо якої розглядається питання про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, із заповненням опитувальника щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Окрім того, така особа має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів Національної поліції щодо захисту прав і свобод.

До переліку підстав для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми вказано:

1) укладення незаконної угоди щодо особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми;

2) вербування, переміщення, переховування, передача або одержання особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, шляхом обману, шахрайства, шантажу, її уразливого стану або застосування чи погрозою застосування насильства з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи;

3) документи та матеріали, що зібрані під час проведення перевірки і підтверджують можливість встановлення статусу.

Але чи можна вважати, що торгівля людьми – це незаконна угода? Це питання має дискусійний характер, адже, зокрема, торгівля – це купівля–продаж товарів. Відповідно до ст. 655 Цивільного кодексу України за договором купівлі–продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [4], що вказує на те, що при торгівлі людьми потерпілий передається у фактичній власність за грошову суму. Таким чином, торгівля людьми є купівлею–продажем, де людина виступає як «живий товар». Проте, виходячи із положень Цивільного кодексу України у випадку застосування словосполучення «незаконна угода» мова також може йти і про

договори позики, оренди з викупом, оренди або кредиту. У випадку вчинення таких протиправних діянь щодо людини ми можемо мати незаконну угоду, але у КК України мова йде саме про торгівлю людьми, що ще раз підтверджує необхідність нормативного врегулювання питання щодо поняття «торгівля людьми».

Окрім того, цікавим є кейс для отримання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, адже особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, подає також копію заяви до правоохоронних органів про захист своїх прав та інтересів (у разі звернення) або копію повідомлення (заяви) посадової особи до правоохоронних органів про виявлений факт торгівлі людьми. Проте, згідно із ч. 1 ст. 128 Кримінального процесуального кодексу України особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Отже, можна відзначити, що законодавець «доволі цікаво» підходить до категорії осіб, які постраждали від торгівлі людьми, адже на його точку зору, така особа ще повинна довести державі той факт, що вона дійсно є потерпілою особою від таких кримінально протиправних діянь, щоб отримати допомогу. Також у ч. 1 ст. 149 КК України та законі України від 20 вересня 2011 р. № 3739–VI «Про протидію торгівлі людьми» міститься неузгодженість у нормативному врегулювання питання щодо поняття «торгівля людьми».

1. Identifying and Protecting Young Victims of Human Trafficking in Pediatric Surgical Specialties Stroupauer, Emily Hardy, Mariah Gordon, Mollie Coverdale, John et al. *Journal of Pediatric Surgery*, Volume 59, Issue 9, 1901–1902

2. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739–VI : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739–17#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

3. Національна соціальна сервісна служба – Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми. *Головна | Національна соціальна сервісна служба України*. URL: <https://surl.li/cchbzy> (дата звернення: 01.05.2025).

4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435–IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

*Поляк С. П.,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності,
доктор філософії у галузі знань «Право»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

В умовах повномасштабної війни торгівля людьми набуває нових форм та активно переміщається в кіберпростір. Це ставить нові виклики перед правоохоронними органами, саме тому для виявлення, викриття та протидії необхідно використовувати не лише традиційні методи, а й впроваджувати сучасні підходи для збору, обробки та аналізу інформації. Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності стає ключовим інструментом для виявлення, документування та протидії торгівлі людьми. Збір, обробка, аналіз, інтерпретація інформації щодо потенційних каналів, схем вчинення торгівлі людьми, комунікація між співучасниками кримінального правопорушення є визначальним для виявлення та протидії злочинної діяльності, саме задля ефективного реагування, оперативні підрозділи потребують новизни в інформаційно-аналітичному забезпеченні.

Міжнародне інформаційно-аналітичне забезпечення завжди розвивається, та не стоїть на місці. Тож розглянемо деякі його сучасні моделі, що ефективно реалізовані та використовуються в першу чергу правоохоронними органами іноземних держав.

Досить цікавою новизною є запровадження *аудіоаналітики* в автоматичних транспортних засобах. Це новітній напрям інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності. Аудіоаналітика – це технологія, що дозволяє ідентифікувати потенційні загрози за допомогою аналізу звукових сигналів у реальному часі. Особливо перспективним є впровадження аудіоаналітики в автономні транспортні засоби, які можуть бути як об'єктом так і засобом переміщення жертв торгівлі людьми.

Система працює за допомогою вбудованих мікрофонів і програмного забезпечення з алгоритмами машинного навчання, здатними розпізнавати звуки паніки, крики, плач, нехарактерні слова чи фрази, які можуть свідчити про небезпеку. При виявленні таких звуків сис-

тема може автоматично сповістити диспетчерські служби, операторів транспортної мережі чи правоохоронні органи.

Згідно результатів дослідження, яке проводили американські вчені у 2022 році, розроблений прототип такої технології показав високу чутливість, а саме 91% у виявленні тривожних звуків у симульованих умовах перевезення жертв торгівлі людьми. Ці дослідники стверджують, що подібні рішення зможуть значно розширити можливості раннього виявлення торгівлі людей та сприяти порятунку осіб, які перебувають у небезпеці [1].

Однією з найактуальніших інновацій інформаційно-аналітичного забезпечення є застосування *комп'ютерного зору* для визначення географічного походження зображення і відео, які розміщені в Інтернеті або на нелегальних веб-ресурсах. Постраждали від торгівлі людьми часто з'являються на фотографії та відео, які кримінальні правопорушники розповсюджують із видаленими метаданими, що виключає використання традиційних методів цифрової криміналістики. У таких випадках ефективніше застосовувати сучасні алгоритми глибокого навчання які можуть аналізувати візуальні особливості фото та відеоматеріалів: архітектуру, стиль написання, дорожню розмітку, стиль будівель та інше – для приблизного визначення місця зйомки.

Згідно дослідженнями О. Vamigbade, J. Sheppard та M. Scanlon у 2024 році, технології комп'ютерного зору можуть відігравати ключову роль для викриття торгівлі людьми. Увагу приділено, тому що такі інструменти зможуть значно скоротити час на встановлення місця перебування жертви, що в критичних випадках зможуть врятувати життя. Дослідники вважають за необхідне впровадити використання комп'ютерного зору в правоохоронній діяльності [2].

У 2024 році під час проведення Олімпійських ігор у Парижі було вперше застосовано *AI-аналітику* для *аналізу поведінки* людей в режимі реально часу, щоб виявити підозрілу поведінку серед натовпу. AI-аналітика спроможна виявити нетипові маршрути, переміщення осіб, повторювану поведінку, ознаки примусу, а також встановлювати кореляції між жертвами та потенційними злочинцями, навіть якщо не відбулось прямого контакту. Якщо б запровадити AI-аналітику для розкриття торгівлі людьми це б відкрило нові можливості для раннього викриття таких злочинів. AI-системи можуть синхронізувати дані з камер, систем розпізнавання облич, транспортних маршрутів чи біо-

метричних баз даних для виявлення осіб, які перебувають у розшуку або є потенційними жертвами. Ці системи дозволять не тільки оперативно реагувати на підозрілі інциденти, але й здійснювати профілактику задовго до закінчення злочину [3].

Fog Reveal ця технологія базується на аналізі геолокаційних даних, що зібрані із мобільних додатків, що містять в собі рекламні SDK-модулі. Вона дозволяє відстежувати маршрути переміщення осіб, встановлювати місця перетину з іншими користувачами та створювати часово-просторові профілі поведінки. Ця технологія допоможе виявити підозрілі моделі переміщення осіб, коли жертви переміщуються між містами без мети, чи фіксуються повторювані маршрути, що раніше використовувались для незаконного перевезення людей. Крім того, можна ідентифікувати потенційних злочинців, які контролюють перевезення жертв та встановлення зв'язків між учасниками вчинення злочину [4].

Predictive Travel Surveillance – технологія, що здійснює аналіз і прогнозування подорожей осіб на основі великих масивів даних. Ця технологія синхронізує інформацію з авіа- і залізничних квитків, перетину кордонів, готельних бронювань, даних лояльності, мобільного трафіку, що допомагає виявити нетипово виражені або підозрілі маршрути. Це дає змогу оперативно встановити випадки, коли особа подорожує в супроводі іншої без родинного зв'язку, змінює маршрут у останню мить, часто переміщується між зонами високого ризику або має непропорційно велику кількість подорожей у короткий час. Застосування *Predictive Travel Surveillance* особливо актуально для виявлення схем транснаціональної торгівлі людьми, де злочинці використовують легальні канали для незаконної мети, маскуючи перевезення жертв під звичайні туристичні або трудові поїздки [5].

Застосування новітніх технологій у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності відкриває нові можливості для протидії торгівлі людьми. Аудіоаналітика, комп'ютерний зір, AI-системи поведінкового аналізу, геолокаційні інструменти та прогнозування подорожей – усі ці інноваційні рішення здатні не лише розширити потенціал виявлення злочинної діяльності, але й запобігти їй на ранніх етапах. Підвищення ефективності реагування, автоматизація аналізу великих обсягів даних і своєчасне виявлення потенційних жертв забезпечують значно вищий рівень захисту прав людини. В умовах трансгуманістичної ери, впровадження таких ін-

струментів має стати невід'ємною складовою сучасної правоохоронної практики.

1. Al-Turjman, F., Abujayyab, M., & Hammoudeh, M. (2022). Audio analytics in autonomous vehicles to detect human trafficking indicators. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2209.04071>

2. Bamigbade, O., Sheppard, J., & Scanlon, M. (2024). Computer vision for multimedia geolocation in human trafficking investigation: A systematic literature review. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2402.15448>

3. France 24. (2024, March 15). Paris 2024: Controversial AI-led video surveillance put to the test during Olympics. <https://www.france24.com/en/europe/20240315-paris-2024-controversial-ai-led-video-surveillance-put-to-the-test-during-olympics>

4. Wikipedia contributors. (n.d.). Fog Reveal. Wikipedia. Retrieved May 1, 2025, from https://en.wikipedia.org/wiki/Fog_Reveal

5. Newman, L. H. (2022, September 28). Inside the black box of predictive travel surveillance. WIRED. <https://www.wired.com/story/inside-the-black-box-of-predictive-travel-surveillance/>

Ряшко О. В.,
доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Гуцуляк Ю. В.,
старший викладач кафедри
кримінального процесу та криміналістики,
доктор філософії
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівлю людьми світова спільнота розглядає в числі основних викликів і загроз національній і міжнародній безпеці, ставлячи її в один ряд з війнами, бідністю, екологічними проблемами. На сьогодні тривожним є той факт, що незаконні дії щодо використання людини з метою експлуатації не зменшуються. Україна, на жаль, залишається країною постачання, транзиту та поступово стає країною призначення для торгівлі людьми; випадки торгівлі людьми також зафіксовано всередині України [1, с.92]

Торгівля людьми на сьогоднішній день є загостреною проблемою для всього світу. Свідченням стурбованості міжнародного співтовариства ситуацією, що склалася, є ряд конвенцій, пактів та протоколів з врегулювання цього питання. Зауважимо, що проблематика торгівлі людьми зазнає змін, що створює у свою чергу складнощі для виявлення постраждалих та надання їм допомоги, ведення профілактичної роботи, а також ефективного розслідування таких кримінальних проваджень [2, с.143]

В ході розслідування такого роду кримінальних проваджень, при аналізі та оцінці сукупності зібраних доказів, слідчий повинен зробити висновок, яка з версій отримала найбільше обґрунтування та конкретизацію. Він визначає: чи виконано завдання розкриття торгівлі людьми, чи встановлено подію злочину, особистість злочинця та його вину; чи повністю розкрито злочин, чи немає даних, що вказують на наявність співучасників злочину, інших епізодів злочинної

діяльності чи скоєння обвинуваченим інших злочинів; чи повністю виявлено всі обставини події злочину, які мають значення для справи; наскільки повно зібрані та перевірені докази винності підозрюваного; чи вжито всіх необхідних заходів забезпечення відшкодування матеріальної шкоди; які нові завдання необхідно вирішувати на даному етапі розслідування та чи не виникає потреба у висуванні нових версій [3, с. 464]

Проведення детальних допитів свідків протиправних дій щодо потерпілого згідно з вимогами статей 224–226 КПК України (це можуть бути як члени родини і знайомі потерпілої (го); працівники фірми, які були задіяні у вербуванні; працівників паспортної, міграційної, митної служби, які мають інформацію щодо факту перетину кордону потерпілою(им); осіб, які користувалися послугами потерпілого (ої), у т.ч. інтимного характеру, що вимушено надавав потерпілий (а); працівників медичних закладів, до яких зверталася за допомогою потерпіла(ий) та інших) [4, с.44]

Для доведення вини причетних до вчинення злочину осіб суттєве значення також має проведення криміналістичних експертиз, у тому числі почеркознавчих за вилученими документами з метою встановлення виконавців підписів та рукописних текстів, технічних засобів, які використовувалися при складанні завідомо неправдивих документів і т. ін. Крім цього, у разі наявності даних про заподіяння потерпілим під час експлуатації або при примушуванні до виконання тої чи іншої роботи тілесних ушкоджень, зараження венеричною хворобою або вірусом імунодефіциту тощо, про звернення останніх у зв'язку з цим до медичних установ необхідно проводити судово-медичні експертизи з метою встановлення характеру і тяжкості заподіяних тілесних ушкоджень, оскільки їх висновки можуть мати суттєве значення для кваліфікації дій злочинців, зокрема, як за відповідними частинами статті 149 Кримінального кодексу України, так і за іншими його статтями. У ряді випадків, за наявності достатніх підстав, для в'яснення тяжкості вчиненого злочину і для визначення заподіяної шкоди.

Основними тактичними завданнями розслідування є: – попередження спроби осіб, що причетні до вчинення торгівлі людьми зникнути і переховуватися від слідства та суду, знищити сліди злочину і тиснути на потерпілу особу та свідків; – забезпечення безпеки потерпілим і свідкам; – встановлення зв'язків співучасників реалізації схе-

ми торгівлі людьми, ознак організованої групи, та фактів отримання злочинцями винагороди за виконання окремих функцій (за вербування, за перевезення, за передачу, експлуатацію); – виявлення та забезпечення збереження документів та інших речових доказів, в яких знайшли відбиття факти вербування жінок, їх перевезення, передачі та експлуатації; – встановлення ознак фіктивності діяльності підприємств, створених злочинцями для вербування, або факту їх використання для маскування злочинної діяльності; – встановлення всіх потерпілих від дій злочинців та всіх епізодів їх злочинної діяльності; – забезпечення відшкодування заподіяних злочином матеріальних збитків та можливої конфіскації у підозрюваних майна нажитого злочинним шляхом; – виявлення ознак вчинення злочинів посадовими особами митних, правоохоронних органів, Української залізниці та інших служб, які сприяли реалізації схеми торгівлі людьми [5, с. 73]

Узагальнення досвіду щодо розслідування фактів, пов'язаних із торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації, дозволяє сформулювати низку рекомендацій щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій та заходів організаційного характеру: в ході досудового розслідування доречним є вжиття щодо потерпілих і окремих свідків програми їх захисту, тобто вжиття заходів безпеки від викриття перед підозрюваними їх анкетних даних, адреси місця проживання тощо; в ході допиту потерпілих максимальні зусилля слідчого і оперативних працівників повинні бути спрямовані на встановленні з ними психологічного контакту і викликання у них впевненості про необхідність дати повні (максимально деталізовані) і правдиві свідчення.

Рекомендується також використовувати відеозапис при проведенні допиту потерпілих даної категорії. Це пов'язано із тим, що часто під впливом різних факторів (залякування з боку підозрюваних, їх адвокатів чи близьких, отримання від них винагороди) вони змінюють свої показання або відмовляються від дачі показань, заявляючи, що попередні свідчення були отримані слідчим шляхом психічного або фізичного впливу.

Основним джерелом доказів в цьому випадку буде виступати відеоматеріал, в якому зафіксована поведінка і емоціональний стан потерпілого на допиті. Допит підозрюваних необхідно проводити невідкладно після їх затримання. Фактор раптовості надасть можливість обмежити його обізнаність у об'ємі інформації, якою володіє

слідчий. Першими рекомендується допитувати співучасників, які виконували другорядні або технічні функції у загальній схемі торгівлі людьми.

Суспільна загроза торгівлі людьми, як надзвичайно небезпечного злочину, полягає в посяганні на невід’ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя [6, с. 260].

1. Саніна О.В. Торгівля людьми в контексті викликів сьогодення. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково–практичної конференції «Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми». Харків. 23.11.2018. С. 92–93

2. Жирова П.О. Запобігання торгівлі людьми в Україні: міжнародні стандарти та стан реалізації. *Інформація і право*. № 4(27)/2018. С. 143–149.

3. Лісіцина Ю.О., Серкевич І.Р. Особливості розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми: криміналістичний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3/2023. С. 461–464. С. 464

4. Особливості розслідування злочинів пов’язаних із торгівлею людьми: науково–методичні рекомендації / Д.В. Швець, К.Л. Бугайчук, Ю.О. Михайлова, Т.А. Пазинич, О.В. Федосова та ін.; за заг. ред. Д.В. Швеця та К.Л. Бугайчука. Харків: ХНУВС. 2017. 122 с.

5. Навчально–практичний посібник «Практичні аспекти розслідування та судового супроводу справ про торгівлю людьми. Збирання доказів від потерпілих та поза їх свідченнями», м. Луцьк, 2022 р. 95 с.

6. Миронюк Т.В., Король М.Г. Торгівля людьми як глобальна проблема сучасності. *Часопис Київського університету права*. 2018/3. С. 259–262.

Савайда О. І.,
старший науковий співробітник
НДЛ вивчення проблем протидії торгівлі людьми
ННІ з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції,
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

НЕЗАКОННЕ СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО ЯК ФОНОВЕ ЯВИЩЕ, ЯКЕ СПРИЯЄ ПОШИРЕННЮ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ

Сучасний світ та його прогресивні технологічні розробки в різних сферах діяльності людини, звичайно, розширюють можливості використання, застосування й регулювання суспільних відносин, що в свою чергу покращує якість життя людини. Проте, будь-який прогрес має як позитивні так і негативні наслідки від його використання. В першу чергу, тут мова йде про використання новітніх прогресивних технологій в сфері медицини. Проте, ця сфера однозначно взаємодіє із правовими аспектами використання та застосування тих чи інших медичних методів у вказаній площині. Так, наприклад, наша увага зосереджена на законному використанні такого медичного методу, як методу сурогатного материнства, який й вважається одним із сучасних методів допоміжних репродуктивних технологій.

Однак, цей вид, який використовується для надання послуг батькам, які по медичним характеристикам не можуть мати дітей містить в собі також й небезпечні та нерегульовані медичні та юридичні питання, які вдало використовують на свою користь злочинці.

Науковці, які досліджують питання сурогатного материнства зазначають про ряд проблемних питань із його використанням, особливо це стосується правових та етичних аспектів. Так наприклад, ряд науковців (Вознюк А.А., Гриньків О.О., Єрменчук О.П.) вважають, що є певні умови для визнання сурогатного материнства – законним, а саме: законним сурогатним материнством можна вважати таке, яке передбачає наявність певних медичних показників (захворювань) у батьків для здійснення такої процедури; наявність юридичного договору, який відповідає чинному національному законодавству; генетична спорідненість із батьками-замовниками та генетична відсутність

майбутньої дитини із сурогатною матір'ю; і останнє це – повна усвідомлена та добровільна згода сурогатної матері (без експлуатаційної цілі) на проведення застосування такого медичного методу [1].

Розглядаючи сурогатне материнство через площину торгівлі людьми, потрібно наголосити, що в Україні з війною збільшилися масові вимушені міграційні процеси, в першу чергу жінок та дітей, які також опиняються в складному матеріальному положенні, що надає їм умовний статус “уразливих категорій людей”, яким в свою чергу легко користуються торговці людьми.

Проте, серед різних форм експлуатації людей під час торгівлі людьми (сексуальної, трудової тощо) популярності та поширення також починає набувати така експлуатація як медична. Так, на думку, деяких авторів до медичної експлуатації потрібно віднести: вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, примусову вагітність або примусове переривання вагітності [2, С.85].

Незаконне сурогатне материнство окрім звичайної експлуатації жінки має ще подвійну експлуатацію – торгівля дитиною. Тож, на мою думку, при вчиненні медичної експлуатації жертвою торгівлі може виступати як сама жінка, її тіло, а також і дитина, яку вона народжує або плід ще не народженої дитини, в якості об'єкту торгівлі, також й її чи дитини органи в тому числі. Розглядаючи незаконне сурогатне материнство потрібно наголосити на тому, що серед форм експлуатації саме така форма як незаконне сурогатне материнство не зазначена.

Однак, також до медичної експлуатації належить примусова вагітність – тобто примушення жінок до вагітності й відповідно народження дитини з метою експлуатації, що в свою чергу перегукується із послугами надання сурогатного материнства в незаконний спосіб. Також трапляються випадки під час застосування вказаного медичного методу, які мають на меті й експериментальний характеру експлуатації тіла жінки, які в свою чергу можна вважати як проведення певних дослідів над людиною без її згоди. Тобто, це часткове чи повне використання тіла людини (жінки, дитини) як піддослідного у медичних експериментах.

Безперечно, така категорія населення людей як діти – більше всього є ураженою категорією людей, а також найбільше наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації.

Відповідно до аналізу, який провели ЮНІСЕФ та Координаційна група агентств ООН із протидії торгівлі людьми (ICAT), 28 відсот-

ків виявлених жертв торгівлі людьми у всьому світі становлять діти. Щодо України експерти ЮНІСЕФ із захисту дітей вважають, що діти, ймовірно, становитимуть ще більшу частку потенційних жертв торгівлі людьми, враховуючи, що вони представляють понад половину всіх біженців, які покинули країну у зв'язку із війною [3].

Позитивним на міжнародному рівні хотілося б відмітити, те що надаючи захист дітям за межами України та, таким дітям, які перетинають кордон із суміжними країнами втікаючи від війни міжнародна спільнота (ЮНІСЕФ, Агентством ООН у справах біженців, уряди різних європейських країн, а також неурядові організації) створили «Блакитні точки» – безпечні простори для дітей та жінок, які надають важливу інформацію родинам з дітьми, також допомагають ідентифікувати дітей без супроводу чи розділених із батьками та забезпечують їхні базові потреби та захист [3].

Ключовим в торгівлі людьми та дітьми зараз залишається питання шляхів подолання цього негативного явища. На мою думку, основним методом подолання та протидії торгівлі людьми в Україні, в тому числі й дітьми все рівно залишається метод розповсюдження та інформування суспільства щодо існування торгівлі дітьми, загрозливих елементів, які пов'язані із торгівлею людьми, дотичних фонових явищ, які можуть бути похідними торгівлі людьми, а також інформаційно–ознайомчі комунікаційні компанії як для дорослих, так і для дітей щодо не потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

1. Вознюк А.А., Гриньків О.О., Єрменчук О.П. Сурогатне материнство та торгівля людьми: критерії відмежування та підстави кримінальної відповідальності. Електронне наукове видання «Аналітично–порівняльне правознавство». Випуск № 1. 2025. С. 583–589.

2. Забуга Ю.Ю. Сурогатне материнство з використанням уразливого стану потерпілої особи як прояв торгівлі людьми з метою медичної експлуатації: проблемні питання застосування кримінально–правових засобів. Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану: збірник тез Міжнародної науково–практичної конференції (8 листопада 2024 року) / упор. Р.М. Андрусишин. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 280 с.

3. Діти, які тікають від війни в Україні, наражаються на підвищений ризик торгівлі людьми та експлуатації. ЮНІСЕФ. <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation>

Сашуріна О. Ю.,
викладач кафедри
соціології та психології ННІ № 5
доктор філософії
за спеціальністю 053 «Психологія»
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ, ЩО ПЕРЕЖИЛИ ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми – це один із найжорстокіших злочинів, котрий залишає глибокий і руйнівний слід на психіці жертв. Люди, які пережили експлуатацію, часто стикаються з серйозними психологічними наслідками, що можуть супроводжувати їх протягом усього життя. Серед найпоширеніших із них – депресія, тривожні розлади та вживання психоактивних речовин.

Нині торгівля людьми (trafficking) є вкрай серйозною соціальною квестією, котра становить небезпеку в контексті порушення особистих прав людини, а саме: право на свободу й власну недоторканість; право на життя й здоров'я; право на повагу до особистісної гідності, що, зосібно, передбачає заборону бути підданим тортурам, нелюдському, жорсткому поводженню [1]. Торгівля людьми не має географічних обмежень, її жертви знаходяться як у процвітаючих країнах, так і в тих, що переживають політичні та економічні зміни, або ж постраждали від збройних конфліктів.

Хоча точну кількість жертв торгівлі людьми встановити майже неможливо, за офіційними даними Міжнародної організації праці (МОП) «..щодня 50 мільйонів людей перебувають у стані сучасного рабства, або змушені працювати проти своєї волі, або перебувають у шлюбі, до якого їх примусили. Це число становить майже кожен 150-ту людину у світі. Оцінки також вказують на те, що ситуації сучасного рабства аж ніяк не є тимчасовими – перебування у примусовій праці може тривати роками, тоді як у більшості випадків примусовий шлюб є довічним вироком. І, на жаль, ситуація не покращується» [2].

Бідність є головною рушійною силою торгівлі людьми, змушуючи багатьох погоджуватися на експлуатацію, включно з жакливими умовами праці. Нелегальна міграція також створює високий ризик: мігранти без документів не можуть захистити себе від трафікерів, які

відбирають їхні ідентифікаційні дані, примушують до безоплатної праці та часто вдаються до насильства, включно з побиттям, зґвалтуванням та вбивством.

Особливим різновидом жертв трафікінгу є жінки й діти. Найбільш часто вони постають жертвами власне сексуальної експлуатації, чи ж їх зужитковують як хатніх робітників або примушують займатись жебрацтвом. Під час вербування досить часто їх уводять в оману, а саме: обіцяють влаштування на високооплачувану роботу або навчання за рубежом в елітних навчальних закладах, водночас приховуючи кінцевий намір – сексуальну експлуатацію. На жаль, часто трапляється, що жінок, які вже були залучені до сфери секс-послуг, вивозять за кордон під виглядом продовження цієї діяльності або інших обіцянок. Однак, після прибуття їхні документи вилучають, і вони стають жертвами сексуального рабства. Це відбувається через постійні погрози, шантаж та фізичне насильство, що повністю позбавляє їх волі та можливості чинити опір. Це класичний приклад торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Початкова «згода» на ту чи іншу діяльність не має жодного значення, коли людина опиняється в умовах примусу, контролю та нелюдського поводження.

Жертви торгівлі людьми беззаперечно зазнають важких психологічних та фізичних травм. Життя в рабських, нелюдських умовах буквально ламає їхнє життя, що призводить до серйозних особистісних та соціальних відхилень. Саме тому якісна та своєчасна допомога для таких людей є вкрай необхідною. Її мета – зменшити стресові прояви й інші негативні наслідки перебування в рабстві, допомогти їм повернутися до нормального життя, а також знизити ризик повторної віктимізації (тобто, запобігти тому, щоб вони знову стали жертвами).

Досвід торгівлі людьми може спричинити безліч короткострокових і довгострокових негативних психологічних наслідків. Ці наслідки часто призводять до дезадаптивної поведінки, психічних розладів та вживання психоактивних речовин. Розуміння конкретних наслідків і того, як вони впливають на жертву, є критично важливою частиною для усвідомлення всієї складності цього злочину та ефективного надання допомоги постраждалим. Торгівля людьми — це, по суті, повне захоплення контролю над іншою особою з метою її експлуатації через силу, шахрайство або примус. Торговці цілеспрямовано шукають вразливих людей: це можуть бути внутрішньо переміщені особи, бездомні,

біженці, а також ті, хто має недостатню соціальну підтримку, обмежені ресурси або є психологічно та емоційно нестабільним.

Злочинці розраховують на більші шанси контролювати й маніпулювати такими людьми, впливаючи на їхні слабкі сторони. Одночасно вони створюють залежність і формують спотворене сприйняття реальності. Ця фальшива дійсність, створена обманом, маніпуляціями та силою, змушує жертв сумніватися у власних уявленнях про правду, втрачати довіру до оточуючих і не бачити альтернативних можливостей.

Досвід торгівлі людьми може як спровокувати, так і посилити вже існуючі психічні розлади та симптоми. Водночас, люди з наявними психічними розладами або обмеженими можливостями є надзвичайно вразливими до маніпуляцій та експлуатації в умовах торгівлі людьми.

Серед можливих психологічних наслідків торгівлі людьми виділяють:

- депресію;
- тривожні розлади (включно з панічними розладами);
- посттравматичний стресовий розлад (птср);
- вживання психоактивних речовин;
- сором і почуття провини;
- відчуження та ізоляція від соціальної підтримки;
- суїцидальні думки (думки про самогубство);
- порушення ідентичності.

Ризик розвитку психічного розладу у жертви торгівлі людьми може залежати від безлічі факторів. До них належать:

- минулий досвід травми або насильства;
- довготривала експлуатація;
- фізичне насильство;
- обмеження в пересуванні під час перебування у рабстві;
- відсутність задоволення базових потреб протягом тривалого часу перебування в рабстві;
- слабкий рівень психологічної підтримки після визволення жертви з рабства.

Хоча всі перераховані психологічні ефекти добре відомі, розуміння того, як ці діагнози та симптоми впливають на здатність людини виживати під час рабства або після визволення, є надзвичайно корисним у роботі з жертвами торгівлі людьми та взаємодії з ними. Наприклад, людина в стані депресії може відчувати симптоми, що

ускладнюють реалістичну оцінку себе, світу та своїх обставин. Це може перешкоджати їй усвідомити свою ситуацію, шукати допомогу або навіть повірити в можливість зміни. Таке усвідомлення допомагає фахівцям краще адаптувати стратегії підтримки та реабілітації.

Людині може бути важко ясно мислити та приймати рішення, належно доглядати за собою, відчувати себе гідною або мотивованою до змін. При тривожному розладі людина може відчувати як загальні, так і специфічні страхи та занепокоєння. Її можуть переслідувати тривожні думки, які ускладнюють нормальне функціонування, оскільки вона постійно намагається впоратися зі своїми страхами та тривогами.

Водночас, людина може відчувати труднощі з прийняттям рішень і концентрацією уваги, їй важко змінити звичний розпорядок дня, довіряти новим людям та ситуаціям. Коли людина страждає від ПТСР (посттравматичного стресового розладу), вона може уникати людей, місць і речей, намагаючись уникнути будь-яких тригерів травмуючої події. Її можуть переслідувати нав'язливі думки, образи та спогади, що впливає на здатність справлятися із ситуацією в сьогоденні. Також можливі зміни настрою та проблеми з концентрацією уваги. У такій ситуації, коли хтось намагається допомогти жертві торгівлі людьми, це може викликати розчарування, адже може здатися, що людина не сприйнятлива до допомоги або не хоче нічого змінювати. Це є прямим наслідком глибоких психологічних травм, а не відсутністю бажання чинити опір. Саме тому вкрай важливо знати про симптоми депресії, тривоги та посттравматичного стресового розладу, а також розуміти, як вони можуть впливати на здатність людини справлятися із ситуацією: думати, планувати та діяти. Більше того, торговці людьми активно використовують ці симптоми для збереження контролю над своїми жертвами. Вони користуються тим, що постраждалі не можуть реально оцінювати дійсність та приймати обґрунтовані рішення. Усвідомлення симптомів постраждалого, терпіння та розуміння з боку тих, хто надає допомогу, а також своєчасне звернення до відповідних професійних служб мають величезне значення для ефективної підтримки та порятунку жертв.

У жертв торгівлі людьми часто спостерігаються аутоагресивно-віктимні патерни, що проявляються у вигляді залежностей від психоактивних речовин. Це відбувається, коли людина використовує речовини для самолікування або вже страждає від залежності від однієї чи

кількох таких речовин. Перебуваючи під впливом наркотиків або проходячи через абстиненцію (ломку), жертві стає важко ясно мислити та приймати зважені рішення. Це також може призвести до саморуйнівної поведінки, включаючи суїцидальні думки, аутоагресію (самоушкодження) або агресію до оточуючих. Крім того, торговці людьми активно використовують психоактивні речовини для контролю над жертвами. Вони або залучають їх до вживання цих речовин, або ж контролюють доступ до них. Це дає злочинцям можливість повністю контролювати, маніпулювати та експлуатувати жертву.

Намагаючись допомогти постраждалим, важливо визнати, що вживання психоактивних речовин є поширеним наслідком, яке суттєво ускладнює здатність жертви щось змінити у своєму житті. Подібно до депресії, тривоги та посттравматичного стресового розладу, людина може здаватися несприйнятливою до допомоги і не готовою до змін через те, що залежність повністю заволоділа нею. Тому більшість таких людей потребують професійного лікування залежностей. Вкрай важливо, щоб жертви з проблемами вживання психоактивних речовин були пов'язані зі службами, які можуть надати відповідну кваліфіковану допомогу.

Ці чотири діагнози психічного здоров'я та їхні симптоми можуть бути типовою реакцією на стрес і травму. Симптоми, пов'язані з цими станами, можуть бути доволі серйозними та стійкими, з ними важко впоратися і жити.

Тому дуже важливо, щоб людям із такими симптомами надавалися допоміжні ресурси та послуги. Це допоможе їм самостійно усвідомити проблему, впоратися з нею та навчитися справлятися, аби вони могли вести щасливе та здорове життя.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage <https://publications.iom.int/books/global-estimates-modern-slavery-forced-labour-and-forced-marriage>

Сірант М. М.,
заступниця директора
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
докторка юридичних наук, професорка
(Національний університет «Львівська політехніка»)

Єсімов С. С.,
професор кафедри адміністративно–правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО–ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕВЕЗЕННЮ МІГРАНТІВ

Незаконне перевезення мігрантів є проблемою світового масштабу, яка зачіпає багато держав світу як місце відправлення, або як місце транзиту або кінцевого призначення. Мігранти, які незаконно ввозяться, часто є об'єктом експлуатації та насильства, їх безпека та життя нерідко піддаються загрозі.

Відповідно до Статті 3 Протоколу проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю та повітрі, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, «незаконне ввезення мігрантів» подано у вигляді забезпечення незаконного в'їзду в будь–яку державу–учасницю будь–якої особи, яка не є її громадянином або не прозиває постійно на її території [1, с. 526].

Головною метою забезпечення такого перевезення є отримання, прямо чи опосередковано фінансової чи іншої матеріальної вигоди. Під незаконним в'їздом мається на увазі перетин кордонів без дотримання встановлених вимог законного в'їзду.

Нелегальне перевезення мігрантів можна розглядати як надання допомоги, сприяння або платної послуги у незаконному перетині державного кордону. Якщо наслідком незаконної міграції є порушення чинного законодавства однієї чи більше держав, зокрема адміністративне правопорушення, своєю чергою незаконне перевезення мігрантів може бути кваліфіковано як кримінальний злочин міжнародного характеру.

Результативне протиборство правопорушенню здійснено лише у тому випадку, коли відомо, тобто його поняття визначено. У світі відзначено зростання злочинності, що має міжнародний характер.

Держави з метою координації дій у боротьбі зі злочинністю укладають договори про правову допомогу у кримінальних справах і боротьбі з окремими видами міжнародних злочинних діянь, вживають спільних заходів для запобігання та припинення злочинів, притягнення до відповідальності винних.

Характер та обсяг міжнародно-правової регламентації співробітництва у цій сфері можна розцінити як показник того, що в міжнародному праві сформовано самостійну галузь, як право міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю.

Як зазначено у навчальному посібнику «Міжнародне публічне право» відмінною рисою від міжнародних злочинів, скоєних державами в особі їх вищих посадових осіб, керівників або інших відповідальних індивідів – транснаціональний злочин (міжнародного характеру) вчиняється приватними особами та без зв'язку з діяльністю держави для досягнення протидії [2, с. 154].

Злочини міжнародного характеру представлені загально кримінальними діями, які обтяжені іноземним елементом, як наслідок, торкаються інтересів кількох держав. Іншим критерієм розмежування таких різновидів міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру можна визначити ступінь їх суспільної небезпеки.

Залежно від ступеня небезпеки міжнародного співтовариства та інших ознак злочину міжнародного характеру у правовій літературі умовно класифікуються по-різному. Наприклад, до злочинів міжнародного характеру, які завдають шкоди економічному, культурному або соціальному розвитку держав, можна віднести такі дії, як легалізація злочинних доходів, фальшивомонетництво, незаконний оборот психотропних речовин і наркотичних засобів, посягання на культурні цінності народів, контрабанда.

Необхідно відзначити, що список не вичерпний. Будь-якого роду злочин, який обтяжений іноземним елементом і зачіпає інтереси двох і більше держав, скоєний приватними особами, можна віднести до злочинів міжнародного характеру, що тягнуть персональну кримінальну відповідальність правопорушників у межах представленої національної юридичної особи.

Незаконне перевезення мігрантів може бути кваліфіковано як злочин міжнародного характеру, з наступних підстав:

– незаконне перевезення мігрантів найчастіше здійснюються за допомогою приватних послуг перевізників за межі кордону однієї чи

кількох держав по суші, морю чи повітря, що є вкрай прибутковою діяльністю з відносно малим ризиком для самих транспортерів, чим приваблює злочинців, та вкрай небезпечним для життя та безпеки мігрантів;

- організована діяльність перевізника мігрантів є діями поза зв'язком з діяльністю держави для досягнення протиправних власних цілей;

- вид скоєного злочину має транснаціональний характер і зачіпає інтереси двох і більше держав; має ступінь суспільної небезпеки;

- прийнято міжнародно–правові норми про співробітництво у боротьбі з незаконним перевезенням мігрантів.

З метою боротьби з цими злочинами, у міжнародному праві зроблено та прийнято міжнародні конвенції універсального та регіонального характеру, укладено двосторонні та багатосторонні договори про видачу, взаємну правову допомогу, які на основі чітких критеріїв встановлюють як предмет правового регулювання взаємне співробітництво з державами.

Проаналізувавши міжнародно–правову основу боротьби зі злочинністю, можна виділити такі міжнародно–правові джерела, що регулюють питання, що безпосередньо чи опосередковано стосуються незаконного перевезення мігрантів: Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року; Конвенція щодо рабства 1926 року; Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами 1950 року [3, с. 31–32].

Важливе значення мають положення універсальних міжнародних договорів, спрямованих на захист прав людини, це: Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 року, боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 року тощо. [4, с. 45].

Мандат Управління ООН з наркотиків та злочинності щодо боротьби з незаконним ввезенням мігрантів свідчить, що основна мета цього Органу як установи, що координує хід здійснення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, які доповнюють її, сприяти максимальному приєднанню всіх держав до зазначеного Протоколу та виконання всіх його положень [5].

Головними цілями зазначеного Протоколу про проти незаконного ввезення мігрантів є запобігання незаконному ввезенню мігрантів та боротьба з ним, захист прав мігрантів, що незаконно ввозяться, захо-

чення співпраці між державами. Незважаючи на наявність Протоколу проти незаконного ввезення мігрантів суходолом, морем і повітрям 2000 року, слід зазначити, що у міжнародному праві відсутній ефективний багатосторонній міжнародний договір, який цілком охоплював і регулював питання боротьби з незаконним перевезенням мігрантів [6].

Пропозиції щодо розробки таких норм були неодноразові, у тому числі щодо незаконного перевезення мігрантів морем.

Результат роботи з протидії незаконній міграції залежить не тільки від цілеспрямованості громадських об'єднань, які займаються вирішенням питань протидії незаконній міграції, органів виконавчої влади, світової спільноти.

Назріла потреба у всеосяжному міжнародному підході, який був би заснований на нормах міжнародного права, включаючи обмін інформацією, співпрацю та інші належні заходи на міжнародному, регіональному та національному рівнях.

На універсальному рівні слід розробити та прийняти всеосяжний міжнародний договір щодо боротьби з незаконним перевезенням мігрантів. Події останніх років наочно показали, що відсутність ефективних міжнародно-правових норм боротьби з цим злочином не дозволяє державам належним чином координувати роботу щодо його припинення.

1. Ковалів М. В., Єсімов С. С. Діяльність генеральної асамблеї ООН щодо боротьби з незаконним перевезенням мігрантів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 525–528.

2. Сірант М. М. Міжнародне публічне право: схеми та дефініції: навчальний посібник Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2021. 218 с.

3. Сопільник Р. Л., Ковалів М. В., Гришук А. Б. і ін. Міграційне право України : навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2023. 260 с.

4. Позолотін Л. А., Торський В. Г., Любченко В. І. Міжнародні конвенції, кодекси, рекомендації ІМО та МОП, 3-є видання. Одеса: Видавництво Астропринт, 2007. 146 с.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

6. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрям): Закон України від 04.02.2004 р. № 1433–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1433–15>

Сухачова І. О.,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності,
доктор юридичних наук,
(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СУРОГАТНИМ МАТЕРИНСТВОМ

Актуальність дослідження особливостей проведення обшуку у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із сурогатним материнством, зумовлена зростанням вчиненням кримінальних правопорушень, що прикриваються репродуктивними технологіями, зокрема торгівлею людьми, підробкою документів та іншими деліктами. З огляду на це протидія кримінальним правопорушенням у сфері сурогатного материнства має стати важливим напрямом діяльності правоохоронців, уповноважених на виявлення та документування торгівлі людьми [1, с. 111].

Важливою слідчою (розшуковою) дією в таких провадженнях є обшук, який спрямований на виявлення та вилучення доказів, що можуть підтвердити факт незаконної діяльності, встановити осіб, причетних до злочину, а також забезпечити захист прав потерпілих. Ураховуючи чутливість тематики, виникає необхідність не лише в ефективності проведення обшуку, а й у дотриманні правових гарантій усіх учасників процесу.

Обшук у справах, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями у сфері сурогатного материнства, проводиться на підставі ухвали слідчого судді у разі наявності достатніх підстав вважати, що у конкретному місці можуть знаходитися:

– юридичні документи: договори про сурогатне материнство, довідки про штучне запліднення, медичні карти вагітних, свідоцтва про народження, нотаріальні довіреності, паспорти та візи;

– фінансові документи: платіжні відомості, виписки з банківських рахунків, криптовалютні транзакції, які можуть свідчити про незаконні розрахунки;

– електронні носії інформації: мобільні телефони, комп'ютери, планшети, сервери, де можуть зберігатися листування, бази даних про сурогатних матерів та біологічних батьків;

– медичні препарати та інструменти: засоби для стимуляції овуляції, гормональні препарати, обладнання для проведення штучного запліднення;

– незаконно утримувані діти: особливо в тих випадках, коли йдеться про торгівлю дітьми.

Наприклад, у кримінальному провадженні з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, а також відшукування речей, які можуть містити сліди такого правопорушення, обыск був спрямований на вилучення наступних документів та носіїв інформації: заяви пацієнтів щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій; протоколи культивування ембріонів; журнали обліку, зберігання та використання кріоконсервованих ооцитів, ембріонів, сперми (донорів і пацієнтів), а також тканини яєчника та біоматеріалу з яєчка або його придатків; журнали проведення внутрішньоматкових інсемінацій спермою чоловіка або донора; заяви пацієнтів про використання донорських ооцитів та ембріонів, у тому числі інформовані добровільні згоди; особисті картки донорів сперми; заяви сурогатних матерів; довідки про генетичну спорідненість батьків (матері чи батька); заяви на кріоконсервацію або розморожування біологічного матеріалу (сперми, ооцитів, оваріальної тканини, ембріонів тощо); заяви на проведення редукції ембріонів, преімплантаційного генетичного дослідження; акти про передачу кріоконсервованого матеріалу; договори сурогатного материнства, договори про надання медичних чи інформаційних послуг, акти про надані послуги; картки амбулаторних хворих, документи, пов'язані зі спостереженням за перебігом вагітності сурогатних матерів, у тому числі обмінні картки за формою № 113/о; документи, що підтверджують особу пацієнтів, донорів, сурогатних матерів або замовників; паперові носії інформації (записники, брошури, блокноти тощо); мобільні пристрої, SIM-картки, інші цифрові носії, які можуть містити інформацію про надання послуг сурогатного материнства; документи, що можуть підтверджувати материнство іноземцями або встановлення батьківства [2].

В іншому випадку, під час проведення обыску 22.06.2022 у місті Харкові за місцем проживання громадянина Французької Республіки

ОСОБА_40, якому ОСОБА_26 народила дитину, було вилучено медичні документи з реквізитами ТОВ «Медичний центр «Натівіта». Правильність їх складання та достовірність відображених у них відомостей викликали сумніви у органу досудового розслідування. Серед вилученого – незаповнена заява пацієнта/пацієнтів щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій, виготовлена на бланку цього; незаповнений договір про надання медичних послуг на тому ж бланку; заповнена лише ОСОБА_41 заява пацієнта/пацієнтів щодо застосування ДРТ; протокол ембріотрансферу від 06.09.2021; договір про надання медичних послуг; договір про надання інформаційних послуг від 19.07.2021; квитанція № 2794868 [3].

Основними локаціями, де можуть проводитися обшуки у таких провадженнях є:

- медичні заклади (клініки репродуктивної медицини, приватні лабораторії) – для виявлення слідів незаконних маніпуляцій, записів та аналізів пацієнтів;

- житлові приміщення осіб, причетних до злочину (організаторів схем, сурогатних матерів, представників агентств);

- офіси юридичних компаній та агентств із працевлаштування або консультування у сфері репродуктивної медицини.

- готелі, орендовані квартири – як тимчасові місця проживання сурогатних матерів або перевезення немовлят.

Перед обшуком слідчий аналізує всі наявні матеріали провадження, визначає можливі докази та їхнє розташування. У підготовці можуть брати участь експерти–криміналісти, спеціалісти з ІТ–технологій, а також представники служб захисту дітей.

Слід звернути увагу на такі тактичні аспекти обшуку: 1) швидкість і раптовість: у злочинців може бути можливість знищити документи чи електронні дані; 2) взаємодія з експертами: у разі необхідності залучаються ІТ–спеціалісти для вилучення цифрових доказів та відновлення видалених файлів; 3) фіксація вилученого: обов’язкове документування процесу (фото– та відеофіксація, опис вилученого майна); 4) забезпечення безпеки дітей: якщо під час обшуку виявлені діти, які можуть бути потерпілими від злочину, їх негайно передають під опіку відповідних соціальних служб.

Оскільки велика частина комунікації та фінансових операцій у сфері сурогатного материнства здійснюється онлайн, обшук має включати: вилучення смартфонів, комп’ютерів, жорстких дисків,

USB-носіїв; копіювання та аналіз електронного листування (email, месенджери, форуми); виявлення криптовалютних транзакцій, що можуть свідчити про оплату незаконних послуг.

Обшук у кримінальних провадженнях щодо незаконних дій у сфері сурогатного материнства має специфічні особливості, пов'язані з необхідністю вилучення великої кількості документів, електронних доказів і забезпечення прав потерпілих. Такі обшуки потребують ретельної підготовки, залучення профільних спеціалістів та дотримання правових гарантій усіх учасників процесу.

Таким чином, обшук у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері сурогатного материнства є надзвичайно важливою слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на виявлення та фіксацію доказів складних і часто латентних злочинів, що маскуються під легальну репродуктивну діяльність.

Обшуки в справах щодо сурогатного материнства мають бути ретельно підготовлені, юридично обґрунтовані, проводитися з дотриманням правових гарантій, особливо щодо жінок і дітей, і супроводжуватися професійною взаємодією між слідством, експертами та органами захисту прав людини.

1. Вознюк А. А., Сухачова І. О., Сербіна Н. О. Кримінально-правові ознаки торгівлі людьми та інших деліктів у незаконному сурогатному материнстві. *Київський часопис права*. 2024. № 4. С. 110–117. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2024.4.15>

2. Ухвала Оболонського районного суду міста Києва від 24 січ. 2023 р. Справа № 756/1023/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108623812A_1

3. Ухвала Оболонського районного суду міста Києва від 27 січ. 2023 р. Справа № 756/1204/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109359169>

Федорюк Л. В.,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки
(Національна академія внутрішніх справ)

ТРУДОВА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ЯК МЕТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Ст. 149 КК України, яка містить поняття та склад кримінального правопорушення «Торгівля людьми», визначає поняття цього злочину та ознаки його складу. Цей вид кримінального правопорушення вчиняється з такою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу, як мета, яка у ч. 1 ст. 149 КК описана як «мета експлуатації».

Конвенційна природа складу кримінального правопорушення «Торгівля людьми» зобов'язує українського законодавця встановити мінімальні рамки розуміння змісту експлуатації у складі торгівлі людьми у відповідності до ратифікованих Україною міжнародних договорів та конвенцій. У реальності наш парламент пішов іще далі, закріпивши у примітці до ст. 149 КК України таке поняття експлуатації, яке передбачає більше її форм, ніж відомі міжнародно-правові акти. Так, вказане нормативне положення зазначає, що під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Вжите у назві цих тез словосполучення «трудова експлуатація», як видається, охоплює «примусову працю або примусове надання послуг». Крім того, з певною долею умовності та за умови дотримання необхідних умов, трудовою експлуатацією можна вважати певні форми сексуальної експлуатації, використання у порнобізнесі, рабства, використання у збройних конфліктах тощо. Тобто, це ті форми людської діяльності, які за умов дотримання необхідних вимог повинні б були бути належно оформлені як праця, служба або надання послуг та відповідно офіційно оплачені.

Встановлення змісту трудової експлуатації як мети торгівлі людьми охоплює собою вирішення декількох теоретичних питань, які мають безпосередній вплив на кримінально-правову оцінку відповідного посягання, на практику боротьби з торгівлею людьми.

Насамперед, варто наголосити на ролі цієї ознаки у структурі складу кримінального правопорушення. Здавалось би жодних застережень тут бути не може, оскільки у КК експлуатація людини прямо визначена як мета кримінального правопорушення. Однак, в публікаціях з кримінального права можна неодноразово зустріти іншу роль цієї ознаки – форма торгівлі людьми [1, с. 82–86]. Така підміна понять видається необґрунтованою з декількох важливих причин. По-перше, такої ознаки складу кримінального правопорушення, як його форма, теорія кримінального права не виокремлює. І хоча щодо декількох традиційних складів, як то державна зрада, наприклад, термінологічно ця поняття вживається, змістовно воно містить здебільшого ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. По-друге, це вводить в оману читача, який починає трудову експлуатацію так само відносити до об'єктивних ознак складу, що не відповідає ні духу, ні букві закону. Змішення правового значення трудової експлуатації у складі кримінального правопорушення з суб'єктивних до об'єктивних ознак впливає на кримінально-правову оцінку вчиненого та породжує помилки у кваліфікації. Законодавець, визначаючи трудову експлуатацію саме як мету вчинення торгівлі людьми, передбачив необхідність кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень тих випадків, коли фактична реалізація цієї мети – трудової експлуатації людини – становить собою самостійне кримінальне правопорушення. Таких статей у КК України не багато, але вони є. Йдеться про: ст. 150 «Експлуатація дітей», ст. 172 «Грубо порушення законодавства про працю»; ст. 173 «Грубе порушення угоди про працю»; ст. 175 «Невиплата заробітної плати, пенсії чи інших установлених законом виплат»; ст. 301 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів» тощо.

Таким чином, якщо спочатку відбулася, наприклад, вербування людини з використанням її уразливого стану з метою експлуатації її праці, а потім, під час експлуатації – грубе порушення законодавства про працю, все вчинене потрібно кваліфікувати за сукупністю ч. 1 ст. 149 та ч. 1 ст. 172 КК України.

У теорії кримінального праві, мету вчинення кримінального правопорушення прийнято називати факультативною ознакою складу

кримінального правопорушення. Це дає підстави деяким авторам вказувати на те, що «обов'язковою ознакою зазначеного кримінального правопорушення є мета експлуатації людини, однак винна особа має бути притягнута до кримінальної відповідальності незалежно від того, чи є в діях особи, пов'язаних з торгівлею людьми, така мета, чи вона просто бажає отримати винагороду за продаж людини» [2, с. 107]. Видається, що наведений підхід є помилковим і має під собою неправильне тлумачення положень ч. 1 ст. 149 КК України, яка, відверто кажучи, дає такі підстави. Так, ч. 1 ст. 149 КК сформульована так: торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію. Така її конструкція дає окремим авторам підстави розділяти кримінально карані діяння на дві групи: 1) торгівля людиною як формальний склад без будь-яких інших додаткових об'єктивних чи суб'єктивних ознак, та 2) вербування, переміщення та інше за текстом, в якому обов'язково має бути присутній відповідний спосіб та мета експлуатації людини. Таке тлумачення видається невірним, оскільки не відповідає міжнародно-правовим стандартам встановлення кримінальної відповідальності з торгівлю людьми, в яких мета експлуатації є необхідною, іманентною ознакою цього поняття і відсутність цієї мети виключає наявність торгівлі людьми.

Певні проблеми становить також встановлення зміст поняття «трудова експлуатація», або як вказує закон – «примусова праця або примусове надання послуг».

Більшість дослідників при визначенні примусової праці відштовхуються від п. 1 ст. 2 Конвенції Міжнародної організації праці № 29 1930 р. «Про примусову чи обов'язкову працю», де передбачено, що примусова чи обов'язкова праця означає будь-яку роботу чи службу, що її вимагають від якої небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг [3]. При цьому Державна служба з питань праці пропонує такі ознаки примусової праці: 1) обмеження свободи пересування; 2) вилучення документів; 3) погрози та насильство; 4) заборгованість; 5) неправильна інформація про умови праці; 6) погані умови проживання та роботи; 7) несправедлива або відсутня оплата; 8) примус до понаднормової роботи [4].

Видається, що індикатори, наведені у документах Державної служби з питань праці навряд чи можна назвати саме ознаками примусової праці. Це швидше показники, які дають можливість запідозрити наявність примусу до праці. Визначаючи поняття «примусова праця або примусове надання послуг», яке б мало значення для встановлення наявності складу кримінального правопорушення «Торгівля людьми», варто виходити з наступних положень:

- надання послуг також є працею у певному сенсі, тож розділяти примусову працю та примусове надання послуг – немає кримінально-правового змісту;

- при визначенні поняття «праця» варто послуговуватись загальним семантичним значенням цього слова – діяльність людини, сукупність цілеспрямованих дій, що потребують фізичної або розумової енергії і мають своїм призначенням створення матеріальних та духовних цінностей;

- говорячи про примус, варто акцентувати увагу на подолання волі особи до здійснення певної діяльності. Примусовим є те, що спонукає особу вчиняти поведінку всупереч власній волі. Очевидно, що найбільш поширеними формами впливу на особу з метою примусити її до праці, є фізичне та психічне насильство, погрози та шантаж.

Сукупність цих трьох положень здатне дати релевантне розуміння трудової експлуатації як мети торгівлі людьми.

1. Гучко М.М. Трудова експлуатація – одна з форм торгівлі людьми. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 2. С. 82–86.

2. Куліш Є.К. Проблемні питання торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації праці. *Сучасні підходи боротьби зі злочинністю: погляди молодих вчених: Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції. Кривий Ріг – 26 листопада 2021 р.* Кривий Ріг, 2022. С. 106–110.

3. Конвенція про примусову чи обов’язкову працю № 29. Ратифікована 10.08.1956 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text

4. Примусова праця: Як розпізнати та уникнути експлуатації. URL: <https://dp.dsp.gov.ua/novyny/prymusova-pratsia-iak-rozpiznaty-oznaky-ta-unyknuty-ekspluatatsii/>

Філіпенко В. Р.,
асистентка кафедри кримінального права,
докторка філософії
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИМУСОВУ ПРАЦЮ В УКРАЇНІ

Торгівля людьми є одним з найбільш суспільно небезпечних та поширених кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи. Так, згідно з Єдиним звітом про кримінальні правопорушення, лише за січень–березень 2025 р. уже обліковано 48 злочинів [1], передбачених ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України). У свою чергу, примусова праця є однією з найбільш поширених форм експлуатації, з метою якої і вчиняється торгівля людьми. Так, згідно з оцінками Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), примусова праця застосовується до 27,6 мільйонів чоловіків, жінок і дітей у всіх країнах і секторах економіки [2]. Для України ця проблема набула особливої гостроти через збройну агресію Росії. Вимушене переміщення населення як в межах країни, так і за кордон, терміновий пошук нового місця проживання та працевлаштування, втрата годувальника, житла, документів тощо призводять до підвищення рівня уразливості особи. Наприклад, станом на 2022 р. кожен другий українець був готовий прийняти ризиковану пропозицію, яка могла б призвести до потрапляння в ситуації експлуатації. Крім цього, 17% респондентів погодились би працювати без офіційного працевлаштування за кордоном, 13% – у замкнених приміщеннях без змоги вільно залишати робоче місце, 39% – в обмін на безкоштовне проживання та харчування тощо [3, с. 6–7]. Це свідчить про підвищення ризику трудової експлуатації українців, що і надає злочинцям додаткові можливості для реалізації протиправних схем. Тож, в умовах воєнного стану питання, пов'язані з кримінальною відповідальністю за примусову працю, набувають особливої актуальності та потребують окремої уваги.

Заборона примусової праці міститься в положеннях низки міжнародно-правових актів. Ключовим серед них є Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29 1930 р. Так, згідно зі ст. 2 Конвенції «примусова та обов'язкова праця означає будь-яку роботу чи

службу, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг» [4]. Саме це визначення і покладено в основу багатьох рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) по застосуванню ст. 4 «Заборона рабства і примусової праці» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Наприклад, 33 громадян Боснії і Герцеговини було завербовано як іноземних працівників на будівництво для азербайджанської компанії. Упродовж більш, ніж шість місяців, заявники працювали нелегально, їх документи забрали, вони були обмежені роботодавцем у свободі руху, їм не виплачувалася заробітна плата, застосовувались фізичні та інші форми покарань тощо. ЄСПЛ дійшов висновку, що заявники були піддані примусовій праці під загрозою покарання (*case of «Zoletic and others v. Azerbaijan» № 20116/12*) [5].

У той же час, особливості конкретних справ обумовлюють встановлення примусової праці, навіть за відсутності її окремих ознак. Так, громадянка Того, перебуваючи у Франції у статусі нелегальної мігрантки, впродовж декількох років зазнавала трудової експлуатації (виконувала хатню роботу безоплатно, була позбавлена права свободи пересування, жила в умовах повної залежності від роботодавців тощо). Однак, безпосередньої загрози покарання, що є обов'язковою ознакою примусової праці, у цій справі встановлено не було. Водночас, неповнолітня потерпіла боялась арешту поліції через нелегальність перебування на території цієї держави, а її роботодавці переконували у врегулюванні її статусу. На підставі цього, суд зробив висновок, що навіть за відсутності загрози покарання, потерпіла перебувала у еквівалентній ситуації та була піддана примусовій праці (*case of Siliadin v. France № 73316/01*) [6]. У наступному прикладі, після незаконного перетину кордону Греції 42 громадянина Бангладеш працювали на фермі, збираючи полуницю, під наглядом озброєної охорони. Їх вступ у трудові відносини був добровільним, що зумовило труднощі при кваліфікації дій роботодавця, який не виплачував заробітну плату протягом шести місяців. Відійшовши від попередніх позицій, ЄСПЛ вказав, що наявність початкової згоди на працевлаштування не є перешкодою для визнання заявників такими, що піддані примусовій праці. Суд звернув увагу на вразливе становище цих працівників, що обумовлено відсутністю можливості скористатися правовими засобами захисту своїх прав, а також жажливими умо-

вами їх праці та проживання (*case of «Chowdury and Others v. Greece» № 21884/15*) [7]. Аналіз рішень ЄСПЛ свідчить про «гнучкий» підхід суду до встановлення ознак примусової праці, залежно від особливостей кожної окремої справи. У той же час, такий підхід не суперечить загальноновизнаному тлумаченню примусової праці. Врахування практики ЄСПЛ з цього питання є особливо корисним для правозастосувачів України. Адже це сприятиме правильній оцінці наявності факту трудової експлуатації, а також відмежуванню від її суміжних видів, зокрема, рабства, примусового втягнення у зайняття жебрацтвом, використання у збройних конфліктах тощо.

Дія воєнного стану в Україні сприяє суттєвому збільшенню кількості випадків вчинення примусової праці. Це обумовлено зростанням кількості вразливих груп населення, активізацією транснаціональних злочинних угруповань (під виглядом волонтерства, евакуації, роботи за кордоном тощо), послабленням державного контролю за дотриманням трудового законодавства, зниженням рівня економічної безпеки, зміною пріоритетів політики держави тощо. Наприклад, особу, що був вимушено переміщений з Донецької області, де тривають бойові дії, втратив документи, особисті речі та грошові кошти, було завербовано з метою трудової експлуатації [8]. З огляду на це, пропонується доповнити ст. 149 КК України кваліфікуючою ознакою «вчинена в умовах воєнного стану». Це сприятиме диференціації кримінальної відповідальності за вчинення торгівлі людьми з метою експлуатації, у тому числі трудової, в мирний та воєнний часи, посиленню кримінально-правової охорони прав потерпілого в цей надскладний час, а також адекватному реагуванню держави на зростання цього явища.

Вербування людини як форма діяння складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, вважається закінченим («...з моменту початку вчинення дій, пов'язаних із набором особи працювати чи надавати послуги на певних умовах» [9, с. 109]. У той же час, у переважній більшості випадків, завербована особа тривалий час перебуває у трудовій експлуатації. Наприклад, робочий день потерпілого тривав понад 12 годин, без визначеного часу перерви та вихідних, заробітна плата не виплачувалась [8], належне харчування та умови проживання для виконання конкретної роботи не забезпечувались [10]. Однак, правозастосувачі не надають цим обставинам кримінально-правової оцінки. У разі якщо особа здійснила вербування особи з метою трудової експлуатації, а також, маючи обов'язок дотримуватись законодав-

ства або угоди про працю, грубо їх порушувала (примус до надурочних робіт, незабезпечення належних умов праці тощо), вчинене необхідно кваліфікувати за сукупність ст. 149 та ст. 172 або ст. 173 КК України. Однак, у тому випадку, коли винний не зобов'язаний дотримуватись законодавства чи угоди про працю, підстав здійснювати додаткову кваліфікацію немає, що безпідставно звужує коло охоронюваних прав та інтересів потерпілого. З цього приводу слід зазначити, що ст. 225–14–1 КК Франції [11] та ст. 232b КК Німеччини [12] містять окремі норми, що передбачають відповідальність за примусову працю. До того ж, залежно від наявності чи відсутності примусу, у КК Німеччини диференційовано відповідальність за примусову працю (ст. 232b) та експлуатацію праці (ст. 233). З огляду на вказане, пропонується доповнити КК України спеціальною нормою, яка б передбачала відповідальність за примусову працю.

Забезпечення ефективної боротьби з вчиненням примусової праці є особливо необхідним в умовах війни. Для належного тлумачення поняття «примусова праця» та здійснення кримінально-правової кваліфікації рекомендовано звертатись до практики ЄСПЛ. Необхідним є доповнення ст. 149 КК України кваліфікуючою ознакою «вчинена в умовах воєнного стану». Виділення спеціальної норми в КК України, яка б передбачала відповідальність за примусову працю, сприяло б відмежуванню трудової експлуатації від її інших форм, заповнило прогалину в законодавстві, а також підсилило б кримінально-правову охорону прав потерпілого.

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–березень 2025 р.: офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://new.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 01.05.2025).

2. Forced labour, modern slavery and trafficking in. International Labour Organization. URL: <https://www.ilo.org/topics-and-sectors/forced-labour-modern-slavery-and-trafficking-persons> (дата звернення: 01.05.2025).

3. Національне дослідження уразливості населення до торгівлі людьми та експлуатації в умовах війни. 2022. 12 с.

4. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29 1930 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text (дата звернення: 01.05.2025).

5. Case of Zoletic and others v. Azerbaijan. 20116/12. 07/10/2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212040> (дата звернення: 01.05.2025).

6. Case of Siliadin c. France 73316/01 | 26/07/2005 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-69890%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-69890%22]})

7. Case of Chowdury et autres c. Grèce 21884/15. 30/03/2017. URL:<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172365> (дата звернення: 01.05.2025).

8. Вирок Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 10 березня 2025 р., судова справа № 192/219/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125685194> (дата звернення: 01.05.2025).

9. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 768 с.

10. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 22 січня 2014 р., судова справа № 161/14810/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446350> (дата звернення: 01.05.2025).

11. Code Pénal de la République Française 1992. URL: https://www.legifran.e.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/ (дата звернення: 01.05.2025).

12. German Criminal Code 1998. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

Цицик О. І.,
доцент кафедри
адміністративного–правових дисциплін
навчально–наукового інституту
права та правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ПЕРВИННИЙ ПРИРОДНО–ПРАВОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Сучасна українська громада здійснює свою трансформацію у відповідності до розвитку історичних подій нашої держави. Складність цієї трансформації полягає в тому, що зараз наша держава та суспільство живе під час війни. І ймовірно, що в таких складних умовах збільшується чисельність злочинної діяльності, до яких також належить й торгівля людьми.

Серед різних завдань та функцій територіальної громади головною залишається безпека в усіх її проявах. Дотримання безпекової складової для будь–якої територіальної громади є одним із ключових елементів її механізму та дієвого функціонування.

Безперечно, торгівля людьми є одночасно причиною і наслідком порушення прав людини. Неприятливі економічні умови розвитку та існування територіальної громади призводять до значних міграційних процесів, які в свою чергу масштабують трудову незаконну міграцію, яка також позитивно сприяє переміщенню злочинців та жертв торгівлі людьми. Трудова міграція, яка має нелегальний забарвлений характер стає основним чинником, що сприяє існуванню експлуатації людини людиною.

Україна є країною походження, транзиту та призначення для чоловіків, жінок і дітей метою, яких є їхня різна (види) експлуатація та примусова праця на приватних підприємствах (сільських фермах та в домашньому господарстві, промисловому секторі та на будівництві, масажних салонах та в розважальних закладах, ресторанах і готелях, в сфері надання медичних репродуктивних послуг, так наприклад із сурогатного материнства тощо) [1, с. 8].

Конституційна регламентація правового статусу територіальної громади чітко та ґрунтовно демонструє особливе її місце серед різних державних та недержавних утворень, яке надає їй законодавець для кращого та ефективного регулювання на первинному державному рівні правових відносин. Є різні підходи та термінологія щодо змісту та обсягу відповідних конституційних та правових положень, які врегульовують діяльність територіальних громад. Проте, є загальне правило та спільна тенденція (як на національному так і міжнародному рівнях) щодо максимального сприяння зміцнення статусу первинних суб'єктів місцевого самоврядування – територіальних громад.

З огляду на це, розкриваючи значення та суспільний статус територіальних громад в українському суспільстві та його правової регламентації (передусім, конституційної) відбувається її поглиблення у контексті європейських процесів децентралізації публічної влади та муніципалізації конституційного життя та забезпечення її функціонування із врахуванням безпекового спектру, що зараз надважливо в умовах війни, який повинен забезпечуватися громадою на первинному природно–правовому рівні.

Сучасні виклики, які постають зараз перед українською територіальною громадою пов'язані із тим, що вона перша зіштовхується з негативними проявами суспільства та поведінкою окремих осіб, які мешкають в тій чи інших громаді. Тому, нагальним для будь-якої громади залишається відповідна природно–правова реакція на врегулювання проблемних чи злочинних ситуацій.

Так, наприклад, як це відбулося під час повномасштабного вторгнення російських військ на нашу територію – первинною ланкою, яка зіштовхнулася із збройною атакою були звичайні мешканці та члени територіальних громад міст та сіл, які спільно із військовими і відтермінували та не дали далі просунутися ворогу за рахунок своєї об'єднаності, що в часовому просторі дало змогу більш воєнізованіше організуватися для подальшої відсічі.

Торгівля людьми може проявлятися та відбуватися в будь-якій територіальній громаді, адже для неї не існує кордонів, і нажалі сьогодні вона вважається формою рабства в сучасному світі. Тому, як і будь-якому негативному явищі, а особливо такому, яке містить ознаки злочину потрібно, в першу чергу, здійснювати протидію на первинно–правовому рівні.

Розглядаючи протидійні аспекти торгівлі людьми важливим залишається такий метод її знешкодження як інформування населення про цю проблему в першу чергу на місцевому рівні, а також і на державному. Й тому, доцільно та первинно використовувати інформаційні матеріали та інформаційну політику, що висвітлюють цю проблему та поширювати її серед мешканців територіальних громад та розповсюджувати шляхи її усунення.

Наступний дієвий крок в протидії торгівлі людьми є спільна співпраця державних органів з територіальними громадами, що є головною запорука в її подоланні.

Саме органи місцевого самоврядування наділені компетенцією та мають широкі можливості для проведення своєрідного локального аудиту безпеки у сфері торгівлі людьми [1, с. 9].

Недивлячися на те, що торгівля людьми має глобальний та міждержавний характер, вона також не позбавлена й локального (місцевого) характеру, що містить своє відображення та певні наслідки й для територіальних громад.

Й тут, також потрібно наголосити на тому, що останні технологічні розробки також посилюють дієвість та розповсюдженість торгівлі людьми через поширення її в інтернет-мережах і навіть із використання ШІ. Але на противагу такій дієвості із використанням ШІ злочинцями протистоять, як правоохоронні структури, так і звичайні пильні мешканці та члени органів місцевого самоврядування, які також інтенсивно використовують можливості штучного інтелекту на свою користь в подоланні торгівлі людьми та інших видів експлуатації людини.

Так, на думку вчених, у застосуванні високих технологій у забезпеченні функціонування громадської безпеки особливо в середовищі територіальних громад, уряд та державні структури, органи місцевого самоврядування, громадські організації разом із приватним сектором мають сприяти здійсненню розробок у цій сфері та осучаснювати технологічну інфраструктуру міст [2, с. 24].

Органи місцевого самоврядування на первинному рівні в лиці територіальних громад, на нашу думку, мають можливість здійснювати ряд заходів, спрямованих на попередження торгівлі людьми – аналіз ситуації у відповідній об'єднаній територіальній громаді щодо стану торгівлі людьми, що в свою чергу дасть можливість усвідомлювати масштаби загрози та злочинності та розробити саме для цієї гро-

мади шляхи її подолання; здійснення інформаційно–просвітницької роботи серед членів громади; використовувати ефективні засоби врегулювання міграційних процесів, які є в тій чи іншій територіальній громаді; а також соціально–економічні ініціативи підвищення рівня життя членів вказаного об’єднання.

1. Л. Грудко, Н. Кондибіна. Роль територіальних громад у протидії торгівлі людьми: методичні рекомендації. Київ. 2021. 125 с.

2. Голіна В.В., Шрамко С.С. Застосування високих технологій у забезпеченні громадської безпеки. Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності : матеріали науково–практичного онлайн–семінару (м. Харків, 5 листопада 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 21– 24.

Цмоць У. О.,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА ЯК ФОРМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ВІД ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЖІНОЧОГО ТІЛА В РАБОВЛАСНИЦЬКИХ СУСПІЛЬСТВАХ ДО СУЧАСНОГО РЕПРОДУКТИВНОГО РИНКУ

Сурогатне материнство – це форма допоміжного репродуктивного втручання, коли жінка виношує дитину для іншої особи або пари. Хоча з технічного боку ця практика пов'язана з досягненнями медицини, з соціального та етичного боку вона викликає гострі суперечки. Особливо тоді, коли сурогатне материнство стає частиною комерційного ринку та торкається основоположних прав і свобод людини.

У рабовласницьких суспільствах (Стародавній Єгипет, Месопотамія, Греція, Рим) жінка–рабиня була повністю позбавлена особистих прав. Її тіло належало власнику, включно з репродуктивною функцією. Поширеною була практика примушування рабниць до народження дітей, які автоматично ставали власністю господаря. Така форма «розмноження» рабської сили була узаконеною частиною економічної системи. Жінки не мали права відмовитися чи ухвалити рішення про материнство [1].

У феодальному суспільстві та в часи релігійного домінування церква визначала роль жінки через призму материнства і підпорядкованості. Жінка вважалася «посудиною» для народження спадкоємця, а у випадках безпліддя – подекуди вдавалися до використання слуг або наложниць для продовження роду. Хоча юридично це не було сурогатним материнством у сучасному розумінні, етична суть – контроль над жіночим тілом з метою народження дитини – була аналогічною [2].

У період рабства в Америці афроамериканських жінок примушували до дітонародження для збільшення кількості рабів. Така практика не тільки порушувала їхню тілесну автономію, але й перетворювала їхню репродуктивну здатність на джерело прибутку. Подібні методи використовувалися і в колоніальних режимах: жінки з підкорених народів часто ставали об'єктами сексуального й репродуктивного насильства [3].

У ХХІ столітті технології екстракорпорального запліднення, донорства яйцеклітин і сурогатного материнства відкрили нові мож-

ливості для безплідних пар, але одночасно створили ринок репродуктивних послуг, який функціонує за законами глобального капіталізму. У таких умовах тіло жінки, її матка, яйцеклітини – перетворюються на товар, що має економічну цінність [4].

У країнах із ліберальним законодавством (Індія, Україна, США, Грузія) розвинувся ринок комерційного сурогатного материнства, де бідні жінки стають сурогатами для іноземних клієнтів. Хоча це часто оформлюється через контракт, критики вказують на нерівність у відносинах між біологічними батьками й сурогатними матерями. Бідність, відсутність освіти та вибору – це чинники, що ставлять під сумнів добровільність згоди. У деяких країнах сурогатні матері живуть у спеціальних гуртожитках під наглядом медичних компаній або агентств, що контролюють їхній режим, харчування та соціальне життя. Така ситуація – формально легальна – має риси обмеження свободи та нагадує трудову експлуатацію. У разі ускладнень при пологах або відмови замовників забрати дитину, жінки часто залишаються без підтримки чи компенсації [5].

У світовій структурі сурогатного материнства чітко простежується поділ на країни–донори (з низьким рівнем життя та слабкими правовими інституціями) та країни–споживачі (розвинуті держави з високою купівельною спроможністю). Жінки з України, Грузії, Камбоджі, Нігерії чи Індії погоджуються на виношування чужої дитини часто не з доброї волі, а внаслідок соціально–економічного примусу. У таких випадках їхня згода є формально добровільною, але по суті вимушеною, що відповідає визначенню торгівлі людьми згідно з Палермським протоколом ООН (2000) [6].

На сьогодні на міжнародному рівні відсутній єдиний правовий підхід до сурогатного материнства. У деяких країнах воно заборонене, в інших – дозволене лише на безоплатній основі. Організації ООН та правозахисні групи все частіше ставлять питання: де закінчується допомога бездітним парам і починається торгівля жіночими тілами? Проблема в тому, що навіть при юридичному оформленні, сурогатне материнство часто має риси експлуатації – особливо в умовах глобальної нерівності.

Отже, історія сурогатного материнства як форми контролю над жіночим тілом сягає тисячоліть. Від рабниць у Стародавньому Римі до сучасних бідних жінок, змушених ставати сурогатами через економічну скруту, залишається одна спільна риса – нерівність у владі й доступі до ресурсів. Це проявляється в тому, що жінки, які стають сурогатними матерями, часто не мають повноцінної можливості самостійно ухвалю-

вати рішення про власне тіло та репродуктивне життя. Історично це були раби, наложниці чи жінки з нижчих соціальних верств, які виконували волю сильніших – чоловіків, господарів або держави. Сьогодні ситуація змінилася формально, але не завжди по суті: жінки з економічно вразливих регіонів змушені погоджуватись на сурогатне материнство через відсутність інших засобів для існування.

Таким чином, контроль над жіночим тілом переходить у нову форму – контрактну, легалізовану, але все ще нерівноправну. Цей дисбаланс відображає глибоку структурну нерівність: одна сторона має ресурси, юридичну підтримку та свободу вибору, а інша – обмежений вибір і залежність. У цьому полягає головний парадокс сучасного сурогатного материнства: попри добровільність, воно часто спирається на примус, замаскований під згоду. Сучасний репродуктивний ринок без належного контролю створює умови, в яких сурогатне материнство може наближатися до торгівлі людьми. Тіло жінки стає ресурсом, який експлуатують у глобальній системі нерівності. Для запобігання цьому потрібні міжнародні правові механізми, прозорість контрактів, соціальний захист та заборона залучення жінок до сурогатного материнства під тиском обставин чи через злидні [7]. Для того, щоб уникнути перетворення сурогатного материнства на приховану форму торгівлі людьми, необхідно створити міжнародні механізми захисту прав сурогатних матерів, з особливою увагою до добровільності, поінформованої згоди та соціального захисту.

1. Twine, F. W. (2011). *Outsourcing the Womb: Race, Class and Gestational Surrogacy in a Global Market*. Routledge.

2. Rothman, B. K. (2000). *Recreating Motherhood: Ideology and Technology in a Patriarchal Society*. W. W. Norton & Company.

3. Dempsey, M. M. (2012). Surrogacy, Exploitation, and Human Trafficking: A Legal Analysis. *Harvard Journal of Law & Gender*, 35, 45–78.

4. Teman, E. (2010). *Birthing a Mother: The Surrogate Body and the Pregnant Self*. University of California Press.

5. Пашков В. М., Гулик А. Ю., Бортник С. Ю. (2021). Правове регулювання сурогатного материнства в Україні та світі. *Юридичний вісник України*, № 4.

6. Організація Об'єднаних Націй. (2000). *Протокол про попередження, припинення та покарання торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності*. Генеральна Асамблея ООН, 55-та сесія. Резолюція 55/25 від 15 листопада 2000 року. ST/HR/1/Rev.6 (Том I/Частина 2).

7. Панасюк, Т. І. (2020). Морально-етичні межі репродуктивних технологій. *Філософська думка*, №1.

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Германчук Ю. І.,

курсант навчально–наукового інституту
з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Баб'як А. В.,

завідувач кафедри оперативно–розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми–здійснення незаконної угоди об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [1, ст. 1].

Головним суб'єктом протидії торгівлі людьми є Департамент міграційної поліції, який координує заходи з виявлення, розслідування та запобігання цьому явищу. Він активно співпрацює з міжнародними партнерами для обміну інформацією та проведення спільних операцій. Важливу роль у міжнародній взаємодії також відіграє Національне центральне бюро Інтерполу в Україні, яке сприяє розшуку причетних осіб та забезпечує комунікацію з правоохоронними органами інших країн.

Основні напрями співробітництва:

Спільні оперативні заходи: оперативні підрозділи НПУ беруть участь у міжнародних операціях, спрямованих на виявлення та ліквідацію каналів торгівлі людьми. Це включає обмін інформацією, координацію дій та проведення спільних розслідувань з правоохоронними

органами інших країн. Допомога двом громадянкам України, які стали жертвами торгівлі людьми в Румунії, – один із результатів спільної роботи Департаменту міграційної поліції, румунських правоохоронців та International Justice Mission. Жінок шляхом обману вивезли за кордон, насильно утримували, примушували працювати, відібрали паспорти та гроші. Попри погрози та шантаж, потерпілим вдалося втекти і звернутися за допомогою до румунської поліції [2].

Обмін інформацією між Європолом та державами-членами, країнами, що не входять до ЄС, і третіми сторонами здійснюється через три основні канали: SIENA, EIS та EPE [3]. Також він включає аналітичну підтримку, що є не менш важливою ланкою в співробітництві, оскільки міжнародні організації можуть надавати профілі злочинних груп, у яких вказані способи вербування, експлуатації, схеми переміщення жертв та можливі зміни у поведінці злочинних груп (адаптація до воєнного стану).

Навчання та підвищення кваліфікації проводиться за участі МОМ, ОБСЄ, Ради Європи, ЄС, зокрема: стимуляційні навчання з виявлення та документування злочинів торгівлі людьми, курси з етичного поводження з потерпілими [4].

Укладання нових угод про співпрацю є важливим напрямом міжнародної взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми. Відповідно до статті 28 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері протидії торгівлі людьми на державному, регіональному та місцевому рівнях, укладаючи угоди про співпрацю з міжнародними організаціями та правоохоронними органами інших держав для ефективного обміну інформацією та координації заходів боротьби з цим явищем [1, ст. 28]. У межах реалізації цієї норми Україна оновлює програму протидії торгівлі людьми, розширюючи співпрацю з міжнародними організаціями, зокрема UNODC та Міжнародною організацією з міграції, для вдосконалення механізмів ідентифікації жертв, обміну оперативною інформацією та проведення спільних заходів із протидії злочинним схемам [5].

Роль оперативних підрозділів у протидії торгівлі людьми:

Одним із актуальних завдань оперативних підрозділів Національної поліції є здійснення постійного моніторингу ЗМІ, мережі інтернет (зокрема соціальних мереж) із метою виявлення пропозицій працевлаштування за кордоном, роботи у сфері розваг, модельного бізне-

су, в ескорт-агенціях, консумації, участі у фотосесіях, надання послуг сексуального характеру, надання візової підтримки, торгівлі органами, супроводження процесів усиновлення, сурогатного материнства тощо. Водночас потрібно мати на увазі, що інформація, яка розміщена в мережі інтернет, майже не потрапляє до зони правового регулювання. Інформація кримінального характеру може бути розміщена на сайтах, які належать і юридичним, і фізичним особам. Інформаційний сайт може фізично розміщуватись на комп'ютері, що знаходиться на іншому континенті, але водночас забезпечується доступ до нього по всій території країни [6, с. 117]. Правоохоронці здійснюють контрольовані поставки, відстежуючи шляхи переміщення жертв до моменту затримання злочинців. Спецоперації також спрямовані на визволення потерпілих, які часто утримуються у приміщеннях з обмеженим доступом. У червні 2024 року Україна взяла участь у міжнародній операції Global Chain, спрямований на боротьбу з торгівлею людьми. У спецоперації брали участь правоохоронці з 39 країн, включаючи Європу, Південну Америку, Африку, Австралію та Південну Азію. Операцію очолила Австрія за підтримки Румунії, Європолу, FRONTEX та Інтерполу. В результаті спецоперації було заарештовано 219 осіб, причетних до торгівлі людьми, ідентифіковано понад 1426 потерпілих, серед яких 153 дітей [7]. Операція продемонструвала ефективність міжнародної співпраці у боротьбі з торгівлею людьми та важливість координації між правоохоронними органами різних країн.

Національна поліція координує роботу з Інтерполом, Європолом, МОМ та ОБСЄ для обміну інформацією та оперативних дій. Спільні розслідування проводяться у рамках міжнародних угод, а використання Європейської інформаційної системи (EIS) дозволяє виявляти підозрюваних, які причетні до торгівлі людьми [8]. Аналітична підтримка допомагає відстежувати нові схеми злочинців та адаптацію злочинних груп до поточних економічних умов. Оперативні підрозділи аналізують зміни в методах вербування, маршрути переміщення жертв, схеми фінансування злочинних угруповань. Під час війни спостерігається збільшення випадків вербування через фальшиві вакансії, що вимагає швидкого реагування з боку правоохоронних органів [9, с. 3].

На нашу думку, перспективи міжнародного співробітництва щодо протидії торгівлі людьми є амбіційними, оскільки Національна поліція не лише активно долучається до глобальних ініціатив, таких

як мережа @ON, а й укладає нові двосторонні та багатосторонні угоди з міжнародними партнерами, спрямовані на посилення оперативної взаємодії, обмін аналітичними даними, спільні розслідування та підвищення кваліфікації правоохоронців, що дозволяє ефективніше протистояти цьому злочину в умовах нових викликів, спричинених війною [10].

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2025 № 3739–VI : станом на 31 берез. 2023 р.

2. Протидія торгівлі людьми: як звернутись по допомогу. *УКРАЇНА КРИМІНАЛЬНА*. URL: <https://cripo.com.ua/news/crime/protydiya-torgivli-lyudmy-yak-zvernuty-s-po-dopomogu/> (дата звернення: 03.05.2025).

3. Моїсєєва А. Що потрібно знати про Європол та його співпрацю з Україною? *GOLAW*. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/shho-potribno-znati-pro-yevropol-ta-jogo-spivpracyu-z-ukrayinoyu/> (дата звернення: 03.05.2025).

4. MOM проводить тренінги для українських правоохоронців щодо пов'язаних з конфліктом ризиків торгівлі людьми. *IOM Ukraine*. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/node/112141> (дата звернення: 03.05.2025).

5. Україна оновлює програму протидії торгівлі людьми. *Хвиля*. URL: www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/services-support/information-exchange/europol-information-system (дата звернення: 03.05.2025).

6. Мовчан А. В. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми : Навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 156 с.

7. У глобальній операції з протидії торгівлі людьми ідентифіковано 1 426 потенційних жертв. *Europol*. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/1-426-potential-victims-identified-in-global-operation-against-human-trafficking> (дата звернення: 03.05.2025).

8. Europol information system (EIS). *Europol*. URL: www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/services-support/information-exchange/europol-information-system (дата звернення: 03.05.2025).

9. Статистичні дані щодо протидії торгівлі людьми в Україні. *IOM Ukraine*. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/iom_counter_trafficking_programme_2019_ukr.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

10. Національна поліція приєдналася до міжнародної мережі @ON з протидії ОЗГ та кримінальним структурам у стилі мафії. *Національна поліція України*. URL: <https://npu.gov.ua/news/natsionalna-politsiia-priyednalasia-do-mizhnarodnoi-merezhi-z-protydii-ozgh-ta-kryminalnym-strukturam-u-styli-mafii> (дата звернення: 03.05.2025).

Гордійчук В. О.,
курсантка 305 н.г.
Навчально–наукового інституту поліцейської діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

Злагода О. В.,
доцент кафедри оперативно–розшукової діяльності
та національної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції
(Національна академія внутрішніх справ)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Торгівля людьми завжди була та на даний момент є однією з найпоширеніших і водночас найскладніших форм міжнародної злочинності, що упродовж століть еволюціонувала від відкритого работоргівельного ринку до багаторівневих складних тіньових схем експлуатації, які охоплюють практично всі регіони земної кулі.

У сучасний період глобалізованих економічних і цифрових мереж дана проблема набула небувалих масштабів, породжуючи багатомільярдні незаконні прибутки та порушуючи базові права людини. Відповідно до «Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми», прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 15 листопада 2000 року, торгівля людьми означає: «вербування, перевезення, передавання, укриття або одержання осіб із застосуванням погрози чи сили, інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю чи через надання або отримання платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу, з метою експлуатації»[1].

Проте незважаючи на ратифікацію вище зазначеного документа більшістю країн запроваджені на національному та міжнародному рівнях стратегії протидії, мережі торгівців людьми швидко адаптуються до нових соціальних, економічних і геополітичних умов. У результаті мільйони чоловіків, жінок та дітей, незалежно від континенту проживання щороку опиняються у пастці примусової праці, сексуальної експлуатації, послуг, рабства або звичаїв, подібних з рабством, підневільного стану або вилучення органів.

Вище зазначена проблема залишається найсерйознішою проблемою і в мирний час, а наслідки збройного конфлікту створюють найбільш сприятливі умови для торгівлі та експлуатації людьми. Від 24 лютого 2022 року Україна живе в умовах воєнного стану. Збройна агресія підвищує ризики торгівлі людьми, тому на сьогодні ця тема є дуже актуальною. Під загрозою торгівлі залишаються як особи, які вимушені виїхати за кордон, так і ті, що залишились на території України та на тимчасово окупованих територіях[2].

Вторгнення російських військових на територію України дестабілізує всі основи безпечного існування людини – правові, економічні, соціальні та психологічні. У мирний час системи захисту працюють відносно злагоджено: поліція реагує на правопорушення, соціальні служби опікуються вразливими групами, а громадяни мають можливість перевіряти інформацію про роботу, подорожі чи навчання. Проте в умовах війни ці структури втрачають ефективність або взагалі зникають на тимчасово окупованих територіях. Це створює так звані «вікна вразливості» – ситуації, коли люди не здатні самотійно захистити себе, а держава не може гарантувати безпеку.

Одним із ключових чинників зростання торгівлі людьми є втрата доходу й майна, безробіття, знищена інфраструктура. Війна залишила мільйони людей без джерел існування. Зруйновані будинки, підприємства, школи та лікарні змусили багатьох переміщатися в пошуках безпеки й роботи. У цих умовах будь-яка пропозиція працевлаштування, навіть сумнівна, може сприйматися як рятувальне коло. Люди готові їхати в інші країни, погоджуючись на неофіційну зайнятість, а іноді навіть без контрактів чи базових гарантій. Саме цим користуються злочинні угруповання, пропонуючи «вигідну роботу за кордоном» або «допомогу з переїздом», що насправді є прикриттям для заманювання жертв.

Другим потужним фактором є недостатній контроль на кордонах та корупційні ризики. Через хаотичне переміщення людей, волонтерські евакуації та гуманітарні коридори держави фізично не встигають перевіряти всі маршрути, транспорт і особи, що перетинають кордони. У прикордонних регіонах фіксуються випадки зловживання службовим становищем, підrobки документів та «проведення» людей через кордон за «винагороду». У таких умовах навіть офіційні канали можуть бути використані для незаконного перевезення осіб із подальшою експлуатацією.

Наступним критичним чинником є дезінформація та шахрайські схеми «легкого працевлаштування». У період інформаційного хаосу багато людей стають жертвами фальшивих оголошень у соціальних мережах, месенджерах та навіть офіційних на вигляд веб-сайтах. Вербувальники активно створюють сторінки з нібито реальними вакансіями, збирають персональні дані, обіцяють високі заробітки та комфортні умови проживання. У результаті українці, які покинули свої домівки, стають жертвами трудової чи сексуальної експлуатації, примусу до жебрацтва або навіть торгівлі органами.

Ситуація на тимчасово окупованих територіях лише посилює ризики. Українці, які залишилися в умовах окупації, нині перебувають у край уразливому становищі. Без захисту української юрисдикції та під постійним контролем окупаційних адміністрацій вони легко перетворюються на ресурс для військових і економічних потреб агресора. Особливу тривогу викликає становище дітей: російські сили використовують їхню працю на будівництві оборонних споруд чи розвантаженні техніки. Такі дії порушують фундаментальні норми захисту цивільного населення, закріплені у «IV Женевській конвенції» 1949 року, «Конвенції МОП № 182 про найгірші форми дитячої праці» та низці протоколів ООН про права дитини.

Саме на цій проблемі зосередився Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець під час круглого столу, що відбувся в межах Варшавської конференції ОБСЄ з людського виміру. Омбудсман України розпочав свій виступ з історії хлопчика з Херсонщини. Російські військові схопили його просто на вулиці. 10 днів тримали в замкненому приміщенні з іншими викраденими людьми. На 13-тьох осіб – п'ятиліткова пляшка води і по 2 ложки каші на день. Здійснювали тиск, примушували до виконання робіт та експлуатували. Після десятиденного пекла відпустили, хлопчик ледь дістався до рідних.

Це була перша дитина, якій Офіс Омбудсмана ініціював встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми[3].

Ці дані – лише верхівка айсберга. Більшість випадків залишаються невиявленими, адже жертви бояться повідомляти про злочини або не знають, куди звернутися. Злочинці активно змінюють маршрути, адаптуються до нових реалій і користуються слабкістю інституцій.

Таким чином, війна не тільки знищує життя, але й залишає мільйони людей в умовах, коли вони стають ідеальними мішенями для експлуататорів.

Зростання торгівлі людьми – це не побічний ефект війни, а пряма її загроза, що вимагає скоординованої дії держави, міжнародних партнерів та громадянського суспільства. Без системної профілактики, посилення контролю й обізнаності серед населення ця проблема лише набуватиме нових масштабів.

1. Протокол від 15 листопада 2000 року «Про попередження і припинення торгівлі людьми» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 22.04.2025).

2. «Нацполіція: з початку війни зафіксувала 323 факти торгівлі людьми». Укрінформ. станом на 19 жовтня 2024 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3917770-nacpolicia-z-pochatku-vijni-zafiksuvala-323-fakti-torgivli-ludmi.html> (дата звернення: 23.04.2025).

3. Історія постраждалих від торгівлі людьми, має значення, голос кожної дитини, кожної людини – має значення! URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/istoriya-postrazhdalih-vid-torgivli-lyudmi-maye-znachennya-golos-kozhnoyi-ditini-kozhnoyi-lyudini-maye-znachennya (дата звернення: 24.04.2025).

Жуковський І. В.,
викладач кафедри
оперативно розшукової діяльності
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Шмаков С. І.,
курсант навчально–наукового інституту
з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРЕТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАПОБІГАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ

Торгівля людьми та незаконна міграція є серйозними глобальними проблемами, що мають широкий соціальний, економічний та правовий вплив. В Україні ці явища особливо актуальні через геополітичну ситуацію, економічні труднощі та соціальні нерівності. Торговля людьми охоплює не лише експлуатацію для сексуальних цілей, але й примусову працю, органи та інші форми насильства. Незаконна міграція, зокрема через Україну, стає знаряддям для транснаціональних злочинних мереж, що використовують вразливих осіб для незаконної трудової експлуатації або втягування їх у кримінальну діяльність. Ці проблеми вимагають інтегрованого підходу на міжнародному рівні, де важливу роль відіграють як правоохоронні органи, так і державні інституції, що працюють із постраждалими.

Існують багато причин потрапляння у ситуацію торгівлі людьми. Вони є комплексними та взаємопов'язаними. Якщо розглядати торгівлю людьми як певний світовий ринок, то жертви торгівлі становитимуть пропозицію, а корумповані роботодавці чи сексуальні експлуататори – попит. Пропозиції жертв торгівлі сприяє чимало чинників, серед яких, наприклад, бідність, привабливість ілюзорного кращого життя за кордоном, слабкі соціальні та економічні структури, безробіття, організована злочинність, насильство щодо жінок та дітей, дискримінація, корумпованість влади, політична нестабільність, а саме найголовніше війна в нашій країні тощо [1, с. 32].

Тому оперативні працівники, які займаються розслідуванням справ про торгівлю людьми та незаконну міграцію, повинні бути психологічно підготовленими до цієї роботи. Вони повинні розуміти стратегії, які використовують експлуататори для «вербування» людей, а також методи, якими вони це роблять. Крім того, важливо правильно оцінювати стан жертви, її емоційний і психологічний стан, а також вживати відповідних заходів для запобігання подібним злочинам у майбутньому. Також, для ефективної боротьби з цими злочинами, правоохоронці повинні вміти оперативно реагувати на змінювані тактики злочинців, постійно адаптуючи свої стратегії і застосовуючи інноваційні підходи до розслідування, що дозволяє оперативно виявляти нові ризики і загрози для постраждалих осіб.

У великій кількості літератури зазначається, що при проведенні допитів осіб, які стали жертвами незаконної торгівлі людьми або нелегальної міграції, оперативні працівники повинні дотримуватися певних принципів, щоб краще зрозуміти стан постраждалих і зібрати максимальну кількість інформації. Серед основних принципів, які можуть бути застосовані, є:

- Емпатія та підтримка: Правоохоронці повинні проявляти справжнє співчуття до постраждалих, адже більшість з них перебувають у стресовому чи травматичному стані. Створення емпатійного зв'язку знижує рівень тривожності у постраждалих та сприяє їхній відкритості під час спілкування.

- Створення безпечної та підтримуючої атмосфери: Під час допитів необхідно забезпечити атмосферу безпеки, щоб жертва не відчувала загрози чи тиску. Це можна досягти, проводячи бесіду в конфіденційному, спокійному місці, проявляючи терпіння і поважаючи почуття постраждалої особи.

- Правильне ставлення до конфіденційності: Надзвичайно важливо чітко пояснити постраждалим, що їхні свідчення та особисті дані будуть зберігатися в таємниці, якщо це дозволяє закон. Це підвищує готовність постраждалих співпрацювати, оскільки вони відчують, що їхні права поважають.

- Використання кваліфікованих психологів: У складних випадках правоохоронці можуть залучати психологів, які мають досвід роботи з травмованими людьми. Це допомагає забезпечити правильний підхід до постраждалих і дає можливість зібрати точніші показання, враховуючи емоційний стан осіб [2, с. 340].

Торгівля людьми та незаконна міграція є глобальними проблемами, які потребують не лише законодавчих змін, але й інтегрованого підходу до їх вирішення. У сучасних умовах, особливо в Україні, ці явища набувають особливої актуальності через соціально–економічні труднощі та політичну нестабільність. Оперативні підрозділи поліції мають виявляти високу професійну готовність та психологічну стійкість для ефективного реагування на ці злочини. Протидія торгівлі людьми та незаконній міграції вимагає постійного вдосконалення методів розслідування, розвитку співпраці з міжнародними організаціями та уважного ставлення до постраждалих, адже саме через людську складову можна досягти максимального результату у боротьбі з цими злочинами.

1. Андрусишин О. В. Посібник з криміналістики: методика проведення розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією [Електронний ресурс] / О. В. Андрусишин. 2019. Режим доступу: <https://bit.ly/3H2z9XY>. (Дата звернення: 3 травня 2025).

2. Збірник матеріалів ДЮІ «55 років» // Збірник матеріалів конференції. – Київ: ДЮІ, 2015. С. 330–340. URL: <https://bit.ly/3Xkdjkd> (дата звернення: 03.05.2025).

Коваль І. І.,
курсант факультету № 1
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Поляк С. П.,
доцент кафедри
оперативно–розшукової діяльності,
доктор філософії у галузі знань «Право»
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОПЕРАТИВНО–РОЗШУКОВЕ ВИЯВЛЕННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЗА ШИРМОЮ ЛЕГАЛЬНОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Сексуальна експлуатація, замаскована під законну трудову діяльність, залишається однією з найбільш латентних форм злочинності, яка становить серйозну загрозу правам і свободам людини. ООН визначає сексуальну експлуатацію як будь-яке зловживання чи спроба зловживання вразливим становищем, владою або довірою в сексуальних цілях, включаючи, але не обмежуючись, отримання грошової, соціальної або політичної вигоди від сексуальної експлуатації [1].

Оперативно–розшукова діяльність є ключовим інструментом протидії цій формі злочинності, зокрема у виявленні фактів втягнення громадян, переважно жінок і дівчат, у сексуальне рабство під виглядом офіційного працевлаштування в модельних агентствах, закладах масажу, туристичних і розважальних фірмах, а також під прикриттям працевлаштування за кордоном.

Незважаючи на повномасштабну війну у нашій державі випадки вчинення торгівлі людьми у формі сексуальної експлуатації продовжують зростати лише за 2023 рік було розслідувано 144 випадки торгівлі людьми 44 з яких стосувались сексуальної експлуатації, у 2024 році було зареєстровано 73 випадки торгівлі людьми 13 з яких було вчинено у формі сексуальної експлуатації [2].

Саме тому що сексуальна експлуатація є видом латентної злочинності, більшість жертв не заявляють про такі випадки. Отже це суттєво впливає на швидке реагування на вчинення такого кримінального правопорушення. Тому працівники оперативних підрозділів вимушені працювати в таких нелегких умовах.

Досвід оперативно-розшукової діяльності засвідчує необхідність системної, цілеспрямованої роботи з виявлення ознак злочинів, пов'язаних із сексуальною експлуатацією. У цьому контексті важливу роль відіграє залучення негласних співробітників та налагодження довірчих відносин із фізичними та юридичними особами, які можуть володіти значущою інформацією. Такі заходи, передбачені статтею 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», дозволяють ефективно отримувати дані про підготовку або вчинення злочинів, які ретельно маскуються під легальні види економічної діяльності [3]. Ця надає можливість оперативним підрозділам виплачувати кошти особам за отримати інформацію про підготовку чи факт вчинення кримінального правопорушення. Саме фінансова «винагорода» заохочує людей співпрацювати з оперативними підрозділами та надавати будь-яку інформацію, яка стане корисною для них. Також важливу роль у виявленні відіграє моніторинг Інтернету, де можливо знайти підозрілі оголошення.

У контексті боротьби з сексуальною експлуатацією, замаскованою під легальне працевлаштування, важливу роль відіграє й міжнародне співробітництво. Злочини такого характеру часто мають транснаціональний вимір, що вимагає координації дій між правоохоронними органами різних країн. За результатами дослідження І. М. Легана «Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності», ефективна взаємодія з міжнародними організаціями, такими як Інтерпол та Європол, є ключовою для виявлення та документування таких злочинів. Це дозволяє оперативно обмінюватися інформацією, координувати дії та спільно розслідувати випадки сексуальної експлуатації, що маскуються під легальне працевлаштування [4].

Сексуальна експлуатація під виглядом легального працевлаштування становить серйозну загрозу національній безпеці та правам людини, що вимагає від оперативних підрозділів системного і скоординованого підходу.

Ефективне застосування оперативно-розшукових заходів, зокрема співпраця з негласними джерелами інформації та залучення конфідентів, дозволяє виявляти приховані форми цього злочину. Водночас, протидія транснаціональним аспектам сексуальної експлуатації є неможливою без активної міжнародної взаємодії, зокрема з Інтерполом, Європолом та іншими інституціями. Лише за умови тісної спів-

праці на національному та міжнародному рівнях можливо ефективно виявляти, документувати і запобігати злочинам, які маскуються під офіційне працевлаштування.

1. United Nations. UN Protocol on Victim Assistance in Cases of Sexual Exploitation [Електронний ресурс]. 2020. 28 с. Режим доступу: https://www.un.org/en/pdfs/UN%20Victim%20Assistance%20Protocol_English_Final.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

2. Міністерство соціальної політики України. Українці стали частіше звертатися за допомогою у випадках, коли постраждали від торгівлі людьми; З початку 2024 року 119 громадян постраждали від торгівлі людьми [Електронний ресурс]. 2024. Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/> (дата звернення: 01.05.2025).

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135–ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 22. Ст. 30. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

4. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності : монографія / І. М. Леган. – Житомир : Житомирський державний технологічний університет, 2020. с. 208–212.

Коршак Л.І.,
курсантка 307 н.г.,
Навчально–наукового інституту
поліцейської діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

Злагода О.В.,
доцент кафедри оперативно–розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент,
(Національна академія внутрішніх справ)

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність теми адаптації законодавства України до стандартів ЄС у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції в умовах війни зумовлена необхідністю забезпечення ефективного функціонування правоохоронних органів, захисту прав постраждалих осіб у складних безпекових умовах, а також прагненням України до європейської інтеграції. Мета дослідження полягає у визначенні ключових проблем та перспектив адаптації українського законодавства до європейських норм у галузі протидії торгівлі людьми та незаконній міграції з урахуванням викликів воєнного часу.

При розгляді попередніх досліджень, питання євроінтеграції України та реформування правоохоронних органів широко висвітлювалися в наукових працях таких вчених, як О.В. Кресін, Н.М. Пархоменко, Р.А. Петров та інші, проблематика адаптації законодавства щодо протидії торгівлі людьми та незаконній міграції саме в умовах війни залишається недостатньо дослідженою та потребує глибокого аналізу з урахуванням сучасних реалій.

Адаптація законодавства України до стандартів ЄС є складним та багатогранним процесом. За визначенням, наведеним у Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», адаптація законодавства – це «процес прийняття законів України та інших нормативно–правових актів у відповідність з *acquis communautaire*» [1].

Сутність адаптації полягає у поетапному прийнятті та впровадженні нормативно–правових актів України, розроблених відповідно до вимог законодавства ЄС. Це передбачає не лише формальне пере-

несення норм права ЄС у національне законодавство, але й забезпечення їх належної реалізації.

За думкою Н.М. Пархоменко, адаптація законодавства є складовою частиною інтеграційних процесів, передумовою гармонізації національного законодавства із законодавством міжнародних організацій [2].

Основні напрямки адаптації у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції:

1. Удосконалення механізмів виявлення та ідентифікації жертв торгівлі людьми відповідно до європейських стандартів, особливо в умовах масового переміщення населення внаслідок військових дій.

2. Розвиток системи захисту та реабілітації постраждалих від торгівлі людьми з урахуванням підвищених ризиків у воєнний період.

3. Впровадження сучасних методів протидії організованим злочинним групам, що займаються торгівлею людьми та незаконним переправленням мігрантів через кордон.

4. Посилення міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції, включаючи обмін інформацією та спільні операції.

5. Удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів з питань протидії торгівлі людьми з урахуванням європейського досвіду [3].

Правову основу регулювання протидії торгівлі людьми та незаконній міграції в Україні становлять Конституція України, Кримінальний кодекс, Закон України «Про протидію торгівлі людьми» [4] та ряд інших нормативно-правових актів.

Одна з ключових проблем адаптації законодавства України до стандартів ЄС в умовах війни – це наявність правових колізій і прогалин у регулюванні питань протидії торгівлі людьми та незаконній міграції. В умовах війни ця проблема загострюється через необхідність швидкого реагування на зміни безпекової ситуації, що призводить до появи додаткових або неврегульованих сфер правовідносин.

Під час війни в Україні торговці людьми використовували конфлікт, щоб виманити зневірених чоловіків, жінок і дітей із зоною бойових дій обіцянками на краще життя. Цих людей забирали з домівок і примушували до трудового чи сексуального бізнесу. Торговці люди використовували цю можливість, щоб отримати більше жертв; вони навіть відпускали викрадених назад у зону бойових дій. Цей підвище-

ний рівень під час війни, спричинений триваючим конфліктом, значно полегшивши торгівлю людьми, приносячи нові жертви [5].

Пріоритетними сферами для гармонізації мають бути галузі, безпосередньо пов'язані із забезпеченням захисту вразливих категорій населення від торгівлі людьми та незаконної міграції в умовах війни.

Для вдосконалення процесу адаптації законодавства України до стандартів ЄС у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції в умовах війни можна запропонувати такі рекомендації:

1. Розробити та ухвалити окремий закон про особливості протидії торгівлі людьми в умовах дії правового режиму воєнного стану, який враховуватиме підвищені ризики для внутрішньо переміщених осіб.

2. Створити спеціалізовані міжвідомчі групи з адаптації законодавства у сфері протидії торгівлі людьми до стандартів ЄС з урахуванням воєнного стану.

3. Посилити співпрацю з міжнародними організаціями, що спеціалізуються на боротьбі з торгівлею людьми та незаконною міграцією, зокрема з ОБСЄ та Європолом.

Отже, для подолання викликів та повноцінної реалізації євроінтеграційних прагнень України у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції необхідно здійснити низку законодавчих та інституційних кроків. Вони включають ухвалення спеціального законодавства щодо протидії торгівлі людьми в умовах воєнного стану, утворення профільних структур з чіткими повноваженнями, налагодження скоординованої міжвідомчої взаємодії та стратегічного планування процесу адаптації законодавства до європейських стандартів.

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 № 1629–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 29.04.2025).

2. Пархоменко Н.М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. Часопис Київського університету права. 2012. № 1. С. 338–342.

3. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/3739-17#Text> (дата звернення: 29.04.2025).

4. Кресін О.В. Проблеми законодавчого забезпечення адаптації права України до права ЄС в умовах воєнного стану. Правова держава. 2022. Вип. 33. С. 36–44. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми. URL: <http://www.osce.org/uk/cthb/36902> (дата звернення: 29.04.2025)

5. Янішевська К.Д., Білик Г.В., Деякі аспекти виявлення причин торгівлі людьми та шляхи запобіганню даному явищу. Порівняльно-аналітичне право. № 4 2019. с.378–383.

Кузнєцова В. Ю.,
курсантка 305 н.г.
Навчально–наукового інституту поліцейської діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

Злагода О.В.,
доцент кафедри оперативно–розшукової діяльності
та національної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції
(Національна академія внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ДЕПАРТАМЕНТУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ОРГАНАМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННИЙ МІГРАЦІЇ

Торгівля людьми є одним із найжахливіших злочинів проти людства. Це правопорушення мало місце в усі часи, як сотні років тому, так і сьогодні. Раніше на ринках продавали людей досить відкрито, або один багатий продавав своїх підданих іншій, не менш впливовій людині тощо. На даний час, продаж людей заборонений законом, але все одно злочинці продають людей за кордон, шляхом викрадення чи обману. Актуальним постає питання – як саме боротися з даним правопорушенням. Часто торгівлі людьми сприяє незаконна міграція, оскільки особи опиняються у незнайомій їх країні, де також наявна злочинність.

У теперішній час торгівля людьми є однією з найбільш поширених форм рабства. Саме так вчені німецького інституту прав людини П. Фольмар–Отто, Х. Рабе визначають торгівлю людьми. Це визначення ґрунтується на факті порушення прав людини, а саме на перетворенні людини на товар, предмет купівлі–продажу, позбавлення її права на свободу та вільний вибір [1, с.100].

Також варто зазначити, що організації, які займаються торгівлею людьми, змушують своїх жертв здійснювати такі правопорушення, як крадіжка, жебрацтво, кишенькові крадіжки, незаконна торгівля наркотиками, їх перевезення. Зазначені чинники ускладнюють запобігання і протидію злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми [1, с.100].

Розглядаючи боротьбу за європейське майбутнє Україна постає перед невідворотним викликом – урегулюванням міграційних процесів.

Проте, кривава війна помножила міграційні проблеми на критичну загрозу незаконного перетину кордонів. В умовах, коли держава рішуче змінює свою міграційну політику, нагальною потребою стає зведення потужного кримінально–правового бар’єру. Специфічної гостроти це питання набуває на тимчасово окупованих територіях, де правовий вакуум створює ідеальне підґрунтя для перспективи кримінальної протиправності людей. Держава зобов’язана не лише швидко реагувати на ці загрози, а й превентивно протидіяти кримінальним проявам у сфері міграції, захищаючи свій суверенітет і безпеку громадян [2].

Для ефективної протидії торгівлі людьми та незаконній міграції необхідні сильні і активні органи, які займаються профілактикою та боротьбою з даними видами правопорушень. Одним з таких підрозділів є Департамент міграційної поліції України, який входить у склад Національної поліції України. Але для продуктивної та дієвої праці необхідна співпраця всіх структур, пов’язаних з сферою протидії торгівлі людьми та незаконній міграції.

Департамент міграційної поліції України функціонує як центральний орган управління і діє у складі кримінальної поліції України на підставі наказу Національної поліції від 22 січня 2021 року № 52 «Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України» [3].

Робота Департаменту міграційної поліції полягає не лише у запобіганні торгівлі людьми та незаконній міграції, але ряду завдання які строять перед даним підрозділом.

Завдання Департаменту міграційної поліції Національної поліції України конкретизовані у наказі Національної поліції від 22 січня 2021 року № 52, а саме: дотримання законодавства у сфері міграції, у тому числі протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій і грантів; готує пропозиції про скорочення строку перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні, їх примусового повернення, примусового видворення, а також заборони в’їзду в Україну; забезпечує охорону пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні; виступає координатором контактного аналітичного центру обміну статистичною та аналітичною інформацією, щодо якої законодавством не встановлено обмежень стосовно її створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення, з питань протидії нелегальній

міграції; здійснює відповідно до закону заходи щодо запобігання протидії нелегальній міграції, іншим порушенням міграційного законодавства [3].

В даних завданнях прямо не зазначено протидію торгівлі людьми, але контролюючи міграцію, даний підрозділ перешкоджає незаконному та примусовому вивезенню людей, яких згодом можуть продати.

Департамент задля успішного виконання покладених на нього завдань співпрацює з міжнародними партнерами такими як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародна організація з міграції, Агентство Європейського Союзу з питань прикордонної та берегової охорони, яке здійснює співпрацю з Україною в рамках вирішення питань, дотичних до прикордонного контролю та боротьби з нелегальною міграцією.

Також вищезазначене відомство співпрацює з Інтерполом у питаннях розшуку злочинців які здійснили злочини, що відносяться до компетенції міграційної поліції, а також їх екстрадиції. В рамках міжвідомчої взаємодії і з метою протидії правопорушенням у сфері міграції співробітники даного підрозділу проводять рейди спільно з працівниками СБУ та Управлінням Державної міграційної служби (далі – УДМС) на ринках, вокзалах, місцях не завершеного будівництва, де імовірно можуть знаходитися особи, причетні до порушень міграційного законодавства України. В рамках подібних відпрацювань здійснюється перевірка документів іноземців, що дають право на їх законне перебування на території України. Кооперація з СБУ та УДМС дає можливість ефективно перевіряти осіб через бази та реєстри доступні вищезазначеним органам державної влади. У разі виявлення нелегальних мігрантів, працівники міграційної поліції спільно з працівниками УДМС притягають їх до юридичної відповідальності у встановленої у відповідності до норм чинного законодавства, а також здійснюють процедуру примусового їх видворення з території України, в разі, якщо вони відмовляються добровільно покинути її територію [4, с.406].

Можемо зробити висновки, що взаємодія органів, що протидіють торгівлі людьми та незаконній міграції, є дуже ефективною та необхідною в умовах сьогодення. Зважаючи на те, що з початком повномасштабного вторгнення процес незаконної міграції набув поширення, то дана тема є неабияк актуальною і потребує нагального вирішення.

1. Скрыбін О.М. Актуальні проблеми протидії торгівлі людьми в Україні та країнах співдружності незалежних держав: порівняльний–правовий аспект. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70) № 6. С. 99–104.

2. Незаконна міграція в Україні: виклики війни та потреба вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3983705-nezakonna-migracia-v-ukraini-vikliki-vijni-ta-potreba-vdoskonalenna-zakonodavstva-pro-kriminalnu-vidpovidalnist.html>

3. Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України, затверджене наказом Національної поліції від 22 січня 2021 року № 52. URL: <https://npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi/departament-migracijnoyi-policiyi-u-skladi-krimalnoyi-policiyi>

4. Магдалюк В.І. Завдання, принципи та напрямки адміністративної діяльності Департаменту міграційної поліції Національної поліції України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 402–409.

*Лілікович М. П.,
курсант навчально–наукового інституту
з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

*Поляк С. П.,
доцент кафедри оперативно–розшукової діяльності,
доктор філософії у галузі знань «Право»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ОПЕРАТИВНО–РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ЯК ДЕТЕРМІНАНТНІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Наркотичні засоби використовуються, як один з інструментів експлуатації і торгівлі людьми, адже людьми з наркотичною залежністю можна легко маніпулювати.

В зоні ризику не тільки люди, які вже перебувають під залежністю наркотичних засобів, але і малолітні, неповнолітні, особи без нагляду, жебраки, жінки тощо. Такі особи можуть перебувати під залежністю інших речей, як наприклад жебраки, вони потребують грошей, злочинці можуть запропонувати роботу з закладками наркотичних речовин, пообіцявши грошове винагородження, де в подальшому насправді такій людині будуть лише давати обіцянки, що може перерости в продаж в рабство.

Однією з форм торгівлі людьми є сексуальна експлуатація. Серед жінок, які залежні від наркотичних засобів, поширена практика, коли пропонують «безкоштовну» дозу, а потім втягують в проституцію, сексуальне рабство, як спосіб відпрацювання. Також є так звані «наркотики згвалтування» наприклад: GHB, кетамін, які приводять людей в безпорадний стан і в подальшому використовують для сексуальної експлуатації.

Тобто, ті хто експлуатував жертв із метою сексуальної експлуатації, постачали їм речовини як головний інструмент контролю, що дозволяло утримувати жертв на роботі.

До прикладу розглянемо ситуацію в США, де злочинці використовували наркотичні речовини для секс–роботи, один з них додав що секс–робота – це спосіб яким жертви сплачують за роботу, учасники повідомляли, що для жертв, які вживали наркотичні речовини, злочинці

регулярно допомагали із їх придбанням. В деяких випадках на жертв чиниться сильний тиск, а іноді їм прямо кажуть, що вони мають вжити наркотичні речовини. Спочатку деякі жертви могли чинити опір, але з часом вживання наркотичних речовин ставало звичкою [1].

Торгівля людьми пов'язана з незаконним обігом наркотичних речовин поширена значно більше ніж може здаватися на перший погляд, не тільки в Україні, а й у всьому світі. UNODC наголошує, що контроль за допомогою наркотиків є типовою стратегією злочинців у випадках як внутрішньої, так і транскордонної торгівлі людьми [2].

Наприклад: в 2018 році Вірджинія посідала шосте місце серед штатів США за кількістю активних справ щодо торгівлі людьми із залученням наркотичних речовин, згідно з даними Інституту торгівлі людьми.

Говорячи про наркокартелі, нерідко вони примушують жінок і дітей, яких продають в сексуальне рабство, також змушують перевозити наркотики через кордон, отримуючи подвійну вигоду.

За даними управління боротьби з незаконним обігом наркотиків США, приблизно 25% жертв, яких експлуатують, мають опіоїдну залежність. Міжнародні дослідження підтверджують, що наркотична залежність є не лише наслідком, а й передумовою сексуальної експлуатації: жінки, які потрапили в ситуацію торгівлі людьми, у більшості випадків уже мали досвід вживання наркотиків, або ж були до цього примушені, що створює ефект «пастки» і унеможливорює їхню втечу з експлуатаційного середовища [3].

Протягом 2020 року штат Меріленд посідав друге місце серед штатів за кількістю підозрюваних у федеральних справах про торгівлю людьми пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, а Вірджинія дванадцятье за кількістю засуджених [4].

Задля запобігання і протидії незаконному обігу наркотичних засобів та торгівлі людьми, управління боротьби з наркозлочинністю спільно з управлінням міграційної поліції здійснюють оперативно-розшукові заходи, негласні-слідчі розшукові дії, виконують спеціальні завдання з розкриття злочинної діяльності, організованої групи чи злочинної організації.

Так було викрито організовану групу яка проводила діяльність направлену на торгівлю людьми та вербування, переміщення, передачу та одержання жінок через державний кордон України з метою сексуальної експлуатації в м. Тель-Авів, країни Ізраїль, втягнення їх у заняття

проституцією, а в разі відмови, на примушування їх до заняття проституцією, користуючись при цьому безпорадним станом, відомого всім учасникам організованої групи. За допомогою особи яка була впроваджена в середину групи відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вдалося засудити всіх учасників організованої групи та притягнути до кримінальної відповідальності [5].

Крім правоохоронного компоненту, вчені вказують на важливість підготовки медичних працівників до виявлення потенційних жертв, які можуть звертатися за допомогою з симптомами залежності чи травми, пов'язаних із сексуальною експлуатацією [6].

Отже незаконний обіг наркотичних речовин виступає не лише окремою формою кримінальної діяльності, а й ключовим чинником у механізмах вербування, контролю та експлуатації жертв торгівлі людьми, зокрема в сексуальній сфері. Оперативно-розшукова діяльність вимагає міжвідомчої координації, поєднання традиційних методів із цифровими технологіями. Міжнародна практика (особливо у США) доводить, що системна співпраця між антинаркотичними та антимиграційними структурами, а також раннє виявлення ознак торгівлі людьми серед наркозалежних осіб, знижує рівень повторної експлуатації та дозволяє оперативно ідентифікувати мережі постачальників і трафікерів.

1. Використання торговцями речовинами для вербування та контролю над жертвами внутрішньої торгівлі з метою сексуальної експлуатації на Середньому Заході Америки <https://www.antitraffickingreview.org/index.php/atrjournal/a615/480>

2. UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). (2022). *Global Report on Trafficking in Persons 2022*. United Nations. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html>

3. Hopper, E. K., & Gonzalez, L. D. (2018). *A trauma-informed approach to the exploitation of youth: Understanding the trauma of commercial sexual exploitation*. Journal of Child & Adolescent Trauma, 11(2), 173–186. <https://doi.org/10.1007/s40653-017-0178-6>

4. Жорстокі наркоорганізації використовують торгівлю людьми для збільшення прибутку <https://www.dea.gov/stories/2021/2021-01/2021-01-28/violent-drug-organizations-use-human-trafficking-expand-profits>

5. Вирок від 09.03.2021 по справі № 641/6782/14–к Комінтернівський районний суд м. Харкова https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/95384045?utm_source=chatgpt.com

6. Baldwin, S. B., Eisenman, D. P., Sayles, J. N., Ryan, G., & Chuang, K. S. (2011). *Identification of human trafficking victims in health care settings*. Health and Human Rights, 13(1), 36–49. <https://www.hhrjournal.org/2011/08/identification-of-human-trafficking-victims-in-health-care-settings/>

Малицька А. Р.,
курсантка 306 н.г.
Навчально–наукового інституту поліцейської діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

Злагода О. В.,
доцент кафедри оперативно–розшукової діяльності
та національної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції
(Національна академія внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО–ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Протягом останнього десятиліття проблема торгівлі людьми набула особливої важливості. Щорічно мільйони людей у світі стикаються з відкритим та прихованим лихом торгівлі. Торгівля людьми сьогодні пронизає всі куточки планети, ставлячи під сумнів безпеку держав, що змушує визнати її глобальною проблемою XXI століття. Торгівля людьми являє собою велику суспільну загрозу для жінок, чоловіків та дітей, яких використовують для жебрацтва, сексуальної експлуатації та залучення до інших незаконних справ, що топчуть людську гідність та честь.

Відповідно до ст. 3 Палермського протоколу, торгівля людьми включає вербування, переміщення, переховування чи одержання осіб з метою експлуатації. Це відбувається через погрози насильством або його застосування, або ж за допомогою інших форм примусу. До цього відносяться викрадення, обман, зловживання службовим становищем або вразливим становищем жертви. Також, сюди відносяться підкуп, виплати або надання вигод задля згоди особи, яка контролює іншу [1].

Слід зазначити, що у даному контексті вплив світової спільноти дедалі більше розповсюджується на нові методи протидії, зокрема шляхом прийняття міжнародних документів, що забороняють торгівлю людьми. Проте їх ухвалення не гарантує вирішення проблеми, адже для цього кожна країна зобов'язана суворо виконувати положення, визначені в цих документах, та налагоджувати співпрацю в різних форматах, не лише на прикордонному рівні, а й на регіональ-

ному та глобальному. Протидія торгівлі людьми – це комплекс заходів, що вживаються з метою боротьби з цим злочином, спрямованих на виявлення фактів торгівлі людьми, включно з незавершеними випадками, встановлення осіб, які постраждали, ідентифікацію фізичних чи юридичних осіб–злочинців та притягнення їх до відповідальності.

Ключовим міжнародним документом у сфері боротьби з торгівлею людьми є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [2]. Не менш важливою є Загальна декларація прав людини наголошує, що ніхто не має бути в рабстві або підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються у всіх формах [3].

Проте, враховуючи природу цього документу як рекомендаційного, а не зобов'язуючого до виконання, він визначає лише загальні, універсальні принципи боротьби з торгівлею людьми. 16 грудня 1966 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. У його статті 8 чітко зазначено: ніхто не може перебувати у рабстві. Рабство та работоргівля повністю забороняються, у всіх своїх проявах. Крім того, нікого не можна утримувати у підневільному стані [4].

Згодом приймалися і додаткові акти, метою яких було викорінення рабства, работоргівлі та інших інституцій і практик, що нагадують рабство. Міжнародно–правові акти, ухвалені ООН, визначають стратегію протидії торгівлі людьми в глобальному масштабі, проте значний вплив мають регіональні документи, розроблені впливовими міжнародними організаціями в різних куточках світу. На європейському континенті важливу роль у правотворчості відіграє Рада Європи [5, с. 45]. Вона приділяє увагу проблемі торгівлі людьми прямо чи опосередковано, реалізуючи це через ряд своїх комітетів та відповідних програм.

Загальні положення з прав людини закріплюють принципи нетерпимості до рабства, примусової праці та визначають основні способи нагляду за дотриманням державами цих норм, але ці приписи не мають абсолютно обов'язкової дії і реалізуються державами виключно з потреби. Утім, торгівля людьми є поняттям ширшим, яке охоплює також торгівлю літніми людьми, зокрема, через фінансові зловживання з боку зацікавлених осіб щодо однієї з найбільш уразливих категорій осіб. «Аналіз міжнародного права свідчить про те, що торгівля людьми на світовому рівні заборонялася протягом довгого періоду. Це досягалося, зокрема, через ухвалення та впровадження в

рамках різних міжнародних організацій численних міжнародних договорів. Україна також є учасницею цих договорів» [5, с. 46].

Слід зазначити, на міжнародному рівні досі бракує уніфікованого бачення розв'язання цієї проблеми. Міждержавна співпраця, особливо в сфері захисту постраждалих, залишається незадовільною. Спільні заходи, такі як співпраця між поліцейськими силами країн Європи, переважно ґрунтуються на особистих контактах. Зусилля не узгоджені ані на глобальному, ані на національному рівнях. Лише в деяких країнах існують міжвідомчі структури, які розробляють рекомендації щодо змін у законодавстві, а також забезпечують координацію між правоохоронними, міграційними органами, службами зайнятості, соціальними службами та відомствами закордонних справ. Рівень обізнаності щодо проблеми торгівлі людьми залишається низьким.

Оскільки торгівля людьми набула глобального виміру, вирішити її виключно на рівні України неможливо. Для ефективної протидії потрібні злагоджені зусилля як всередині країни, так і на міжнародній арені – спільна праця, що розірве цей злочинний ланцюг. З огляду на це, Україна, прагнучи подолати торгівлю людьми, повністю долучилася до міжнародних угод, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми та будь-якою дискримінацією жінок [6, с. 78].

Щоб відшукати рішення цих проблем, міжнародна спільнота потребує чіткого розуміння явища торгівлі людьми. Не менш критичним є поширення інформації серед тих, хто безпосередньо реалізовує заходи з протидії торгівлі людьми, а також серед широкої громадськості, стосовно досягнутих результатів у боротьбі з цим злом. Крім того, надзвичайно важливо вживати заходів задля гарантування безпеки осіб, які офіційно визнані жертвами торгівлі людьми, свідків та всіх, хто бере участь у кримінальних провадженнях, що стосуються торгівлі людьми.

Підводячи підсумок, торгівля людьми являє собою надзвичайно важку економічну та міграційну проблему, а також частину транснаціональної злочинності, що робить її однією з найактуальніших загроз сучасності. З цими злочинами міжнародного масштабу світова спільнота намагається боротися протягом тривалого часу, тому взаємодія держав на різних рівнях є критично важливою для захисту прав та свобод громадян.

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Протокол від 15.11.2000, № 995_791. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 26.04.2025).

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Конвенція від 15.11.2000, № 995_789. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 26.04.2025).

3. Загальна декларація прав людини: Декларація від 10.12.1948, №995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 26.04.2025).

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт від 16.12.1966, № 995_043. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 26.04.2025).

5. Луцький Т. М., Газдайка–Василишин І. Б. Протидія торгівлі людьми: історія та сучасність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2023. №1. С. 42–48.

6. Дідик Н. І. Основні механізми протидії торгівлі людьми. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ: збірник тез Міжнародної науково–практичної конференції (9 червня 2023 року). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 76–79.

Мельничук А. М.,
курсантка 305 н.г.
Навчально–наукового інституту поліцейської діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

Злагода О. В.,
доцент кафедри оперативно–розшукової діяльності
та національної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції
(Національна академія внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ

Торгівля людьми на сьогодні є одним з найпоширеніших порушень прав людини в цілому світі. Особиста недоторканність, честь та гідність, свобода совісті, право на належний рівень життя, умови проживання, охорона здоров'я є одними з основних прав людини в цивілізованому світі. Ігнорування цих прав людини неприпустиме явище для сьогодення. Проте воно продовжує існувати у вигляді торгівлі людьми. Це явище світова спільнота включила в перелік основних викликів і загроз національній і міжнародній безпеці.

Сьогодні велику тривогу викликає зростання обсягів протизаконних дій з використання людини з метою експлуатації. Поінформованість громадськості про торгівлю людьми нині зросла, але зусиль із запобігання, спрямованих на активне усунення відомих факторів ризику, все ще бракує [3].

Згідно з Глобальною доповіддю про торгівлю людьми за 2024 рік, опублікованій Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), торгівля дітьми, торгівля людьми для примусової праці та примусова злочинність зростають, оскільки бідність, конфлікти та зміна клімату роблять все більше людей уразливими до експлуатації.

Найпоширенішими формами експлуатації є примусова праця, сексуальна експлуатація та примусова злочинність [1]. Бідність і соціальна нерівність разом із тривалими конфліктами є одними з основних причин торгівлі людьми, що часто призводить до експлуатації жертв у спробах задовольнити свої економічні потреби. Такі обставини наражають людей на серйозний ризик стати жертвами торгівлі злочинцями, які прагнуть нажитися на їхній вразливості.

Починаючи з повномасштабного вторгнення російських військових на територію України у 2022 році щонайменше 162 громадяни різних національностей були продані до 128 країн, хоча більшість жертв були продані в межах національних кордонів (58 відсотків). Регіонами, які найбільше постраждали від транскордонної торгівлі людьми є Близький Схід, Західна та Південна Європа. Країни Західної та Південної Європи спостерігали найбільше зростання кількості таких випадків на континенті, що збільшились на 45% порівняно з 2019 роком. Більшість виявлених жертв були дорослими, з більшою часткою чоловіків (39%), ніж жінок (28%). У цьому регіоні жертв в основному продають для примусової праці, в тому числі в сільське господарство, підприємство, домашні роботи [1].

В Україні за підсумками 2024 року було встановлено 182 статуси осіб, постраждалих від торгівлі людьми, що на 64 випадки більше порівняно з 2023 роком. З них було 105 чоловіків, 67 жінок, включаючи 5 хлопчиків і 5 дівчаток.

Було зафіксовано 123 випадки торгівлі людьми змішаної форми експлуатації (використання у збройних конфліктах, сексуальна та трудова експлуатація); 19 випадків – використання у збройних конфліктах; 15 випадків – трудова експлуатація; 13 випадків – сексуальна експлуатація; 7 випадків – жебрацтво; 4 випадки – втягнення у злочинну діяльність; 1 випадок – продаж дитини [2]. Незважаючи на активну міжнародну співпрацю та розробку правових механізмів, проблема залишається надзвичайно актуальною через постійне вдосконалення схем експлуатації й залучення нових вразливих категорій населення.

Боротьба з торгівлею людьми потребує системного підходу, створення новітніх дієвих механізмів протидії цьому злочину, консолідації зусиль державних та громадських інституцій, спрямованих не тільки на запобігання торгівлі, а й на забезпечення захисту та надання комплексної допомоги постраждалим. Важливим інструментом протидії даного злочину є профілактика, яка розглядається комплексно, у тісному взаємозв'язку з інститутом громадського здоров'я і передбачає міждисциплінарне співробітництво. Вчені працюють над підвищенням ефективності профілактичних заходів; з цією метою досліджують основні причини і соціальні умови, в яких потенційні жертви стають вразливими до експлуатації та обґрунтовують роль громади у протистоянні негативним економічним факторам і соціальним умовам, що призводять до вразливості громадян.

Американська дослідниця З. Хант наголошує на важливості соціальної профілактики торгівлі людьми в закладах освіти. Вона аргументує необхідність запровадження фінансованих програм інформування про торгівлю людьми в школах. Програми дозволяють дітям і підліткам знати про потенційні ознаки торгівлі людьми, можливі способи заманити дітей у цей процес та про те, як бути безпечними в Інтернеті, щоб не стати потенційною жертвою торгівлі людьми [3].

Організації та установи, що працюють з постраждалими від торгівлі людьми, застосовують комплексні морально–етичні принципи, які є важливими для відновлення довіри та сприяння реабілітації постраждалих. Зокрема: 1) Професійний підхід: важливо забезпечувати кваліфіковану допомогу та консультації. 2) Конфіденційність: дотримання таємниці про особисту інформацію постраждалих. 3) Добровільність участі: тільки за згодою постраждалих у програмах підтримки. 4) Пріоритетність інтересів: врахування потреб та інтересів постраждалих перш за все. 5) Неупередженість: незалежне ставлення без осуду чи упередження. 6) Довіра та прихильність: підтримка постраждалих за будь–яких обставин. 7) Стимулювання до самостійних рішень: заохочення до прийняття рішень, що сприятимуть реабілітації. 8) Позитивне налаштування: створення середовища, що сприятиме позитивному емоційному стану.

Вище перелічені принципи є основою ефективної допомоги та підтримки постраждалих від торгівлі людьми, які прагнуть відновити своє життя та повернути собі гідність, право на свободу та безпеку[3].

З метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та їх захисту створюється Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Реалізація Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, включає встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити [4].

Відповідно до ст.14 ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» особа, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання:

1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа;

2) медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги;

3) тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка у кримінальному процесі;

4) відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, встановленому Цивільним кодексом України;

5) одноразової матеріальної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку. Права іноземця або особи без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми на території України зафіксовані в даному законі[4].

Торгівля людьми залишається глобальним явищем, яке впливає на всі країни як країни вербування, так і експлуатації. Боротьба з цією злочинністю вимагає поєднання заходів реагування на всіх рівнях: глобальному, регіональному та національному. Незважаючи на значний прогрес у створенні національного законодавства, проблеми, які вимагають адекватної оперативної відповіді для запобігання, захисту та судового переслідування злочинів, які, як було доведено, розвиваються та адаптуються до суспільних змін, залишаються. Ефективна боротьба з торгівлею людьми можлива лише за умови комплексного підходу, який включає посилення правового захисту, підтримку постраждалих, інформування населення та міжнародну співпрацю. Лише спільними зусиллями можна зменшити масштаби цього явища та забезпечити реальну допомогу тим, хто опинився в ситуації експлуатації.

1. Глобальний звіт управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) 2024 р. URL: <https://www.lastradainternational.org/news/unodc-global-report-on-trafficking-in-persons-2024/>

2. Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektisia-pratsi-informuie-torhivlia-liudmy-pidsumky-2024-roku/>

3. Логвиненко В.М., Білецький О.П. «Сучасні тенденції в дослідженні протидії торгівлі людьми(короткий огляд закордонних джерел) 2023.Публічне управління та соціальна робота, №2, 2023. С. 52–57 URL: <https://sci.lidubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/12497>

4. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739–VI : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/show/3739-17#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

Савінчук О. О.,
курсант факультету № 2
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Поляк С. П.,
доцент кафедри
оперативно–розшукової діяльності,
доктор філософії у галузі знань «Право»
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У ДОКУМЕНТУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ

У контексті сучасних глобальних загроз, зокрема війни в Україні та зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, проблема торгівлі людьми набуває особливої актуальності. Цифрові технології, які з одного боку відкривають нові можливості для фіксації злочинів і збору доказів, з іншого – стають інструментом для вербування, контролю та експлуатації жертв. Саме ці дві сторони цифрової епохи і визначають актуальність дослідження цифрових доказів у протидії торгівлі людьми та незаконній міграції, що підкреслюється в наукових працях, таких як «Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією» [1], де зазначається, що цифрові технології значно змінили підходи до збору доказів та аналізу кримінальних справ у контексті торгівлі людьми.

Розглянемо один конкретний випадок із Венесуели, який став важливим етапом у розслідуванні торгівлі людьми. Жінка, яка стала жертвою цього злочину, звернулася за допомогою до австрійських органів. Цей випадок став каталізатором для масштабного кримінального розслідування, яке продемонструвало важливість цифрових доказів у таких справах. Цифрові докази в таких ситуаціях, як зауважують дослідники [2], стали незамінними для розслідування, оскільки допомогли підтвердити свідчення жертв та визначити механізми, якими організовуються злочинні мережі.

У 2018 році жінка з Венесуели подала заяву на отримання притулку в Австрії, стверджуючи, що стала жертвою торгівлі людьми.

Після її звернення було розпочато широкомасштабне кримінальне розслідування, в якому кілька інших жінок підтвердили її свідчення, звинувативши шістьох підозрюваних у злочинній діяльності. Усі вони стали жертвами сексуальної експлуатації в приватних квартирах і готелях Австрії. Цей випадок демонструє важливість цифрових технологій у зборі доказів [5], що технології є не тільки інструментами вербування, а й уніфікованими каналами контролю жертв.

Торговці людьми активно використовували Instagram для того, щоб привернути увагу молодих жінок з Венесуели, обіцяючи їм «легку» роботу в Європі з високим заробітком. Вони публікували ретельно обрані фото, які створювали враження розкішного європейського життя, змушуючи жінок вірити, що їх чекають комфортні умови праці. Використання таких соціальних мереж є не тільки інструментом вербування, а й частиною складної кримінальної схеми, яка активно застосовується в сучасному світі [4].

Після того, як жінки погоджувалися на таку пропозицію, їхнє спілкування переходило на платформи типу WhatsApp та Facebook, де вони обмінювались особистою інформацією: фото паспортів, інтимними знімками та іншими даними. Завдяки таким цифровим доказам вдалося не лише підтвердити факт торгівлі людьми, але й отримати важливі дані про умови праці жертв, загрози з боку злочинців, а також схеми транспортування. Цифрові сліди в таких справах відіграють важливу роль у встановленні обставин злочину, однак вони не можуть замінити людське свідчення [2].

Слід зазначити, що цифрові докази стали лише доповненням до свідчень жертв, але не замінили їх повністю. В австрійській кримінальній системі свідчення потерпілих займають ключову роль у встановленні вини [2].

Соціальні мережі, такі як Instagram, WhatsApp та Facebook, активно використовуються не лише для вербування жертв, а й для їхнього контролю. Торговці людьми часто погрожують опублікувати особисті фотографії жертв або повідомити їхнім родинам про їхню участь у секс-індустрії. Більше того, жінки, які не володіють місцевою мовою, мають великі фінансові борги та знаходяться під постійним тиском відправляти гроші своїм родинам, потрапляють у повну залежність від своїх експлуататорів. Це значно ускладнює їх можливість звернутися за допомогою або втекти від цієї ситуації, що є важливою проблемою в боротьбі з торгівлею людьми, зазначеною у роботах Політової [3].

Цей випадок наочно демонструє, як цифрові технології можуть стати важливим інструментом у боротьбі з торгівлею людьми. Вони дозволяють правоохоронним органам збирати докази, які підтверджують свідчення жертв, і можуть допомогти розкрити нові злочини. Проте важливо, щоб використання таких доказів було етично збалансованим і не залежало повністю від жертв для доведення їхньої експлуатації [4].

Цифрові сліди, які залишають злочинці, можуть стати незамінними в боротьбі з торгівлею людьми, але при цьому необхідно пам'ятати, що вони не можуть повністю замінити живі свідчення постраждалих. Тому кожен випадок потребує уважного підходу, враховуючи всі обставини, для забезпечення ефективного та справедливого правосуддя.

1. Созанський Т. І., Газдайка–Василишин І. Б., Захарова О. В., Мручковська Е. М., Шехавцов Р. М. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією: навчальний посібник. – Львів: ЛьвДУВС, 2019. – 252 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3621/1/кваліфікація%20торгівлі%20людьми.pdf>

2. Захарова О. В., Гарасимів О. І., Дуфенюк О. М., Кунтій А. І., Марко С. І., Пряхін Є. В. Методика розслідування торгівлі людьми: альбом схем. – Львів: ЛьвДУВС, 2019. – 112 с.

3. Політова А. С. Чи допоможе легалізація секс–індустрії протидіяти торгівлі людьми? // Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу: збірник тез Міжнародної науково–практичної конференції (7 червня 2024 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2024. – С. 131–135. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/381292149_Politova_AS_Ci_dopomoze_legalizacia_seks-industrii_protidiati_torgivli_ludmi_Derzavna_politika_u_sferi_protidii_torgivli_ludmi_i_nezakonnij_mi_grac_ii_sucasni_vikliki_dla_Ukraini_ta_svitu_zbirnik_tez_Mi

4. Human Trafficking and the Role of Digital Technologies in Recruitment and Exploitation // Anti-Trafficking Review. – 2023. – №20. – С. 55–72. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.antitraffickingreview.org/index.php/atrjournal/article/view/449/366>

5. L'Hoiry, X., Moretti, A., & Antonopoulos, G. A. Human trafficking, sexual exploitation and digital technologies // Trends in Organized Crime. – 2024. – Vol. 27, Issue 1. – P. 1–9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1007/s12117-024-09526-4>

Тимощук Х. В.,
курсант навчально–наукового інституту
з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Поляк С. П.,
доцент кафедри оперативно–розшукової діяльності,
доктор філософії у галузі знань «Право»
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЯВЛЕННІ КАНАЛІВ НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Використання цифрових технологій у виявленні каналів незаконної міграції та торгівлі людьми є важливою складовою сучасної боротьби з цими глобальними проблемами. Проблема незаконної міграції та торгівлі людьми залишається однією з найбільших загроз для безпеки та стабільності в усьому світі. Це явище не лише порушує права людини, але й має серйозні соціальні, економічні та політичні наслідки. Однак, завдяки розвитку цифрових технологій, з'являються нові можливості для ефективного виявлення та боротьби з цими злочинами.

Цифрові технології можуть бути використані на різних етапах боротьби з незаконною міграцією та торгівлею людьми. Від обробки великих обсягів даних до моніторингу поведінки підозрюваних осіб – сучасні інформаційні технології дозволяють зібрати, аналізувати і використовувати дані, що дають змогу оперативно реагувати на загрози. Однак для того, щоб цифрові технології могли бути ефективними в боротьбі з цією проблемою, необхідно створити комплексну систему, яка буде включати не тільки технічні інструменти, а й правові, організаційні та етичні аспекти [1, с. 34].

Однією з найважливіших складових використання цифрових технологій у виявленні каналів незаконної міграції є обробка великих даних. Великі дані (Big Data) можуть бути використані для аналізу інформації, отриманої з різних джерел, таких як соціальні мережі, мобільні додатки, бази даних паспортних контрольних систем, фінансові транзакції та інші. Всі ці джерела можуть містити корисну інфо-

рмацію, що дозволяє виявляти патерни поведінки, які свідчать про незаконну міграцію або торгівлю людьми. Зокрема, за допомогою технологій аналізу великих даних можна виявити мережі, які організовують перевезення нелегальних мігрантів або торгівлю людьми. Цей процес включає використання алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту для виявлення зв'язків між різними суб'єктами та їх діями [3, с. 76].

Іншим важливим аспектом є використання систем моніторингу та розпізнавання образів для виявлення підозрілих активностей. Системи відеоспостереження з високою роздільною здатністю, обладнані технологіями розпізнавання осіб, можуть бути використані для моніторингу кордонів, аеропортів, залізничних станцій та інших важливих пунктів. Завдяки цьому можна швидко виявляти підозрілі переміщення осіб, зокрема таких, які можуть бути жертвами торгівлі людьми. Розпізнавання осіб за допомогою біометричних даних дозволяє перевіряти, чи є особи в списках підозрюваних або розшукуваних.

Крім того, новітні технології дозволяють ефективно використовувати системи моніторингу соціальних мереж та інтернету для виявлення підозрілих активностей. Багато злочинних мереж використовують соціальні мережі та онлайн-платформи для вербування жертв торгівлі людьми, організації незаконних перевезень та інших протиправних дій. За допомогою програмного забезпечення для моніторингу та аналізу контенту в соціальних мережах можна виявити пости, що містять ознаки рекрутингу жертв або пропозицій незаконних послуг. Це дозволяє правоохоронним органам швидко реагувати та зупинити злочинні схеми на ранніх етапах [2, с. 102].

Особливо важливим є використання цифрових технологій у міжнародному співробітництві в боротьбі з незаконною міграцією та торгівлею людьми. Торгівля людьми та незаконна міграція є транснаціональними проблемами, які вимагають зусиль на глобальному рівні. Одним із ефективних інструментів для міжнародної координації є Інтерпол, який використовує сучасні технології для обміну інформацією між правоохоронними органами різних країн. Інтерпол також використовує цифрові платформи для розшуку осіб, які можуть бути жертвами торгівлі людьми або підозрюваними в організації незаконної міграції. У рамках таких платформ країни можуть обмінюватися даними про підозрілих осіб, розшукуваних злочинців та інші важливі відомості [1, с. 74].

Додатково, цифрові технології дозволяють удосконалити процедури обробки візових та паспортних даних. Системи автоматичного контролю на кордонах, що використовують технології біометрії, дозволяють перевіряти ідентифікацію осіб в режимі реального часу, що значно знижує можливості для підробки документів та перевезення нелегальних мігрантів. Вже зараз у багатьох країнах застосовуються електронні паспорти, що містять біометричні дані, що ускладнює використання підроблених документів для перетину кордону.

Не менш важливою є роль технологій блокчейн у боротьбі з торгівлею людьми. Завдяки блокчейну можна забезпечити прозорість у процесах, пов'язаних з документами та транзакціями, що використовуються у процесах міграції. Блокчейн дозволяє створювати незмінні записи про передачу документів або грошей, що може бути використано для виявлення незаконних схем або злочинних угод. У разі використання блокчейну для реєстрації міграційних даних можна запобігти підробці документів та захистити права осіб, які перетинають кордони [3, с. 14].

Разом з тим використання цифрових технологій у боротьбі з незаконною міграцією та торгівлею людьми також стикається з рядом викликів. Одним із основних є питання захисту приватності та забезпечення етики використання даних. Збір та обробка великих обсягів особистої інформації можуть порушувати права людини, якщо не буде дотримано належних стандартів конфіденційності та захисту персональних даних. Тому важливо розробляти правові та етичні норми, які регулюватимуть використання цифрових технологій в цих сферах. Правила повинні визначати, які дані можна збирати, як вони будуть використовуватися та хто має до них доступ [2, с. 56].

Іншим викликом є потреба в постійному оновленні та вдосконаленні технологій, оскільки злочинці також використовують новітні технології для маскуванню своїх дій. Це вимагає від правоохоронних органів постійної адаптації до нових загроз і технологій, які застосовуються в процесах незаконної міграції та торгівлі людьми [3, с. 24].

У висновку, використання цифрових технологій у виявленні каналів незаконної міграції та торгівлі людьми є потужним інструментом для підвищення ефективності боротьби з цими злочинами. Вони дозволяють здійснювати моніторинг, аналізувати великий обсяг даних, вдосконалювати процедури контролю на кордонах, а також сприяють міжнародній співпраці. Однак для того, щоб технології

справді були ефективними, необхідно враховувати правові та етичні аспекти їх використання та постійно вдосконалювати систему захисту персональних даних. Тільки таким чином можна забезпечити ефективну та гуманну боротьбу з незаконною міграцією та торгівлею людьми.

1. Андрушко А. В. Спеціально–кримінологічні заходи запобігання торгівлі людьми. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Вип. 5. Том 1. С. 210–216.

2. Сучасні механізми протидії торгівлі людьми : збірник тез Міжнародної науково–практичної конференції (4 грудня 2020 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 180 с.

3. Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України: зб. матеріалів науково–практичної конференції (м. Київ, 19 груд. 2019 р.). Київ: НІСД, 2019. 108 с.

Шевців М. Б.,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Зеленко К.,
здобувач вищої освіти
освітнього ступеня «магістр»
1-го курсу факультету №1
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Торгівля людьми – це форма сучасного рабства та порушення прав людини, від якої потерпають чоловіки, жінки та діти, та яка не втрачає актуальності для жодної країни світу, включаючи Україну в часі війни. Маніпулюючи бажаннями та намірами людей, їх ошуковують та експлуатують. З часу повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, наші громадяни, в тому числі внутрішньо переміщені особи, стали більш вразливими щодо потенційних ризиків потрапляння в ситуації, пов’язані з торгівлею людьми. Нажаль, в умовах сьогодення, велика кількість українських громадян незаконно утримуються або перебувають в полоні, і як наслідок можуть використовуватися для обміну. Таким чином, сьогодні як ніколи необхідно акцентувати увагу на існуючих загрозах в сфері торгівлі людьми, що спричинені військовою агресією російської федерації.

Відповідно до чинного національного законодавства, торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [1].

З початку повномасштабної війни, ризик стати жертвою злочину в сфері торгівлі людьми для українських громадян значно підвищився. Це пов'язано з виїздом українців за кордон, переміщенням всередині України, а також депортацією до рф та примусовим переміщенням на тимчасово окуповані території [2].

Повномасштабна війна спричинила безпрецедентні переміщення населення. За офіційними даними понад 8 мільйонів українців стали біженцями за межами України, а близько 6,9 мільйона осіб – внутрішньо переміщеними особами. За оцінками експертів, близько 90% з них – жінки та діти, що робить їх особливо вразливими до експлуатації та торгівлі людьми. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), з початку війни спостерігається зростання випадків торгівлі людьми, особливо серед переміщених осіб. Зокрема, зросла кількість випадків трудової експлуатації, сексуального насильства та примусової праці.

Протидія торгівлі людьми та експлуатації осіб, які втікають від війни в Україні, вимагає колективного реагування та скоординованих дій з боку держави та міжнародних організацій. З метою ефективного запобігання торгівлі людьми серед осіб, які втікають від війни в Україні, відповідні органи повинні збирати та поширювати відповідну інформацію, з розбивкою за статтю, віком та іншими критеріями, щодо підозрюваних та виявлених випадків торгівлі людьми, відповідно до правил захисту даних. Швидкий обмін інформацією між відповідними зацікавленими сторонами, як державними, так і недержавними, на національному та міжнародному рівнях має вирішальне значення для запобігання торгівлі людьми, які втікають від війни в Україні, та для виявлення потенційних жертв торгівлі людьми. Міжнародна співпраця у цьому напрямку має надважливе значення [3].

У боротьбі з цим злочином необхідно використовувати комплексний підхід, який включає в себе не лише правові, а й соціальні та економічні аспекти. Розслідування та покарання злочинців, а також надання підтримки жертвам торгівлі людьми – це важливі елементи боротьби з цим проблемним явищем [4].

З огляду на це, вкрай необхідно активізувати діяльність, спрямовану на укладення міждержавних угод про співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми, а також встановлювати прямі зв'язки з правоохоронними органами інших держав. Це дозволить вирішити численні труднощі, пов'язані з розслідуванням фактів торгівлі людьми,

що сприятиме притягненню до відповідальності іноземців, причетних до організованих злочинних угруповань, що займаються такою діяльністю.

Окрім того, контекст збройного конфлікту специфікував феномен торгівлі людьми, додавши до нього політичне забарвлення. Зокрема, за даними Департаменту міграційної поліції з тимчасово окупованих територій до російської федерації представниками країни-агресора вивезено близько 20 тис. дітей. Достеменно ж кількість дорослих, незаконно переміщених (в тому числі й з установ виконання покарань, які опинилися в окупації) наразі невідома, але є безперечно значною. Певна річ, вказаний контекст змушує ставити питання про кваліфікацію подібних дій як воєнних злочинів, порушень законів і звичаїв війни. Однак навіть аналізу міжнародної гуманітарної конвенційної бази достатньо, аби виявити істотні прогалини у вітчизняному кримінальному законодавстві, які унеможливають адекватну кваліфікацію відповідної категорії діянь. Останні далеко не завжди відповідають змісту воєнного злочину, підпадають під категорію «злочини проти людяності» (за міжнародним кримінальним правом), які наразі не мають спеціального кримінально правового регулювання в Україні. Існуючі прогалини, а також недоліки у правозастосовній практиці слід усувати задля забезпечення ефективного захисту прав людей, запобігання вчиненню щодо них злочинів торгівлі людьми [5].

Підсумовуючи, варто зазначити, що торгівля людьми залишається серйозною проблемою усього міжнародного співтовариства. У період війни ризик торгівлі людьми зростає, тому для того щоб не стати жертвою потрібно звертатися за допомогою до відповідних державних органів, сприймати інформацію критично та перевіряти її в офіційних джерелах. Поруч із належним нормативно-правовим забезпеченням, особливу роль відіграє профілактика, правова просвіта та системна підтримка постраждалих від цього протиправного явища. Лише комплексний підхід дозволить зменшити масштаби цього злочину, особливо в умовах збройного конфлікту.

1. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 01.01.2020 Відомості Верховної Ради. 2012, № 19–20, ст.173 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.

2. Дмитро Лубінець, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану. Газета ВРУ «Голос України». URL: <http://www.golos.com.ua/article/372593>.

3. Прібиткова Н.О. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану у розрізі міжнародної співпраці.

4. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9b645a4-312b-48cf-ae18-274276dc855f/content>.

5. Протидія та соціальна профілактика торгівлі людьми в Україні. Посібник. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6491/1/електрон_Андрушишин_посібник.pdf.

6. Бондаренко В. (2024). Торгівля людьми в умовах війни в Україні як кримінологічний феномен. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 31(1), 142–152. URL: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.11/>.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ І НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

*Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції*

м. Львів, 6 червня 2025 року

Матеріали опубліковано в авторській редакції

Макетування
Андрій Радченко

Формат 60×84/16.

Умовн. друк. арк. 17,44. Зам № 35-25.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.